काव्य

THE MAHARAJA SAYAJIRAO UNIVERSITY OF BARODA

सत्यं शिवं सुन्दरम्

GAEKWAD'S ORIENTAL SERIES

No. CXX

1510

BHARTIYA VIDYA BHAVAN LIBRARY
Received.........
Date.........
Acc. No.........

BHARTIYA VIDYA BHAVAN LIBRARY
Received.........
Date.........
Acc. No.........
Delhi Centre

1318-(12)

411

Gaekwad's Oriental Series
Published under the Authority of the Maharaja Sayajirao University of Baroda.

General Editor:
G. H. Bhatt, M.A.

No. CXX (120)

Bharatiya Vidya Bhawan's Sri Sankaracharya Sanskrit Mahavidyalaya
891

परमानन्दकाव्यम्

Bhawan's Sri ... Vidya
891

PARAMĀNANDAKĀVYA

of

Kavīndra Paramānanda

EDITED BY
GOVIND SAKHARAM SARDESAI
(Post Kamshet, Dist. Poona)

1952
Oriental Institute,
Baroda

Printed by Ramanlal J. Patel, Manager, Sadhana Press, Baroda and published on behalf of the Maharaja Sayajirao University of Baroda by G. H. Bhatt, Director, Oriental Institute, Baroda.
November 1952

Price Rs. 10-0-0

CONTENTS

	Page
Foreword	1-9
Introduction	11-18
Synopsis of the Sanskrit Text	19-31
Text :—	1-183
Section I—An account of the Bhonsale Family from Shahji to the Flight of Akabar to Persia	1-21
Section II—Rajarama's accession at Raigad ..	22-32
Section III—Last days of Shivaji	33-102
Section IV—History of Shivayogin	103-154
Hymn to Kāli	120-125
Section V—Sambhaji's performance of a Sacrifice	155-183
* Contents of disconnected pages	100-102
Appendix : Index of some interesting words ..	1-3

* *N. B.* These six pages which were found in the MS. are described as disconnected as they have no bearing on the subject of the MS. They are referred to on page 12 of the Introduction by the editor.

FOREWORD

By Dr. Jadunath Sarkar, Hony. D. Litt.,
Hony. Member, Royal Asiatic Society, (London), Corresponding Member, Royal Historical Society, England.

I. *LIFE AND WORKS OF KAVINDRA PARAMĀNANDA.*

Paramānanda (the son of Govinda I) belonged to a Brahman family originally of Nevāsa near the Godavari, but lived in South Konkan. He was given the titles of *Kavindra Kaviśvara* or Prince of Poets by Shivājī, and accompanied that *rāja* in his journey to Aurangzib's Court at Agra in 1666. On the escape of Shivājī from prison, the poet was arrested in Jaipur territory under the Padishah's orders and found to be carrying many costly gifts, such as elephants, horses and robes given to him by Shivājī. After being released as innocent of complicity in his *rāja's* flight, he probably spent some years at Benares (the place of his early education in Sanskrit), as he had avowed such an intention to the Jaipur officials. [See Jaipur Dingal letters, trans. by me in my *House of Shivaji.*]

When the returned Shivājī after three years of inactivity began to assert himself again in 1670, Paramānanda came back to Mahārāshtra, and we find him teaching pupils at Polādpur in March 1673, when Shivājī paid him a visit. But not a line of his epic poem on Shivājī had been yet written, as he is recorded to have welcomed Shivājī on this occasion with laudatory verses only. It was at Shivājī's grand coronation in June 1674 that Paramānanda was commissioned to write an epic on the national hero, which he planned to extend to a hundred cantos. Out of these only 31 cantos (and 9 verses of the 32nd) were written by the time that Shivājī died. These were carefully corrected by the author and circulated, as more than one manuscript of this portion has been found. Its correct title is *Sūrya-vaṁśam* (in imitation of *Kālidāsa's Raghū-vaṁśam*) and the author classed it as an *Anupurāṇa*, or "Modern Purāṇa."

The poet evidently attended the coronation of Shambhājī at Raigarh in July 1680. But there was no time for him to write 69 more cantos and cover all the incidents of the 19 years of Shivājī's reign from 1661 when the 31st canto stops, to 1680 the year of the Rāja's death. As a practical scheme for winning the new Raja's favour, Paramānanda resum-

ed his epic at three years before Shivājī's death, when Shambhājī had a rupture with his father and began to act independently. Thirteen cantos were written of this continuation, and they cover two and a half years, stopping exactly one year before Shivājī's death. Thus only 44 cantos (out of 100) were actually written, and 16½ years of Shivājī's reign, including all his more famous exploits, were left untouched. These thirteen cantos of the second series were not fused into the preceding 31, because the poet had no time to plan the lay-out of the unwritten cantos intervening between the two fragments, and these new cantos are not revised and corrected, nor even given their serial numbers, as at the end of every canto its serial number is left blank in the colophon. Only one manuscript of this portion has been found.

It is difficult to see how these thirteen cantos could have been made an integral part of the epic on Shivājī, because the narrative starts with the accession of Shambhājī and only in the middle of the fourth canto does the poet begin a retrospective narrative of the last years of Shivājī's life, at the point where he sends his eldest son to Shringārapur, but this narrative is not carried down to Shivājī's death.

Hence, a new epic altogether had to be written to glor ly Shambhājī as King. Of any attempt in this direction only two indica ions survive, namely a short poem (143 verses only, section I of the pr sent volume) giving a rapid sketch of the Bhonslé dynastic history down to 1687, and another (112 + 40 verses, Section II here) on Rājārām's accession. These were neither completed nor corrected, but left as first rough drafts. Some deeper scholar of Sanskrit literature than I can claim to be, must critically contrast the grammar, rhetoric, metre and general literary excellence of these two fragments with those of the first 31 cantos, before he can say that the two series have come from the same hand. My own suspicion is that the later fragments are the work, not of Paramānanda himself but of some disciple-assistant of his, whose writing the master promised to revise, but did not live to do so. (Examples of such false ascription of authorship are well-known in European literature, as in the case of Alexandre Dumas and his "ghost" Macquart.)

Paramānanda died probably in 1687, and his school of learning and poetical composition evidently ended with him. How could a poor Brahman family have collected any rent from their *inām* village or gifts

at royal marriages &c. during the convulsion in Mahārāshtra following Shambhājī's death and Aurangzib's endless warfare?

II. *GOVINDA—THE EULOGIST OF SHĀHU.*

Fully half a century and two human generations passed away, when a new scene opened with Govinda II, the grandson of Paramānanda coming to the Court of Chhatrapati Shāhu and winning the patronage of his queen Sakwar Bai about 1740, or more probably in 1745 (the year of the capture of Gowalkot by Shāhu's forces.) He began to compose a Sanskrit epic on Shambhājī and Shāhu to which he gave the title of "*Aṁśāvataraṇa* included in the *Śiva-purāṇa*," though its connection or rather continuity with the *Anupurāṇa Sūrya-vaṁśam* is merely hinted at by his mention of his grandfather's epic in the colophon of his own cantos.

But Govinda had not inherited his grandfather's genius. He left behind him, at the end of a life prolonged beyond 1782, only a fragment (of five cantos, being section V of this volume), which deals with Shambhājī's adoration of the goddess Śakti (Kāli) and her prophecy that he would have a world-conquering son, Shāhu. But the cantos are uncompleted and uncorrected and the text is disfigured by errors of grammar and prosody. Even his Marathi poem in glorification of Shāhu, though complete, is merely a piece of nauseating flattery, unrelieved by any literary beauty.

Govinda's poetic powers being poor, he wrote some prose pieces on the cult of Kāli-worship and its influence on the Court of Shambhājī. These have been printed by P. K. Godé in the *Annals* of the *Bhandarkar* Oriental Research Institute, Vol. XVIII, pt. III, (1937), pp. 287-295 and vol. XIX, pt. I (1938), pp. 49-60, and include some of the verses in our volume, though often with variants of reading.

But there is a still more significant contrast between Govinda II and his grandfather. Paramānanda was a Bhāgavat or worshipper of Viṣṇu; his grandson was a Tantrik priest, an adorer of Śivā's female half called Śakti or Kāli. A critical study of their Sanskrit epics shows that they have no value as factual history or exact record of events. For example, Paramānanda calls Soyarā Bāi a daughter of the Mohité family, whereas she was really a Shirké; and Govinda leaves the date of Shāhu's birth a blank, intending to fiill up the space later after inquiry. Now, could a courtier of the great Shivājī have been ignorant of the father's family

of his favourite queen? Or of the date of Shāhu's birth which event was celebrated by Shambhājī with the most lavish pomp?

III. *THE TĀNTRIK CULT IN MAHĀRĀSHTRA.*

But though the poems of Paramānanda and Govinda sadly disappoint the searcher for contemporary evidence on facts and documents, they are of unrivalled value by reason of the light they throw on the state of religion and society in the country at that time. A new window is here opened through which we get an inside view of the religious developments in Mahārāshtra and the working of the royal Court under Shambhājī which are unknown to us from any other source. Here we learn in the fullest detail what is only briefly hinted at in an earlier Sanskrit poem, the *Śivarāja-rājyābhiṣeka-Kalpataru*, or description of Shivājī's second coronation, written by Nischal Puri, the Tāntrik priest. We here see clearly that a new and disturbing factor had entered Marāthā society at this time. It was the establishment of a centre of Śakti-worship at Shringārpur, their capture of the King and his most influential minister Kavi-kalash, and the spreading of a net through the country by this religious coterie for making converts.

The Marāthi Tantrik priests learnt their creed by study in Bengal or under Bengali Brāhmans settled in Benares. The best teachers and practitioners of the Śakti cult were to be found in West Bengal (called Rāḍhā-nagarī by Govinda), and here Shiva-Yogi, the new guru of Shambhājī had gone through his noviciate as a Tāntrik disciple before his return home as a master. Unlike Bengal, the Brāhman society of Mahārāshtra was formerly made up entirely of the worshippers of Śiva and Viṣṇu,—the Smārtas and Bhāgavatas—and none of Śakti, the Mother-goddess. There was Śakti worship among the higher classes in Goa territory, especially the Gaur Sāraswata Brāhmans, as the great temples of Śāntā-Durgā prove. But in Mahārāshtra proper, Śakti-worship prevailed only among the wild tribes of the jungle and the unlettered lowest castes of society, and with them it was only a crude form of magic and demon-worship without any Sanskrit scripture or elaborate ritual conducted by learned Brāhman monks. That high development of Śakti-worship had taken place in Bengal only, where the Tantra was an object of study and practice among the highest classes and used to occupy the foremost place among the religions of the people before the rise of Vaiṣṇavism under Caitanya (1485-1533.)

It is a mistake to think that the Tantra was Black Magic or mere hocus pocus. It produced a vast philosophy and literature in Sanskrit, as learned and subtle as the Śaiva and Vaiṣṇava theologies of Madras. And its object was not primarily sensual gratification. The aim of Tantra is to acquire perfect control over one's own body and mind, and then make the spirits of the invisible world one's slaves, by the practice of austerities and elaborate mystical rites. After attaining to perfection in this way, the master may employ his supernatural power in sensual gratification, the cure of hopeless diseases, or ensuring the birth of sons to barren householders,—or even forging arms which make the devotee invincible in war. Its ultimate aim, however, was *nirvāṇa* or perfect salvation. Bewitching other people (especially women) and transmuting baser metals into gold (or, what came to the same thing, discovering buried treasure guarded by *yakṣas*) were the subsidiary fruits of Tāntrik worship, though these were most emphasised by selfish low-class priests for easy success in propaganda. The reader who wants to understand the true teaching of the Tantras, should study the essays and translations from old Sanskrit works written by Arthur Avalon (the *nom de plume* of Sir John Woodroffe, a Judge of the Calcutta High Court).

Tāntrikism was an import from Bengal into Mahārāshtra in Shivājī's time. A Chitpāvan Brāhman named Shiva-Yogi, on hearing of the miracles wrought by Siddha-Yogi, a learned saint in "the city of Rāḍhā" in West Bengal, went there and after a long noviciate in austerities under him was ordained as a Tāntrik monk. On returning to his home in Konkan, he set up his hermitage (*mathi*) at Shringārpur (some ten miles north-east of Sangameshwar), and the fame of his spiritual powers spread far and wide. Two other Tāntrik priests, Gaṇesh Anant Jambékar and Keshav Upādhyāya (both Karhārā Brāhmans) also resided there, and thus the place became a centre of Tāntrik propaganda in Mahārāshtra.

The first success of the new cult was gained when the Tāntrik high-priest Nischal Puri, by creating demonic disturbances induced Shivājī to hold a second coronation of himself under Tāntrik rules and give a share of his profuse royal gifts to the Tantrik priests,—the benefits of his first coronation having been monopolised by Gaga Bhatt and other Vedic Brāhmans.

Next came their crowning victory, the capture of the government of Shambhājī. After the death of Shivājī, his Brāhman ministers, all mem-

bers of the Vedic cult, had conspired to crown his younger son Rājārām, so that when a month afterwards Shambhājī ousted his brother and took the crown, he dismissed and imprisoned the old ministers of his father. Into the vacuum thus created stepped in Kavi-Kalash, a North Indian Brāhman of the Tāntrik sect, who had faithfully adhered to Shambhājī's cause and was now rewarded with the post of the king's prime minister and the title of *Chhāndogya-Amātya*. He introduced Shiva-Yogi as the young king's spiritual director.

Shambhu's arms had triumphed on all sides, but his heart was sad because no heir to his throne had been born yet. The Vedic Brāhmans had failed to remove his sterility by their *pujās*. Therefore, he now turned to the Tāntrik priests. Shiva-Yogi was brought to his Court and honoured as the greatest miracle-working saint of the country. He advised the king to worship Kāli, whose powers and ritual are described in the minutest detail in Govinda's poem. The worship of the demons of the nether world was more efficacious than that of the bright deities of the sky, and an heir to the king was born in May 1682. This confirmed the triumph of the Tantrik cult and the monopoly of power in the government of Shambhājī by its follower Kavi-kalash.

The Tāntrik worship, with its invocation of the powers of darkness and its ritual of wine-drinking, flesh-eating, erotic indulgences and more shocking things, roused in Marāthā Brāhman society a feeling of fear and repulsion which can be compared only to the horror with which a European Catholic priest might look on a scene of naked cannibals singing and dancing round a fire where they are roasting a human body for their food. And yet, on account of the king's patronage, the other Brāhmans could not demolish the Tāntrik monasteries and expel the Tāntrik priests from the country. This was done a century later, under the Peshwas, when not a vestige of the hermitage of Shiva-Yogi was left at Shringārpur.

Besides this theological animosity, between the two sects, the king's charity fund and all the power and patronage in the administration were monopolised by Kavi-kalash and his Tāntrik brethren, while the Vedic Brāhmans had to pine in subordinate offices with no chance of amassing fortunes by peculation or taking bribes from suitors at the royal court.

IV. *WHY SHAMBHĀJĪ REBELLED AGAINST HIS FATHER.*

Shambhājī, the eldest son of Shivājī, is painted in Marāthā history as a wicked and selfish youngman who rebelled against such a noble father

and went over to the national enemy in order to destroy his own country-men. This story is based upon the accounts written after his death by the ministers of his father's court, all of whom he had antagonised by persecution for their attempt to disinherit him in favour of his younger brother Rājārām, and later for conspiring again and again to murder him after his accession. His unforgivable offence in their eyes was his making Kavi-kalash, a Qanauji Brahman and therefore a "foreigner" in Mahārāshtra, his prime minister with absolute control over his government and thus setting aside all the old Brāhman servants of his house. What could be said on Shambhājī's side has found no place in Marāthā history, because his partisans lost all power after this Rājā's tragic death and were nowhere in the State during the thirty years that lay between Shambhājī's murder (1689) and his son Shāhu's return from his twenty years of Mughal captivity, ten years' war with his rival, and final installation as the undisputed sovereign of Mahārāshtra in 1718. This elevation was effected by an entirely new family of ministers, the immigrant Chitpavan line of Peshwās. Shāhu's mother Yesu Bai, the sole defender of his interests, was held in a Mughal prison for these thirty years.

Thus, Shambhājī's partisans have been denied a hearing at the bar of history. But it is now possible to learn their case exactly. Friends of the restored Shāhu at last attempted to tell their version of Shambhājī's rebellion against his father, which was current in the circle of his mother Yesu Bai and her few surviving old adherents, but only after her return to Mahārāshtra in 1718. This version had been earlier put in a Sanskrit poem by Paramānanda, which was left incomplete and uncorrected, and withheld from circulation by being buried among the papers of the poet's family, though written in Shambhājī's reign.

The story given in this poem has every appearance of truth, because it fully agrees with human nature and is supported by historical parallels from elsewhere. I summarise it here :—

Rājā Shivājī, on entering his harem one evening, found his younger wife Soyra Bai lying on the ground, pale, stripped of her ornaments, fasting and weeping. To his soothing words, she replied, "My son Rājārām is a small child and helpless, while his step-brother Shambhājī is grown up and powerful. Princes in greed of empire murder their parents, sons and even full brothers. Your two sons cannot live at the same place in safety. Hence my deep anxiety." The king wiped away her tears and

said, "If their living together at the same place alarms you, I shall send Shambhājī away elsewhere." At this the queen rejoined, "If I am your beloved and you are the full master here, then give this kingdom to Rājārām and everything else that you may conquer to Shambhu." The Rājā, fascinated by her bewitching beauty, agreed.

We see that all this is a close copy of the *Rāmāyaṇa* scene between Dasharatha and Kaikeyi. The story continues thus:

Next morning Shivājī held a grand *darbār*, called Shambhājī up before himself and addressed him by way of advice, "Kingship is an extremely difficult undertaking and only an exceptionally gifted man can discharge this duty. My great father had thus spoken to me in my youth,—'Though my kingdom is boundless, yet you ought to labour and conquer some other territory. I have other sons besides you, and I shall assign a separate share to each of them. When a king does not win any territory by his own efforts, but merely enjoys his father's acquisitions, the people cease to respect him. I make you lord of the Poona district which had been won by your ancestors. Your power will henceforth grow from more to more like the steps of Trivikrama.' So saying, he sent me to rule the Poona district. Then I extended my realm to the sea, and all the neighbouring princes submitted to me in terror. I am now old and feel the approach of death....You stay in Shringārpur till my return from my next expedition, administer the Prabhāvali district,and learn the art of governing from learned teachers." Shambhājī dutifully agreed to his father's bidding.

Then Shivājī set out on his conquest of the Karṇātak, leaving Rājārām in Rairi fort under the protection of his ministers. At Shringārpur Shambhājī exercised himself in gymnastics in the morning, studied the mythical histories and books on law and morals (*Itihāsa-purāṇas* and the Kāmandaki and other *Nīti-Śāstras*), and satisfied his subjects by his good government, so that all people oppressed by his father's ministers flocked to him for redress. Then he worshipped the goddess Kāli, who appeared before him and foretold his future prosperity.

On his return from the Karṇātak expedition, Shivājī proposed to give Mahārāshtra to his second son Rājārām and the newly-conquered Jinji province to his eldest son Shambhājī. This partition of his heritage naturally dissatisfied Shambhājī, who readily listened to the seductive messages of Dilir Khān, the acting viceroy of Mughal Deccan, and escaped

from his father's territory to join Dilir. The two allies then captured Bhupālgarh by assault. Here the manuscript abruptly ends.

But we need not swallow the whole story of the apologist for the line of Shāhu and hold the great Shivājī as a dotard who was beguiled by his youthful wife into committing an act of gross injustice to his eldest son, as Dasharatha had been by Bharata's mother. In 1678 Shivājī proposed a very understandable division of his empire,—the homeland of Mahārāshtra with its long-settled peaceful territory and resident families of hereditary faithful ministers and generals, was to go to Rājārām, a delicate boy of eight, because there was then no whisper even of the Mughal Emperor or one of his sons coming to the South with a vast army for subduing the Marāthās, and Bijāpur and Golkonda were still flourishing as allies of the Marāthā rāja. The newly annexed country of the Karṇātak (Jinji-Tanjore) could more reasonably be Shambhājī's share, because the half-subdued condition of the province demanded a vigorous grown-up sovereign to keep hold of it, and for such a task Shambhājī was beyond question the fittest prince, and Rājārām was unthinkable.

Shambhājī naturally grumbled at the ancestral homeland of the Bhonslés being given to his junior brother, while his own lot was to be to shoulder the dangerous and unprofitable task of maintaining himself in an unsubdued province, six hundred miles away from Mahārāshtra, amidst an alien race and alien speech, with no resident Marāthā population to back him but only refractory local chiefs all around.

Dilir Khān seized this opening and wrote secret letters to Shambhājī promising to win his patrimony of Desh for him by the armed strength of the Mughal Government if he joined Dilir. There was no talk of annexing Mahārāshtra to the Mughal Empire; Dilir's support was to be purchased merely by Shambhājī agreeing to a policy of friendly alliance with the Government of Mughal Deccan, exactly as Shāhu did in 1718. The contemporary English factory letters and Persian histories prove that Shambhājī in the Mughal viceroy's camp did not consider himself as a servant of Dilir, but as an independent and equal ally. He openly remonstrated with Dilir Khān against that General's atrocities on the Hindu population of Athni and Tikotā. And we know it as a fact that the Marāthā prince left Dilir and returned to his father when that viceroy assumed the haughty tone of a master to him and even planned to send him off to Delhi—to become a mansabdar or Mughal servant, or more probably to be doomed to circumcision or death on refusal to apostatise.

from his father's territory to join Dilir. The two allies then captured Bhupalgarh by assault—[illegible].

But we need not swallow the whole story of the apologists for the [illegible] that Shambhuji was a [illegible] was expelled by his father into jail, [illegible] an act of gross injustice [illegible] Brahmin [illegible] by Bakhar's [illegible]. In 1678 Shivaji [illegible] posed a very undesirable division of his empire,—the homeland of Maharashtra with its long-settled peaceful territory and resident families of hereditary [illegible] ministers and generals, was to go to Rajaram, a [illegible] boy of eight, because there was then no whisper even of the [illegible] of his sons coming to the South with a vast army for subduing the Marathas; and Bijapur and Golkonda were still [illegible] the allies of the Maratha raja. The newly annexed country of the Karnatak [illegible] could more reasonably be Shambhuji's share, because the half-subdued condition of the province demanded a vigorous grown-up sovereign to keep hold of it, and for such a task Shambhuji was beyond question the fittest prince, and Rajaram was unthinkable.

Shambhuji naturally grumbled at the ancestral homeland of the Marathas being given to his junior brother, while his own lot was to [illegible] the dangerous and unprofitable task of maintaining himself in an unsubdued province, six hundred miles away from Maharashtra, amidst an alien race and alien speech, with no resident Maratha population to back him but only refractory local chiefs all around.

Dilir Khan seized this opening and wrote secret letters to Shambhuji promising to win his patrimony of Desh for him by the armed strength of the Mughal Government if he joined Dilir. There was no talk of [illegible] Maharashtra to the Mughal Empire; Dilir's support was to be purchased merely by Shambhuji agreeing to a policy of friendly alliance with the Government of Mughal Deccan, exactly as Shahu did in [illegible]. The contemporary English factory letters and Persian histories prove that Shambhuji in the Mughal viceroy's camp did not consider himself as a servant of Dilir, but as an independent and equal ally. He openly remonstrated with Dilir Khan against that General's atrocities on the Hindu population of Athni and Tikota. And we know it as a fact that the Maratha prince left Dilir and returned to his father when that viceroy [illegible] of a [illegible] to him and even planned to send him off to Delhi—to become a [illegible] Mughal [illegible], or more [illegible] to be [illegible].

INTRODUCTION

1. History of the manuscript :

At the Baroda session of the Indian Historical Records Commission in December 1940, a manuscript in Sanskrit was exhibited under the title " A life of Shivājī, " which attracted my attention and that of Sir Jadunath Sarkar. The Director of the Baroda Oriental Institute upon a later enquiry informed me that the Ms. had been entrusted to Prof. D. V. Potdar of Poona for being edited and published in the Gaekwad Oriental Series. Seven years passed and the book showed no sign of appearing. The Director informed me that he would supply me with a photostat copy, if I paid for it. I remitted the required amount, received the copy and studied it along with Sir Jadunath Sarkar. The work at first sight seemed to be a continuation of Kavīndra Paramānanda's *Śiva-Bhārata*, published by Mr. Divekar in 1926 in an incomplete form. Some portions of this Baroda manuscript are admittedly composed by Paramānanda's grandson Govinda. This work and the incomplete *Śiva-Bhārata* appear to belong to the same Corpus, a life of Shivājī which the poet was asked to prepare, probably on the occasion of his coronation in 1674. The literary remains of the family found their way into the library of the Rājopādhyes residing at Satārā and Kolhapur, because portions of the same work were discovered at the latter place and published by Mr. Gode in the Annals of the Bhandarkar Institute in 1938. As Prof. Potdar in the midst of his other occupations could not find time to edit the work for the Baroda Series, I offered to do it with the help of Sir Jadunath Sarkar and my offer was accepted in 1948.

2. Contents of the manuscript :

The photographed copy supplied to me was found defective in many respects. The pages are not numbered nor arranged in consecutive order; there are evident gaps in the narrative, and it is clear that the authors themselves never gave their compositions a final, revised and well-arranged shape. They wrote the portions as they occurred to them. It was a misnomer to call the Baroda fragment the life of Shivājī as it describes the activities of Shambhujī. After a patient labour the sheets were arranged in five different sections and are being here presented to the reader, with a short English synopsis of their contents :—

1.	An account of the Bhonslés	pages	29	verses	143
2.	Accession of Rājārām	,,	12		153
3.	Shambhujī's activities in 1677-'8	,,	78		880
4.	Life of Shivayogi and prayer to Kāli	,,	46		473
5.	Shambhujī's sacrifice	,,	37		361
6.	Disconnected pages	,,	6		36
7.	Marāthi poem on Shāhu	,,	17		100
8.	Rejected pages, blank and reverse	,,	11		
	Total		236		2146

Thus the copy supplied to me from Baroda contained 236 pages giving 2146 verses of which 208 pages are printed in this volume. The Marāthī portion of a hundred verses (शाहूराजकीर्तिप्रभामञ्जरी) has no connection with this work and is printed elsewhere. This arrangement of a fivefold section did not exist in the original work and is introduced here for convenience.

3. Life of the Poet :

It is only recently that the name of Paramānanda, whom Sir Jadunath Sarkar styles Shivājī's Poet Laureate (Kavīndra), has become known to students of Maratha history. Mr. Divekar of Poona discovered a Sanskrit manuscript named *Anupurāṇa* at Tanjore and published it in 1927 under the wrong title of *Śiva-Bhārata*, which had been given to it by the Tamil translator of that work. The poem was incomplete, consisting only of 31 cantos and the first 8 verses of the 32nd, which brought the life-story of Shivājī and his ancestors down to the year 1661. The work bore evident marks of the author having lived with the Bhonslé family and obtained intimate glimpses of their acts and the political conditions which led to the rise of the Maratha State.

During the quarter century that has elapsed since the first publication of *Śiva-Bhārata* several scholars have succeeded in discovering reliable facts about Paramānanda and his family, notably Krishnaji Narayana Deshpandé, Sir Jadunath Sarkar and Prof. D. V. Potdar. Deshpandé unearthed and printed some fragments of Sanskrit, Marathi and Hindi compositions of Paramānanda's sons Shridhar and Devadatta and his grandson Govinda, (the son of Devadatta), which he found among the extant records of the Rājopādhye family of Kolhapur which had long serv-

ed the Bhoslé rulers in hereditary succession.[1] Sir Jadunath Sarkar after examining the old records of the Jaipur State published letters referring to the poet Kavindra Paramānanda and mentioning that he was in North India during 1666 when Shivājī visited Agra and had audience of the Emperor Aurangzeb.[2] And quite recently in 1948, Prof. Potdar employed his rare ingenuity in identifying this poet Paramānanda with a well-known Saint named Paramānanda Bāvā whom Shivājī highly respected and established at Poladpur near his capital Raigad.[3] A long list of the several saints whom Shivājī honoured and patronized, has been given by his various chroniclers, and the name of Paramānanda Bāvā occurs therein, which many in ignorance supposed to refer to Rāmadāsa. Potdar has now minutely examined the available evidence and established beyond doubt that this Paramānanda Bāvā, a *guru* of Shivājī, was none other than the poet Paramānanda himself, the author of *Anupurāṇa*.

It is well-known that Shāhjī Bhonsle patronized poets, diplomats and politicians, who later served Shivājī when engaged in building up his independent kingdom. Among these the poets Paramānanda and Jayaram Pinde have supplied us with works of outstanding value in constructing the life of that hero, *viz.* the incomplete *Śiva-Bhārata*, the present *Anupurāṇa*, and Jayaram's *Parnal-Parvatagrahaṇākhyāna* and the *Rādhāmādhavavilāsa-campu*. Paramānanda's original home was at Nevāsa (as he calls himself Nivāsakara) in the Ahmadnagar district where his father Govindabhatta figured as a learned Brāhman belonging to the Kāshyapa *gotra*, Apastamba Sūtra of the Taittirīya branch. His family deities were the god Govinda and the goddess Ekavīrādevi. Paramānanda spent many years at Benares, where he acquired the traditional learning, and a knowledge of the languages and politics of North India. From Benares he came to Shāhjī's Court (probably at Bangalore), and thence migrated to Raigad where Shivājī had established the first capital of his Svarājya.

Paramānanda had earned a reputation as a learned poet as early as 1664. In a list of *pandits* assembled at Rājapur in that year to decide a complicated caste-dispute, the name of Kavīndra Paramānanda is clearly mentioned. He was intimately acquainted with Gāgābhatta.+

1 Sardesai Commemoration Vol., Marathi Section, 1938.

2 House of Shivājī, p. 175, second ed.

3 B. I. S. Mandal Quarterly, No. 29, 1 and 2.

+ शृङ्गारः शब्दशास्त्रस्य गागाभट्टः स मे सखा। Section III. 4. 102, text p. 49.

Thereafter he figured as a learned ascetic with no love for property or royal patronage and thus came to be looked upon as his *guru* by Shivājī himself. Jayaram Pinde eloquently describes Shivājī's visit to Paramānanda *Svami* in March 1673. Shivājī's captains Annaji Pandit and Kondājī Rāvalekar captured the fort of Panhāla from the Bijapur Government on 6th March, 1673. When Shivājī obtained the news of this success at Raigad, he at once started to visit that fort and on his way he saw the Saint Paramānanda Bāvā at Poladpur (Sańsk.: Paulastyapura) near Mahad at the foot of Raigad and received his blessings. When Shivājī arrived, he was received at the entrance of the shrine by fifteen disciples reared and educated by the Saint (that is by dealing out six kinds of food and 9 kinds of literary eulogies). Shivājī then proceeded alone to the inner apartment and saluted the Saint's feet; the latter put his hand on Shivājī's head and conferred his blessing on him.[4]

Paramānanda was present at Shivājī's Coronation (in June 1674) and began under his command[5] to compose an epic on his life, which it seems, he never completed. Some of the chapters printed in this Baroda work, evidently belong to the same incomplete *Anupurāṇa*, in which he drafted detached chapters as the subjects occurred to him, leaving their final arrangement and order for a further revision. It is in this first crude form that the work has been found and is here presented to the reader. Some of these chapters particularly those on Shivājī appear to have been composed by Paramānanda himself, as they conclude with the words कवीन्द्रपरमानन्दकृते; while the others are from the pen of Govinda, mostly those which refer to Shambhuji and his activities.

Paramānanda's end is nowhere recorded, but from the tenor of his present writings, he may be presumed to have survived Shivājī and seen the beginnings of Shambhujī's rule. While he used a kind of historical setting in his life of Shivājī, his son Devadatta and grandson Govinda

---

[4] पर्णालपर्वतग्रहणाख्यान 4.16-19. ततः पौलस्त्यनगरे परमानन्दनन्दितैः । रसैस्तु-पञ्चदशभिः कवीन्द्रैर्वार्धितैर्द्विजैः ॥ गीयमानं यशःस्वीयं श्रुत्वा श्रुत्वा शनैः शनैः । गोस्वामिचरणद्वन्द्वं वन्दयामास मन्दिरे ॥ गोस्वामी च ततस्तस्य हस्तं विन्यस्य मस्तके॥ पूर्णसाम्राज्यदात्रीभिराशीर्भिः पर्यतोषयत् ॥

[5] स एकदात्मनिष्ठं मां प्रसाद्येदमभाषत । यानि यानि चरित्राणि विहितानि मया भुवि । विधीयन्ते च सुमते तानि सर्वाणि वर्णय । शि. भा. १.२५-२६. Probably Paramānanda was commanded to write his life by Shivājī at the time of his coronation.

hardly wrote any history and composed merely laudatory poems in honour of Shambhujī, Tārābāi, Shāhu, Gangādhar Pratinidhi and Queen Sakwār Bai, evidently with the object of obtaining their patronage in *ināms* and gifts.[6]

Govinda had a sad end and with him the Paramānanda family seems to have become extinct. Govinda's efforts to obtain patronage from Shāhu and Sakwār Bāi availed him little, as both of them died soon after Govinda had written his Marāthi eulogy entitled शाहूराजकीर्तिप्रभामञ्जरी. The Marāthā Government was afterwards transferred to Poona by the Peshvas who had no sympathy for the poet Govinda Kavīndra. He dragged on a weary existence at Satara and thus wrote to a fellow-priest, Narayan Dikshit Bapat, on 23rd March, 1782, "I have grown old and am grieved to have no issue to leave behind me. Life has become a burden to me and I am going to enter a watery grave at Māhuli, as an ascetic. Do you please take care of my idols of Rāma and draw the annuity of Rs. 300/-, which Government have granted me at Nevāsa."[7]

While the grand-father Paramānanda can rightly claim to be a master-poet in some respects, the son Devadatta and the grandson Govinda appear far inferior in their scholarship and attainments. Their composition discloses inattention even to grammar, when they write—यतिनां for यतीनां, येकः for एकः, येतस्मिन् for एतस्मिन्, गृह्य for गृहीत्वा, or पाठितुम् for पाठयितुम्; such lapses are possible only in writers very poorly grounded in Sanskrit.

4. Shambhuji's predilection for the Tantric Cult:

The value of this poem unlike that of *Śiva-Bhārata* lies in the revelation it makes of how Shivājī' last days were clouded by the undesirable activities of his son Shambhujī, resulting in an untimely end of that great hero. Shivājī could not ensure the safety of the State he had so laboriously reared, and his death brought in a revolution with all the troubles of foreign invasion and the long Mughal War. In his extreme difficulty Shambhuji upon the advice tendered by his trusty counsellor Kavikalasha, had recourse to the performance of *tāntric* rites, which he piously believed would give him the strength to cope with his difficulties. A Brāhmaṇa named Śivayogi who had learned by study in Bengal the peculiar art of invoking the help of the goddess Kāli, undertook with the help of other

6 P. D. S. XXXI. 117, 118, 122; Sardesai Com. Vol. (Marathi), pp. 177-186;

7 P. D. S. XLIII. 16.

priests, Ganesh Bhat Jambhékar and Keshav Upadhyé, to perform a grand sacrifice at Shringārapura, 15 miles east of Sangameshvara below fort Prachitgad. The elaborate descriptions of the various phases of this *tāntric* lore and the offerings of feasts with dishes made of meats and wines, are significant features of this narrative, which are as revolting to our sentiment at the present day as they doubtless were then to the orthodox section of Shambhujī's Court. The sacrifice was performed for the acquisition of a son; the goddess granted Shambhujī's wish and a son was born to him, as we know, on 18th May, 1682, who was named Shāhu and at whose birth the narrative suddenly stops. Fortunately for Mahārashtra this *tāntric* innovation did not take deep root in society and a new race of men different from the helpmates of Shambhujī appeared on the scene, such as Rāmachandra Amātya and Santāji Ghorapade, who husbanded the national resources of the Marāthās and waged a war against the powerful Delhi Emperor, which forms the glorious chapter of their history.

5. Historical element in the poem:

The authors, although partizans of Shambhujī, disclose personal acquaintance with the political situation created by the death of Shivāji and the accession of Shambhujī. They describe graphically Shambhujī's flight from Shringārapura to the camp of Dilir Khān, where he made friends with several Rājput princes[8] who served that Mughal General. Together Dilir Khān and Shambhujī appeared before the fort of Bhupālgad and captured it after a strenuous fight with Shivājī's captain Phirangoji Narasala. The death of Shivājī is not described in the surviving portion of the manuscript, which goes on to deal with the accession of Rājārām, Shivājī's second son, as soon as the funeral rites of the former were over. The offence which Shambhujī felt at this development and the manner in which he seized the throne at Raigad are graphically described.[9] The partizans of Rājārāma, Moropant and Annaji Datto are set

[8] रामसिंहस्य तनयः कृष्णसिंहः सुदुर्धरः ।
जगत्सिंहमुखाश्चान्ये राजपुत्राः प्रतापिनः ॥
श्रीमाननूपसिंहश्च कर्णसिंहसुता इमे ।
अमुना शिवराजस्य महाराजस्य सूनुना ॥
साधवः साधुना सार्द्धं हृद्यं हार्दमदीधरन् ।
These Rajput princes are known to be serving the Mughal armies in the Deccan. Section. III. 13-9-11; p. 96.

[9] मयूरादिप्रभृतिभिः प्रजाविप्लवकारिभिः ।
राक्षसैरिव दुष्प्रेक्ष्यैर्दूराद्दुष्टैः कुमन्त्रिभिः ॥
जनकौ मोहममताग्रस्तावपि चमूपते ।
कलिगौरवतो यर्हि तर्हि पूज्यतमौ मम ॥
जनकानन्तरं राजा ज्येष्ठपुत्रो भवत्युत ।
अहं ज्येष्ठो गरिष्ठश्च कलाभिर्बहुभिर्गुणैः ।
महाराजस्य पदवीमहं भोक्ता गुणाकरः ॥
Section III. 12-77-82; p. 94.

down as wicked ministers (दुर्मन्त्रिण:). The poet also mentions how prince Akbar sought Shambhujī's shelter and how he was followed by Aurangzeb himself with a large army to put down both his son and his supporters Durgādāsa and Shambhujī, the Marāṭhā King. Then came the Emperor's wars against Sikandar Ādil Shāh of Bijāpur and the Qutb Shah of Golkonda whose Hindu Minister Mādanna was murdered. And lastly, Akbar's flight to Persia to seek shelter with Shāh Abbās of that country, is also mentioned. Most of these facts are themes of correct history, but what gives a special charm to this poem is the graphic picture which it supplies about the social and religious conditions prevailing in Mahārāshtra of those days, such as are probably unequalled by any other source. The writers disclose personal acquaintance with the villages and other places lying on the South Konkan side of the Sahyadri range and in the Maval region of Poona.

The authors are fond of alliteration and often use unfamiliar words. For ready reference I have prepared and printed a glossary of difficult words at the end.

If there is any merit in the editorial portion of this work, it is entirely due to the unstinted help I have received from Sir Jadunath Sarkar. We freely discussed most of the points arising out of our study of the manuscript and the result is now before the reader. At my request he is writing a foreword to this compilation embodying his views on the influence of the *tāntric* lore in India. My thanks are also due to Mr. N. M. Khuperkar, M.A., a trained member of the Bhandarkar Research Institute of Poona, who has carefully prepared the press copy of the manuscript and readily helped me in several ways.

I owe a heavy debt of gratitude to Prof. G. H. Bhatt, the learned Director of the Oriental Institute, Baroda, for the scholarly accuracy and patient labour with which he has seen this book through the Press. My own illness threw upon him much of the work which legitimately belongs to the editor, and he has done it to our entire satisfaction. My thanks are also due to Shri J. S. Pade, M.A., the Superintendent of the Printed Section, and to Shri M. A. Joshi, the Technical Assistant, the two scholars of the Institute, for the remarkable co-operation which they have shown in correcting the press-copy, in filling up the lacunae by apt and intelligent suggestive readings and in going through the proofs right from the beginning to the finish with the utmost care and dexterity. My press copy was

very difficult to compose and the corrections were numerous in the proofs, but these two efficient assistants of the Director have executed this arduous task with unfailing patience. They must not be held responsible for the errors of grammar or prosody that will be noticed; these have been deliberately retained by me as in the author's manuscript and left to be corrected by scholars in future on the basis of this printed text. Lastly, I am particularly grateful to the Manager, Sadhana Press, Baroda, for the alacrity which he has shown in expediting the matter so soon with the utmost care and intelligence.

Kamshet, August 1952. GOVIND SAKHARAM SARDESAI

N. B.—The letter *R* in the footnotes indicates the Rajopādhye text printed in the Bhandarkar Annals. In giving variants, the number of the verse is quoted and its four lines are indicated by the letters *a*, *b*, *c*, *d*.

SYNOPSIS OF THE SANSKRIT TEXT

Section I

An account of the Bhonsle Family

This is a brief summary of the main incidents in the private lives and public careers of Shāhjī, Shivājī and Shambhujī down to the year 1687, by which time Bijāpur and Golkonda had both fallen to Aurangzeb, and the rebel prince Akbar had left the Deccan to seek asylum in Persia, but the capture and execution of Shambhujī still lay in the womb of the unknown future. The poet's narrative of such a long space of time is too general in style, too rapid in movement, and too much marked by the conventional flattery of court-poets, to supply any addition to our historical knowledge.

The numbers at the end of the verses have been printed exactly as found in the original manuscript. It will be seen that they are not correct, as some numbers have been dropped out and some others given twice over. But these mistakes are due to the poet himself, who evidently did not live to revise and correct his first draught at leisure. But there is no break in the flow of the narrative and no loss of sense anywhere, thus proving that no verse has been really lost in the middle; only one leaf containing the first three verses is missing. The want of the customary wording for the end of a canto also suggests that there were some more verses after the 147th, which is the last on the last page so far discovered. All the surviving (143) verses form an unbroken series written in the *Śārdūlavikrīdita* metre, extending over 29 pages.

Section II

Accession of Rajaram

This very short section, consisting of only one full canto (112 verses) and an incomplete second (40 verses) covering 12 pages, describes how after the cremation of Shivājī, the widowed queen Soyarā Bāi pretended to weep, but only rejoiced at the prospect of her son Rājārām being made king, how the old ministers of Shivājī pressed her to enthrone Rājārām and how she hesitated in view of the enmity of Shambhujī and the Mughal Emperor.

Section III

Shambhuji's activities

This is a complete sequence of 13 consecutive cantos (totalling 880 *ślokas*), on Shambhujī.

It begins abruptly with Shambhujī performing his father's *śrāddha* at Panhala, and declaring himself king. From this we can infer that one canto (or at least a long passage) at the beginning, narrating the death of Shivājī, is missing. In the surviving portion, the first four cantos describe the conspiracy formed at Raigarh by the old ministers of Shivājī and his queen Soyarā Bāi to set aside the claims of the eldest son Shambhujī and give the throne to her own son, the boy Rājārām; the dissensions among these ministers, the desertion of the commander-in-chief Hambir Rao Mohite from their party to Shambhujī, that prince's march (as advised by his Amātya Kalasha) on Raigarh and peaceful accession to the throne there, and the ceremonies and rejoicing on that occasion.

Then in the midst of the fourth canto, the poet begins to give a retrospective account of Shivājī's last years, evidently to explain away Shambhujī's guilt of rebellion against such a father. These events are seen through the coloured glass of a royal sycophant and are described as happening through supernatural agency as is the customary device of the Sanskrit *Purāṇas*.

This retrospective history of Shivājī starts with that Rājā's sinful infatuation for his extremely beautiful wife Soyarā Bāi Mohite (*sic*), for whom a mythical birth as the incarnation of Mamatā (the sister of Kalikāla) has been invented; Shivājī's ears are poisoned by false allegations against his noble son Shambhuji, the dotard king listens to these misrepresentations, and in order to please his younger wife, agrees to make Rājārām his heir, and banish his eldest born Shambhujī to Sajjanagad fort. All this is a close copy of the story of Dasharatha setting Rama aside in favour of a younger son, Bharata, through female influence. In November 1676 Shambhujī had gone to Shringārapura, by his father's order, and two months later Shivājī started on his conquering expedition to the Eastern Karnātak. Aurangzeb on hearing of the Marāthā King being separated from his heir, seduced Sambhujī through his local agent Dilir Khān, and the Marāthā prince fled away from Sajjangad to the Mughal general's camp (on 13th December 1678). As his ally he enabled Dilir Khān to capture Shivājī's

stronghold of Bhupālagad (on 2nd April 1679). Here the fragment ends, and the events of one year from the fall of Bhupalagad to the death of Shivājī (2 April 1679—4th April 1680), if recorded by our poet, have not been yet recovered.

Canto 1.

After Shivājī's death, Shambhujī then in Panhāla fort, performed his father's *śrāddha*. One day his spies reported to him that the late king's ministers in Raigarh had conspired with the widowed queen Soyarā Bāi to crown her little son Rājārām and monopolise the Government, and that all the people disapproved of this denial of the claims of Shivājī's eldest-born, as a grown-up and war-experienced prince like Shambhujī alone could successfully resist the powerful Mughal Emperor. The prime minister Moro Pant was planning to send an army to Panhala and seize and kill Shambhujī. On hearing of it, Shambhujī wrote to the commander-in-chief Hambir Rao Mohite, inviting him to take up his cause, as he had the legal right to the throne, and the enthronement of a child like Rājārām would lead to the conquest of Mahārāshtra by some hostile power. Hambir Rao secretly agreed, but the other ministers persisted in their preparations for attacking Shambhujī in Panhāla by armed force.

Canto 2.

As the ministers were setting out from Raigarh on this campaign, very unlucky portents fell on them. Prahlad Niraji counselled peace with Shambhujī, but Moro Pant insisted that he must keep his word to the late King Shivājī and support Rājārām on the throne. Moro and Annaji rejected Hambir Rao's invitation to a secret conference with him, at which that General felt insulted and took a muster of the contingents of these two ministers; the latter attacked him but were defeated and thrown into prison by Hambir Rao, so also were their families. After placing strong and faithful guards over them, Hambir Rao marched from Karhad to Panhāla.

Prahlad Nirāji who had been sent by the other ministers of Raigarh on an embassy to Shambhujī, decided in his mind that Shambhujī was the lawful heir to the throne and so it was best for his own interests to seek his protection.

Canto 3.

After Shambhujī had established his own authority by repressing all the officers hostile to himself, many visitors came to congratulate him.

At that time his amātya, the Brāhman entitled (Kavi) Kalasha, advised him to go to Raigarh and hold his formal enthronement there. Listening to this advice, Shambhujī with a large army set out for Raigarh; on the way he reached Pratapgarh, where he worshipped his father's tutelary goddess Tulajā Bhavāni, and next morning started for Raigarh.

Canto 4.

Shambhujī peacefully established his own authority in Panhāla and treated his step-brother Rājārām with many favours, spoke kindly to his step-mother Soyarā Bāi, and made arrangements for his own enthronement. For this ceremony all classes of people, artists and artisans of every kind flocked to Raigarh, and all in concert performed the coronation of Shambhuji according to the Śāstric rites.

When Kali-puruṣa (the incarnation of the Modern Time) narrated all these facts, the kind-hearted god Śaṅkara replied to Kali to the following purport:

"My leading follower Pramatha, the captain of my troops, is roving through the earth in the form of a man in consequence of the curse of my goddess Devī. Hereafter I shall bring him back to my presence. You go and assert your power over this Bharata-Khaṇḍa during the time that I am assigning to you, and thereafter you too will come back to me." So, Time (Kali-puruṣa) came down to the earth with his soldiers like Greed, Infatuation etc.

On being asked how Pramatha came to be cursed, Kavīndra replied:—"Śiva's follower named Vitaṇḍi, one day enraged Pārvatī by failing to show her due respect, and she pronounced on him the curse that he would take a human birth as a suzerain king (Cakravarti), but she would always protect him there. This Vitaṇḍi was incarnated as the Chhatrapati Shivājī. Kavīndra further narrated how and when by Mahādev's command Kali came to the earth, through his illusory influence all sorts of sins began to prevail and all the other kings engaged in evil practices, but Shivājī alone was spotlessly pure in life and conduct, and by the grace of the Devī he achieved many conquests. Kali had no power over him.

Canto 5.

Kavīndra continues the mythical career of Shivājī, thus: Kali finding it impossible to bring Shivājī himself under his power, decided to

influence him by entering the body of his own sister named *Mamatā*, who was born on earth as a daughter of the Mohité [correct as Shirké] family and extremely beautiful. She had borne to Shivājī a son named Rājārām, whom Shivājī began to love, disregarding his eldest son Shambhujī. In this way Kalipuruṣa found an entrance into this house and dispersed his followers,—like anger, pride, etc. among his ministers. The administration became rotten, learned Brāhmans were insulted, the ministers began to harass the people in the presence of Shivājī and extort money by repression, and decay seized Shivājī. The prosperity of the early part of Shivājī's reign due to his merits acquired in a previous birth, was all gone, and the exact reverse now prevailed through Kali's power.

Canto 6.

Kavīndra tells the story of Shivājī setting aside Shambhujī: One day Rājārām's mother Mamatā, by pretending her extreme anger, secured from Shivājī a promise to make her son Rājārām the sovereign of all his kingdom. Under the influence of Kali-kāla, Shivājī could not realise the consequences of his action.

Canto 7.

One day Rājā Shivājī thus addressed his son Shambhujī alone after sending away all his courtiers:—

"No ordinary man can maintain this kingdom. I am telling you what advice my father Shāhjī gave me when he entrusted this realm to me. Nobody can attain to the kingly position unless a portion of divinity enters into his body. You have gained it through the merit acquired in your former birth. On account of old age I feel that I cannot defend the kingdom in the years to come, and so I hand it over to you. I am not going to give any portion of this kingdom to your step-brother, but I shall conquer another dominion for him, so that each of you will enjoy a separate kingdom. While I am acquiring that second kingdom, do you stay at Shringārapur,* and from that place protect Prabhavali, but don't go to Raigarh, where your step-mother lives, as she will not agree with you."

Shambhujī bowed to his father's command and replied, "He, who has won a kingdom by his own efforts, is the only true owner. I have no right to enjoy the territory that you have gained. An unworthy son

* Shringārapur was the capital of the Surves at the foot of the Sahyādri hills east of Saṅgameshvar.

cannot maintain a kingdom given to him by his father; the Rājya-Lakṣmi is snatched away by others from the hands of a weak king." Hearing this, Shivājī was delighted and felt confident of Shambhujī's capacity to defend the realm. But his wife Mamatā, planted evil in his heart, and raised discord.

Canto 8.

Then Shivājī set out on his Karnatak expedition, leaving Rājārām in Raigarh and Shambhujī in Shringarapur, where the latter showed his capacity for conducting the administration and protecting the realm. Hearing of the happiness of his subjects under his rule, people from other districts began to flock and settle there. On seeing this, the minister left in Raigarh by Shivājī for protecting Rājārām, was induced by Rājārām's mother to raise rebellions in Shambhuji's dominion and molest the people, but the latter Prince suppressed the disorder.

Shambhujī devoted himself to the worship of Kāli, who was highly satisfied and blessed him thus: "All your desires would be fulfilled. A short period of adverse (astral) influence is before you. Some cannot endure your greatness. So, you remain under the protection of the Delhi Emperor for a few days. I am bestowing on you the art called Mohini (fascination) which will enable you to live there in happiness. After thus passing some time in foreign parts, you will come back in safety, conquer your enemies and become universally glorious."

Shambhujī made many gifts to the Brāhmans. But he felt uncertain how he would go to the Muslim king as advised by the Devī while his father was absent in the Karnatak.

Canto 9.

Aurangzeb learning that Shambhujī was living apart from his father, planned to bring him over to his own side, and so he sent to him an envoy named Dilir Khān, who highly extolled Aurangzeb's power and presented on his behalf many costly gifts, and a letter. Shambhujī, remembering the Devī's speech when she had appeared to him before, gave a favourable reply to Aurangzeb, making only one objection, that as Shivājī had entrusted that district to Shambhuji at the time of going to the Karnatak, the Prince could not honourably go over to Aurangzeb before the return of Shivājī. The Emperor's letter and its reply were kept secret from everybody except Dilir Khān.

Next Shivājī, after carving out a kingdom of his own in the Karnatak, returned to Panhāla, where Moro Pant and other ministers came to meet him.

Canto 10.

Then Shivājī discussed with Moro Pant and other ministers how he should distribute his two kingdoms, Mahārāshtra and Karnatak, between his sons, saying that though Shambhuji being the eldest son was entitled to the larger kingdom, yet as he did not desire to keep his little son Rājārām at a distance from himself, he proposed to send Shambhujī to rule over the Karnatak. Moro Pant and the other ministers all agreed to whatever the king said, but added, " Shambhujī has decided to conquer all these kingdoms and for greater benefit to himself he wishes to meet the king of Delhi. The son of that Shivājī who conquered all the earth by the grace of the Devī is seeking the help of the demon who is the enemy of the gods! Though we behave most humbly to Shambhujī, he treats us adversely. The Delhi sovereign is already strong; if Shambhujī joins him, he will grow stronger still."

Hearing this speech, Shivājī wrote to Shambhujī, " You are daily insulting my ministers. Leave Shringārapur and go to Sajjanagarh." Shambhuji went to Sajjanagarh and was lodged in its citadel with all honour by its *qiladār*. There one midnight the Devī spoke to Shambhujī " Go quickly to the army of the king of Delhi. No one will be able to hinder you on the way." Next day at early dawn Shambhujī told the *qiladār* to give him a small escort as he wished to go to Mahābaleshwar. Going there he bathed at the junction of the Krishna and the Veni, sent back his Rājput escort, and rode into the camp of Dilir Khān, who welcomed him, as previously arranged between them.

Canto 11.

Shivājī's heart was wounded when he heard that Shambhujī had made a pact with the Delhi Emperor and taken up his residence in Mughal territory. He began to repent greatly that he had not kept Shambhujī with himself, of which neglect this was the evil consequence. So, he set himself to bringing Shambhujī back.

On the other hand, Shambhuji remained satisfied in the Muslim camp, relying on his own valour. One day Dilir Khān took Shambhuji apart into his tent and said, " I consider it my duty to seek your good in every way,

because you came to me in full reliance on my friendship. Do not have any anxiety or suspicion in your heart. I shall suffer every loss (or injury) for your sake". The Khān presented to Shambhuji the many presents sent by the Emperor for him, and the prince lodged in the tents pitched for him.

Canto 12.

Shambhujī collected a force of strong men; with Dilir Khān he rode out and toured the country giving audience to the headmen. Seeing Shambhu in his house, Dilir Khān one day urged the prince to rise in rebellion against his father, placing many ancient and modern examples before him, and inciting him to win greatness by displaying his valour. But these speeches had no effect on Shambhujī, who gave him a proud reply, saying, "I can punish through your friendship all my enemies however strong. I do not at all fear them. All my desires have been satisfied through the help of a friend like you. But I shall not turn an enemy to my father, though he has renounced me under the influence of my step-mother and though Moro-Pant and other ministers out of their malignity have excited suspicion against me in the hearts of my father and mother. I can suppress all these enemies. After my father, this kingdom will be mine, and I shall get it without the least trouble, etc...."

Then by order of Aurangazeb, Dilir Khān invaded Bijāpur, placing Shambhujī in his van. Shambhujī conquered Bhupālagarh and handed it over to Dilir Khān. The news of it greatly delighted Aurangazeb and he began to love that prince.

Canto 13.

The audience asked, 'Why did Shambhujī commit such improper acts as joining Dilir Khān and capturing forts like Bhupālagarh etc.'

Paramānanda replied thus:—

Dilir Khān sent a message to the *qiladār* of Bhupālagarh asking him to surrender the fort, or else he would blow up the fort and the *qiladār* would not be able to save his life.

In Dilir Khān's army there were many Rājput heroes, who were great friends of Shambhujī,—such as Kishan Singh, the son of Ram Singh, Jagat Singh, Anup Singh, Chhatra Singh, Kesari Singh, Karna Singh, etc. So, Dilir Khān became favourably inclined to them; whatever Shambhujī said, Dilir agreed to it, hence he thought that there would be no delay in conquering Shivājī himself.

Assault on Bhupālagarh; sufferings of the troops from the rivers having dried up. The garrison fought with desperate courage; heavy slaughter; the assailants, when falling back, were inspired by the advance of Shambhujī clad in armour at their head, and overcame all resistance. Firangoji Narasala fled away. After capturing the fort, the victorious Shambhujī met Dilir Khān.

Section IV

Life of Shivayogi

Prayer to Kali

This section consists of 7 cantos and explains how Shambhurājā was advised to invoke the help of the Goddess Kāli to overcome his difficulties.

The first canto of 101 verses, after the customary salutation, mentions that Shambhujī called together an assembly of wise men from different places and explained to them how he had overcome most of his enemies. In narrating his conquests every small place and village of the South Konkan and the Maval region has been mentioned in unnecessary detail. Thereafter the king requested the assembly to advise him how he could obtain a son who would manage his extensive dominion properly. The assembly consulted together for a little while.

The 2nd Canto of 81 verses begins with the assembly presenting to the king a Brāhman named Śivayogi and assuring him that he need be under no anxiety: the goddess Kāli would grant all his desires if she is properly worshipped. They describe the features of the goddess minutely and her wonderful powers. A long account is given of how the gods approached Kāli and how they prayed to her. Among the gods that appeared before Kāli, there was the creator Brahmadeva who offered a long prayer to her describing her features and powers. Shambhurājā accepted the advice and devoted himself to the worship of Kāli.

In the 3rd Canto of 66 verses the particular incantation (or *mantra*) for invoking Kāli is described. This *mantra* is to be kept strictly secret and should not be lightly mentioned to unworthy or unbelieving persons. One who scrupuloulsy observed the detailed way in which the *mantra* is to be used and handled, would be gifted with wonderful superhuman powers. The poet then explains how the sages Śukra, Bṛhaspati, Viśvāmitra and a host of others so famous in ancient days, obtained their great powers,

through the operation of this *mantra*. Details are given as to the way in which the *mantra* is to be recited.

The fourth Canto (95 verses) explains how Śivayogi was to be employed to learn the details of the worship of Kāli and the procurement of the *mantra*. There lived a famous sage proficient in that subject at Rāḍhā (near Burdwan in Bengal). Śivayogi proceeded to that place and served the sage like a humble and devoted disciple for over a year. The sage then conferred all his occult powers on Śivayogi and taught him the rules that must be strictly observed, if his penance was to become effective. He must remain a celibate and accept no king as his disciple and no gift from any one. Śivayogi then returned to the Konkan and lived at Shringārapur. There is here a break in the narrative and only one page of the next Canto is available containing verses 75-83 which seem to assure Shambhujī that he would have a gifted son.

The fifth Canto of 77 verses is devoted to the doings of Śivayogi at Shringārapur. King Shambhu heard of this wonderful priest and came to Shringārapur to see him. The king offered the saint a large amount of money as Dakṣiṇā and the latter accepted it against the injunction he had received from his *guru*. This behaviour of Śivayogi and the respect shown to him by the king so enraged the Chitpāvan Brāhmans of the surrounding localities, that they instigated a horde of savage North Indian Nāgā Sannyāsis (who had come to the Konkan on pilgrimage) to attack his cottage and destroy it. But the Yogi called his occult powers to his aid, dispersed his adversaries and pardoned them for all their wickedness towards him. Thus was Śivayogi restored to the general estimation and respect of the people and they all with one voice extolled his wonderful personality. King Shambhujī then honoured him all the more and made him a prominent member of his Court, after inducing him to marry and settle down as a house-holder.

The sixth Canto of 30 verses commences with an account which the poet Kavīndra gives of Ganesh Bhat Jambhekar, son of Anant Bhat residing at Jambugrām. Ganesh went to Benares for study and learnt from a versatile master of the *tantric* lore the art of using *mantras* effectively. After finishing his study Ganesh Bhat returned to the Konkan where he was honourably entertained by King Shambhu and appointed a member of his assembly.

The seventh and last Canto of 23 verses opens with an account of Sūryarāj of Shringārapur, a Kṣatriya family ruling there since olden times. The Sūryarāo was helped by another family called Shirkas, who employed as their family priest a Brāhman named Keshav Bhat Upādhye. He was introduced to Raghunath Paṇḍit, one of Shivājī's ministers. Therefore, Shivājī conquered both the Surves and the Shirkes and forced them into his service. In due course Raghunath Paṇḍit and Shivājī died and King Shambhu began to rule the country. Shambhu appointed Keshav Bhat to the post of Paṇḍitarāi, a position which enabled him to give large charities to many Brāhmans and set right abuses that had crept into religious practices.

Section V

Shambhuji's Sacrifice to Kali

Cantos 1-5.

Canto 1 of 77 verses begins with Shambhujī giving instructions to make preparations for performing a sacrifice in consonance with the advice tendered by Śivayogi. The King employed competent agents for the various tasks such as the fetching of holy waters from different places and inviting learned and expert representatives versed in the subject. Thus, in due course a large concourse of priests, workers and mechanics, gathered at Shringārapur and they were all respectfully received by the King. He requested them all to attend to every detail with scrupulous care and leave no chance for any error or omission to creep in. All the assembled men worked zealously and carried out the King's behests in minute detail. Every care was taken to propitiate the Goddess Kāli. The priests assured Shambhujī that his highest wish would now be fulfilled. Buildings were erected, festoons and decorations were made in profusion. Flowers and trees were properly set in order. The King sent special messengers to invite chiefs and princes from foreign parts to grace the occasion. Traders, merchants, musicians, dancing girls and professionals of every description gathered to witness the ceremony.

The second Canto containing 87 verses, describes the several stages of the main sacrifice, *viz.* the King's taking the vow after an auspicious bath: then his selection of the chief officiating priest and preparations for a grand dinner. Deities were assigned for propitiating the nine planets and the various

Gods like Viṣṇu and Śaṅkara. Shambhujī appointed priests to repeat the thousand names of Viṣṇu and the *mantras* of Śaṅkara. The worship of the Aśvattha tree, of the Tulasi plant, of the cow and similar rites were gone through. Offerings were made to the Goddess not only of sweet milk preparations but of meat dishes, of wines and flesh-foods along with articles of fruit. The scrupulous observance of all these minute details so pleased the Goddess Kāli that she appeared in all her charming beauty before the King in his dream that same night. The King felt sure that his desire would now be granted. He humbly saluted the Goddess and praised her great powers. The Goddess felt highly gratified and granted him the boon he asked, *viz.*, that she herself would assume the form of a son to him, who would soon be born and who would protect the kingdom. The Goddess disappeared after assuring the King of her great regard for him.

The third Canto containing 60 verses, starts with a sudden change of the scene. All the gods in heaven assembled under the leadership of Brahmā, the Creator and visited Viṣṇu who was then reclining on the serpent Śeṣa in the midst of the milky ocean. Appearing before Viṣṇu the Gods explained to him how the wicked Tāmras (Muslims) had after the great Shivājī's death again begun to harass the Marāṭhā country, by breaking the idols and disturbing their sacrifices. King Shambhu was then performing a great sacrifice and Viṣṇu must now go to his help. The God Viṣṇu heard this prayer and assured them that he was aware of what was going on and would so order things that the Goddess Kāli would under his direction assume a male form and be born as a son to the queen Rājasā of the Shirke family. Having received this assurance from Viṣṇu the Gods retired. At this the assembly of the priests questioned the poet Kavindra, "How can a female Goddess assume a male form?" The poet answered that such a feat was long ago performed by the sage Mārkaṇḍeya at the birth of Kṛṣṇa who was removed to the care of Yaśodā.

Canto 4 contains 53 verses and mentions how Shambhujī explained his conversation with the Goddess Kāli to his chief priest. The latter was highly pleased with this token of the Goddess's favour and caused the King to pour the last oblation into the sacrificial fire. This oblation consisted of various dishes made of flesh meats, wines and spices and was accompanied by a stream of liquid *ghee*. Thereafter the King in a humble posture distributed to the Brāhmans in charity a large amount in the

BVBSSMV

form of cash, lands, horses, elephants, jewels, vehicles, clothes, rings, corn and maid-servants. Thus, Shambhujī's fame spread far and wide. He then had the final bath, put on his lustrous dress and dismissed the grand assemblage.

The fifth and last Canto of 84 verses describes the pregnancy of Shambhujī's queen Rājasā developing from month to month. The husband was highly gratified at this result and satisfied the peculiar cravings natural to an expectant mother. He also prepared a suitable place for her confinement with all the necessary conveniences. He got ready expert physicians and competent nurses for rendering comfort to her when she would be a mother. On an auspicious day she gave birth to a highly gifted son.

परमानन्दकाव्यम्

Section I

AN ACCOUNT OF THE BHONSALE FAMILY FROM SHAHAJI TO THE FLIGHT OF AKABAR TO PERSIA.

यद्यप्यन्यस्तनूजस्तरणिकुलमणेर्वंशभूषायुतोभूद्
गोप्ता सौभाग्यशाली प्रबलबलयुतो विज्वरो वैरिशै[श]ल्यः ।
एतन्मध्ये तथापि प्रमथगविपतेः प्रेमपात्रं पवित्रं
पुण्यांशः पुण्यशीलः समजनि रजनीनायकः शाह एव ॥* ४

गौरीसर्वस्वभूतः सकलनृपशिरोधार्यमान्यैकमुद्रो
भक्त्याविर्भूतरुद्रः परदलदलनो बद्धि[द्धि]सीमासमुद्रः ।
सत्कर्मी राजधर्मी स्थितिधृतिगतिभिर्ज्ञातधर्मावतारः
सारं सर्वसहायाः समभवदतुलः साहसी शाहभूपः ॥ ५

यस्यानेकमहीमहेन्द्रसमरे मत्तेभकुम्भस्थले
विद्युद्भ्रान्तिकरी बभूव निभृता खड्गभ्रमिर्भास्वरा ।
आश्चर्यं तु महत्स्वमङ्गलपरासृक्सङ्कलिप्ता सती
जाता मङ्गलरूपिणी किल गले मालामला मौक्तिकी ॥ ६

कम्पन्ते चिक्किरीयाः शरणमनुसृता मैसुरीयास्तुरीयाः
कारुण्यासेकमात्रप्रमुदितहृदया रायलीयास्तुरीयाः ।
चञ्जीचञ्जापुरीया मधुरभणितिभिर्माथुरा नोद्धुराः स्युः
शङ्कन्ते सेतुसंस्थाः समरविजयिनः शाहजीकास्त्वसङ्गम् ॥ ७

किं ब्रूमश्चास्य भाग्यं नियतिकृतिवशाद् द्राग्वजीरत्वयुक्तो
युक्तिप्रत्युक्तिरीत्या स्वयमिव सकले राजकार्ये धुरीणः ।
निःशङ्कं खड्गधाराग्रहणगरिमणि प्रोञ्छलच्छैनिकास्त्रा
दिक्पालाः पातशाहा अपि समरविधौ यद्भुजं प्रार्थयन्ति ॥ ८

पुत्रैः पौत्रैर्नवीनैरनुसृतपरमप्रेयसीभिः प्रवीणैः
क्रीडाभिः शोभिनीभिः प्रतिपदमनयद्वासरान्सौख्यसारान् ।
चञ्चच्छ्रीचन्द्रमौलेश्चरणकमलयोर्मोदमग्नः सुलग्नो
यच्चित्तं चञ्चरीकश्चलनवलनयोर्नो विधिं स्वीचकार ॥ ९

* The first three stanzas are missing.

ब्रह्मण्यस्त्वद्वितीयः प्रकृतिमुपगतः शास्त्रसंस्काररीत्या
ब्रह्मण्येऽप्यद्वितीये सुजनसरणिभिः पारमायात एव ।
तत्तादृक्पाण्डवेयप्रमुखनृपवरैश्चोपमेयोऽप्रमेयो
यातः श्रीरामजायाजनकवदतुलं पूज्यभावं जगत्याम् ॥ १०

उद्घुष्टाः समरे भटाः करिघटाः प्रत्ताः कविभ्यः स्फुटाः
प्रोत्कृष्टाः किल कल्पपादपगुणाः स्पष्टाः स्वयं स्वीकृताः ।
सन्तुष्टैस्तरुणीजनैर्निवसता सङ्गीतशालान्तरे
सृष्टाः कामकलानिधे रसकला श्लिष्टाः प्रनष्टा अपि ॥ ११

गन्धर्वा इव गायकाः परिचराः प्रेष्याः प्रवीणा इव
त्राताः क्षत्रधुरन्धरा इव धराधीशा इव प्रीतिदाः ।
सत्यं सत्यसमाश्रयाः कलिगताः संसारिणः सारिणः
सर्वे शाहमहीपतेः सुरसुहृत्साम्राज्यराज्ये बभुः ॥ १२

सर्वे सत्यपरायणाः सुकृतिनः शुद्धीकृताः शासनाद्
ब्रह्मद्वेषसुराग्रहग्रहणजा वार्ता कुतः स्यात् कथम् ।
किं वाच्यं चरितं तु शाहनृपतेश्चित्रं विचित्रं स्फुटं
चक्रं चौर्यकुलस्य येन सकलं काशीजले मज्जितम् ॥ १३

गेहं गेहमहो नु धान्यसदृशो राशिर्धनस्याभव-
चातुर्वर्ण्यमनङ्गवैरिनिरतं सम्यक् स्वधर्मे स्थिरम् ।
इत्थं शाहनृपेऽनुशासति महीं माहात्म्यमन्यादृशं
दृष्टुं चारु वसुन्धरेति च पदं पृथ्व्या अभूत् सार्थकम् ॥ १४

आबाल्यात् बलवद्विरोधवलनात्स्वीयं पदं प्रोज्झितं
तत्रापि प्रकटप्रतापधरणात्स्वाराज्यता नोज्झिता ।
यं देशं समुपाश्रितः प्रबलधीः श्रीशाहभूमिपति-
र्लोकैरेवमलोकि पूर्ववदसौ तद्देश्य एव प्रभुः ॥ १४

यद्यत्कार्यमुरीकरोति बहुधा वायुप्रबद्धे पथि
प्रीत्या तत्परिपूरयत्यतितरां भक्त्या भवानीपतिः ।
राजानो बहुशो बभूवुरपरे प्राग्दाक्षिणात्याः परं
श्रीमच्छाहनृपस्य केवलमहाराजाभिधा पप्रथे ॥ १५

एकं व्याकरणं विना प्रविदितो नो धातुवादः क्वचित्
प्रावृट्कालमृते व्यलोकि न पुनर्मालिन्यमेवाम्बरे ।
आश्चर्यं त्विदमेव शाहमनसा सच्छास्त्रसंसेवनैः
सम्प्राप्तं तु मनुत्वमेव हि कथं नाणुत्वमात्रं जहौ ॥ १६

वारं वारमहो नु वर्ण्यमतुलं किं तद्यशो निर्मलं
पारावारपरम्परोपरिसरेष्वाजन्मतः प्रस्थितम् ।
दृष्टे शाहमहीपतौ मतिमतामित्थं मतिः प्राभवद्
धात्रैकत्रभरीकृतः स्वभरितः सर्वो गुणानां गणः ॥ १७

तद्राज्ञो रजनीकरस्य ललिते ज्योत्स्नेव शोभावहे
द्वे भार्ये सुबभूवतुः शुभगुणे शोणाधरे शोभने ।
तत्राद्याऽभवदादरात्यदुकुलोत्तंसा जिजाम्बाभिधा
त्वन्या तन्महितान्ववायमहिता ख्याता तुकाम्बा तथा ॥ १८

धुर्यास्ता अपराः समाहृतगुणाः सङ्गीतरत्नाकरा
नार्योऽनार्यगुणोज्झिता बहुतरा आसन् पराः प्रेयसि ।
तासां सन्ततिसन्ततिः समुदभूच्छोभाधरा सद्गुणा
सर्वा शाहमहीपतिं सुचरितैरानन्दयाञ्चक्रिरे ॥ १९

ज्येष्ठा श्रेष्ठगुणैर्युता सुरसरित्साधारणी धोरणी
नाम्नान्यत्र कनिष्ठतानुलसती निष्ठा कनिष्ठा क्वचित् ।
मुख्ये स्त्रीजनमण्डने नरपते राज्ञ्यावुभे निर्वृते
मुख्यापेक्षतया ययोरतितरामाज्ञा नरीनृत्यति ॥ २०

शम्भोः सारकथानुसारवशतः शम्भोः परं सद्गुणं
श्रीशम्भोश्चरणारविन्दनिरतं राजन्यधर्मोद्धुरम् ।
सा काले समजीजनद्गिरिसुता पुत्रं कुमारं यथा
धाम्नैवाकलितं शिवस्य परमप्रेष्ठं शिवाख्यं सुतम् ॥ २१

एकं पुत्रमसूत तुष्टमनसा तूर्णं तुकाम्बा ततो
जुष्टं देवगुणैरनन्तविभवैर्भूजानिभारक्षमैः ।
राज्ञा राज्यविधौ तथापि बहुशो भाव्यः सुसम्भावितः
श्रीमच्छ्रीशिव एक एव हि कुलोद्धारीभवन् सम्बभौ ॥ २२

बालो वृद्धधियं दधन्तु विदधत्सर्वं च सत्तात्मकं
खर्वो गर्वभरेण वामनमना: सर्वोपरि भ्राजते ।
किञ्चित्स्निग्धसुपात्रिताङ्कुर इवोद्वर्धिष्णुतामादधद्
बाल्यादेव बलानुजस्य सकलं चापल्यमेवाभ्यसत् ॥ २३

प्रोक्तं मन्त्रिवरैः सुयुक्तिमधुरं युक्तं जिजाम्बाम्बया-
मुक्तं पूर्णसपत्निभावभरितैरुग्रैस्तुकाम्त्रोत्तरैः ।
राजा राज्यभरादिवैभवभिया भ्राजद्भवस्याज्ञया
पुण्यग्रामिण समाहितो निजधिया वीराग्रग्रण्यं शिवम् ॥ २४

म्लेच्छा मोहमुपाययुर्गलबलागल्लां जहुर्मुद्गला:
शुष्का एव तुरुष्किका हृदि सदा त्रेसुः सुरत्राणकाः ।
क्षीणाः प्रेक्षणमात्रतः क्षयमुपाजग्मुर्जना यावनाः
स्वल्पैरेव सुवासरैः शिवशिवः शब्दो धरामाभरत् ॥ २५

सर्वाण्येव सदा महेन्द्रवदसौ वज्रीभवद्वैरिणां
कर्माण्यप्रतिमानुषाणिं रचयन्नानाविधान्यादरात् ।
नित्यं नीतिविशारदैः परिजनैः प्रोत्साहयुक्तैर्वृतः
पारावारपरिष्कृतामपि शिवो विश्वम्भरामावृणोत् ॥ २६

श्यामास्याः समरे जिता रणपराः पिष्टाः पठाणाः पुन-
र्नानाभेदपरास्तथा प्रमृदिता वैजापुराश्चोत्कटाः ।
कर्णाटाः करदीकृताः कपटिनोऽप्याकण्ठतः कुण्ठिता-
स्तत्को नाम नरः शिवस्य धुरि यः पञ्चान्तरं नागतः ॥ २७

विश्रान्तैर्निजभालदेशविलसच्चन्द्रांशुमन्दाकिनी-
कल्लोलांशसुमिश्रितैः पुरभिदः पूर्णैः कटाक्षोत्करैः ।
शुद्धास्तेन सुपर्वता बहुविधा बद्धाः शिवेनादरा-
त्तत्तन्मूर्ध्नि नृसिंहवह्निविभवाः सिंहा निबद्धाः कति ॥ २८

रात्रेर्मध्यभरे भरत्यतिभराद्वैरीभरे निर्भरे
गर्जत्यद्भुतरूपधृक्शिवनृपेणोच्चैर्भटैरुद्भटैः ।
छेदीकृत्य गृहस्थलेषु विविधान्नारीनरान्भूरिशः
शास्ताखानसमान आसुरवरश्चेटीचपेटीकृतः ॥ २९

सामन्तप्रमुखाः सचन्द्रदलवीमुख्यादयो दुर्मुखा
दुर्दान्तास्तरसा धृताः सहगृहाः कारागृहे स्थापिताः ।
युद्धप्रारभणैः कृता यमपुरप्रास्थानिकाः केचन
भ्रष्टाः केचिदवि[व]भ्रमन्त्यभिभवाद्भूमिे भराट्सङ्कवत् ॥ ३०

युद्धं शुद्धमधारि षट्दशसमाः प्रत्ता वरिष्ठा नगा
गत्वा दर्शनमाचकार सहसा दिल्लीश्वरस्याप्यहो ।
स्वीयं राज्यमथो बभार सहसा स्वल्पैरहोभिः स्वयं
चित्रं चारुतरं शिवस्य चरितं को वाऽनुगन्तुं क्षमः ॥ ३१

नानादेशनिदेशधर्मनिपुणाश्छत्राधिनाथैरलं
मान्या नामिकजस्य यस्य वितता नामावली पप्रथे ।
आश्चर्यं सुमहत्प्रतापनिकरैर्जाज्वल्यमानोऽपि सन्
जातः श्रीशिवभूपतेश्च विषये दिल्लीश्वरोऽनीश्वरः ॥ ३३

शंलिप्सोः कुतुपाभिधस्य विलसत्कौटिल्यवारांनिधे-
र्विस्मृत्याखिलराजनीतिरचना गत्वा ददौ दर्शनम् ।
श्रीमच्छ्रीशिवविक्रमार्कविहितां विश्वोपकारक्षमां
क्षमानाथः समनुक्रमेण सकलां चर्यां चरीचक्रमे ॥ ३४

प्राणा एव बहिश्चराः खलु सुरत्राणस्य ये सम्मता
ये ख्यातास्तु समस्तदेशविषये खानाः खुरासानजाः ।
ते खड्गेन शिवेन सम्भ्रमवशात्खण्डीकृता लुण्ठिता-
स्तेषामेव हि दण्डनेन शमते भूमण्डलाखण्डलः ॥ ३४

येन त्वेकनिशि प्रसह्य सबलाप्यौरङ्गजेबस्य सा
सेना रावणसन्निभस्य भरिता युद्धाब्धिसन्तारिणी ।
स्वेनैवाशु घटीचतुष्टयमितं न्यक्कर्णधारीकृता
नौकेवोग्रभटैरुदग्रकपटैरान्दोलनां दोलिता ॥ ३५

गर्वश्चेदिलभूपतेर्धृतिभरो वज्जीरवर्गस्य तु
त्रासो हिन्दुगणस्य द्दद्गत उतोत्कर्षोऽसितास्यात्मनाम् ।
शल्यं श्रीतुलजाम्बिकाहृदयतः संशो[क्षो]भ्यमाणे शिवे
बिच्छूच्छालनतः पतत्यफजले किं किं क्रमान्नापतत् ॥ ३६

बिच्छूच्छालनिपातितः क्षितिभृता पट्टा कपाले हतो
घट्टाटोपभरात्तथापि तरसा पल्लङ्किकामग्रहीत् ।
पश्चात्क्लेशभरैरकृन्ति च शिरः कष्टं सुरा अब्रुवन्
कालस्याप्यफजल्लखानकलने कालो न संलक्ष्यते ॥ ३७

पूर्वं मासचतुष्टयाद् हृदि जनास्ता दुर्दशा भेजिरे
किं भाग्यं ह्यफजल्लखानन्नृपतेर्जाते मिलापे शिवे ।
द्वित्रैरेव शिवप्रसादभरितैर्दृष्टं क्षणैरद्भुतं
विश्वव्यापि यशः शिवस्य समभूद्विश्वैकभोग्योऽसुरः ॥ ३८

सम्पातादफजल्लकस्य तुलजासंस्थानशालान्तरे
सन्तोषादुदभूदलं किलिकिलाशब्दो महानद्भुतः ।
तालोत्तालविमिश्रणाच्छिवनृपस्याश्चर्यसञ्जातना-
त्सञ्जातः करतालिकाकलरवः श्रीकालिकायाः पुरः ॥ ३९

कालुष्यन्तु कलेः समागतमथो मोहस्य मोहान्धता
मालिन्यस्य विकासता प्रतिहता क्रोधस्य लोभस्य च ।
तृष्णाख्या ललना विमर्दिततनुस्तत्राभवत्तत्क्षणात्
पापोप्यप्रतिभः शिवक्षितिभृता पापेऽफजल्ले हते ॥ ४०

सङ्क्रान्तं किल कालसन्निभभटैरत्युद्भटैरुत्कटं
प्रध्वस्तं बलमस्फुटस्फुटतरं सङ्काल्यमानं क्रुधा ।
विश्वान्तस्पृगखर्वशर्वमहिमासर्वस्वसंस्थापकं
सर्वं स्वयवनैर्व्यलोकि यमवत्तज्जावलीकाननम् ॥ ४१

देवाः प्रापुरलं हवींषि सुखिनो गोब्राह्मणाः स्युर्यदा
शेषस्यापि शिरस्थधूरभिहता भूमण्डलं निर्मलम् ।
त्रैलोक्यस्थितिसञ्चरत्सुकृतिसम्मत्या त्वदीयं तदा
मान्यं मानदकस्य नोऽभवदिदं वीराग्रगण्यं रणम् ॥ ४२

चञ्चच्च[विष्णुद्वेष ?] सतृष्ण एव नितरामासीत्पुरा प्रेमतः
शम्भुस्नेहपराङ्मुखोऽप्यतितरां मूढो वरीवर्तते ।
तद्वद् दुष्टदिलीश्वरोऽपि निवसन् लग्नोऽस्ति युद्धोद्यमे
नो जानाति यथैव कालयवनः कालं शिरःस्थं स्वकम् ॥ ४३

सर्वेऽपि प्रतिपन्थिनः प्रसरिता अन्तर्बहिःस्था जना
जानीते जनतागतो जनपदः का नो गतिर्भाविनी ।
प्रत्यूहप्रतियातिकातिशुभदा शम्भौ नृपे सर्वदा
शम्भुस्नेहपरम्परैव नितरां वर्वर्ति सर्वोपरि ॥ ४४

चञ्चच्चन्द्रकपालकुण्डलधरो वेतालतालोत्करै-
स्तालोच्चैस्तिरयंस्तरन्नतितरां तारुण्यलीलां वहन् ।
नृत्यं नृत्यविशारदोऽप्यभिनयन्शुद्धाञ्जलीर्मण्डली-
र्मन्दं मण्डयति स्म मण्डलमथो देवो मृडानीपतिः ॥ ४२

शाम्यच्छ्रीतुलजाविरोध्यफजलोत्साही विदेहीभवन्
विश्वव्यापितभक्तवत्सल इति प्रोद्यत्प्रवाही पुनः ।
विश्वस्योद्धरणं कृतं कृतमिति प्रेम्णा सुरास्त्वब्रुवन्
श्रीमच्छ्रीशिववंशसङ्कटहरो हृद्यं हरो नृत्यति ॥ ४६

हर्षोत्फुल्लविलोचनो निजजनोत्कर्षं सतर्षं वहन्
शीर्षे चन्द्रकलाम्बुनिर्झरझरीधारानुकारान्नयन् ।
धारावाहिकया कयापि कलया लोकान्समुद्धारयन्
श्रीमच्छ्रीशिववंशवैभवविधौ भव्यो भवोऽभूत्क्षणात् ॥ ४९

एतस्मिन्समये निरस्तकुहकाः प्रेङ्खत्प्रतापोत्कटाः
प्रेक्ष्यन्ते परितः पुरस्तत इतः प्रोद्यत्प्रतापोज्झिताः ।
भेरीभाङ्कृतिसम्भ्रमेण भरिताः श्यामायमाने वने
खड्गाः खड्गिकमामिलन्ति सुभटाः कण्ठीरवोद्यत्स्वनाः ॥ ४६

राजानो बहवो धृताः खलु............

बन्धः सुसिद्ध एव। अङ्कुरितवैरिभावान्तःकरणतया शम्भुसंज्ञां प्रविष्टस्य पुरोहितसूनोः किञ्चिद्वक्रिमभावो विभाव्यते पितुः पुत्रस्य च। स्वस्य वासनानुबन्धानुबद्धसम्बन्धा अपि त्रयस्त्रिगुणात्मिकां शरीरसम्पदं प्रापुरेवं सूचनामात्रप्रदर्शनं विहितमत्र ग्रन्थगौरवभयाद्वैरवेणाऽलम्।

श्रीशम्भोश्चरणानुसेवनरतौ तौ दम्पती सर्वदा
तत्तत्काल उपागतान्बहुविधान्सम्पूजयन्तौ सुरान् ।
प्रेमोद्रेकमुपेयुषोरनुदिनं स्वल्पैरहोभिस्तयोः
शम्भुः प्रादुरभूत्सुतः शुभतरः स्वामी कुमारप्रभः ॥ ५१

राज्यं वृद्धिमुपागतं बहुतरं शौर्यं शिवेनार्जितं
कीर्तिर्दिक्षु दशस्वपि प्रसरिता प्रत्यक्षभूचन्द्रिका ।
शम्भोरद्भुतविक्रमस्य विशदं श्रीविक्रमार्कानुगं
विज्ञातं सकलैर्जनैस्तु जनुषो माहात्म्यमन्यादृशम् ॥ ९२

राजाः शम्भुगुणान्विता बहुतराः स्युर्मामकीनाः सुता
इत्येवं प्रतिवासरं दृढतरां दुर्वासनां सन्दधे ।
शम्भोस्तत्तपसः प्रभाववशतः शम्भुः क्रुधैवानु किं
राजाराममिति प्रियं द्रुततरं पुत्रं द्वितीयं ददौ ॥ ९३

शर्मिष्ठेव गरिष्ठगौरवभरा निष्ठावती सर्वदा
पत्युः पादसरोजसेवनसमारम्भैकनिष्ठा सती ।
जाता श्रीमहितान्वयेऽतिमहिता श्रीसोयराम्बा परा
राजारामसुतेन सम्भ्रमवती लोकैरलोकि स्फुटम् ॥ ९४

विष्वग्विदृ[द्रु]मसम्भवा व्रततिका विस्तारभावं गता
व्याप्नोत्येव हि विस्तृतं विभुतरं सिन्धुं यथा सर्वतः ।
श्रीशम्भोरतिमानुषा गुणगणा लीनास्तदङ्गेऽप्यहो
तत्सम्बन्धिन एव दुःखनिचयैर्नानाविधैरावृणोत् ॥ ९५

तथापि राजा रमणीयरीतिं
कनिष्ठभावैर्भरितो जहौ किम् ।
ज्येष्ठे सुते शम्भुनरेन्द्रसंज्ञिके
सन्ध्याविहीनस्तु[नं तु] शिवार्चनं यथा ॥ ९६

शिवस्य शम्भोरनुरागिणोरलं
दिनेषु गच्छत्सु तयोरतिस्फुटम् ।
प्राचीनसंस्कारविशेष आदौ
विरुद्धतामङ्कुरयाञ्चकार ॥ ९७

शम्भोः शिवाराधनतत्परस्य
प्रसादचिन्हीकृतकन्धरस्य ।
सापत्न्यभावो बलवान्यथा तथा
भवस्य भावो बलवत्तरोऽभूत् ॥ ९८

सैन्यं न सङ्गे न धनं प्रसङ्गे
मनोनुषङ्गः किल युद्धरङ्गे ।
एवं प्रसक्तेऽपि च दुःप्रसङ्गे
राज्यैकसङ्गे शिवभक्तिरङ्गे ॥ ५९

हेला कदर्थीकृतसिन्धुवेला
लीला कनिष्ठीकृतमन्त्रिखेला ।
शम्भोस्तदानीं जगदम्बिकाया
निष्ठेव निष्ठां नयति स्म राज्ये ॥ ६०

श्रीमच्छ्रीशिवराजराजमुकुटालङ्कारचूडामणि-
र्माहात्म्यं निजमाप्रसार्य जगतीनाथेषु जाग्रत्प्रभम् ।
कैलासे दमनोत्सवाय गिरिशेनाकारितो नु स्वयं
शीघ्रं संसृतिनाशनाय महसामाद्यं प्रतस्थे स्थलम् ॥ ६१

नीलासपर्यां शिवलोकचर्यां
कर्तुं शिवे भूमिपतौ प्रयाते ।
मार्गोऽशिवोऽभून्निजसेवकानां
तथाऽपि शम्भुः शिवराज्यमाप ॥ ६०

यन्त्रं त्रिलोहात्मकमात्रिलोक्याऽऽ-
ख्यातं स्वतन्त्रे गिरिशोक्ततन्त्रे ।
त्रियन्तृयन्त्रेऽखिलब्रह्मयन्त्रे
नियन्त्रणा यस्य नियन्त्रणास्ते ॥ ६१

युग्माम्बरा रक्षति वृत्तिचित्रे
चैत्रे सिते वत्सरकालयुक्तके[क्ते]* ।
काम्यातिथौ तत्कलशाभिषेकः
कामं चमत्कारततिश्चकार ॥ ६२

राजन्नेत्रनभोङ्कभूमिभरिते रौद्रा†दते रौद्रके
माघे मासि सिते रथोत्सवदिने मुख्ये मुहूर्ते शुभे ।
शम्भुर्भूमिपतिस्त्रिवर्षसमये सिंहासने भ्राजते
संशोभच्छिवयोरभीतिसुकरच्छत्रप्रभाभास्वरे ॥ ६३

---

* कालयुक्तसम्वत्सर is from April 1678 to April 1679.

† Shivaji's date: April 3rd रौद्र.

अवत्यारण्यसङ्गेन पुरश्चरणसङ्गिना ।
कथितः पूर्ववृत्तान्तश्छन्दोगामात्यमन्त्रिणा ॥ ६५

यद्गिरोक्तं समागत्य गणेन शिवयो रहः ।
तत्प्रकाशत्वमायातं मर्म जन्मान्तरोद्भवम् ॥ ६६

तद्वंश एव राजन्योऽप्यसौ प्राक्सम्बभूव ह ।
तेनार्यशिष्यसम्बन्धः सुसम्बद्धः शुभावहः ॥ ६७

द्वयोरप्येकचित्तत्वमभवत्किं तदद्भुतम् ।
सिद्धसाधकतां प्राप्तौ सम्प्राप्ते जननान्तरे ॥ ६८

अत्र सम्मतिमाह ।

सिद्धसाधकयोर्भेदः स्त्रीपुंसोरिव दृश्यते ।
तयोस्तु भेदसम्प्राप्तौ चपला चञ्चला भवेत् ॥ ६९

तत्सङ्गमः सङ्गमेऽस्मिन् श्रीचक्रोद्धारसम्भवे ।
अवश्यं सम्भवत्येव भाविसम्बन्धियोग्यता ॥ ७०

सूचनामात्रसम्बन्धो दिङ्मात्रेण प्रदर्शितः ।
मनोज्ञवर्णनीयांशे वर्णनीयोऽनुवर्ण्यते ॥ ७१

राज्यं प्राज्यमवाप्य शम्भुनृपतिः श्रीशम्भुभक्तौ दृढं
नित्यं श्रीजगदम्बिकाभजनकृद्धानैकशौण्डः सदा ।
संसेवन् विषयाननेकविधया कार्याण्यनेकान्यलं
शेमुष्या सुसमीकरोति विषमाण्याहो विचित्रा गतिः ॥ ७२

प्राग्भावाद्गणनागुणाद्गजपतेः सिहासनं साधितं
नित्यानित्यविवेकसम्मतिसरन्नित्यात्मयन्त्रान्वितम् ।
यन्त्रश्रीपरिवेष्टितं परमनुल्लङ्घ्यं परं पार्थिवैः
सह्यस्याभरणं ह्यसह्यमनिशं दिल्लीश्वरस्याशये ॥ ७२

यावच्छम्भुमहीपतिर्महितधीर्दुर्मन्त्रिदुश्चेष्टिता-
दात्मानं परिपालयेदनियताद् दुर्योगभोगोद्भवात् ।
सूर्यं श्यामलकान्तिसंहतिसरन्नभ्रंलिहाभ्रं यथा
जन्तूनामशनिस्तु तावदनिशं छत्रं समागाच्छनिः ॥ ७३

सेहे तस्य बलं बलेर्बलवतो वैकुण्ठनाथादिवत्
शम्भुर्दैवबलेन पङ्क्तिरथवत्तीर्णस्तदीयां गतिम् ।
आश्चर्यं सुमहत्तरं नरपतेश्चर्यानुचर्यानुग:
प्राक्चर्या बहुधाऽन्यथा नरपतेर्दृष्ट्वैव दृष्ट्याऽकरोत् ॥ ७४

धिष्ण्येषु दैवज्ञविकल्पितेषु यथा यथा सप्तसु सप्तधाऽभूत् ।
तथा तथा सप्तसु पार्थिवानामङ्गेषु वैषम्यभरं बभार ॥ ७५

तद्योगादभयार्थमागतवता स्थातुं स्थलं याचितं
दिल्लीशस्य सुतेन शुद्धमतिना श्रेष्ठैः सह क्षत्रियैः ।
सोत्साहं ह्यभयङ्करं त्वकबरस्यादाच्च शम्भुः प्रभुः
देवस्थानविनाशनोद्भवमनस्तापापनुत्यै स्थिरम् ॥ ७६

दिल्लीशोऽपि यदा सुतोपरि रुषा क्षुब्धाब्धिवच्चुक्षुभे
छन्नं तद्रविमण्डलं कुरजसा दिङ्मण्डलं च क्षणात् ।
शेषोध[द्य]त्फणिमण्डलं विदलितं भूमण्डलं कम्पितं
त्वेकं ह्यप्रतिमं निरैक्षत तदा शम्भोर्न हृन्मण्डलम् ॥ ७७

सङ्क्रुद्धस्त्वथ सञ्चचाल दलितक्षोणीशदिल्लीश्वर-
श्चित्तं चेदिलशाहतत्कुतुपयो (?) र्दिक्दक्षिणं तत्रसे ।
गन्तुं सर्वदिगन्तराणि सततं हन्तुं सुखान्यप्यलं
साशङ्कं जगतीतलं समभवन्निःशङ्कमासीद्द्वयम् ॥ ७८

सामन्ताः शरणङ्गताः शशमिरे पुण्डाः प्रचण्डाः पृथक् ।
दैत्यांशा ववृधुस्तदा गजघटाशुण्डाभृशुण्डायुधाः ॥
चामुण्डावररुद्धसम्भ्रभधरः श्रीशम्भुराजश्चल-
च्छास्त्रव्यापृतपाणिपङ्कजतलः स्वैरं समाचेष्टते ॥ ७९

सावन्तो वृकवद्वृकोदरनिभाः फैरङ्गिकाः सर्पवत्
श्यामास्याः शुनवत्सदैव परितः कुर्वन्ति कोलाहलम् ।
दिल्लीशोऽपि पुरःप्रचण्डबलभृन्नायात एव स्फुरन्
श्रीमद्रायगिरीश्वरो विजयते शम्भुर्नृसिंहप्रभः ॥ ८०

हेलोत्खातविपक्षलक्षदलितप्रत्यब्धिसन्मेखलो
वेलावेलविवर्जिताखिलजगद्देवद्विजोत्सारणः ।
शम्भोः सन्महिमाप्रतापगरिमा वक्तुं न संशक्यते
निःशङ्कोऽप्यवरङ्गशाहसदृशः शम्भुं नृपं शङ्कते ॥ ८१

मर्यादां भृगुवंशभूषणमणेरुल्लङ्घ्य सेनाभरैः
सालीरीप्रमुखान्पुरन्दरयुतान्देशान्सहाकोकणान् ।
सप्ताब्दावधि कालयन्नतितरां दुर्गाणि संसाधयन्
शम्भुर्दुर्यवनो द्वयोर्यवनयोस्तूर्णीं गलेष्वापतत् ॥ ८२

उत्पाता बहवो बभूवुरपरे कम्पो धरण्यामभूद्-
युद्धान्यप्यतिदुस्सहानि सुबहून्याहो ह्यभूवन्पृथक् ।
धृष्टो धैर्यधुरन्धरः प्रसृमरः पृष्ठे स्वयं चेष्टते
सैन्यं तत्र महात्त्रिधोदधिरिव प्रत्यक्प्रतस्थे त्रिधा ॥ ८३

यन्त्रायन्त्रिकमद्भुतप्रतिभटं बाणार्धबाणायितं
खड्गाखड्गिकमाबभूव तुमुलं युद्धं कटारावधि ।
दैवादुद्धुरयावनीयमखिलं सुन्दोपसुन्दायितं
सैन्यं तद्बलवत्तरं समभवत्तूर्णीं क्षयैकोन्मुखम् ॥ ८४

धैर्योद्रेकवशात्तथैव युयुधुर्वैजापुरीयाः पुरा
कृत्वा चक्रियमण्डलं बहुविधं सीमा समीपागतैः ।
पश्चाद्विप्रवरेण पूर्णमतिना मादण्णनाम्ना समं
त्वासीत्तत्कलवर्गसीमसमयासङ्गो महान्सङ्गरः ॥ ८५

दिक्कालं निभृता बभूव सुखिता विश्वम्भरा निर्भरा
श्वासोच्छ्वासविशेषमाप सहसा शेषोऽप्यशेषं तदा ।
मोहान्मूढधियो मदोद्धतिभरा म्लेच्छा मिथो मङ्गला-
श्चक्रुस्ते कुलपांसना बहुतरा नानाविधा दुर्दशाः ॥ ८६

अभिबभार पदातिभरः पुरं
यवनदुर्जनसङ्गतिसंवृतः ।
विकटसम्भ्रमसम्भरसन्धरो
ह्यथ ससार शिकन्दरसङ्गरः ॥ ८७

कुटिलमस्तकवेष्टनकञ्चुकाः
स्खलितवाग्वलिवक्रितकन्धराः ।
अपि महद्दिजुनदिनिभाः शुभाः
विजयदुर्गमलं दधति स्म ह ॥ ८८

अभयहस्तमवाप्य दयादरा-
नृपशिरोमणिशम्भुमहीपतेः ।
प्रकटमुद्भटतद्भटसङ्कुलः
सुखमुवास शिकन्दरशाहकः ॥ ८९

विकटतद्भटसङ्कट आगते
सुपरिधौ परिखाभिविधौ स्थिते ।
स्थितिमवाप न कोऽपि तदा स्थिरां
बलमयाचत शम्भुनरेश्वरम् ॥ ९०

बलमदान्निजदेशसुरक्षणं
द्विजवरावरबाहुजमिश्रणम् ।
विजयदुर्गमवाप्य महत्तरं
तुमुलयुद्धमचीकरदद्भुतम् ॥ ९१

अपि दिलीशदलं विपुलं तदा
परमभूत्परितो भयतत्परम् ।
विनिहतं सुभटैर्बहुशो भृशं
प्रबलशम्भुनृपस्य सुसैनिकैः ॥ ९२

प्रतिदिनं त्वभिसङ्गसमुद्भवः
सुमृधरङ्गमहो ववृधेतराम् ।
प्रतिभटं मरहट्टकराहतिं
प्रतिरणं समदृश्यत एव हि ॥ ९३

जगति शुद्धशिकन्दरविक्रमो
विषयमन्दतया विषयेष्वलम् ।
बहुविधैर्नु जनैरनुगीयते
न विधिना विधिना परिणी[पी]यते ॥ ९४

समय एवमभूदधिकोत्तम
स्त्रिविधकूटमिवैक्यमुपागतम् ।
यवनदुर्जनसङ्गतिमोहितः
कुतुप एव सलाहमथाऽकरोत् ॥ ९५

विनिहतो नु वृथा द्विजपुङ्गवः*
परिहतः परितोष इव श्रियः।
प्रतिहताऽखिलकार्यविचारणा
प्रतिगता किल कुत्सितधारणा॥ ९६

कृतभिदा त्वत्ररङ्गपरोज्वलन्
निजरुषा कवलीकृतविग्रहः।
स्थलसमेतशिकन्दरनिग्रहे
प्रकृतिविग्रहभेदमथो व्यधात्॥ ९७

यदपि फेरुपदं प्रतिरोपिता-
स्तदपि सिंहकनाम समेधिताः।
प्रतिदिनं बहलोलमुखास्तदा
यवनलब्धपराः सहसाऽभवन्॥ ९८

धृतिरगाद्धरणीतलतोऽखिला
सकलशूरजनस्य रसातलम्।
प्रचलितं खिलशम्भुबलं पृथक्
सुविरला हि निदानपरा जनाः॥ ९९

यदपि दूल्यककर्मरतः स्थित-
स्तदपि नो बिभिये सुमहद्भये।
कृतशिकन्दरसार्थसमुत्सुको
नृपशिरोमणिशम्भुसुमन्त्रिकः†॥ १००

अपि कलत्रयुतोऽपि परम्परां
न विजहौ निजधर्मपरम्पराम्।
कतिपयैस्तु जनैरनुवेष्टितो
ध्रुवमतीवदाति[वि]ष्ठदुरासदः॥ १०१

प्रबलदुर्यवनोद्भवकृद्भये
सुदयया दयति स्म दयानिधिः।
अत उपागत आशु दयानिधिः
प्रचुरमादरमाप नृपान्तिके॥ १०२

---

* Mādaṇṇā ?

† Kaluṣā

यवनसङ्गरमेव ररक्ष यः
स हि बभूव शिकन्दररक्षकः ।
अपि विधौ विपरीतपथि स्थिते
किमिव नो विपरीततरं भवेत् ॥ १०३

तदनुसारवशा द्विजदुर्जना
यवनकौलरताः सुतरां धृतिम् ।
अपि भवानुभवे प्रभवे परं
सुचरितं किल कौलरता यथा ॥ १०४

स्थलनिराशतया किमु तत्यजुः
सुजनसेवकसत्प्रभुसम्मतिम् ।
विगतवासनया गृहंमेधिनः
सकललौकिकलम्पटतां यथा ॥ १०५

प्रचलिताः प्रबलाः परिखोपरि
द्रुतमिराणतुराणसमुद्भवाः ।
परिगृहीत शाहिति....
..सुचुकुशुरद्भुतमुच्चकैः ॥ १०६

पारावारानुकाराः प्रबलदलभराः पातशाहस्य पश्चा-
दातोषं घोषयन्तः प्रमुदितहृदया ह्यासमन्ताद्भ्रन्ति ।
नानाघोषानुसाराः समरजयभृतो वाद्यघोषाः समन्ता-
त्तध्वानास्तत्प्रचारा इव घननिवहाः काण्डसङ्घाज्झरन्ति ॥ १०७

हस्तं वीजापुरे द्राक् प्रसभमुपगते रावणाभो दिलीशः
प्रारेभे गोलकुण्डाधिपकुतुपकृते प्राक्समारम्भणानि ।
मूढस्तत्पुत्रमल्या प्रमुदितहृदयः सर्वकालं समास्ते
नो जानात्येष पापः स्वकृतफलजुषां कर्मणां दुर्विपाकम् ॥ १०८

आसेतोः स्थानहेतोः कपटकृतकलोद्घाटणः किं कपाटो
दौर्मन्त्र्याद्गोलकुण्डाधिपकुतुपकृता कार्यभङ्गोत्कता वा ।
वीजापु[पू]र्यस्तभावो बहुविविधतया भावितो भाविकार्यैः
किं वा दिग्दक्षिणायाः कलुषकलुषिता व्यस्ततैवाविरासीत् ॥ १०९

भूदुर्गाण्येव पूर्वं कतिचिदभयकृत्प्रेममार्गैर्गृहीत्वा
सेनां कार्णाटकेषु प्रकटकपटयुक्सूचनाभिः प्रसार्य ।
इन्द्रप्रस्थोत्थयात्रां विवृतिकृतिवशाच्छद्मयित्वा दिलीशो
मूढं भीत्या निगूढं कुतुपकपटिनं क्रोधपात्रं चकार ॥ ११०

चातुर्यं प्रागुपात्तं बहुदिवसनयाभ्यासयोगात्तुरीयं
मादण्णा मारणीयो यवनकुलपतेः कोटिशोऽप्यर्पणीयाः ।
द्रव्यं वीजापुरार्थे किमपि करुणया रक्षणार्थं प्रदेयं
दिल्लीन्द्रस्यैव हस्तादकबरसहितः शम्भुरामज्जनीयः ॥ ११२

एवं धाटीप्रपाटीं कपटविरचितां शम्भुभूपेऽनुसार्य
प्रच्छन्नाश्वासनेन प्रबलतरभटान्भेदयित्वा धनेन ।
विश्वासाघातपातप्रभवसुखमथो भोक्तुकामः प्रकामं
कामाचारप्रचारः कुतुपकपटधीर्धीरतामुज्जहार ॥ ११३

नानावेषानुवेषानुसृतिकृतिपराः प्राणवन्तो दिलीश-
क्रोधावेशानुनीवै[चै]रुपरि च परितः प्रादुरासन्समन्तात् ।
लोकानादर्शयन्तः करकलितमिव द्राक्कलेः कर्मपाकं
दुष्टा दुश्चेष्टयैव प्रसभमभिमुखं वेष्टयामासुरेनम् ॥ ११४

युद्धारम्भेषु यन्त्रप्रभवरवभरः सार्धयामार्धयामं
षड्ग्रामोद्देशमात्रे प्रलयसमयजां कां तु लीलां बभार ।
पश्चात्पाथोधियुग्मोन्मिलनसमयजः सेनयोस्तद्वदन्यः
क्षुभ्यन्मन्थाद्रिमुह्यज्जलधिसमभवद्भाव एवोज्जजृम्भे ॥ ११४

भागापुर्यानुपुर्यावृतिषु विगलितप्राणसम्प्राणनाशा
काचित्कार्यांशहीना समरजयविधौ कान्तिरेवोत्ततार ।
सारासारं विवेकं तदनु च सहसोत्क्रम्य दूरानुदूरा-
दिन्द्रप्रस्थेन्द्रनाथं वरितुमिव पुरो ह्यासुरी श्रीः ससार ॥ ११५

युद्धं त्वावर्षमात्रं दृढतरमतुलं यैस्तु नूनं प्रवृद्धं
ध्वस्तं तैरेव नीचैः कुतुपनियमितैः पामरानामिकाग्र्यैः ।
धर्माधर्मादिकार्याकरणकरणकृद्द्वन्द्वभावोज्झिताङ्गै-
र्ध्वस्तैस्तैरेवात्मघातो विगलितमनसामग्र एवं बभूव ॥ ११६

ब्रह्मस्त्रीघातपापक्षुभितहरघुरन्नेत्रवह्न्युत्थचक्र-
ज्वालाजालावलीढं कुतुपकपटिनो राज्यमाविर्बभूव ।
पश्चाद्दिल्लीन्द्रचक्रभ्रमणभरनतं तेजसा व्यापृतं त-
न्नष्टं चासेतुसीमावधिजनविदितं पप्रथेऽलं प्रतस्थे ॥ ११७

व्याली प्रोत्साहवायोर्विधुतिरशनिजा धैर्यभूमीरुहस्य
द्रोहोद्रेकस्य जाया त्रिभुवनजननी कालचक्रस्य माया ।
क्रुद्धत्रस्तान्यलोकस्य च हृदयतले मोहमार्गानुसारा
संसारध्वान्तधाराहृतिरतिशनकैर्निर्जगमाजगाम ॥ ११८

चेष्टावन्तो विचेष्टाः प्रकटतरमथो केऽप्यभीष्टस्य नेष्टाः
प्रेष्ठाः प्रेमास्पदं नो दधति मतिहताः प्रेयसीषु प्रियासु ।
चिन्तासञ्चर्विताङ्गाश्चलनवलनजप्रक्रमप्रोज्झितांशाः
प्रत्यक्षं प्रेतभावं सपदि परिगताः प्राणिनः प्रत्ययन्ति ॥ ११९

एवं नानाप्रकारैरनुदिनमसकृज्जायमानेऽभ्युपाये
प्राकारान्तःपुरेषु प्रबलकृतभिदा विद्यमानेऽप्यपाये ।
पापौघे पूर्यमाणे परमविमुक्तपावीक्षणे क्षीयमाणे
तानासाहप्रधानो ह्यभवदभिमुखो नैव नीचो निदाने ॥ १२०

सारं सारं समस्तं कृतमिह सहसा नीचविस्तारयोग्यं
भोग्यं यद्वस्तु वामं तदपि विरचितं नाममात्राभिरामम् ।
ग्रामं ग्रामं प्रकामं प्रथिततरमथो ग्राम्यतैवाविरासी-
द्वामाचाराद्विधात्रा कुतुपवरपुरे वामतैवं प्रदर्शि ॥ १२१

दाक्षिण्यं दक्षिणातः सकलशुभकलावीक्षणं वीक्षणातः
प्रोत्साहं चालनातः प्रकृतिकृतिविधौ प्राणनं प्राणनातः ।
नैर्मल्यं कल्पनातः सरसतरगुणः कोऽपि कान्ताङ्गनातः
किं किं न क्षीणमासीत्कुतुपवरपुरे क्षीयमाणे क्षणेन ॥ १२२

द्वाद्वं[द्वन्द्वे] पङ्के निमग्नद्विप इव सहसा ज्योग्जहारे विलग्नः
कुर्वन्कार्याण्यनेकान्यतिविषमतराण्याशुसम्पत्कराणि ।
दैवोद्योगाभिधाभ्यां द्विरदनपदवीं प्रापिताभ्यामुभाभ्यां
दिल्लीन्द्रो दारुणाभ्यां कुतुपवरपुरं भञ्जयामास निल्लम् ॥ १२३

व्य[वि]ग्राह्यावेकदैवेत्यतिरभसभरप्रोल्लसल्लीलया वा
लोकानादर्शयन् किं निजबलविभवं प्रोल्लसद्वेलया वा ।
शम्भोस्तद्वत्तनूजस्य च समितिमतौ सम्प्रमूढो दिल्लीश:
क्रोधान्धो वासरान्ध: प्रकृतिमुपगतो वीक्षणं नो चकार ॥ १२३

प्रत्यूहप्रतिघातिकातिशुभदा शम्भौ नृपे सर्वदा
शम्भुस्नेहपरम्परैव नितरां वर्वर्ति सर्वोपरि ।
सर्वेऽपि प्रतिपन्थिन: प्रसरिता अन्तर्बहि:स्था जना
जानंति जनतागतो जनपद: का नो गतिर्भाविनी ॥ १२४

स्थाने स्थाने सुखाना: प्रकृतिकपटिन: प्रेषिता: प्राक् पठाणा:
प्राणानुत्सृज्य कार्येष्वभिमतमतय: स्थापितास्ते तुराणा: ।
श्यामास्या लोहितास्या: सलिलनिधिपथे प्रायश: सावधाना
जोषं रोषं पिधाय ह्यकबरविषये धातुपोषं पुपोष ॥ १२५

प्रेमाविर्भावभेदं विविधविधितरं द्रागरब्बाधिनाथे
नाथन् दिल्लीन्द्रनाथ: स्वसुतविषयकं सामरस्यं समस्यन् ।
नित्यं सन्तुष्टचेता: करतलविषयेप्यागतो नु प्रचेता
अद्यश्वो दर्शनं नो ह्यकबरसुमतेर्भावि भव्यं बभाण ॥ १२७

प्राज्यं राज्यमकण्टकं करगतं यद्वत्कुतूपस्य तत्
तद्वत्सम्मनुतेऽवरङ्गयवनोऽरब्बाधिपादात्मजाम् ।
नो जानाति दुराशया विदलितं दुर्गाद्वरामादिभि-
स्त्विन्द्रप्रस्थसमृद्धराज्यमखिलं ग्रस्तं प्रदत्तं शिशो: ॥ १२८

किं साध्या मम किं भवेत्किमु भवेत्किं वा भवेद्गर्हणा
विश्वख्यातनरेति[रस्य] काचिदपि नो दिल्लीश्वरे धारणा ।
तस्मादप्यनुमीमहे प्रियकृते प्रायेण पृथ्वीतले
कार्याकार्यविवेकमेव बहुधा पश्यन्ति न क्रोधिन: ॥ १२९

कोपावेशभरात्तदा ह्यकब्बरो दिल्लीं प्रतस्थे बला-
द्युद्धार्थं बलवत्तरं बहुबलं वेगाद्दिदेशासुर: ।
दुर्गादासमुखैर्धनाप्रभृतिभि: शूरैर्जितं शाम्भवै:
सम्यक्सङ्गरमारचय्य रचना चित्राऽद्भुताऽऽसीत्तदा ॥ १३०

स्थित्वान्यत्रधिया त्रिभिर्दृढतरं सूत्रं त्रिधा सूत्रितं
शम्भुश्छत्रपतिस्तथा ह्यकब्बरश्छन्दोगमन्त्र्युत्तरः ।
सिन्धोर्मार्ग इतोऽधिकोत्तमगुणो विज्ञाय निर्धारितो
येनासौ समवाप शाहसदनं दिल्लीन्द्रदर्पापहम् ॥ १३१

स्वल्पं स्वप्नवदाततं तमसकृत्सम्यक् निनाय क्षणा-
द्दाक्षिण्यात्परमेश्वरस्य करुणा जाग्रद्दशा दुर्दशाम् ।
आरब्धाधिपतोषमाब्धजनितं दिल्लीश्वरेणाऽप्यलं
नानारूपवृथामनोरथशतैर्मोहात्समावर्धितम् ॥ १३२

शम्भुच्छत्रपतेस्तदैव सुयशस्तोमैकसोमोदयो
ह्याकैलासमथाधिमेरुसमभूदास्ताद्रिपूर्वाचलम् ।
आवासं समवाप्तवानकब्बरस्त्वब्बासशाहस्य त-
च्छ्रुत्वा वासनिवास एवमुदभूद्दुष्टस्य दुःखोदधिः ॥ १३३

श्रीमच्छाहअकब्बरे गतवति प्रायेण विघ्नं विना
स्वात्मानं कृतकृत्यमेव मनुते शम्भुः प्रतिज्ञान्तरम् ।
राज्यद्वन्द्वमहर्निशं रणभराद्द्दल्लन्न[ल्लु] निर्द्वन्द्वतः
कृत्यं धिःकृतमेव सामि मनुते सर्वं तु दिल्लीश्वरः ॥ १३४

राज्यं यातु पुनः प्रयात्वकब्बरो निर्यान्तु संयान्तु वा
स्थानस्थाः प्रबलाः प्रचण्डयवना अर्हन्तु गर्हन्तु वा ।
स्पर्धन्तु प्रकटं प्रसह्य समरे सीमास्थसामन्तकाः
स्वस्तिक्षेमतया नयामि नमयन्सर्वानपि द्रोहिणः ॥ १३५

कारागारनिषेवणाय निभृतं शूराः सुताः कल्पिताः
स्वीयैरेव चरित्रकैः शुभतरैस्तातोऽतिसन्तोषितः ।
इन्द्रप्रस्थमुपेत्य पूर्वसुकृतैरौरङ्गजेबेन सत्-
कार्यं सर्वमकारि छद्मविधृता वन्ध्याः[ध्याः] कृता बान्धवाः ॥ १३४

पुत्रं धर्तुमथेच्छति त्वकब्बरं वैरानुबन्धाद् ध्रुवं
जीर्णं वारिवदास्तृतं निजवयो जानाति नित्यं नवम् ।
कालस्यातिथितां गतोऽपि कुरुते कां कां नवाश्चर्यता-
मश्वत्थः सततं प्रयाति सुतरां धात्रीफलस्याशया ॥ १३५

आधिस्तैलकणोद्गताशय इतो वर्धिष्णुतां संययौ
व्याधिः पुत्रविरोध एव ववृधे भूयस्तरां मानसे ।
यद्यप्यल्पतिरोषतः प्रकुरुतेऽप्यन्यत्र कोलाहलं
सम्यग्दृश्यत एव साधु न तथा रङ्गोऽवरङ्गोद्भवः ॥ १३६

कीर्तिः सुप्रथिता तथैव चलिता सत्त्वाब्धिसीमास्वलं
सम्प्राप्ते त्वनुकूलतामकबरे सप्तोत्तरे वत्सरे ।
राजा रायगिरौ रराज सुतरां सह्याद्रिसत्ताधने
शम्भुः शम्भुकृपाभरादवभृथस्नानं प्रकुर्वन्निव ॥ १३७

राजानः शिबिराजराजसदृशा भूयोऽभवन्भूतले
तत्कोटीसमतीत एव सहसा शम्भुः शरण्योऽभवत् ।
दुर्गादाससमन्वितं परिकरं बध्वा ररक्ष ध्रुवं
निष्क्रान्तं कलिकालकालयवनक्रान्तं तदीयं सुतम् ॥ १४०

एकैकं समनुक्रमेण सकलं चैकत्र नो दृश्यते
शर्वाणीपतिशर्वशुद्धकृपया शम्भौ तु सर्वं त्विह ।
घोरेऽस्मिन्कलिकालके कलिमलक्रान्तातिलोकान्तरे
मानुष्यं ह्यतिदुर्लभं तदनु सद्राज्यं ततः सद्यशः ॥ १४१

शम्भुच्छत्रपतेरकब्बरविधौ जीवे महोदारता
राज्यस्याणुकथा नु का तदधुना केनोपमेयः प्रभुः ।
धैर्यं धीरधुरन्धरस्य सुदृढं वीरस्य वीर्यं तथा
देहत्यागविधिं विनाप्यपरया को नाम तर्तुं क्षमः ॥ १४२

यस्यास्तिक्यवशाद्वसन्ति सदनेष्वष्टौ महासिद्धयः
सिद्धेवास्ति सरस्वती सुवदने सिद्धाः सदा सार्थिनः ।
सैवाशु प्रसरीसरीति हृदये भक्तिर्दृढा शाम्भवी
शम्भुश्छत्रपतिर्दृढो दृढतरं छत्रं सुराज्यं दृढम् ॥

मोदं नैव दधाति नो प्रकटयत्यानन्दसन्दोहिनीं
वाचं काञ्चन साम्प्रतं नु पतितां मोहेऽपि सम्मोहिनीम् ।
गर्वादेव मुदाहृतिर्विदलिताप्यष्टादशाक्षौहिणी
मन्दाक्षं मनुते मनः स्म सुरराट् मन्दाक्षमामीक्षते ॥ १४३

विष्णुद्वेषसतृष्ण एव नितरामासीत्पुरा प्रेमत:
शम्भुस्नेहपराङमुखोऽप्यतितरां मूढो वरीवर्तते ।
तद्वद्दुष्टदिलीश्वरोऽपि निवसन् लग्नोऽस्ति युद्धोद्यमे
नो जानाति यथैव कालयवन: कालं शिरस्थं स्वकम् ॥ १४३

सर्वेऽपि प्रतिपन्थिन: प्रसरिता अन्तर्बहिस्था जना
जानीते जनतागतो जनपद: का नो गतिर्भाविनी ।
प्रत्यूहप्रतिघातिकातिशुभदा शम्भौ नृपे सर्वदा
शम्भुस्नेहपरम्परैव नितरां वर्वर्ति सर्वोपरि ॥ १४४

सर्वेऽपि प्रथिता: प्रतापभरिता: प्रौढाहवाडम्बरा:
प्रारब्धंप्रचुरोत्सवं हरहरेत्याभाषमाणा भटा: ।
सानन्दं सकुतूहलं बत महामन्त्रोन्नता मन्त्रिण:
शम्भोश्छत्रपते: सहैव सकलाश्चक्रु: परं विस्मयम् ॥ १४५

याते सागरमागरालिभिरभिव्याप्तं[प्ते] तनूजे निजे
शम्भोश्छत्रपते: प्रभावभरतो वीराग्रगण्येऽधिकम्
दिल्लीन्द्रोद्धतचिन्तया परिवृतो निद्रां न लेभेऽनिशं
श्रीपूर्णेऽकबेर क्रुधा हृदि धृढं सन्तापमापच्चिरम् ॥ १४६

दाता दानपरायणोऽधिकरणो नानागुणालङ्कृत:
शम्भुश्छत्रपति: प्रतीपदलन: सम्प्रेषयित्वोदधिम् ।
प्रेम्णाकब्बरमाशु मन्त्रिनिवहै: साकं स्वचित्ते मुदं
दध्रेऽनन्तमति: प्रतीतचरित: क्षोणीतले साम्प्रतम् ॥ १४७

Section II

RAJARAMA'S ACCESSION AT RAJGAD.

कवीन्द्र उवाच ।

अथ कृताग्निसंस्कारा महाराजस्य धीमतः ।
पुरोहितप्रभृतयो मन्त्रिणो मन्त्रकोविदाः ॥ १

प्रातर्द्वितीयदिवसे राजारामस्य मातरम् ।
ममतां नाम दैल्यानां मायां कार्यार्थमागताम् ॥ २

दैवात्सम्पादितमनोरथां स्वार्थपथिस्थिताम् ।
आन्तरानन्दभारितां बहिः शोकपरिप्लुताम् ॥ ३

शोचन्तश्चिररात्राय रुदन्तो घर्घरस्वरम् ।
परिवव्रुर्वचः किञ्चिदूचुरुच्चैः समाहितुम् ॥ ४

मन्त्रिण ऊचुः ।

कष्टं कष्टं महत्कष्टं विधेर्विरचितं विधिम् ।
अनुगच्छन्ति मनुजाः पशुपक्षिमृगादयः ॥ ५

धिगस्तु दृष्टिरस्माकं धिगस्तु ननु जीवितम् ।
यत्र जीवामहे सर्वे महाराजविनाकृताः ॥ ६

अन्तवन्त इमे लोकाः शोकान्तकविकारिणः ।
अनुभूय प्रभूतातिधाम गच्छन्ति योगिनः ॥ ७

प्रियां पुत्रीं प्रियं पुत्रं प्रियौ भ्रातरसोदरौ ।
पितरावपि हित्वाहो क्रूरवद्याति मानवः ॥ ८

कृत्वा यज्ञांस्तपस्तप्त्वा जप्त्वा नत्वा सदाशिवम् ।
महापदोत्सवाः किं नन्वस्मान्न गणयन्त्युत ॥ ९

परलोकप्रसक्तस्य स्वलोकैस्तस्य किं भवेत् ।
यथाऽमृतेन तृप्तस्य घटवारि किमाचरेत् ॥ १०

पारलौकिकसक्तानां कठिनं मानसं किल ।
बले ब[र्बे] लिकरो विष्णुस्तत्र लक्ष्मीं न पश्यति ॥ ११

अशाश्वतमिदं सर्वमाशापाशनियन्त्रितम् ।
कलयन्ति किलात्यर्थं परलोकपरा नराः ॥ १२

संस्कृतासंस्कृतं सर्वं विनाशमनुगच्छति ।
ब्रह्मविष्णुमहेन्द्रादिदेवता अपि तादृशाः ॥ १३

दृश्यतेऽपि च यत्किञ्चिद्वस्तुजातञ्चराचरम् ।
व्यत्यासभावं भजते सर्वमेव न संशयः ॥ १४

अशोच्या एव ते सर्वे ये परं लोकमास्थिताः ।
भजन्ति पुण्यान् यान् शश्वत् स्वर्वेश्याः सतिलोत्तमाः ॥ १५

परामृतैकसन्तृप्तान्परलोकप्रवासिनः ।
वृथा समनुशोचन्ति नराः पण्डितमानिनः ॥ १६

असारे घोरसंसारे नानाक्लेशानुभाविनः ।
परलोके महोल्लासान्को नु शोचितुमर्हति ॥ १७

पुण्यद्रविणसम्पर्कान्नानाभोगोपभोगिनः ।
पुत्रमित्रकलत्राणि न स्मरन्त्यैहिकानि ते । १८

नरा मायाविनः सर्वे कृतघ्ना इव निश्चितम् ।
स्वनिष्ठान्सकलान्हित्वा परलोके वसन्त्यहो ॥ १९

अनावरोऽयं प्रवरः कालः कालयति प्रजाः ।
जन्ममृत्युजराक्लेशानासहन्त्यपि शीलिनः ॥ २०

सुगन्धतैलैरभ्यक्तं[क्तः] सिक्तं[क्तः] कर्पूरवारिभिः ।
कृतघ्न इव देहोऽयं देहिनं त्यजति ध्रुवम् ॥ २१

आब्रह्मभुवनाल्लोकाल्लोका आलोकयन्त्युत ।
धावतो नाशमेवात्र क[त]स्य का परिदेवना ॥ २२

अतिमात्रविनिर्वि[ण्णा] जीर्णत्वचि मनस्विनः ।
देहिनोऽमरतां प्राप्य निवसन्ति सुखं दिवि ॥ २३

जातानार्ताञ्जडानन्धान्निरीक्ष्यातिसुदुःखिताः ।
परलोकः परगृहमिवोरीक्रियते नरैः ॥ २४

पुत्रमित्रकलत्रादिबन्धमुद्बुध्य केचन ।
परोक्षभावं गच्छन्ति नराः सुकृतकारिणः ॥ २५

अकारणं व्याकरणं शास्त्राणि विविधान्यपि ।
इति मत्वा नु सुधियः परलोकपरायणाः ॥ २६

विज्ञाताऽखिलसारस्याः प्रशस्याः संकथास्वपि ।
अमोहिनः परं लोकं नरा रोहन्ति केचन ॥ २७

अर्थाननर्थवत्पश्यन्[वीक्ष्य] परमार्थसमुत्सुकाः ।
अपवर्गं प्रशंसन्ति परलोककृत[ते]क्षणाः ॥ २८

देहिनामिह देहस्य पाञ्चभौतिकताभृतः
औपाधिकमपञ्चत्वं प्रकृतिः किल पञ्चता ॥ २९

मृदेवाकारभेदेन घट इत्यभिधीयते ।
विकृतौ तु विनष्टायां प्रकृतिः किल तिष्ठते ॥ ३०

भस्मसाज्जायतां कामं वपुर्यत्पाञ्चभौतिकम् ।
चेतनस्यास्ति चेदुच्चैस्तदनाशि यशोमयम् ॥ ३१

यस्य कीर्तिप्रतापाभ्यामापूरितमिदञ्जगत् ।
क्षितीशोऽयं परोक्षोऽपि साक्षादेवेह वीक्ष्यते ॥ ३२

अद्य शोचति यः शोच्यं श्वस्तमन्योनुशोचिता ।
अनित्येऽस्मिन्भवे शोच्यशोचित्रोरनवस्थता ॥ ३३

शुग्विरामं प्रपद्यस्व राजारामं त्वदात्मजम् ।
राज्येऽस्मिन्नभिषेक्ष्यामः स्रक्ष्यामः स्वमनोरथम् ॥ ३४

आया[य]त्ययफलालोकममुं शोकमनोकहम् ।
मातर्माऽतःपरं सिञ्चेरविवेकेन वारिणा ॥ ३५

महाराजप्रतिनिधिं निधिं साम्राज्यसम्पदः ।
स्वाभिलाषद्रुमारामं राजारामं विलोकय ॥ ३६

त्वमार्ये प्रकृते कार्ये विषीदसितमां कथम् ।
आज्ञापय स्थितानस्मान्ज्ञापय स्वमनोरथम् ॥ ३७

उपाया इव चत्वारः सहायास्त्वत्करे वयम् ।
वर्तामहे वसुमतीमहेन्द्रदयितेऽन्वहम् ॥ ३८

जनतान[नु]मतादद्य प्रभृति प्रभृ[भु]ताभृतम् ।
अनूनलक्षणोपेतं नूनं सूनुममुं तव ॥ ३९

क उपेत्य परं लोकं बतामुं लोकमागतः ।
॥ नोररीक्रियते जातु सुधीभिः शोकवागतः ॥ ४०

इत्थमुक्तवतस्तत्र सापत्रपमवागवाक् ।
॥ स्थित्वा क्षणमियं राज्ञी न्यगदद्गद्गदस्वरा ॥ ४१

यथार्हवस्तुसंसर्गवञ्चकाय विरिञ्चये ।
॥ स्वजीवितमथानाथा बत नाथामि नात्मना ॥ ४२

मन्ये मदहं[दंह]सामेव रंहसा सहसाभितः ।
प्रभ्रश्याभ्रमिदं सर्वमपतन्मम मूर्धनि ॥ ४३

नितान्तमुद्यता येन ध्वस्तं दैन्यमयं तमः ।
॥ तमधीशमपश्यन्त्याः सर्वमन्धमभूज्जगत् ॥ ४४

भृशं विश्रम्भणीयेषु भवत्सु प्रभवत्सु च ।
॥ विश्रब्धाहमसन्दिग्धाभिमतार्थपथार्थिनी ॥ ४५

यदिदानीं मदभ्यर्णे भवद्भिरुररीकृतम् ।
॥ कर्णाकर्णिकया सर्वं तदाकर्ण्य विमातृजः ॥ ४६

क्रोधनः पृथुलं क्रोधं पातयेत्पृथुके मम ।
॥ तदोपघ्नत्वमाधत्तां भावत्कभुजविक्रमः ॥ ४७

इदं निगद्य निर्वेदवतीं तूष्णीकतां गताम् ।
॥ सा मन्त्रिमण्डली भूयोऽप्यनलीकमलीलपत् ॥ ४८

भवती जीवतु चिरं जीवनाय शिशोः परम् ।
॥ जीवतात्सोऽपि जनताजीविताय शतं समाः ॥ ४९

प्रभुः सर्वस्य लोकस्य यदन्तर्द्धिमवाप सः ।
॥ न तवैवाम्ब तत्पापं किन्त्वस्माकमपि ध्रुवम् ॥ ५०

भवती भवतीमेव कथमेतर्हि शोचते ।
॥ बतालोकमयं यस्याः स्तोकं त्रिभुवनं किल ॥ ५१

विधेर्विधिर्यो विधिना त्वद्धस्तविधिनाऽधुना ।
॥ आनायितो निजं धाम शाहराजात्मजः शिवः ॥ ५२

पूज्या साहिजहानस्यात्मजस्य समरोद्धता ।
॥ राजव्याघ्री यथा वीरललने लल भूतले ॥ ५३

मधुकैटभसंहन्त्री हन्त्री दुःखस्य सर्वतः ।
कालीव कलयालोकान्त्वमेवाकलयिष्यसि ॥ ५४

अर्दिनी रिपुसङ्घनां यथा महिषमर्दिनी ।
तथा त्वं वीरजननि प्रभां प्रथय सुप्रभे ॥ ५५

निशुम्भशुम्भदम्भस्य स्तम्भिनी भञ्जिनी यथा ।
तथा त्वं वीरतनये नयेष्वभिमुखी भव ॥ ५६

आहोपुरुषिकां काञ्चिद्विवेकाद्भावयात्मनि ।
मातः प्रवीराग्रसुहृद्गणश्रेणिनिषेविते ॥ ५७

अपि त्वं वीरभगिनि प्रपन्नां पालय प्रजाम् ।
राजारामं पुरस्कृत्य तनयं सनयं निजम् ॥ ५८

अनाशी मायया यादृक् स शिवः पुरुषोत्तमः ॥
तथा त्वया[म]प्यये माये प्राज्यं राज्यमुरीकुरु ॥ ५९

अमी प्रोन्नमितग्रीवं समग्रा अग्रजन्मनः ।
आशंसयान्ति निःशङ्कं त्वत्तनूजस्य राज्यताम् ॥ ६०

समाराधयिषुर्लोकस्त्वामशोकः स्मयोन्नते ।
अकुण्ठोत्कण्ठया तिष्ठत्यतिनिष्ठाभरान्वितः ॥ ६१

तोरणे धोरणीभूय प्रभूता वीरमण्डली ।
द्रष्टुं प्रतीक्षते मातस्त्वत्पुत्रं राज्यसंस्थितम् ॥ ६२

अनल्पतरलाः प्रेङ्खद्रत्नपल्याणभासुराः ।
चत्वरे तावकसुतं द्रष्टुमभ्यागता हयाः ॥ ६२

मदवारिस्रवद्गण्डाः शुण्डादण्डप्रहारिणः ।
प्राङ्गणे करिणस्तिष्ठन्त्यनुद्रष्टुं भवत्सुतम् ॥ ६३

आलेखलेखसुभगा लेखकास्तावकं सुतम् ।
समीक्षितुं लक्षयन्ति कर्णलेखनिशोभिनः ॥ ६४

पत्तयः शौर्यपतयः सप्रश्रयकृताश्रयाः ।
भवत्याः सत्यसीमाया आशंसन्ति परां श्रियम् ॥ ६५

निशातायुधसन्नद्धाः प्रबुद्धाः शुद्धमानसाः ।
साटोपमिव यौष्माकीमृद्धिमिच्छन्ति सर्वदा ॥ ६६

अखण्डपण्डापाण्डित्यपरिखण्डितपण्डिता: ।
दण्डीवाखिलवेतण्डी तुण्डीं मां दधतश्चिरम् ॥ ६७

स्वविशेषै: शेषमपि भर्त्सयन्तो सुधीवरा: ।
अशेषा भाष्यवक्तारो वैयाकरणिका अमी ॥ ६८

अतर्क्यतर्काकलित[ता]शेषब्रह्माण्डमण्डला: ।
प्राकामकामा: सोत्साहा महान्तो बत तार्किका: ॥ ६९

प्रध्वंसितमहामायाविकारपरिलक्षिता: ।
स्वमतस्थापनस्वस्था: केचिन्मीमांसका अमी ॥ ७०

घोषणातोषणस्फीता: स्वराशिक्षाविचक्षणा: ।
स्वच्छन्दं छान्दसा: सर्वे स्वच्छा: प्रोच्छायतर्षुला: ७१

गणयन्तोऽतिगणशो भगणङ्गुणरङ्गिण: ।
गणका: शास्त्रगुणनागुणिनो गणिताशया: ॥ ७२

इदं कार्यमकार्यं वाऽकृत्यं कृत्यमिदं खलु ।
समालपन्त: सततं प्रथिता धर्मशास्त्रिण: ॥ ७३

नानातन्त्रार्थवेत्तारश्च्छेत्तार: कार्मणस्य च ।
शर्मणो निलयीभूता; सुलया बत मान्त्रिका: ॥ ७४

असद्गुर्वक्षरमिदं लध्वसद्यतिवर्जितम् ।
इत्यालपन्त: परमछन्दोगा: पैङ्गला ध्रुवम् ॥ ७५

चारुसङ्गीतविलसद्गीता गीता: किल क्षितौ ।
गायका: सार्थभरिता गन्धर्वा इव सुस्वरा: ॥ ७६

कलाविद: कलकला: सकला: कमलाकुला: ।
सलीलमखिलालोकभूताश्चेतोविहारिण: ॥ ७७

अचिन्त्यसाहित्यमहाप्रौढिमानमहोद्यमा: ।
विचक्षणा: केऽपि नवोजृम्भमाणसुलक्षणा: ॥ ७८

कृतनाट्यश्रमा ज्ञाताधीतसम्भृतनाटका: ।
कार्णाटका नटा: स्पष्टप्रकटीकृतकौशला: ॥ ७९

कथानां कथका: केऽपि विपङ्का: कृतकौतुका: ।
सदस्यानां वयस्यानां प्रशस्यानां सतामपि ॥ ८०

इतिहासपुराणज्ञा विज्ञाः सूज्ञजनप्रियाः ।
पौराणिकास्त्यक्तशङ्का निष्कलङ्का गुणोज्ज्वलाः ॥ ८१

पाखण्डताण्डवाश्चण्डा वितण्डावाददिण्डिमाः ।
मण्डलीभूय मिलिता रत्नकुण्डलमण्डनाः ॥ ८२

अपरेऽपि च विद्वांसो सहसोत्सवहेतवः ।
सेतवो ज्ञानविज्ञानसागरस्य जितश्रमाः ॥ ८३

बौद्धाः सिद्ध इवासिद्धार्थालिप्रतिनिदर्शकाः ।
कर्कशा जठरापूर्तिमात्रोदर्काः प्रकामुकाः ॥ ८४

अनवद्यमहाविद्यागद्यपद्यप्रवर्तकाः ।
कवयः सवयोपेता नवयोगप्रदर्शकाः ॥ ८५

उल्लसच्चारुपीयूषकरा दस्रानुकारिणः ।
चिकित्सकाश्चिकित्सासु सर्वासु कृतगौरवाः ॥ ८६

ज्ञातकोकाः खड्गगजहयलक्षणवेदिनः ।
अखर्वगर्वैकमहापर्वताः शर्वसेवकाः ॥ ८७

नानायोगप्रवक्तारो योगिनो गतविभ्रमाः ।
ससम्भ्रममिहायाताः संयता यतवासनाः ॥ ८८

अनेकरत्नकेयूरधारिणो वारबाणिनः ।
सभ्याः केऽपि महाशूरा इभ्या अपि समागताः ॥ ९२

बालमातर्वीरपत्नि प्रतीक्षन्तः क्षणं क्षणम् ।
राजारामस्याभिषेकं वसन्त्यातोरणान्तरम् ॥ ९३

संसारेऽस्मिन्नसारेऽपि क्षणिकैकसुखास्पदे ।
स्वसंसारे स्वराज्येऽस्मिन्मा निर्वेदमुरीकुरु ॥ ९४

अशाश्वतमिदं सर्वं विगणय्याऽतिशाश्वतम् ।
वर्तितव्यं मनुष्येण नव्यभव्यप्रतीक्षया ॥ ९५

स्वायत्तो यावदात्मास्ति सर्वे परिचरा अपि ।
तावद्यत्नं समातिष्ठेद्यत्नाद्भद्राणि पश्यति ॥ ९६

स्वकृत्यरक्षणायासः प्रकर्तव्यो विपश्चिता ।
सत्कृत्य सकलं लोकं स्थिरायां स्थीयतां स्थिरम् ॥ ९७

न धैर्येण विनोद्योगो नोद्योगेन विना धृतिः ।
धृत्युद्योगौ समारभ्य स्वार्थे कार्ये प्रसज्जता ॥ ९८

वैक्लव्यं क्लीबतां प्राहुर्महासाम्राज्यभञ्जनम् ।
अतो वृणु समुद्योगं सुयोगं वीरबान्धवे ॥ ९९

राजनीतिरियं शश्वद्विश्वे विश्वविमोहिनी ।
विश्वेशेन विधातव्या सर्वदा राज्यतर्षुणा ॥ १००

इतरेषां तु लोकानामन्यो धर्मः सनातनः ॥
राजर्षीणां पुराणानामन्यदीयोऽस्ति सुव्रते ॥ १०१

राजा विराजते लोके लोकरञ्जनकारणम् ।
अतोऽन्यथा विधातव्यः स्वधर्मो विजिगीषुणा ॥ १०२

सन्धार्या क्लेशपदवी पामरैरेव सर्वथा ।
राज्ञोपज्ञानुवीतेन मह एव महा[महत्]सदा ॥ १०३

असमर्थेन कर्तव्यो बत सादो दिने दिने ।
भाव्यं महीमहेन्द्रेण महाविक्रमिणावनौ ॥ १०४

असमर्थः कथं स्वार्थं लभतेऽर्थं समर्थवत् ।
समर्थे सर्वथा सिद्धिरर्थिनोऽर्थन्त्यनेकदा ॥ १०५

शाहराजस्नुषा वीरमहाराजशिरोमणेः
शिवराजस्य रमणी स्मरणीयोल्लसद्गुणा ॥ १०६

सर्वार्थसाधिनी वीरकन्या मोहितवंशजा ।
वीरमाता वीरबन्धुर्वीरव्रतपरायणा ॥ १०७

भव प्रशाधि सकलान्किङ्करान्वशवर्तिनः ।
राजारामं पुरस्कृत्य महासाम्राज्यदीक्षितम् ॥ १०८

सप्ताम्बुधिपरिभ्राजन्मेखलावलयान्विताम् ।
वसुन्धरां शास्तु चिरं राजारामस्तवात्मजः ॥ १०९

सत्यं सत्यं पुनः सत्यमिदमेव न संशयः ।
यतामहे वयं सर्वे तव हेतोरनारतम् ॥ ११०

इति समभिहितार्थं प्रार्थिता मन्त्रिसार्थैः ।
प्रथिततमयशोभिः साऽथ तथ्यं सपथ्यम् ।
किल कलिविकलं स्वं मानसं संवहन्ती
किमपि नरपपत्नी सम्भ्रमेणाननन्द ॥ १११

इत्थं नानाहितार्थं हितमिव कलिना ग्रस्तचित्तैरुदग्रैः
प्रेम्णा सम्बोधिता सा शिवनृपरमणी कारणीभूय किञ्चित् ।
ऐच्छद्वक्तुं विविक्ते[बुध]समधिषणा दैवयोगावतीर्णा
वीस्तीर्णां क्षोणिमेतां निजशुभचरितैरिच्छती व्याप्तुमारात् ॥ ११२

इत्यनु० अध्यायः ॥ १ ॥

कवीन्द्र उवाच ।

इत्थं राजकुमारस्य राजारामस्य सा प्रसूः ।
मन्त्रिप्रवरसम्प्रोक्तां व्यक्तामाकर्ण्य भारतीम् ॥ १

आनन्दसिन्धुलहरीसम्मग्नहृदया सती ।
तत्कालोपहितं वाक्यमाजहार शुचिस्मिता ॥ २

राजपत्न्युवाच ।

सत्यमुक्तं भवद्भिस्तु प्रभवद्भिरहर्निशम् ।
सनाथेवानुनाथामि बत राज्यमकण्टकम् ॥ ३

तथाऽपि मम चित्तस्य न पर्याप्तिः प्रदृश्यते ।
बलिना परिभोक्तव्यं बलिना निखिलञ्जगत् ॥ ४

अन्वेषयन्ति सततं द्वेषिणश्छिद्रमप्यरम् ।
राज्यस्याबलया तत्र यत्नः कीदृक्प्रकल्प्यताम् ॥ ५

बलवानेव भवति राजा लोकेषु केवलम् ।
बुद्धिमान्नीतिमान् शश्वदाभुङ्क्ते परमम्पदम् ॥ ६

नीतिरेव पुरस्कार्या कार्याऽकार्ये विजानता ।
आर्यवृत्तं विचार्याशु वर्तितव्यं प्रयत्नतः ॥ ७

यत्नवान्विजयी लोके सङ्गच्छति महत्पदम् ।
शङ्खो मुरद्विषा मत्स्यजनुषा स्ववशीकृतः ॥ ८

कपटैकपटाच्छन्नीभूय पाल्यो बली रिपुः ।
सख्यं विधाय शक्रेण वृत्रोऽयं विनिपातितः ॥ ९

सदसद्वापि कर्तव्यं निर्विशङ्कं बुभूषुणा ।
नृपेण राज्यं सम्प्राप्य वर्तितव्यं यथा तथा ॥ १०

सहजाः सुहृदः केचित् कृत्रिमाः केचन स्मृताः ।
उभाभ्यामनुकूलाभ्यां राज्यमुद्योतते चिरम् ॥ ११

केचित्स्वपक्षमाश्रित्य परपक्षमुपासिन: ।
अदभ्रधिषणाभ्रंशमभ्रवज्जनयन्त्युत ॥ १२

कृत्रिमा दुर्हृद: केऽपि तथा साहजिका अपि ।
राज्यक्षयाय महते सन्नद्धा: सन्ति सर्वथा ॥ १३

बहिरुत्साहजनका अन्तर्भेदविकारिण: ।
नरा: पिशुनवत्केऽपि घातयन्ति नृपश्रियम् ॥ १४

उत्साहभङ्गिन: केऽपि कृतवाक्यैकरञ्जना: ।
जनयन्ति नृपं भूयो वैक्लव्यैकनिकेतनम् ॥ १५

केप्याशयैकज्ञानार्थं सावधानेन चेतसा ।
कथयन्ति कथा: काश्चित्क्षितीशानन्दहेतुका: ॥ १६

लालाटिका: केऽपि नरा: प्रजल्पन्त: स्वपौरुषम् ।
रञ्जयन्ति नृपश्रेष्ठं वृथा समनुजीविन: ॥ १७

किञ्चिदुच्चावचं कर्माचरन्त: कैतवान्विता: ।
आघातयन्ति भूमीन्द्रचन्द्रं परिचरा: क्वचित् ॥ १८

मायामोहमदाविष्टा दिष्ट्या दिष्टा: क्वचित्क्वचित् ।
साकमेवात्मना नाथं मज्जयन्त्यसुहृज्जले ॥ १९

हिताय यतत: कांश्चित्स्वामिनो यतमानसान् ।
आतन्वन्त्यपरे केचिद्भेदं मिथ्याप्रलापिन: ॥ २०

सहस्रभानुप्रतिमा: प्रतापप्रथितौजस: ।
कांश्चित्स्वामिहितात्केचित्भ्रंशयन्ति मतिभ्रमै: ॥ २१

उत्कर्षमपि केषांचिदसहन्तो नृपगृहे ।
राजानमन्यथा बुद्धिं दर्शयन्ति मुखप्रिया: ॥ २२

मिथ्या केचित्प्रशंसन्ति राजानमनयोद्यतम् ।
साधयन्ति परं स्वार्थं समर्था इव सर्वथा ॥ २३

नानाशृङ्गारभङ्गीभि: सुभगाभिरितस्तत: ।
व्यामोहयन्ति राजानं जना: केऽपि प्रियंवदा: ॥ २४

आज्ञामात्रप्रतिज्ञातप्रतिज्ञा: प्राज्ञवज्जना: ।
पातयन्ति नराधीशं सत्यमत्याहिते परे ॥ २५

केचिद्वितथमर्यादां दर्शयन्त: कृतार्थवत् ।
विवदन्त: कथा भूपं दु:खकूपे क्षिपन्त्यहो ॥ २६

अप्रधानाः प्रथावत्सु प्रथयन्तः प्रधानताम् ।
असन्धानेऽनुसन्धाय भूमीन्द्रं मज्जयन्त्यमी ॥ २७

मुखदाक्षिण्यमासाद्य सद्यः स्निग्धतराक्षराः ।
केचित्क्षोणीन्द्रहृदयं हरन्ति सदयं बत ॥ २८

नानानतिमतिप्रौढिसेवाभिः पुरतोऽधिपम् ।
रञ्जयन्ति पुनः पश्चाद्विहसन्त्यप्यलक्षितम् ॥ २९

स्वामिनोऽग्रे प्रतिज्ञाय महत्कर्मापि मन्त्रिणः ।
मिथ आमन्त्र्य सम्मन्त्र्य समुपेक्षां चरन्ति ते ॥ ३०

आदिष्टाः क्षोणिचन्द्रेण क्षीणारातिपराजये ।
विवर्धयन्ति तं द्रव्यैर्मन्त्रिणः स्वार्थदर्शिनः ॥ ३१

स्वस्वाभिमानहान्यर्थं व्यर्थं शत्रुपताकिनीम् ।
समानयन्ति नयतोऽनयतो मानपूजिताः ॥ ३२

वृत्तान्तजातमखिलं खलाः केचन मन्त्रिणः ।
आवेदयन्ति रिपवे स्वाम्युत्कर्षपराङ्मुखाः ॥ ३३

अनल्पं स्वामिनाक्षिप्ताः प्रज्वलन्तश्चिरं हृदि ।
जनयन्ति मिथो भेदं छेदयन्ति नृपश्रियम् ॥ ३४

इत्थं महादुःखभारं प्राज्यं राज्यं नराधिपः ।
रुन्धन् छिद्राणि सर्वाणि स वशीकुरुते चिरम् ॥ ३५

क्षोणीन्द्रचूडामणिना बलिनातिसुबुद्धिना ।
ज्ञात्वा सर्वस्य हृदयं वर्तितव्यं यथायथम् ॥ ३६

अयं मे तनयो बालो हरिणो हरिणेक्षणः ।
कथं भारं समर्थः स्याद्वोढुं सोढुमरेर्बलम् ॥ ३७

दिल्लीन्द्रः सततं सान्द्रच्छिद्रान्वेषी दुराशयः ।
निःसंशयं भ्रंशयिता बालकं मामकम्बलात् ॥ ३८

शम्भुराजापि मेधावी क्रुद्धः क्रूरः कृतान्तवत् ।
नूनं कृतान्तः पुत्रं मे कृतान्तं प्रापयिष्यति ॥ ३९

अहमेव निजान्प्राणांस्त्यक्ष्यामि हतदुःखिता ।
कदाऽपि नैव शक्ष्यामि वैमात्रेयालपशासनम् ॥ ४०

युष्मान्समाराध्य................

Section III

LAST DAYS OF SHIVAJI.

श्रीगोविन्दाय नमः । कवीन्द्र उवाच ।
एकमेवेश्वरं स्वस्य बतेश्वरममन्यत ॥ १

तदा निर्विद्यमानेन विद्यमानेषु वस्तुषु ।
अतर्कि गन्धर्वपुरप्राकाराकारतामुना ॥ २

आचार्यायत्तमतिना पटुना कर्मठात्मना ।
एतेनाकारि कृतिना तत्कृत्यं पितुरन्तिमम् ॥ ३

दिनानि विधिना तेन तदा तानि निनाय सः ।
तथाध्यात्मविद्ध्यात्मकथया ताश्च शर्वरीः ॥ ४

अथैष मङ्गलस्नातः सुवासाः सुपरिष्कृतः ।
चन्दनेनानुलिप्ताङ्गः सुमनोभिर्मनोरमः ॥ ५

पुरोहितप्रभृतिभिर्विहितस्वस्तिवाचनः ।
वित्तविश्राणनैर्विप्रान्विदधन्मुदितात्मनः ॥ ६

स्वनन्निःसाणनिस्वानपूरिताद्रिदरीमुखः ।
सुमुखः सैनिकैः स्वीयैः साकमास्थानमासदत् ॥ ७

अथ सम्प्रेषितचराश्चरास्तस्य तदन्तिके ।
सर्वमावेदयामासुर्वृत्तं रैङ्गिरिवर्तिनाम् ॥ ८

यस्य यद्यन्मतं तत्तद्भूतमित्येव ते पुनः ।
नोदिताः क्षोभिताशेषवृत्तास्तमिदमब्रुवन् ॥ ९

अभिषिच्य पदेऽमुष्मिन्राजारामं कुमारकम् ।
आसमुद्रं वसुमतीमवितारः स्वयं वयम् ॥ १०

इदमुद्दिश्य मनसा मयूराद्यैः कुमन्त्रिभिः ।
सन्दोहयद्भिः पृतनां वितीर्णोचितवेतनाम् ॥ ११

ससज्जे शम्भुवैराय ललज्जे न मनागपि ।
जनाः सर्वे वदन्तीमां किंवदन्तीं गृहे गृहे ॥ १२

द्विषि दिल्लीश्वरे दर्पाद्युध्यमाने दिवानिशम् ।
न वरं बालिशो राजा सह्यस्यास्य वरं विषम् ॥ १३

क्रियावतामधिभुवे प्रभूतप्रभुताभुवे ।
हन्तामी स्पृहणीयाय स्पृहयन्ति न शम्भवे ॥ १४

इत्थं मयूरप्रभृतीन्विनिन्दन्त्य: पदे पदे ।
प्रजास्त्वाशासतेऽद्य त्वां शासितारं दिने दिने ॥ १५

शम्भुराजो नियन्तव्यो मन्तव्यो मन्तुमान्ध्रुवम् ।
अथवा हन्त हन्तव्यस्तत्र योधैरुदायुधै: ॥ १६

इत्यन्वहमहं युत्वान्[श्रुत्वा]मयूरादीन्प्रशासती ।
जागर्ति ममताप्युच्चै: पुत्रे स्वे ममतावती ॥ १७

सिंहासनस्य यो भर्ता स नो भर्ता भवेदिति ।
राद्धान्तितमिदं चित्ते तत्तद्दुर्गाधिकारिभि: ॥ १८

अस्ति हम्बीरराजस्य ममता ममतात्मजे ।
तदप्यतितमां पक्षपातस्त्वयि महाभुजे ॥ १९

उदन्तमेनमन्यच्च तेभ्य: श्रुतवताऽमुना ।
विविक्तवर्तिना मन्त्रनिधिना क्षात्रमूर्तिना ॥ २०

हन्त हम्बीरराजाय सेनान्ये शम्भुवर्मणा ।
अलेखि किल लेखोऽयं वर्णमुक्तामनोरम: ॥ २१

मयि राज्यमिदं न्यस्य वैरं दिल्लीश्वरस्य च ।
परोक्षभावमभजत्प्रत्यक्ष: परमेश्वर: ॥ २२

पिता मम प्रतापी तत्कृच्छ्रं वाचामगोचर: ।
सुदुस्तरो ह्ययं काल: पापीयानुत्तरोत्तर: ॥ २३

भवितव्यं भवत्येवेत्यवगत्य स्वया धिया ।
तदुपक्रम्य ते केन यत्र नास्ति प्रतिक्रिया ॥ २४

उपजापप्रवृत्तानाममात्यानां दुरात्मनाम् ।
मामुद्दिश्य जिगीषा यत्तन्नैव खज़िजीविषा ॥ २५

दम्भोलिवदभेद्यानां मदर्थे व: समुद्यमे ।
अहीनविक्रमस्याद्य भवत्येव भयं न मे ॥ २६

अनवाप्य भवत्पक्षं विपक्षास्ते ममाधुना ।
बत स्वाय निकेताय क्रिमुत्पातं वितन्वते ॥ २७

प्रबुभूषति यः स्वेन प्रभुं चाभिबुभूषति ।
स राजानमजानानमितरस्तु न काङ्क्षति ॥ २८

शम्भुः कनीयसोऽमुष्य द्विषन्नेवेति किञ्चन ।
अज्ञापयन्नतीवाज्ञास्तन्मात्रेऽमी कुमन्त्रिणः ॥ २९

प्रशास्ता त्वस्य राज्यस्य मद्दत्तस्यार्भकः स वा ।
अमर्षणामसौ ताम्राननाश्चेन्न जिघृक्षवः ॥ ३०

राज्यं नार्जति राजानं राजैव तु तदर्जति ।
तृणवद्गणयन्त्येतत्केचित्तदतिगुर्वपि ॥ ३१

सद्यः शृङ्खलिता एव मयात्र निखिलाः खलाः ।
ते तु त्वया विभागे स्वे विनिग्राह्याः कुमन्त्रिणः ॥ ३२

आहूय यवना नमवमाः स्वामिविद्विषः ।
मज्जयेयुरिमं सह्यमसह्ये मय्यमी रुषा ॥ ३३

येषां हि महती माया त्वमायाहि मदन्तिके ।
पालनायास्य राज्यस्य सेनानीः सेनया सह ॥ ३४

इदमानन्दराजाय योध्दे मानजिते तथा ।
प्रबोधनीयं भवता दोःप्रतापभृता मिथः ॥ ३५

विसृष्टं शम्भुराजेन संश्रितप्रश्रया श्रिया ।
सेनापतिः स्वयं लेखममुं सम्यगलोकत ॥ ३६

मम त्वन्यन्न विज्ञाप्यमाज्ञया भवदीयया ।
द्रुतमागत एवास्मि सन्नद्धः सेनया मया[म] ॥ ३७

एवं सिंहासनार्हाय शम्भुराजाय सस्पृहः ।
सद्यः स्वेन जनेनैष सन्देशं समदेशयत् ॥ ३८

उदारमतिरानन्दराजाद्यैरनुमोदितः ।
अवोचदपि चामात्यचरं प्रच्छन्नवर्तिनम् ॥ ३९

लेखावलोकनाज्ज्ञातं मतमण्णमयूरयोः ।
विवक्षुरसि चेदन्यदपि तत्केन वक्षि न ॥ ४०

अण्णाय च मयूराय प्रल्हादाय च राहवे ।
सद्यः सन्देशमेनं च मदीयं विनिवेदय ॥ ४१

तत्र तत्र समेष्यामि यत्र यत्रागमिष्यथ ।
पथिकीभूयतेऽस्माभिर्भवन्मुक्तस्य[क्तेन] किं पथः[था] ॥ ४२

सन्दिष्टमेतदथ ते सचिवाः समेताः
सेनापतिप्रहितमाशुचरान्निशम्य ।
रोद्धुं प्रणालमचलं प्रचुराभिमानाः
स्थानान्निजादुदचलन्वरवारवाणाः ॥ ४३

इत्यनुपुराणे सूर्यवंशे निवास क० कवी० अध्यायः ॥

कवीन्द्र उवाच ।

अथ प्रस्थितमात्रस्य तुरगारोहणक्रमे ।
मयूरस्य शिरोवेष्टः पपात धरणीतले ॥ १

पिचिण्डिलस्य त्वण्णस्य याप्ययानाधिरोहिणः ।
निरुष्णीषो नरः कृष्णो दृशोरभिमुखोऽभवत् ॥ २

अनाल्हादह्रदस्तावत्प्रल्हादस्य च गच्छतः ।
अमन्दमन्दं पस्पन्दे तत्र चक्षुरदक्षिणम् ॥ ३

तस्योपरिष्टात्सैन्यस्य व्यूढस्य प्रौढिमीयुषः ।
मण्डलान्यपसव्यानि गृध्रवृन्दैर्विदध्रिरे ॥ ४

एत्य दक्षिणतः स्फारमारटन्तः कटुस्वनम् ।
प्रजाः सकृत्प्रजानां चाप्यत्राजिषुरदक्षिणम् ॥ ५

निमित्तान्यशुभाशंसीन्यमून्यन्यानि चाभितः ।
पश्यताथ मयूरादीन्प्रल्हादेनाभ्यधीयत ॥ ६

प्रल्हाद उवाच ।

भवन्ति हन्त नास्माकं शकुनाः शकुनावहाः ।
दशां द्रक्ष्यामहे कां नु बलिना कृतविग्रहाः ॥ ७

ममता मन्मता नेयं ममताममतामते ।
यत्कृतेऽद्य प्रवृत्ताः स्थ पथि सद्भिरसत्कृते ॥ ८

तत्र गत्वाऽतिसत्त्वाढ्यो दिल्लीन्द्रादाप्तवाञ्छ्रियम् ।
पित्रे दिदृक्षमाणाय दर्शयन्निजपौरुषम् ॥ ९

सन्धिविग्रहयानादिवेदिना प्रौढकर्मणा ।
अहो युष्माभिरारेभे विरोधः शम्भुवर्मणा ॥ १०

मतं सेनापतेर्नैव स्वमतेर्विषयीकृतम् ।
न चाद्रिदुर्गपालानां स्वतन्त्राणामिवाधुना ॥ ११

मन्ये हम्बीरराजाद्याः पृतनापतयोऽधुना ।
बलिना शम्भुना स्वस्य विहिताः पक्षपातिनः ॥ १२

तस्मादद्य प्रपद्यध्वमनवद्याय शम्भवे ।
परथा[तो] भवदीयानाम्भवताञ्च न शम्भवेत् ॥ १३

इत्थमुद्यन्नीतिभारवती प्रल्हादभारती ।
नान्वमोदि मयूराद्यैर्दिष्टादिष्टानुवर्तिभिः ॥ १४

अथाणणमुखमालोक्य मयूरो वाक्यमब्रवीत् ।
प्रल्हादं तत्तथा मन्ये नान्यथाऽत्र यदब्रवीः ॥ १५

दिगन्तान्वा दिवं तां वा पातालं वावलम्बताम् ।
तथापि न जनस्यास्यान्यथा स्याद्वैधसी लिपिः ॥ १६

कृतावदाताः सन्मानदानदूरीकृतश्रमाः ।
वयं कृताः कृतज्ञेन स्वामिना स्वात्मनः समाः ॥ १७

अनेन सहसा दैवाद्यातुमुन्मनसा दिवम् ।
यस्तु न्यास इव न्यस्तः शिशुरस्माकमन्तिके ॥ १८

तस्य राज्यमिदं सर्वं त्वदीयस्य यवीयसः ।
त्वं तु कर्णाटकं देशं शाधि तातनिदेशतः ॥ १९

अदो वदोचितं तस्मै न शृणोत्युद्धतो यदा ।
ऋते दिल्लीश्वरं तस्य नावलम्बान्तरं तदा ॥ २०

इत्युक्त्वा प्रहितस्ताभ्यामुभाभ्यामपि सन्मतिः ।
सताङ्गतिमसौ शम्भुवर्माणं प्रत्यपद्यत ॥ २१

अथ हम्बीरराजेन प्रहितः स्वहितः स्पशः ।
पश्यन्नणणं मयूरञ्च मध्येसभमभाषत ॥ २२

कार्यं तदतिसंसक्तं यदव्यक्तं हितं भवेत् ।
अतो द्रक्ष्ये विवक्षुर्वा विविक्तस्थावुभावपि ॥ २३

एनं सन्देशमाकर्ण्य पृतनाधिपतेरमू ।
सपादि प्रतिसन्दिश्य तत्र प्राहिणुतां चरम् ॥ २४

अथ पञ्चाननगतिः सेनापतिररिन्दमः ।
तत्क्षणोत्स्फारितश्मश्रुरेखो रूक्षारुणेक्षणः ॥ २५

पिनद्धवर्मा चर्मासिपाणिः सानीकिनीगणः ।
वृषस्कन्धसमस्कन्धप्रतिष्ठितशरासनः ॥ २६

प्रत्युद्व्रजद्भ्यामभितो रुद्धाभ्यां सह सेनया ।
ताभ्यां तत्र तथाऽलोकि भवत्येव यथा स न ॥ २७

कौ युवां किमनीकं वां कं प्रत्ययमभिक्रमः ।
कृतो मर्कटकाभ्यां किं भवद्भ्यामयमुद्यमः ॥ २८

यस्यान्नमत्तमाजन्म तस्मिन्नसति तत्सुतम् ।
विनियन्तुं प्रवृत्ताः स्थ दुर्वृत्ताः स्थ न संशयः ॥ २९

निगदन्निति निग्राह्यौ व्यग्राहयदुभावपि ।
अधिपद्द्विषदुत्थायी प्रतापी पृतनापतिः ॥ ३०

ततः स्वस्वशिरोवेष्टनियन्त्रितभुजावमू ।
उभौ ह्यतौ दुर्विनीतौ नीतौ दीनां दशामिमाम् ॥ ३१

तदवस्थीकृतां तद्वत्तदीयाननुबन्धिनः ।
सम्बन्धिनश्च सुहृदः सोदरान्बान्धवानपि ॥ ३२

हृतायुधान्कृतक्रोधान्योधानपि च कांश्चन ।
प्रदाय रक्षणार्थाय पृतनां स्वां प्रजाप्रतीम् ॥ ३३

विधाय रक्षितान्शश्वत्स्वया पृतनया नयी ।
स्वामिभक्तो महासत्त्वः सत्वरं कार्यलालसः ॥ ३४

पुरः प्रस्थापयामास प्रणालमचलं प्रति ।
करहाटाक्किल क्षिप्रं प्रस्थितः पृतनापतिः ॥ ३५

मनीषिण ऊचुः ।

विसृष्टः शम्भुराजाय प्रविष्टोऽपि च तं किल ।
यद्वृत्यमकरोत्तत्र प्रल्हादस्तदुदीरय ॥ ३६

कवीन्द्र उवाच ।

स तु मन्तुमतां तेषां शम्भुद्वेषान्धचेतसाम् ।
श्रेयसः समुदायेन समुदाये वसन्नभूत् ॥ ३७

ज्यायस्तु ज्यायसः श्रेयो यवीयस्तु यवीयसः ।
चिरं निरचिनोदेतदयं तु निजचेतसि ॥ ३८

अतो दूत्योपधिस्तावत्प्रल्हादः सुधियां वरः ।
शम्भुवर्माणमभजत्भ्राजमानः स्वया श्रिया ॥ ३९

कमपि वसुधालोकेऽमुष्मिन्सुधामयदीधितिं
तनयमकनीयांसं पश्यन् प्रभोः शिववर्मणः ।
स किल पृतनापालस्तावत्प्रणालमहीधरे
मुदमतितमां लेभे देधेऽपि चाप्यधिकां श्रियम् ॥ ४०

विश्वव्यापि भुजोद्यमे शिवमहीपाले प्रयाते दिवं
कः स्यादस्य पदस्य सम्प्रति महाबाहुर्नियन्तेति यः ।
सन्देहः स्वमनोऽतिथिः स नुनुदे श्रीशम्भुराजाभिधं
दृष्ट्वा मानुषदैवतं प्रमुमुदे चानन्दराजादिभिः ॥ ४१

इत्यनुपुराणे सूर्यवंशे कवीं० अध्यायः ॥

कवीन्द्र उवाच ।

इत्थं विनिगृहीतेषु मन्तुकारिषु मन्त्रिषु ।
अपरेष्वपि पापेषु ममतामतवर्तिषु ॥ १

तप्ततैलकटाहान्तः क्वाथ्यमानेषु केषुचित् ।
निशातकरपत्राग्रैः कर्तितेषु च केषुचित् ॥ २

चूर्णतां भृगुपातेन गमितेषु च केषुचित् ।
द्विरदोदग्रदन्ताग्रदारितेषु च केषुचित् ॥ ३

प्रकृतिष्वनुकूलासु विषयेषु वशेषु च ।
सेनाधिपेषु सर्वेषु विविधेषु विशेषतः ॥ ४

सर्वदुर्गेषु निर्विघ्नं निघ्नतां प्रापितेषु च ।
चकितेष्विव ताम्रेषु तटस्थेषु च सर्वशः ॥ ५

श्रीरङ्गपत्तनाद्विन्दुपुराच्च मलयाचलात् ।
सिंहलादन्तरीपाच्च सेतुबन्धाच्च दुर्जयात् ॥ ६

तथैव भागानगरात्पुराच्च विजयाह्वयात् ।
गजवाजिप्रभृतिषु प्राभृतेष्वागतेषु च ॥ ७

भूयिष्ठभुजमाहात्म्यममात्यपदवीं स्पृशन् ।
शम्भुराजमिदं प्राह कलशः सरसं वचः ॥ ८

कलश उवाच ।

स्थितोऽसि चिररात्राय हिताय जगतामिह ।
महामतेऽतिमहते द्विषतामहिताय च ॥ ९

अथ राज्याभिषेकाय स्वाय रैङ्गिरिमाव्रज ।
भजतां राज्यलक्ष्मीस्त्वां सङ्गतां त्वं च तां भज ॥ १०

सद्यः शिववियोगोत्थं वैक्लव्यं विजिहासती ।
तत्र त्वां क्ष्मामणे सिंहासनलक्ष्मीः प्रतीक्षते ॥ ११

गुरौ गते शिवे राज्ञि लघुतां लघुतां गताः ।
त्वया भजन्तु गुरुतां भूधरा रैधरादयः ॥ १२

सूनुं मूर्धाभिषिक्तस्य त्वामनूनं गुणश्रिया ।
अनूचानजनेनोच्चैस्तत्तत्तीर्थाहृतैर्जलैः ॥ १३

महाभाग महाभागं भगीरथमिवानघम् ।
तत्राभिषिच्यमानं द्रागानन्दभरमेदुरः ॥ १४

आभ्यां दृग्भ्यां कदा द्रष्टेत्यभिलाषमहो वहन् ।
निद्राणोऽपि महाराज निद्रां नोपलभेन्वहम् ॥ १५

एनामनलसो ह्येष कलशोदीरितां गिरम् ।
निशाम्य रम्यविषयां प्रयाणाभिमुखोऽभवत् ॥ १६

तत्र सेनां सुमहतीं न्यस्य युद्धाभिमानिनीम् ।
स प्रास्थितपृथुप्रख्यः सत्रानीकेन भूयसा ॥ १७

अथ तस्याध्वनीनस्य भवन्दुन्दुभिरध्वनि ।
दिक्तटानधिकाभ्यर्णेन यः कर्णे जयध्वनिः ॥ १८

ततः कतिपयैरेव दिवसैर्भूदिवस्पतिः ।
सुखान्यनुभवन्नुच्चैर्वासवीं वसतिं प्रति ॥ १९

उपलभ्याभिलाषार्हविषयोऽतिशयोज्वले ।
बलेनात्मजुषा चान्तकल्पान्तहुतभुक्बले ॥ २०

प्रतापिनि प्रतापाद्रौ पृथुलोन्नतमेखले ।
स्थितामास्थावतीं तुष्टामुत्सृष्टतुलजापुराम् ॥ २१

शिवराजस्य हस्तेन विध्वस्ताफजलासुराम् ।
सद्यः प्रसादाभिमुखीमुच्चप्रासादमध्यगाम् ॥ २२

तत्तदाभरणद्योतद्योतिताभ्यर्णदीपिकाम् ।
अतुलां तुलजां नाम वरदां परदेवताम् ॥ २३

सिंहपृष्ठागतामष्टभुजामभयदायिनीम् ।
पुरोहितेन सहितःसहितः प्रोल्लसन्मनाः ॥ २४

स्वदृशोर्गोचरीकृत्य सर्वदां सर्वमङ्गलाम् ।
अमंस्त स्वाय राज्याय सर्वमङ्गलमङ्गलम् ॥ २५

चन्दनागरुकाश्मीरक्षोदेन मृगनाभिना ।
वज्रवैदूर्यमाणिक्यमुक्तामणिभिरक्षतैः ॥ २६

सौगन्धिकैरनेकैश्च सुमनोभिः सुगन्धिभिः ।
धूपैर्दीपैश्च नैवेद्यैरुपहारैश्च भूरिभिः ॥ २७

अभ्यर्च्य देवीमभ्यर्च्यामुषितोऽपि च तां निशाम् ।
यथोचितव्रताचारपरः परपुरञ्जयः ॥ २८

पुरः प्रयातुमुदितो मुदितो मोदितद्विजः ।
नासीरध्वनदुद्दामद्रवद्दानद्विपव्रजः ॥ २९

घोरपत्तिघटोद्घोषत्सङ्घट्टितककुप्तटः ।
सोऽद्राक्षीद्रैङ्गिरिं दूराद्विदूराद्रिरिवागतः ॥ ३०

अथ धरमधिरुह्य तं प्रतापी
सह पटुना ध्वनितेन दुन्दुभीनाम् ।
सपदि सदसि पश्यते जनाय
व्यतनुत मङ्गलमात्मदर्शनेन ॥ ३१

इत्यनुपुराणे सूर्यवंशे निवासकरकवीन्द्र परमा० अध्यायः ।

श्रीगोविन्द । कवीन्द्र उवाच ।

अथ शम्भुर्महातेजाः स्वकीयमविकारिणम् ।
व्यधत्त पर्वते तस्मिन्यथार्हमधिकारिणम् ॥ १

तेषु तेषु पदेष्वेव स्वकीयानधिकारिणः ।
यथायोग्यान्किलाकार्षीत्प्रकर्षेण विचक्षणः ॥ २

वैमात्रेयञ्च सम्भाव्य वसनाभरणादिभिः ।
तन्मातरं तथान्यांश्च मातॄस्तास्तास्सदुक्तिभिः ॥ ३

असामान्यमतिर्मान्यानन्यानपि महामनाः ।
कुबेरभवनाकारं कोशागारं व्यलोकत ॥ ४

तत्र रैङ्गिरयेऽमुष्मै सौहार्दगरिमस्पृशे ।
प्रणयात्प्रहितानीव प्रस्थानि स्वानि मेरुणा ॥ ५

पुञ्जीकृतानि रत्नानि स्वर्णानि च सहस्रशः ।
सप्रभावः स्वनयनातिथिभावमुपानयत् ॥ ६

अथ राज्याभिषेक[केऽस्य] प्रक्रान्ते पृथिवीपतेः ।
क्रमान्महः प्रववृते महीयान् रैंमहीधरे ॥ ७

ततस्ते तेऽग्रजन्मानो बाहुजाश्च सहस्रशः ।
आर्याः शूद्राश्च बहुशः स्वस्वचर्याविशारदाः ॥ ८

तत्तद्देश्यास्तथा वेश्याः शैलूषा अप्यनेकशः ।
कुशीलवाश्च कुशलास्तत्तदातोद्यवादकाः ॥ ९

वैतालिकाश्चारणाश्च बिरुदावलिपाठकाः ।
मार्दङ्गिका वैणिकाश्च गायनाश्चारुगायनाः ॥ १०

बव्हाश्चर्यवहेऽमुष्मिन्महेऽमुष्य महीभुजः ।
आययुः सह्यमचलं प्रस्थितः[ताः] स्वस्वनीवृतः ॥ ११

अथाभ्यर्हितवेशेषु तत्तद्देश्येषु राजसु ।
चिरस्यास्थानमास्थाय स्थितेषु स्थिरमूर्तिषु ॥ १२

मागधेषु च सूतेषु ब्रुवत्सु बिरुदावलिम् ।
श्रवःस्वाद्येषु वाद्येषु ध्वनत्सु पटहादिषु ॥ १३

गायनैर्गीयमानेषु गीतिष्वपि च सुस्वरम् ।
नृत्यन्तीषु च वेश्यासु स्वर्वेश्यास्विव शोभनम् ॥ १४

क्रियमाणपरिष्कारेष्वमन्दं मण्डपेषु च ।
देवेष्वाहूयमानेषु हूयमानेषु चाग्निषु ॥ १५

उपक्रान्तेषु विधिवत्साङ्गग्रहमखेषु च ।
परिवारसमेतासु मातृकास्वर्चितासु च ॥ १६

निशाचरघ्नमन्त्रेषु पठत्सु शुभहेतुषु ।
इदं ज्ञानमिदं ज्ञेयमिति जल्पत्सु केषुचित् ॥ १७

इत्थमात्मा परात्मेत्थमभेदः शिवजीवयोः ।
वितण्डवादपाण्डित्यमालपत्स्वपि केषुचित् ॥ १८

शातकुम्भमयैः कुम्भैर्गङ्गासागरयामुनैः ।
समाहृतैः पुण्यजलैः कृतमाङ्गलिकाप्लवम् ॥ १९

कृताह्निकं कृतमहानित्यदानमहोत्सवम् ।
कृतदेवार्चनं प्रेम्णा कृतसौरभिपूजनम् ॥ २०

कृतप्रणाममाचार्यपितृमातृपुरःसरम् ।
कृतकौलमहादेवस्मरणञ्चारुभूषणम् ॥ २१

कृतनान्दीमुखश्राद्धं श्रद्धावन्तं यतव्रतम् ।
नानारत्नकृतापीडं समस्तायुधभासुरम् ॥ २२

प्रतपन्तमिवादित्यं दिनमध्यमुपागतम् ।
विप्राशिषा वेदघोषैर्मङ्गलैरपरैरपि ॥ २३

अनुवीतं महोत्साहं कृतपुण्याहवाचनम् ।
दक्षिणैर्लक्षणैः पूर्णं दीक्षोत्कर्षप्रदीक्षितम् ॥ २४

पुरोहितपुरन्ध्रीभिः कृतनीराजनक्रियम् ।
आनन्दसम्भृतैर्लोकैरालोकितमनारतम् ॥ २५

उपात्तपूर्णपात्रीभिः पूजिताभिरनेकधा ।
सुवेषाभिः सुवस्त्राभिः सकुतूहलमादरात् ॥ २६

आलक्षितं मृगाक्षीभिः स्वाक्षैः साक्षात्क्षमापतिम् ।
सम्भावयन्तं भव्यैः स्वैः सभ्यान्संवीक्षणैरलम् ॥ २७

अभ्यसिञ्चन्महाराजं शम्भुराजं महौजसम् ।
विप्रपूर्वाः समस्तास्ते परिपूर्णमनोरथाः ॥ २८

समन्त्रैरौषधिक्काथैर्नदीनदजलैरपि ।
वपुस्तस्याभिषिक्तस्य तत्तदानीं व्यराजत ॥ ३०

विधिना प्रेमनिधिना विधिना सुरराड् यथा ।
अभिषिक्तोऽतिशुशुभे शम्भुः समधिकोज्ज्वलः ॥ ३१

तमन्तःकरणैर्भेजुरन्तःपुरनतभ्रुवः ।
अवापुरधिकं मानं मानसे काश्च नायिकाः ॥ ३२

वसानो मङ्गलक्षौमे दधानो द्युतिमद्भुतः ।
काश्मीरक्षोदकलितत्रिपुण्ड्रललितालिकः ॥ ३३

चन्दनेनोपदिग्धाङ्गः सुमनस्स्रगलङ्कृतः ।
अथ * स्वर्णशिरोवेष्टरोचिर्वेष्टितदिक्तटः ॥ ३४

महार्हाभरणोपेतो निकेतो वीरसम्पदः ।
तेजःपुञ्जस्तपन्भूयो द्वितीयमिव भास्करः ॥ ३५

सतनुत्रः सफलकः सकृपाणः सकार्मुकः ।
हेमसारसनोन्नद्धमध्यभागमनोहरः ॥ ३६

नवातपनिभाकारप्रावारपरिशोभितः ।
उदञ्चितसितच्छत्रश्चारुचामरवीजितः ॥ ३७

यथाक्रमश्रितश्रेणीपुरोभागद्वयस्थिरैः ।
बद्धपाणिपुटैस्तैस्तैः क्षितीक्षिद्भिस्सस्तवः[रुदीक्षितः] ॥ ३८

इत्याकर्ण्य कलेर्वाचं† मनोवाचामगोचरः ।
करुणावरुणावासस्तमुवाच महेश्वरः ॥ ३९

महेश्वर उवाच ।

चिरस्य नागतः सोऽत्र प्रथितः प्रमथो मम ।
शप्तेन येन सम्प्राप्तो भूयो भूयो भवभ्रमः ॥ ४०

---

* स्फुरत्स्वर्ण......

† The reader is advised to read Kali's speech at the end of this section.

कम्पते न तरोः पत्रं मशकोऽपि न चेष्टते ।
शासनेन विना यस्य तं कालं कोऽनुलङ्घते ॥ ४१

स्थिरः स्थिरायां स्थितये स्थास्यत्येष चिरं यदि ।
तर्हि मङ्क्ष्यति भूयोऽपि जराजन्मभरापदि ॥ ४२

अनेन देवीवचनात्प्रायेणाधिगतं फलम् ।
अतःपरमिमं स्वीयं प्रापयिष्यावहे स्थलम् ॥ ४३

प्रशाधि भारतं वर्षं समयो यावदस्ति ते ।
लोभमोहादयः सर्वे सहायास्त्वां ह्युपासते ॥ ४४

यथा दशरथस्यासीत्पत्नी केकयवंशजा ।
तथैव तस्य नृपतेर्मोहितान्वयसम्भवा ॥ ४५

यास्ति प्रियतमा कापि देवैर्मायेव निर्मिता ।
महामोहस्य भगिनी मानुषीरूपमास्थिता ॥ ४६

ममता नाम सा तत्र तामसी तामसीनिभा ।
दैवादिष्टैव सपदि त्वदभीष्टं विधास्यति ॥ ४७

भवानप्यधिकारं स्वं वर्षे भारतसंज्ञिते ।
यथाविधि विधायान्ते स्वं स्थानं प्रतिपत्स्यते ॥ ४८

इत्युक्तः किल कण्ठोक्त्या श्रीकण्ठेन कृपालुना ।
कलिरागम्य कैलासादिलातलमलोकत ॥ ४९

लोभमोहादयोप्येनं वज्रन्तमनुवव्रजुः ।
सैनिका इव राजानं याचका इव भूरिदम् ॥ ५०

मनीषिण ऊचुः ।

प्रमथानामधिपतेः प्रथितः प्रमथः पुरा ।
स आसीदिति शर्वोक्त्या कवीन्द्र ज्ञापितं त्वया ॥ ५१

केन पापविपाकेन कञ्च शापमवाप सः ।
किञ्च नामास्य तत्सर्वमिच्छामः श्रोतुमञ्जसा ॥ ५२

न हि शप्तुममुं कोऽपि शर्वपारिषदः प्रभुः ।
ऋते स्वामिनमीशानं पार्वतीं वा मनस्विनीम् ॥ ५३

कवीन्द्र उवाच ।

स तण्डिरिव नामासीद्द्वितण्डिरिति विश्रुतः ।
पार्श्ववर्ती पशुपतेर्नन्दिप्रेष्ठः पृथुस्मयः ॥ ५४

पीयूषसमपीयूषपरिपूर्णे मनोहरे ।
अतलस्पर्शतास्पर्शस्पष्टपन्नगविष्टपे ॥ ५५

भ्रमदिन्दिन्दिरे फुल्लदरविन्दपरम्परे ।
तपनोपलसोपानकिरणश्रेणिकर्बुरे ॥ ५६

तरत्कादम्बकवके चरच्चक्रकदम्बके ।
तनुरिङ्गत्तरङ्गान्तः प्रतिमानितपुष्करे ॥ ५७

व्रती व्रतविधानार्थी महासरसि निर्भयः ।
अवाचिनोत्सरोजानि स जातु सह भार्यया ॥ ५८

अत्रान्तरे द्रवत्सान्द्रमरन्दमसृणात्मना ।
कदम्बचम्पकाशोकवनलग्नेन वर्त्मना ॥ ५९

जयाद्याभिर्वयस्याभिः समेत्य निकषा स्थिताम् ।
गन्धर्वसुन्दरीवृन्दगीतसङ्गीतसादराम् ॥ ६०

विचेतुमब्जखण्डानि सद्यस्तत्र समुद्यताम् ।
झाङ्कारकारिमधुपी झम्पासम्पातकातराम् ॥ ६१

देवीं दाक्षायणीं नैष मनागपि ननाम ताम् ।
अथ सा सहसा किञ्चित्सहसा तमवोचत ॥ ६२

देव्युवाच ।

मदमन्दमतेऽकारि बत मन्तुरयं त्वया ।
तदस्य दीयते तुभ्यं सान्दृष्टिकमिदं मया ॥ ६३

दृष्ट्वा जन्मान्यनेकानि सृष्ट्वा धर्माननेकधा ।
पुष्ट्वा पापमशेषं च स्पृष्ट्वा तीर्थानि सर्वशः ॥ ६४

भवान्दक्षिणदिग्वर्ती चक्रवर्ती भविष्यति ।
निहत्यैनस्विनो म्लेच्छान्सुरकार्यं करिष्यति ॥ ६५

जले स्थले च विजने वने निरवनेऽपि च ।
प्रपाते वज्रपाते च हेतिपाते च सर्वतः ॥ ६६

ग्रहाणां सन्निपाते च तद्वदत्याहितेष्वपि ।
किं बहूक्तेन सर्वत्र त्वत्पार्श्वे पार्श्ववर्तिनी ॥ ६७

सततं पालयिष्यामि स्मृतमात्रैव सर्वथा ।
पावयिष्यति लोकञ्च तवैषा प्रथिता कथा ॥ ६८

तमंहसो निवृत्यर्थमित्युदीर्य दयावती ।
प्रशशास प्रसादेन सती न तु शशाप सा ॥ ६९

सोऽथ तेनांहसा स्पृष्टः परिभ्रष्टः पदात्ततः ।
स्वरूपमात्मनो हित्वा विस्मृत्य च महीतले ॥ ७०

भ्रमन्मानुषदेहेन लब्ध्वा जन्मानि कानिचित् ।
वितण्डिर्जनुषानेन शिवराजो व्यजायत ॥ ७१

मया भवत्प्रयुक्तस्य वाक्यस्यार्पितमुत्तरम् ।
श्रूयतां चातिदुर्वृत्तेः कलेर्वृत्तं तदुत्तरम् ॥ ७२

स तदानीं रटदटद्यवनानीकसङ्कटम् ॥ ७३

विलुप्तभयजनस्थानं जनस्थानं विलोकयन् ।
विकत्थमानोऽतितमां मोहादीनिदमब्रवीत् ॥ ७४

कलिरुवाच ।

हे हे मोहकामलोभमानक्रोधमदादयः ।
भवतामेव हस्तेऽद्य विद्यते जगतीजयः ॥ ७५

कुलयोषिदिव स्पृष्टा यवनैर्दुष्टचेष्टितैः ।
अतीव बत निर्वेदवती गोदावरी नदी ॥ ७६

इदानीं कलुषीभूता प्रभूतावर्तवर्तिनी ।
न भाति सुकृताद्भ्रष्टा परित्यक्ता द्विजातिभिः ॥ ७७

जग्ध्यर्थं वध्यते धेनुर्विष्ट्यर्थं बध्यते द्विजः ।
पचार्थं चात्र भज्यन्ते यवनैर्यज्वनां गृहाः ॥ ७८

म्लेच्छाः सर्वे मम बलं म्लेच्छानामप्यहं बलम् ।
अत एतैर्मयाप्युच्चैराक्रान्तमवनीतलम् ॥ ७९

अविद्धधर्मप्रोल्लासपरित्रासमयेऽर्णवे ।
मया वाराणसी नाम नगरी विनिमज्जिता ॥ ८०

गुप्तमेव द्विजाः स्नान्ति न जपन्ति तपन्ति न ।
यथा भागीरथीतीरे तथा बत मया कृतम् ॥ ८१

त्याजितैस्तुलसीदाम नाम चाप्रतिमं हरेः ।
माथुरैर्यवनत्रासाज्जीविताशा व्यमुच्यत ॥ ८२

दत्वा वरमविद्धेभ्यः पश्चात्तापमुपेयुषी ।
कापि ज्वालामुखी देवी गुप्तैवाद्यापि तिष्ठति ॥ ८३

स्ववृत्तिमेव कुर्वाणाः श्ववृत्तिं संश्रयन्ति ये ।
अधर्म एव तैर्नूनं क्षत्रियैरद्य शिश्रिये ॥ ८४

दृष्टो गौडश्चाह्ववाणस्तथा विन्ध्यस्य चाधिपः ।
कतमः क्षत्रियोऽमीषां म्लेच्छैःसह युयुत्सति ॥ ८५

ये ये सुकृतिनोऽभूवन् कृतिनोऽपि दिने दिने ।
ते तेऽमज्जन्क्षितिभुजःक्षुभिते मयि सागरे ॥ ८६

अविद्धपतिना ह्यद्य क्षत्रियाः काल एव ते ।
कालरूपेण विध्वस्ताः शिव एको विशिष्यते ॥ ८७

आराधितचरा दत्तवरा भगवती यतः ।
अतः सर्वजितानेन ताम्रवक्त्राः पराजिताः ॥ ८८

त एते सह्यमादातुं प्रागलभन्त यदा यदा ।
अपराद्धपृषत्कत्वमन्वभूवंस्तदा तदा ॥ ८९

अविद्धविहितावर्तादार्यावर्तादुपद्रुताः ।
अद्य सह्याद्रिमासाद्य सुखिन्यः सन्ति देवताः ॥ ९०

या विनिर्मितपूर्वा हि मया मद्धर्मपद्धतिः ।
साऽस्मिन्सह्याद्रिखण्डेऽद्यप्रभृति प्रचरिष्यति ॥ ९१

यत्र कार्मणसंसिद्धिः सिद्धीनां सिद्धिरुत्तमा ।
सम्यगङ्गपृजास्नानं ध्यानं नेत्रनिमीलता ॥ ९२

परसेवा महाभाग्यं कृषिवृत्तिः कुलीनता ।
सम्बन्धिभोजनं धर्मः पितुःश्राद्धमुदारता ॥ ९३

पाखण्डवादः पाण्डित्यं नास्तिक्यं ब्रह्मवादिता ।
अदाक्षिण्यं परिच्छेदः कार्पण्यमुचितज्ञता ॥ ९४

पशोर्विशसनं यागः कुटुम्बभरणं यशः ।
परापकर्ष उत्कर्षो गृहत्यागो विरक्तता ॥ ९५

क्लीबता स्वगृहे वासः प्रतिष्ठा श्वशुराश्रयः ।
जरार्तजनकानुज्ञाकरणं करुणारसः ॥ ९६

प्रयोजनाय महते ब्रह्मास्त्रं वचनं स्त्रियाः ।
अर्थिने दक्षिणादानमनर्थानां परम्परा ॥ ९७

इत्यादीनि रहस्यानि यत्र सन्ति सहस्रधा ।
मद्धर्मपद्धतिः साद्य पठ्यते पण्डितैः सदा ॥ ९८

पठन्ति च पठिष्यन्ति राजानः प्रथितामिमाम् ।
व्रतिनां यतिनां किञ्च वणिजाञ्चातिवल्लभाम् ॥ ९९

यश्चकास्ति पटुर्वादे काश्यां कौक्कुटिकाग्रणीः ।
भाट्टदेवीभट्टवंश्यः प्रथमो वेदपाठिनाम् ॥ १००

प्रभाकरमताभिज्ञः श्रौतसागरपारगः ।
कार्कशस्तर्कशास्त्रेऽपि स्मृत्यर्थानां प्रवर्तकः ॥ १०१

शृङ्गारः शब्दशास्त्रस्य गागाभट्टः स मे सखा ।
उपेत्य सद्यः सह्याद्रिमिमां विस्तारयिष्यति ॥ १०२

इत्युक्तास्तेन तेऽप्येनमूचुर्मोहमदादयः ।
साधयिष्यसि यत्तद्धि सद्यः सिद्धं न संशयः ॥ १०३

परिवेषविनिर्मुक्ताभ्युदितप्रायवाडवम् ।
क्षतव्रतप्रायसत्रिब्रह्मचारियतीश्वरम् ॥ १०४

बल्लूलप्रायवृषभं कुरूपप्रायमानुषम् ।
प्रभ्रष्टप्रायधर्मिष्ठं नष्टप्रायाग्निहोत्रकम् ॥ १०५

नास्तिकप्रायनगरं स्मशानप्रायचत्वरम् ।
कुलटाप्रायनारीकं मृतप्रायखनिभूमिकम् ॥ १०६

अस्तप्रायधनं धर्मध्वजिप्रायजनं जगत् ।
जितमायुष्मता सर्वमेवमेव व्यजायत ॥ १०७

अशनार्थमुषःस्नानं दूषणार्थं जपो महान् ।
वादार्थमर्थ्यते विद्या दुग्धार्थं धेनुरिष्यते ॥ १०८

प्रतिष्ठार्थं पुण्डरीको वृत्यर्थं साधुवृत्तिता ।
व्यायामार्थं देवयात्रानमस्कारपरिक्रमाः ॥ १०९

निवृत्यर्थं गुरुत्वादेर्गदस्योदरवर्तिनः ।
शिवरात्रिव्रतं तद्वत्सम्यगेकादशीव्रतम् ॥ ११०

चान्द्रं तथा हविष्यान्नं नक्तमेकाशनं तथा ।
कृष्यर्थं वार्षभीसेवा न तु धर्मार्थमात्मनः ॥ १११

कले तव बलेनैव यवनैर्वृजिनात्मभिः ।
मज्जिता मथुरा नाम तथा वाराणसी पुरी ॥ ११२

मज्जिता च बतायोध्या युद्ध्वा युद्ध्वाप्यनेकधा ।
मज्जितं च कुरुक्षेत्रं स्थाणुतीर्थसमन्वितम् ॥ ११३

अद्यारभ्य मदाद्यैस्तु सह्याद्रिः परिभूयते ।
यमिना शिवराजेन यद्यप्यत्र प्रभूयते ॥ ११४

धर्म एव प्रवर्तन्ते मन्त्रिणोऽस्य विचक्षणाः ।
अतोऽमून्भ्रंशयिष्यामो यथामी स्युर्विलक्षणाः ॥ ११५

मन्त्रिणां लेखकानाञ्च सैनिकानाञ्च भूयसाम् ।
आश्रितानां श्रोत्रियाणां दीक्षितानां पुरोधसाम् ॥ ११६

सामाजिकानां सर्वेषां तत्तद्दानाधिकारिणाम् ।
हृदयानि प्रवेक्ष्यामः करिष्यामः स्वमीप्सितम् ॥ ११७

विलम्ब्यतां नापि मनाक्कर्त्तव्यमवलम्ब्यताम् ।
आदिश्यतां विवेकेन केन किं क्रियतामिति ॥ ११८

कलिरुवाच ।

अये मोहमहो हन्त मनो हन्त त्वमाविश ।
मदीयेन प्रभावेण प्रपूरय दिशो दश ॥ ११९

वशे ब्रह्मगिरिर्यस्य ब्रह्मविष्णुशिवात्मकः ।
ऋते त्वां तन्मतिभ्रंशं विधातुं प्रक्रमेत कः ॥ १२०

अधर्मः पण्डितंमन्यमण्णाजिं विशतु ध्रुवम् ।
दत्ताजिं द्विजविद्वेषो दम्भो नीराजिनामकम् ॥ १२१

मत्तं मयूरनामानममात्यं चापि मत्सरः ।
श्यामात्मानं श्यामजितं मदलोभावुभावपि ॥ १२२

क्रोधः पण्डितराजञ्च दानधर्माधिकारिणम् ।
स्तेयं सेनापतिं सर्वं नास्तिक्यं च पुरोधसम् ॥ १२३

राजप्रतिनिधिं राहुरित्याहुर्ये विचक्षणाः ।
आविशत्वविवेकस्तमवसादितसज्जनः ॥ १२४

समास्थाय पदं स्वं स्वं निधत्ताथ पदं स्थिरम् ।
अथवा ह्यद्य सर्वेऽपि सर्वान्विशत माचिरम् ॥ १२५

इति किल कलिना विनीय गाढं
शिवनृपतौ मलिनात्मना नियुक्ताः ।
कथमपि निजकार्यभारभन्ते
शिरसि निजेऽथ यथा विभागमूहुः ॥ १२६

येन प्रोद्यन्नयेन त्रिगतिविजयी निर्जितः पञ्चबाणः
किञ्च स्तब्धेन लोभोऽप्यहह विरचितो येन रेणुप्रमाणः ।
यश्छत्रैकाधिकारी शिव इति विदितो यः सुमेरोः समान-
स्तं लेभे विप्रलब्धुं किल कलिवचनात्कोऽपि मोहः समानः॥ १२७

इत्यनुपुराणे सूर्यवंशे क० अध्यायः ॥

कवीन्द्र उवाच ।

अथ मोहः शिवनृपं प्रवेष्टुमुपचक्रमे ।
तथापि लोकपालांशतया तस्य न चक्षमे ॥ १

ततः सदाशिवेऽमुष्मिन्विचिन्तितसदाशिवे ।
स्वसारं निःसहं वीक्ष्य स्वसारं स्वामवीविशत् ॥ २

अथ माध्वीमधुरया मृदुगम्भीरया गिरा ।

आयतापाङ्गपर्यन्तगामिना वीक्षितेन च ।
स्नैग्धेन सुप्रसिद्धेन वैदग्ध्येन च भूयसा ॥ ४

व्यक्ताव्यक्तेन तन्मन्तुज्ञापकनेङ्गितेन च ।
मीनकेतोः सवयसा वयसा मध्यमेन च ॥ ५

अत्युन्नतेन घनयोः स्तनयोर्द्वितयेन च ।
माल्यबन्धोल्लसन्मौलेर्मौलेरान्दोलनेन च ॥ ६

स्तनभारविनम्रेण तिर्यग्वलनमञ्जुना ।
क्वणत्काञ्चीकलापेन तनुना मध्यमेन च ॥ ७

नमतोन्नमता धन्वसमेन भ्रूयुगेन च ॥ ८

ह्रीतकादम्बवृन्देन सिञ्जन्मञ्जीरशालिना ।
जितमन्दगजेनातिललितेन गतेन च ॥ ९

सरत्नस्वर्णवलयश्रेणिसौष्ठवशालिना ।
परिहासकथावेशतरस्तरालितात्मना ॥ १०

ऊर्मिकारुचिकिर्मीरनखरश्मिमहोर्मिणा ।
पाणिना ताम्रनलिनप्रतिमानतलेन च ॥ ११

तालवृन्तानलेनापि मस्तकान्दोलनेन च ।
क्षुत्तृड्वेलापरिज्ञानविधिना च दिने दिने ॥ १२

वसनाञ्चलचाञ्चल्यवशात्प्रचलतां मुहुः ।
अलकानां ललाटान्तात्सम्यगाकुञ्चनेन च ॥ १३

मस्तकादधिकस्निग्धमुग्धकुन्तलहस्तकात् ।
वसनान्तस्य चलतस्तत्स्थानीकरणेन च ॥ १४

अपत्रपाप्रपञ्चेन निचोलाडम्बरेण च ।
दर्शितोरःसूत्रिकया लीलया च कयाचन ॥ १५

तेन तेन च वेषेण विशेषेण विलासिनी ।
राजानं रञ्जयामास राज्ञी मोहितवंशजा ॥ १६

सा तेन पत्या सुश्रोणी व्यभादतितमां तथा ।
सर्वास्वपि सपत्नीषु शशिना रोहिणी यथा ॥ १७

तस्यामजनयद्राजा राजारामाभिधं सुतम् ।
महतेऽनिष्टयोगाय ग्रहं केतुमिवोद्धतम् ॥ १८

शिशुः सुलक्षणोऽप्येष वैलक्षण्यमधात्तथा ।
उपचित्यापचित्या च पक्षे पक्षे यथा शशी ॥ १९

तत्तद्गुणवतीष्वात्मसपत्नीषु सतीष्वपि ।
राजारामस्य जननी पुत्रिणीऽत्यधिकाऽभवत् ॥ २०

आरामेण दशोरस्तेन राजारामेण सूनुना ।
मुमुदेऽभ्यधिकं माता ममता नाम दानवी ॥ २१

मधुरास्फुटया द्राक्षासदक्षाक्षरया गिरा ।
स कीर इव वाचालः पितरौ समरञ्जयत् ॥ २२

वैमात्रेयममुं शम्भोरम्भोजसमलोचनम् ।
बतास्तुत्यमपि प्रीत्या पिता स्तुत्यमिवास्तुत ॥ २३

मनीषिण ऊचुः ।

कुलैकवर्मणः प्रौढकर्मणः शम्भुवर्मणः ।
कनिष्ठमपि तं कस्मात्प्रभुः प्रेष्ठममन्यत ॥ २४

कवीन्द्र उवाच ।

शम्भोरेव प्रसादेन शम्भुः पितुरनन्तरम् ।
पृथिव्याः सागरान्तायाः कर्ता राज्यमकण्टकम् ॥ २५

रहस्यमिति देवानामवगम्य कलिस्तयोः ।
अन्तरा वर्तमानस्तमन्तरायं किलाकरोत् ॥ २६

अतः स तं महावाहुर्महाबाहुं महाद्युतिम् ।
द्वितीयं स्वमिवात्मानं जितात्मानं प्रतापिनम् ॥ २७

प्रथितं तेजसात्युच्चैश्चतुर्थमिव पावकम् ।
त्रयोदशमिवादित्यमादित्यपतिविक्रमम् ॥ २८

शम्भुं शम्भुकृपावाप्तं स्वनिष्ठं ज्येष्ठमात्मजम् ।
अवमत्य विमुग्धात्मा कनिष्ठं बव्हमन्यत ॥ २९

मनीषिण ऊचुः ।

ममतायाः प्रसङ्गेन राज्ञि रायगिरीश्वरे ।
प्रावर्तत यथा मोहस्तथाभिहितवान्भवान् ॥ ३०

अथ क्रोधादयः सर्वे कलिकालनियोजिताः ।
समस्तान्प्रविविक्षन्तस्तांस्तांस्तत्राधिकारिणः ॥ ३१

प्रावर्तत पथा येन यत्र यत्र यथा यथा ।
कवीन्द्र परमानन्द निरूपय तथा तथा ॥ ३२

कवीन्द्र उवाच ।

क्रोधः पण्डितराजस्य दानधर्माधिकारिणः ।
प्राविशद्विवशीभूतं मानसं मानसंयुतः ॥ ३३

परिक्षयाय महते पात्रापात्रपरीक्षया ।
मत्वात्मसादिवाशेषमवामंस्त द्विजर्षभान् ॥ ३४

किमधीतमधीषे किं किंविधा शेमुषी तव ।
का श्रुतिः श्रुतिमानीता किं श्रुतं भवता श्रुतम् ॥ ३५

पठितानि पुराणानि भवता नूतनानि न ।
आस्तां तवान्यथा ख्यातिरन्यथाख्यातिवादिनः ॥ ३७

न करोति कृतिं काञ्चिदात्मा तव बतात्मना ।
चेतसे चेतसेह त्वं प्रकृतिस्ते त्वचेतना ॥ ३८

अपि प्रत्ययलोपेऽस्ति यत्र प्रत्ययलक्षणम् ।
प्रत्येमि त्वन्मतं तद्धि सर्वतन्त्रविलक्षणम् ॥ ३९

इतिहासवशादेष इतिहासादिवेदिनः ।
अधिचिक्षेप चिक्षेप मयप्रकृतिरर्थिनः ॥ ४०

अबद्धमाहतं म्लिष्टं क्लिष्टञ्चैतदनक्षरम् ।
ग्रस्तं निरस्तमित्यादीन्वदन्नादीनवानयम् ॥ ४१

अपेतकरुणोऽत्यर्थं महाकारुणिकः स्वयम् ।
त्रिवेदिनः सुमनसो वाचस्पतिसमानपि ॥ ४२

मिलितानर्थिनोऽर्थाय महते द्वारि भूपतेः ।
वदतः स्वान्यधीतानि वावदूको व्यदूषयत् ॥ ४३

ततस्त्रिजगति ज्ञातैरवज्ञातैरनेकधा ।
सप्तसप्तिसमैः शप्तस्तप्ततिग्मतपस्तमैः ॥ ४४

तैर्देवैरिव भूदेवैर्द्विजराज इवोदितः ।
असौ शिवाश्रितो राजयक्ष्मणा प्रत्यपद्यत ॥ ४५

अथ भक्तान्पशुपतेः स्वामिसेवापरात्मनः ।
स्प्रष्टुं न प्रभवोऽभूवन्नमूनेकैकशो यदा ॥ ४६

तदा लोभमदक्रोधकादर्यइह[कामसम्मोह]मत्सराः ।
अनृतस्तेयनास्तिक्यब्रह्मद्वेषपुरःसराः ॥ ४७

तिष्यामात्या इमे तत्र सम्भूय किल सर्वशः ।
मयूरप्रभृतीनेत्य शिवामात्यानवीविशन् ॥ ४८

महापिशाचैरिव तैः प्रविश्यान्तःस्थिता अमी ।
अधर्मरुचयोऽभूवन्नन्वभूवंश्च वैभवम् ॥ ४९

अथ ते प्रतिगोपुच्छं प्रतिमानवमस्तकम् ।
प्रतिप्रपं प्रतिगृहं प्रतिपाणिग्रहं तथा ॥ ५०

प्रतितीर्थाभिषेकं च प्रत्यश्वत्थपरिक्रमम् ।
प्रतिपण्याङ्गनापण्यं तथा प्रत्यहितुण्डिकम् ॥ ५१

प्रतिदैवतयात्रं च प्रतिग्रामवनीपकम् ।
प्रतिप्रेतमभिप्रेतं बलिमाददिरे बलात् ॥ ५२

तैरर्द्यमाना दुर्वृत्तैस्तस्य भूपस्य पश्यतः ।
अनाथा इव भीतास्ताः प्रजाश्चुक्षुभिरेऽभितः ॥ ५३

न्यायमेवात्तमित्यस्मै ज्ञापयन्ति स्म मन्त्रिणः ।
प्रजानां तु करे लग्नः कणिशस्य कणोऽपि न ॥ ५४

प्रसभाहृतवित्तेभ्यः प्रवृत्तेभ्यः प्रणाशने ।
बिभ्युरिभ्यास्ततस्तेभ्यो व्याघ्रेभ्यो गोत्रजा इव ॥ ५५

मृत्पात्रसङ्ग्रहाः शीर्णवल्कलावृतविग्रहाः ।
निःस्वीभूय बभुस्तत्र तपस्विन्य इव प्रजाः ॥ ५६

लुलुण्ठुः परराष्ट्राणि पृतनापतयो यथा ।
महाराष्ट्रपतेस्तस्य राष्ट्रं धीसचिवास्तथा ॥ ५७

तस्मादुपहृतास्तैस्ते शतशः स्वर्णराशयः ।
यैः सुमेरुसमैर्नित्यं मुमुदे स महाशयः ॥ ५८

यथा यथा महाबाहुः स मुमोहतमां तदा ।
तथा तथा दिगन्तेभ्यस्तमायान्ति स्म सम्पदः ॥ ५९

ये दत्तपूर्वास्ताम्रेभ्यस्तेऽमुना प्रभुणा हृताः ।
पर्वताः पर्वतेन्द्रेण प्रबलाः प्रबलादयः ॥ ६०

अनिष्टमपि यच्चक्रे कालचक्रेण मोहितः ।
तदेवेष्टमभूत्तस्य पूर्वपुण्यानुभावतः ॥ ६१

यद्यदादत्त हस्तेऽसौ प्रतिपक्षवधोद्यतः ।
तत्तद्विदुरतां भेजे भगवत्या प्रभावतः ॥ ६२

तं भूपालमपारबाहुविभवं मोहेन तेन स्वयं
तं तं धीसचिवं च कर्मसचिवं क्रोधादिभिः क्रोधिभिः ।
आविश्येति निपात्यमानमपथे पश्यन्प्रतापाधिकः
स्वं मेने पुरुषार्थमात्मनि किलात्यर्थं कृतार्थं कलिः ॥ ६३

इत्यनुपुराणे सूर्यवंशे कवीन्द्रपरमानन्दप्रकाशितायामध्यायशतसम्मितायां
शुभलक्षणलक्षितायां वैयासिक्यामध्यायः ॥

मनीषिण ऊचुः ।

बत मोहस्य माहात्म्यमतिमानुषतेजसम् ।
सदाशिवार्चने यत्तं यत्तं शिवममोहयत् ॥ १

स बताप्रतिमप्रेमा ममतामतमास्थितः ।
शम्भुराजे महाराजस्तदा कथमवर्तत ॥ २

कवीन्द्र उवाच ।

कस्याञ्चन निशीथिन्यामतीव विमनायिताम् ।
प्रसह्य केनचिन्नीतसर्वस्वामिव दुःस्थिताम् ॥ ३

निशम्य सहसा राजा राजारामस्य मातरम् ।
विवर्णवदनस्तूर्णमन्तःपुरमवीविशत् ॥ ४

तत्र चित्रमये तल्पे निपेते मणिकुट्टिमे ।
निःसहां निरलङ्कारां निराहारां निपेतुषीम् ॥ ५

चिरस्योपचरन्तीभिः सञ्चरन्तीभिरन्तिके ।
अवनम्रमुखीमात्मसखीभिरुपवेशिताम् ॥ ६

निषण्णां स्तम्भमालम्ब्य विषण्णां स्तब्धविग्रहाम् ।
विदूरग्रावजग्रावमयीं पाञ्चालिकामिव ॥ ७

दिने दिने हीयमानतमां तनुमिवैन्दवीम् ।
दशदिग्व्यापिना स्वेन प्रसादेन विना कृताम् ॥ ८

परिव्र[स्र]स्तालकां तां तां कान्तां समवलोकयन् ।
व्यषीदत्स विशेषेण न्यषीदच्च तदन्तिके ॥ ९

नलिनीदलमादाय मृदुलं मृदुमानसः ।
सतां मणिः सतां तत्र मन्दं मन्दमवीजयत् ॥ १०

अथोर्वीवल्लभः स्वेन पल्लवेनेव पाणिना ।
सतर्ष इव पस्पर्श भूयो भूयः स तद्वपुः ॥ ११

स्वपाणिस्पर्शमात्रेण प्राणन्तीं प्राणदस्तदा ।
वसुधावासवः प्राह सुधारसकिरं गिरम् ॥ १२

किमपूर्वमभूयेन यथापूर्वं न वीक्षसे ।
अन्यादृक्षेव वामाक्षि कार्श्येनानेन लक्ष्यसे ॥ १३

शिरीषकुसुमप्राये काये च तव कश्चन ।
गदश्चेदगदङ्कारैः सद्य एवापनोद्यते ॥ १४

यदि नास्ति व्यथा कापि मानसे मानसीमिमाम् ।
अयेऽपलप मा पद्मलपने लप माधुना ॥ १५

मुग्धे स्निग्धान्परिस्पृष्टनिटिलान्कुटिलानिमान् ।
समागतेन समया मया नियमयालकान् ॥ १६

मा विषीद विशालाक्षि निषीद मदुपह्वरे ।
विलसैः स्वविलासेन हसैः परिहसेरपि ॥ १७

ममेव तव वामोरु सर्वा वसुमती वशे ।
अवलम्बस्व मामेव किं स्तम्भमवलम्बसे ॥ १८

स्पृश[श्य]से येन तापेन तमात्रेदय सुव्रते ।
एनमेन इवोपेतमपनेतुमहं यते ॥ १९

ईदृशीं त्वद्दशां वीक्ष्य न प्रीयेऽहमयि प्रिये ॥ २०

एवमुक्ताऽमुना भूमेः सुनासीरेण सर्वथा ।
अनुनीता सुवचसा प्रतिवाचमुवाच सा ॥ २१

राज्ञी उवाच ।

यशसा भवदीयेन महीमिव हि मां हिमाम् ।
न कदाचन भूपाल तापस्तापयितुं प्रभुः ॥ २२

त्वया पीयूषहस्तेन नासत्यसममूर्तिना ।
दृष्ट्वा स्पृष्ट्वा च पृष्टाहमभवं लब्धजीविता ॥ २३

मदर्थमवनीपाल विद्यां सञ्जीविनीमिमाम् ।
भुवि भार्गवमानाय्य कदा पठितवान्भवान् ॥ २४

किञ्च येनामयेनाऽहं दुःसहेन वशीकृता ।
व्यथामेतावतीमेतवती तमधुना शृणु ॥ २५

सुकृतैः सुकृतैर्लब्धो राजारामः शिशुर्मया ।
अदृष्टया द्रक्ष्यते ह्येनं शम्भुवर्मा महाशयः ॥ २६

विजहासति चेदानीं त्वामिदं मध्यमं वयः ।
दुरन्तया दिवारात्रं दूयेऽहं चिन्तयाऽनया ॥ २७

समर्थः शम्भुरत्यर्थमसमर्थश्च मे शिशुः ।
अमुना हेतुनाऽमुष्मिन्विमर्शे मदुपक्रमः ॥ २८

मातरं पितरं पुत्रं भ्रातरञ्चापि सोदरम् ।
घातयन्ति महाराज राजानो राज्यलोलुभाः ॥ २९

अनयोऽयं यदनयोरुग्रविग्रहयोरिह ।
एकत्र स्थितिरग्रेऽपि ग्रहयोरुभयोरिव ॥ ३०

भवन्तमिव तं सर्वेऽप्यनमन्तं नमन्ति हि ।
नूनं तदीयतामेतुमतीवोत्सहते मही ॥ ३१

अहंयुः स महाञ्शम्भुवर्मा त्वत्सचिवानिमान् ।
नमतो मां न मनुते तदवैति न किम्भवान् ॥ ३२

अदः सुदुःसहं शल्यमन्तःस्थं सोढुमक्षमाम् ।
रक्ष मां पक्षमात्मीयं क्षमाजाने जहि क्षमाम् ॥ ३३

नियामक भवान्दैवात्पारोक्ष्यं भविता यदा ।
अविता भविता पश्य मत्पोतस्यास्य कस्तदा ॥ ३४

इदमुक्तवती सा तु रुरोदारुन्तुदारवम् ।
अभिद्यत यथा सद्यस्तदा हृदपि दारवम् ॥ ३५

ततस्तद्वेदनावेगप्रव्यक्तकरुणारसः ।
तद्वक्त्रमश्रुसंसिक्तं नक्तकेन ममार्ज सः ॥ ३६

स्रस्तं तत्कचहस्तं च स्निग्धाञ्जनसमप्रभम् ।
स्वाभ्यां नियमयामास हस्ताभ्यां स महाप्रभुः ॥ ३७

अथाश्लिष्य निवेश्याङ्के शशाङ्केन समाननाम् ।
जगाद तां दतान्धाम विकिरन्नधिधाम सः ॥ ३८

मा भैर्भीरु ततः शम्भोः स्वार्भकानिष्टशङ्किनी ।
अपथस्यास्य किं पान्थः स वत्सः स गुणाग्रणीः ॥ ३९

मत्प्राग्जन्मसखीपद्मसहोदरमुखी सती ।
मद्धर्मपत्नी या ह्यासीत्प्रथिता प्रथितान्वया ॥ ४०

शम्भुं शम्भुप्रसादेन सुतमेनं प्रसूय सा ।
जगाम सद्यः स्वं धाम स्वप्नलब्धेव देवता ॥ ४१

अत एव सुतः श्रेष्ठः प्रेष्ठश्च मम शिक्षितः ।
मयाप्यनवमन्तव्यो मन्तव्योऽन्यैरहं यथा ॥ ४२

प्रतापी तपति ह्येष तपातप इव स्वयम् ।
हन्तेह न सहन्तेऽद्य तेन धीसचिवा इमम् ॥ ४३

अहंयुत्वाभिपन्नास्ते सचिवा मामकाधियः ।
महीधीवरमूर्धन्यरत्नं नोपसहन्तु तु ॥ ४४

यद्येकत्रानयोर्वासस्त्वत्परित्रासकारणम् ।
अम्भोजनयने तर्हि शम्भोरस्तु स्थलान्तरम् ॥ ४५

इत्युक्तया तया तत्र निरपत्रपया पुनः ।
स्वगतं पृथिवीपालः प्रवक्तुमुपचक्रमे ॥ ४६

यदि चाहमनुग्राह्या प्रेयसः प्रेयसी तव ।
यदि कर्तुमकर्तुं वा त्वमीश्वर इवेश्वरः ॥ ४७

तर्हि राज्यमिदं राजन्राजारामाय दीयताम् ।
प्रौढाय शम्भुराजाय भवतान्याद्रि मृग्यताम् ॥ ४८

अनयावहमप्येतत्प्रणयार्थीः स पार्थिवः ।
तदुक्तमुररीचक्रे कालचक्रेण मोहितः ॥ ४९

अथ हर्षभरोद्भूतरोमहर्षविभूषिता ।
अतीव सरसापाङ्गी कृशाङ्गी मधुरस्मिता ॥ ५०

हासेन परिहासेन विलासेन च भूयसा ।
रमणं रमयामास रमणीया चिराय सा ॥ ५१

अथामुष्मिन्भूभृत्यनुमवति सौषुप्तिकसुखं
चिरेण प्राग्भागं समयमिव भेजे दिनमुखम् ।
स्थिरीभूताः सूता अपि भृशबलप्रौढिविषयाम्
सुधाम्भोधेः सीमां वरदबिरुदश्रेणिमपठन् ॥ ९२

इत्यनुपुराणे सूर्यवंशे निवासकर कवीन्द्रपरमानन्दकृतौ ममताग्रह-
विग्रहाङ्कुरनिरूपणं नाम अध्यायः ।

कवीन्द्र उवाच ।

शय्यानिशान्तपर्यन्तान्निशान्तेऽथ विशाम्पतिः ।
विशन्नेव सभावेश्म भाभिः स्वाभिरभासयत् ॥ १

स्वर्णसिंहासनारूढं निरूढं स्वेन तेजसा ।
तमुद्यतमिवादित्यं ददृशुस्तत्र सर्वशः ॥ २

बभाराभरणं यद्यत्स बताभरणं भुवः ।
तत्तस्याभरणायैव न निजस्येति निर्णयः ॥ ३

आस्थानीमास्थितेऽमुष्मिन्सुमनोभिर्मनोहराम् ।
सृष्टां स्वयम्भुवा भूमौ सुधर्माणमिवापराम् ॥ ४

स्तम्भा इवास्य सदसः संस्तभ्यात्मानमुन्नतम् ।
उपासाञ्चक्रिरे सभ्यास्तमभ्याशजुषोऽधिपम् ॥ ५

सञ्चरच्चन्द्रकिरणश्रेणीपुञ्जसमप्रभे ।
भ्राजमाने भुवोर्भर्तुरुभयोरपि भागयोः ॥ ६

भूयो भूयोऽप्युदगवाग्भावदम्भात्प्रकीर्णके ।
प्राशंसतामिवोत्कर्षं जगत्यत्र परत्र च ॥ ७

यत्र यत्र प्रभोस्तस्य प्रचरन्ति स्म दृष्टयः ।
तत्र तत्र सरोजानामभवन्निव वृष्टयः ॥ ८

उभाभ्यामपि भागाभ्यां बद्धाञ्जलिपुटं स्थिते ।
विरेजतुर्विराजोऽस्य पुरो राजपरम्परे ॥ ९

अथ प्राचीमुखोल्लासविलासविनिवेदिनाम् ।
पठत्सु विरुदश्रेणीं निकुरम्बेषु बन्दिनाम् ॥ १०

स्वर्णवञ्जुलहस्तेन जयजीवेति वादिना ।
पुरुषेण सुवेषेण तत्तदन्वयवेदिना ॥ ११

उदितेन समं ह्येनमभिनन्तुमुपेयुषाम् ।
क्रमेण कीर्त्यमानेषु नामधेयेषु भूभृताम् ॥ १२

उच्चैस्तरां महाराजं द्रष्टुमुत्कण्ठितात्मनाम् ।
सम्मर्दात्तोरणोपान्ते मृष्नतामितरेतरम् ॥ १३

तत्तन्नीवृदुपेतानां मौलिभागेषु भूभुजाम् ।
समन्तान्निष्पतन्तीषु रत्नवेत्रलतासु च ॥ १४

ध्वनदम्भोधिबाधिर्यमुद्रोद्भेदविधायिभिः ।
भरेण भेरीभाङ्कारैर्दिक्षु भाङ्कारितासु च ॥ १५

व्यायामभवनात्सद्यो विनिर्यातो जितश्रमः ।
प्रसादमधुरस्मेरवदनो मदनोपमः ॥ १६

पाणिना चापमेकेन शरान्पञ्चापरेण च ।
कलयन्वलयं भूमेः सद्योऽवितुमिवोद्यतः ॥ १७

अरत्व्यायतोरस्कः प्रोच्चस्कन्धः सुलोचनः ।
विचक्षणः क्षमाशाली महासत्त्वः सुलक्षणः ॥ १८

अतृप्तानामिवोपेत्य भूयो भूयो प्रपश्यताम् ।
आददानो दृगन्तेन समन्तान्नमतां नतीः ॥ १९

अतीव विनयोपेतैः सवयोभिः स्मयोज्झितैः ।
सुवेषैः पञ्चषैः सम्यगनुयातो महामनाः ॥ २०

द्वारि दौवारिकैर्दूराद्दत्तवर्त्मा दुरासदः ।
उद्भवद्यौवनावस्थो वनद्विप इवोन्मदः ॥ २१

मध्येसभं सहस्रांशुसमे सिंहासने स्थितम् ।
सहस्रपत्रपत्राक्षं सहस्राक्षमिवापरम् ॥ २२

समुच्छलितवात्सल्यव्यक्तवीक्षणलालसम् ।
ननाम पितरं शम्भुर्मौलिना चरणौ स्पृशन् ॥ २३

प्रणमन्तममुं दोर्भ्यां परिगृह्य स पार्थिवः ।
उपावेशयदभ्यर्णे जयन्तमिव वासवः ॥ २४

उपवेष्टुं पुरा पित्राप्युच्यमानः पुनः पुनः ।
समर्यादे समर्यादः स बतोपविवेश न ॥ २५

तमैक्षन्त सभास्तारास्तारापतिसमाश्रियम् ।
मेनिरे च समेष्यन्त्याः श्रियस्तस्याः समाश्रयम् ॥ २६

दुर्निरीक्ष्यो हि वैलक्ष्यात्सदःसद्भिरुदीक्षितः ।
प्रराज महाराजकुमारोऽयं सुशिक्षितः ॥ २७

वेत्तारं सर्वनीतीनां भेत्तारं परवक्षसाम् ।
बहु मेने महाराजस्तमात्मानमिवात्मजम् ॥ २८

अथ सञ्जातमध्याह्नसमयस्याभिधायके ।
ध्वनत्युदारगम्भीरमधुरस्वरमानके ॥ २९

शाखिशाखान्तनीडान्तर्निलीने पत्रिमण्डले ।
वाचंयम इवातीव स्थिते सपदि निश्चले ॥ ३०

तपातपभवोत्तापतप्तात्मसु पदे पदे ।
स्थिरीभूतेषु पान्थेषु तरुप्रच्छायमण्डले ॥ ३१

यथामतमनन्ताध्वमध्यभागमुपागते ।
तान्तितः किमु विश्रान्तिकामे कान्तिपतौ स्थिते ॥ ३२

स्वेन भ्रूचेष्टितेनैव विनिर्दिष्टे महाशये ।
स्वाय स्वाय निकेताय प्रयाते राजमण्डले ॥ ३३

दरस्मितमुखः शम्भुममुं शम्भुदयाफलम् ।
वत्सलो वसुधालोकवृषा किल विलोकयन् ॥ ३४

व्यपेतदोषमोजस्विप्रसादमधुरं मृदु ।
नयोपचितमत्युच्चैरवोचत वचोऽर्थवत् ॥ ३५

शिवराज उवाच ।

महाभारमिदं राज्यं भारवाडिव दुर्बलः ।
वोढुं न क्षमते जातु साधारणगुणो नृपः ॥ ३६

अष्टानां लोकपालानामंशैरप्यायितो नृपः ।
जायतेऽर्थाय जगतामनर्थाय किलापरः ॥ ३७

दानशौण्डित्वमिन्द्रस्य प्रतापो जातवेदसः ।
स तु दण्डधरस्यांशो यस्तु दण्डो यथोचितः ॥ ३८

नैर्ऋतस्य ह्यसौम्यत्वं नीतिमत्वं प्रचेतसः ।
अनिलस्य बलं चैकपिङ्गस्योच्चैः समृद्धता ॥ ३९

ईश्वरस्येश्वरत्वं च गुणा येषां पृथक्पृथक् ।
यत्रैकत्र वसन्त्येते स राजा राज्यमश्नुते ॥ ४०

शृणु वत्स यथा राज्यमुपलब्धमिदं मया ।
अतीव दयया देव्याः स्वधिया च समृद्धया ॥ ४१

य आसीदिभरामस्य महमूदस्य चाश्रयः ।
अल्लीशाहस्य च पदं प्रविष्टस्य महाशयः ॥ ४२

श्रुतिस्मृतिपुराणेषु शास्त्रेष्वपि च सर्वशः ।
तत्त्वदर्शी महासत्त्वः सत्यवादी दृढव्रतः ॥ ४३

सकलस्यापि लोकस्य प्रियकारी महायशाः ।
कृशानुरिव तेजस्वी मनस्वी शेवधिः श्रियः ॥ ४४

सहस्रबाहुसदृशः शौर्ये धैर्ये धरासमः ।
ज्ञाता दातावदातात्मा स कारणिकसत्तमः ॥ ४५

लक्षणानि मदीयानि सामुद्रिकमते पुनः ।
पश्यन्समुत्समुत्साहशाली शाहः पिता मम ॥ ४६

उदग्रनयसम्बन्धान्निबन्धाञ्जलिमग्रतः ।
सम्बोध्य मां महाबुद्धिर्मिथ एतदभाषत ॥ ४७

शाहराज उवाच ।

अपर्याप्तमिति प्राज्यमपि राज्यमिदं मम ।
तस्मादन्यस्य तस्याप्त्यै त्वया कार्यः परिश्रमः ॥ ४८

सन्त्यन्येऽपि हि मे पुत्राः येषामंशाः पृथक्पृथक् ।
तेन तेन विधानेन विधास्यन्ते नयान्मया ॥ ४९

नार्जयन्ति स्वतः स्वं ये पित्र्यमेव तु भुञ्जते ।
ताननूनगुणोपेतानपि लोको न मन्यते ॥ ५०

सुतः सुविद्यतां धत्ते पारोक्ष्येण यथा पितुः ।
तथा खलु न सान्निध्यादिति नीतिविदो विदुः ॥ ५१

मन्ये दुग्धोद एवादो मन्यते मतमुत्तमम् ।
प्रापयामास यः सद्यः स सच्चन्द्रमसं शिवम् ॥ ५२

कल्पद्रुमः सुरपुरं सुधादीधितिरम्बरम् ।
विभूषयति सा भूषा क्षीरोदमपि सान्तरम् ॥ ५३

प्रकाशतां सकाशे मे प्रकाशात्मा स तेऽग्रजः ।
प्रशस्तः स्वेन वृत्तेन यौवराज्यं प्रशास्ति यः ॥ ५४

त्वं तु पुण्यं जनपदं मदीयं मदनुज्ञया ।
अनवद्यमते सद्यः प्रपद्य परिपालय ॥ ५५

स्वस्य पूर्वेण पुण्येन पूर्वेषां च प्रथीयसा ।
आदेशाच्च महेशस्य पुण्यदेशाधिपो भव ॥ ५६

क्रमात्त्रिविक्रमस्येव पराक्रमवतस्तव ।
मेधाविन्महती मेधा मदः[महत्]पदमुपैष्यति ॥ ५७

बलं न केवलं बुद्धेर्न च बाव्होर्बलं बलम् ।
उभे अपि बले यस्य मन्ये तस्य बलं बलम् ॥ ५८

इदमादिश्यमाशिष्यमाचार्य[इदमाशास्यमादिश्य आचार्य] इव सुव्रतः ।
पुण्यवान्पुण्यदेशाय प्रतापी प्रजिघाय सः ॥ ५९

अथ येदिलदिल्लीन्द्रराज्यद्वितयसीमया ।
सरिता भीमया नाम सुधासोदरनीरया ॥ ६०

शरदभ्रघटाशुभ्रसिकताङ्किततीरया ।
विराजमानमारामनगरग्रामलग्नया ॥ ६१

अन्याभिरापगाभिश्च वापिकाभिश्च भूरिशः ।
कामिनीकुचकाश्मीरकलुषाभिरशेषतः ॥ ६२

चक्रकादम्बकवकप्लवप्लवपरिप्लवैः ।
पर्यन्तस्फुरदुद्दामप्रच्छायद्रुमदामभिः ॥ ६३

तर्कुटङ्कमुखोन्मृष्टशिलासोपानशालिभिः ।
शशिबिम्बसमाकारैः कासारैः सुमनोहरैः ॥ ६४

सरोवरैश्च बहुभिः सरोजरुचिराम्बुभिः ।
नितान्तमातपक्लान्तपान्थतान्तिनिवारकम् ॥ ६५

सदाफलसदापुष्पवृक्षसंसक्तषट्पदम् ।
सदावासमनायासं प्रभवत्सर्वसम्पदम् ॥ ६६

अखर्वचेतसां सर्ववेदसां शर्वतेजसा ।
अपास्ततमसां तप्ततपसां प्रेष्ठमास्पदम् ॥ ६७

उपेत्य तं जनपदं पूर्वेषामात्मनः पदम् ।
अध्यवात्सं समं सैन्यैः सोत्सवं पुण्यपत्तनम् ॥ ६८

तदा प्रभावलीपालस्तथा पल्लीवनाधिपः ।
जयवल्लीपतिस्ते ते सामन्ता अपि सर्वशः ॥ ६९

सह्यपर्वतपर्यन्तवर्तिनोऽन्ये च भूभृतः ।
विषयानन्तरस्ताम्रो येदिलश्च विशेषतः ॥ ७०

तत्र मे वर्तमानाय सभया इव सर्वशः ।
स्वं स्वं सम्प्रेषयामासुरुपायनमुपायतः ॥ ७१

आस्तामिदमथो वृत्तमवर्तत यथा यथा ।
सर्वत्र विदितं सर्वैर्वेदितव्यं न तत्तथा ॥ ७२

आसमुद्रमिदं राज्यं समर्थमधिकं मया ।
विधाय दर्शितं खण्डपरशोरनुकम्पया ॥ ७३

दिनेष्वेतेषु मद्वर्ष्म विवशी कुरुते जरा ।
नेतुं मां परलोकाय कालदूतीव सत्वरा ॥ ७४

अतो नास्थितचित्तस्य मम सम्पदियं तथा ।
पुरः प्रस्थातुमुत्कस्य पान्थस्य वसतिर्यथा ॥ ७५

अद्याहं निःसहीभूय न सहेऽन्यस्य कस्यचित् ।
वचनञ्चार्वपि यदा कथं राज्यमिदं तदा ॥ ७६

सर्वमेतद्धि विन्यस्य वां मध्ये मूर्ध्नि कस्यचित् ।
तं स्वर्गमपवर्गं वा हन्तुं गन्तुमिहोद्यतः ॥ ७७

उक्तिप्रत्युक्तिमान्युक्तिप्रत्युक्तिक्रमकोविदः ।
कमनीयः कनीयान्यस्तव भ्राता विमातृजः ॥ ७८

अन्ते वयसि सञ्जात इति योऽतीव मे प्रियः ।
पश्य सोऽप्यस्य राज्यस्य न भागं भोक्तुमिच्छति ॥ ७९

भवांस्तु स्वगुणोदग्रः समग्रां भुवमर्हति ।
वर्तेत वर्तितव्येषु मन्त्रिणां सम्मते यदि ॥ ८०

यस्तु पश्यति नादर्शसदृशा मन्त्रिणां दृशा ।
स राजाऽराजतां लब्ध्वा राजतां भागधेयतः ॥ ८१

प्रायो राजकुमाराणां गुणा एते सुदुर्लभाः ।
सद्वयोभिः संस्तुतानां स्तुतानाञ्च पदे पदे ॥ ८२

एकस्यैकमिदं राज्यं द्वितीयश्च न विद्यते ।
शरीरस्येव सर्वस्य न विभागोऽस्य युज्यते ॥ ८३

अतोऽमुष्यापरस्यापि यतेहमुपलब्धये ।
त्वदर्थं वा तदर्थं वा यत्सर्वमुपयोक्ष्यते ॥ ८४

फलैकोन्नेयकार्यस्य यावदागमनं मम ।
त्वं शृङ्गारपुरे तावत्तिष्ठ मन्त्रिष्ठमानसः ॥ ८५

तेन तातनिदेशेन वन्दनीयेन सर्वथा ।
अन्वशासमहं सम्यक्तमेत्य विषयं यथा ॥ ८६

तथा त्वमपि हे वत्स शृङ्गारपुरमास्थितः ।
शाधि प्रभावलीं सर्वां मन्त्रियोगानुसारतः ॥ ८७

गर्हिते रैङ्गिरावस्मिन्गर्हेण कालिनाऽधुना ।
असद्भिर्बहुभिः सार्धं वसतिस्तत्र मध्यमा ॥ ८८

यथा सेनासु सर्वासु यथा सेनाधिपेषु च ।
कोशाधिकारिषु यथा यथा राष्ट्राधिकारिषु ॥ ८९

यथा चराचरचरेष्वखिलेषु चरेषु च ।
यथा च परिचर्येषु यथा परिचरेष्वपि ॥ ९०

अमित्रेषु च मित्रेषु यथा स्त्रीषु च मन्त्रिषु ।
यथा प्रजासु सर्वासु यथाऽऽयेषु व्ययेषु च ॥ ९१

अन्यत्र च नरेन्द्रेण वर्तितव्यं यथा यथा ।
तथा तथाऽथ शिक्षेथास्त्वमाचार्यादतन्द्रितः ॥ ९२

स्फुटमप्यस्फुटं लोके कठोरमपि कोमलम् ।
एवमाभाषमाणस्य भ्राजमानस्य भानुवत् ॥ ९३

परिशुद्धमतिः सर्वं निशम्य वचनं पितुः ।
महाराजस्य सविधे सविधेयः समुल्लसन् ॥ ९४

अव्राधपदसम्बाधमगाधमपविस्तरम् ।
उपपत्तिमदत्यर्थं समर्थं वाक्यमब्रवीत् ॥ ९५

शम्भुरुवाच ।

आदिशन्ति यदेतस्मै पिता माता गुरुस्तथा ।
तदनेन विधातव्यं कदाचिदपि नान्यथा ॥ ९५

निशम्याश्रुतपूर्वं हि भवदीयमिदं वचः ।
चिरेण जगतीपाल जनयित्री मया स्मृता ॥ ९६

न पिता न पुनर्माता न भ्रातापि सहोदरः ।
नियतिर्नियतं हेतुरसुखस्य सुखस्य च ॥ ९७

भवानेवावनिं सर्वां प्रशास्तु शतशः समाः ।
स्वाराज्येऽपि न रज्येत त्वद्वियुक्तस्य मे मनः ॥ ९८

येनार्जितमिदं राज्यमर्जयिष्यति चापरम् ।
स भवानस्तु मे नित्यमस्तु वा मास्तु वापरम् ॥ ९९

समर्था एव जायन्ते समर्थानां कुले नराः ।
न बीजगुणमुज्झन्ति जातु दीपा इवाङ्कुराः ॥ १००

असमर्थे सुते पित्रोर्वात्सल्यमधिकं यदा ।
स एव सचिवैः सार्द्धं प्रशास्ति पृथिवीं तदा ॥ १०१

असमर्थः समर्थाच्चेत्समर्थश्चासमर्थतः ।
तर्हि तद्धेतुदोषेण तावभव्यावुभावपि ॥ १०२

यस्मादुत्पद्यते यस्तु तदन्यः स न सर्वथा ।
अत एतद्विभागार्था व्यवहारकथा वृथा ॥ १०३

याचते पितरं यस्तु पित्र्यमर्थं सुतः स न ।
न प्रयच्छति यस्तस्मै तस्य तं स पितापि न ॥ १०४

आद्यूनस्य महाराज गृहाः स्वेऽपि सुदुर्भराः ।
विजिगीषोऽस्तु सुभरा समग्रा सागराम्बरा ॥ १०५

कातरस्य करः संस्थाः[करस्थास्तु] समस्ता अपि सिद्धयः ।
सम्पदश्च यथा कान्ताः क्लीबशय्यामुपागताः ॥ १०६

धैर्यमात्रसहायस्याप्यसहायस्य भूपतेः ।
छेत्तुः प्रजाभयस्योच्चैर्वशे वर्त्तत्यसौ धरा ॥ १०७

साभिमानं महामानी शिवराजः सुयुक्तिमान् ।
समाकलनसञ्जातहर्षोत्कर्षो बभूव सः ॥ १०८

इत्याकर्ण्य गुणाग्रगण्यरचनां शम्भोः शुभंयोर्गिरं
मेनेऽमुं स बतावलम्बमुचितं राजा स्वराज्यश्रियः ।
मोहेनान्वितया तया ममतया व्यक्तीभवन्नन्तरा
क्रूरात्मा तु कलिश्चकार सुतरां कालुष्यमेतद्धियः ॥ १०९

इत्यनुपुराणे ॥ अध्यायः ॥

कवीन्द्र उवाच ।

अथ सह्यपतिर्जेतुं देशं कर्णाटमुद्यतः ।
सुदिने कारयामास प्रयाणपटहं प्रभुः ॥ १

न्यस्य सूनुं कनीयांसं रैगिरौ गिरिपूजिते ।
यथार्हसैन्यसहिते रहिते स्वेतरैर्नरैः ॥ २

आत्मनश्च प्रतापेन प्राप्तेन पदमुत्तमम् ।
द्विजातिजातिना तेन राहुणा प्रतिपालिते ॥ ३

दिल्लीन्द्रादिकदैत्येन्द्ररिपुसङ्घसुदुर्गमे ।
सुमेरुप्रतिमे तुङ्गशिखरे वीरसङ्कुले ॥ ४

ज्येष्ठं प्रतापिनं पुत्रं वचने स्थितमात्मनः ।
आदाय च समाधाय समं स्वेन महामनाः ॥ ५

दलेलप्रभृतीनां च दमनेऽनीकिनीवृतम् ।
मयूरं नाम सचिवं प्रौढधामपरिष्कृतम् ॥ ६

नियोज्यान्यानपि पुनस्तत्र तत्राधिकारिणः ।
वाजिनं विजयं नाम समारूढो महोद्यमः ॥ ७

द्विजानां मङ्गलाशीर्भिः केवलं परिनन्दितः ।
चकर्ष च महत्सैन्यं ददर्श च भृगूद्वहम् ॥ ८

स्नातः शुचिरलं तत्र रामतीर्थे महातपाः ।
तत्तद्दरिद्रदारिद्र्यविद्रावि द्रविणं ददौ ॥ ९

उभाभ्यां कालकामाभ्यां भ्रातृभ्यामथ भूषितम् ।
ब्राह्म्या श्रिया भ्राजमानं ब्रह्मण्यं ब्राह्मणैर्वृतम् ॥ ९

सम्यगभ्यर्च्यमभ्यर्च्य प्रणम्यापि च भार्गवम् ।
इन्द्रद्युम्न इव द्युम्नं भौरिकैर्भूरि दापयत् ॥ १०

अथैष धीनिधानेन प्रधानेन द्विजन्मना ।
विश्वनाथाभिधानेन सावधानेन साधुना ॥ ११

मुदितैर्दानमानाभ्यामात्मप्रत्यायितात्मभिः ।
जनैः कतिपयैर्युक्तं तथा परिचरैर्नरैः ॥ १२

अहर्दिवं द्रवद्दानद्रवार्द्रैर्भद्रजातिभिः ।
दन्तिभिर्हरिदश्वाश्वसमैरश्वैश्च कैश्चन ॥ १३

परार्ध्यैर्भूषणैस्तैस्तैरम्बरैश्च यथोचितैः ।
कियतापि च कोशेन सम्भाव्यश्लाघ्यविक्रमम् ॥ १४

प्रश्रितं तनयं ज्येष्ठं नयं मूर्तमिवात्मनः ।
निधाय शृङ्गारपुरे शृङ्गारमिव सम्पदाम् ॥ १५

समुद्धृत्य च वात्सल्यरसे मज्जन्निजं मनः ।
महाभागः स्वयं भागानगराभिमुखोऽभवत् ॥ १६

शम्भुस्तु तादृशीं तत्र पितुराज्ञां प्रमाणयन् ।
अचीकरज्जगत्यत्र यशसामिव सञ्चयम् ॥ १७

महाटवीमयेऽमुष्मिन्विषमे विषये वसन् ।
अन्वभूदन्वहं धन्वी धन्वविद्यामयं रसम् ॥ १८

अह्नः स आदिमे यामे व्यभाद्व्यायामलीलया ।
उद्यत्तनुतमस्वेदकणमुक्तागणश्रिया ॥ १९

दशचाष्टौ पुराणानि क्रमेण श्रुतवानयम् ।
नयं कामन्दकाद्युक्तमितिहासानपि स्वयम् ॥ २०

प्रयतीकुर्वता लोकं स्वेन वृत्तेन सर्वतः ।
अमोघेन महौघेन स्वःस्रवन्त्याः प्रसर्पता ॥ २१

परिपालितयात्यर्थं धर्मवत्सम्प्रसूतया ।
भूतानुकम्पया कामसौरभेय्या गृहे गृहे ॥ २२

करेण कल्पतरुणा वचनेनामृतेन च ।
व्यधत्त शम्भुः शृङ्गारपुरमेवामरावतीम् ॥ २३

ततोऽतिमृदुना राजभागधेयेन सम्भृतम् ।
सुदृष्टया शम्भुराजस्य प्रपन्नावनकारिणम् ॥ २४

यथर्तुगुणसम्पन्नप्रसूनफलशालिनम् ।
यथावेलचलद्वर्षप्रहर्षितकृषीवलम् ॥ २५

स्वस्वधर्मसमासक्ततत्तद्वर्णपरिष्कृतम् ।
परिस्तीर्णापणाकीर्णं विस्तीर्णामरमन्दिरम् ॥ २६

अमुं प्रभावलीदेशमन्तरीयान्तरादपि ।
आस्थावन्तः किलास्थातुमिभ्यास्ते ते समाययुः ॥ २७

इहान्तरे शिवामाख्यैर्दस्युवृत्तैरुपप्लुताः ।
प्रजाः समागतास्तत्र यत्र शम्भुरवस्थितः ॥ २८

असावतीव भीताभ्यस्ताभ्यः स्वमभयं प्रभुः ।
अदात्तदावदाताभिः कीर्तिभिः श्रियमावहन् ॥ २९

अथ बाधकबाधाय साधकः साधुसम्मतः ।
कृती कालीं किलाराद्धुं प्रावर्तत स सुव्रतः ॥ ३०

तदा तत्र महासत्रे यन्त्रे मन्त्रे च कोविदः ।
सितयाऽसितयातीव सितैः शबलितैस्तिलैः ॥ ३१

खाद्यैः समधुभिर्मांसैः सर्पिषा पायसेन च ।
चम्पकैर्बकुलैर्बन्धुजीवैरम्बुरुहैरपि ॥ ३२

नागवल्लीदलैः पूगैर्नारङ्गैः कदलीफलैः ।
कूष्माण्डैरिक्षुकाण्डैश्च कन्दरालैर्मनोहरैः ॥ ३३

ताम्रैर्दाडिमबीजैश्च जम्बीरैर्जाम्बवैरपि ।
आम्रैर्द्राक्षाफलैरार्द्रैर्नारिकेरैस्तथोत्तमैः ॥ ३४

काश्मीरजेनागरुणा निशाचूर्णेन चारुणा ।
पिष्टातकेन कस्तूर्या चन्दनेन सुगन्धिना ॥ ३६

बहुभिः सुरभिर्द्रव्यैर्होमाहैरपरैरपि ।
सप्ताश्व इव तेजस्वी सप्तार्चिपमतर्पयत् ॥ ३६

अथ राजकुमारस्य पश्यतो योगमुद्रया ।
अभयाशंसिनी साक्षात्कमनीयवरा भवा ॥ ३७

मणिमन्दिरमध्यस्थस्वर्णसिंहासनस्थिता ।
योगिनीभिः परिवृता कौसुम्भवसनावृता ॥ ३८

रञ्जिताशेषदिक्कोणैः शोणैः पदनखांशुभिः ।
नमतोऽस्य बतोष्णीषपटलक्ष्मीं वितन्वती ॥ ३९

त्विषा चक्षूंषि मुष्णद्भिः पुष्णद्भिः पुण्यवच्छ्रियम् ।
दिव्यैराभरणैर्युक्तापदप्रपदवर्तिभिः ॥ ४०

क्वणत्किङ्किणिकोद्दामरशनादामजन्मभिः ।
पूरयन्ती प्रसर्पद्भिर्नाभीकुहरमंशुभिः ॥ ४१

प्रत्यङ्गुलिदलन्यस्ताचित्ररत्नाङ्गुलीयका ।
हीरवैदूर्यकिर्मीरहेमकेयूरकङ्कणा ॥ ४२

ललन्मुक्तामणिमयग्रैवेयकललन्तिका ।
मार्तण्डमण्डलद्योतिसरत्नस्वर्णकुण्डला ॥ ४३

सायुधाष्टादशभुजा प्रसन्नवदनाम्बुजा ॥
मृदुग्रीवा कम्बुकण्ठी कलकण्ठी समस्वरा ॥ ४४

कीटकोटीररत्नार्चिमण्डलेन विसारिणा ।
आबिभ्रती शिरस्युच्चैरातपत्रमिवापरम् ॥ ४५

किरीटाग्रोल्लसद्रत्नप्रभापटलमात्मनः ।
प्रोल्लासयन्ती मार्तण्डबिम्बप्रस्पर्द्धिविभ्रमैः ॥ ४६

शुद्धाञ्जनातिसंशुद्धनीलेन्दीवरलोचना ।
ज्योत्स्नाहरद्युतिभरमुक्ताभासुरनासिका ॥ ४७

मल्लिकादामसम्बद्धधम्मिल्लालिमनोहरा ।
अरुणारुणविभ्राजत्कुङ्कुमाञ्चितगोधिका ॥ ४८

विद्या विश्वस्य जननी वत्सेऽस्मिन् प्रस्नुतस्तनी ।
कुन्दकुड्मलसङ्काशरदा श्रीभरदायिनी ॥ ४९

प्रादुरासीत्प्रतिनिधिप्रदीप्त्या जातवेदसः ।
सहसोद्भासितनभा तडित्कोटिसमप्रभा । ५०

नेत्रत्रयेण वर्षन्ती सुधाधारां हसन्मुखी ।
प्रणमन्तं समुत्थाप्य बाहुभिर्बहुभिः स्वयम् ॥ ५१

सा चमत्कृतिदां चारुवाचमुच्चैरवोचत ।
आनन्दकन्दजननीं भक्ताभीष्टचमत्कृतिम्* ॥

देव्युवाच ।

परिपाल्य पितुर्वाचं शम्भुराज विराजसे ।
मद्दयासत्त्वतः सत्त्वगुणः स त्वयि राजते ॥ ५३

घटाकाश इवाकाशात्पृथक्भूतोऽप्युपाधिना ।
न भिद्यते पितुः पुत्रस्तयोर्नान्तरमान्तरम् ॥ ५४

कार्याणां सुरकार्याणामन्तरायीभवन्स्वयम् ।
न स्थाता चिररात्राय वत्स वां कलिरप्ययम् ॥ ५५

लोभक्रोधादिभिर्ग्रस्तास्त्वत्पितुः सचिवा इमे ।
धर्मे स्थितस्य हन्तेह न सहन्ते स्थितिं तव ॥ ५६

कृतकृत्याः प्रयोगास्ते कृतकृत्या इवाधुना ।
भवत्यपचिकीर्षन्ति मद्भक्ते प्रभवत्यपि ॥ ५७

अतस्तूर्णमितो गत्वा पश्य दिल्लीपतेर्बलम् ।
हर्षयेः पृथिवीं सर्वां दर्शयेः स्वस्य पौरुषम् ॥ ५८

ददामि मोहिनीं विद्यामिमां परिचरान्वहम् ।
अयि त्वयि महाबाहो वत्से स्वे वत्सलास्म्यहम् ॥ ५९

गमयेस्त्वमये तत्र समयं वत्स कञ्चन ।
पुनरेष्यसि निर्विघ्नं मन्निघ्नं तावकं मनः ॥ ६०

तत्रस्थस्तेजसा स्वेन तत्तेजांसि हरिष्यसि ।
अथात्र पुनरागत्य तान्मृधे संहरिष्यसि ॥ ६१

भवान्साम्राज्यविभवान्लब्ध्वा पितुरनन्तरम् ।
उरीकरोतु कारुण्यादुर्व्या मृदुतरं करम् । ६२

येऽद्य सह्याद्रिणात्यर्थं युध्यन्ते यवना इमे ।
हन्तामून्विनिहन्तासि गन्तासि तुलनां निमेः ॥ ६३

---

* सुधारसञ्झरीं प्राह चमत्कृतिकरीं गिरम्.

कलिग्रहग्रहाविष्टान्प्रविष्टान्राक्षसैरिव ।
पितुः प्रधानान्कुमतीन्नियन्तासि नियामकः ॥ ६४

ये ये तवाहिते युक्ताः सक्ता दुर्मन्त्रमन्त्रिते ।
शम्भुराज क्षपयिता भवान्भुवि भविष्यसि ॥ ६५

मद्रहस्यं प्रशस्यं च यशस्यं पल्लविष्यसि ।
मद्भक्तिभावनिरतो मदर्चायां रतः कृती ॥ ६६

विहाराहारलीलासु तृप्तिमुच्चैः समेष्यसि ।
कालं लीलावतीलोलललितैर्गमयिष्यसि ॥ ६७

तेजसा भास्करः साक्षाद्बुध्या जितशतक्रतुः ।
प्रतापतापितारातिर्बृहद्भानुरिव स्वयम् ॥ ६८

धर्मे समधिको धीमान्धीरः पुण्यजनाश्रयः ।
निजदण्डाग्रदमितदुष्टो दण्डीव भासुरः ॥ ६९

प्रचेताश्चेतसा स्वेन प्रचेतृविजयोद्धुरः ।
प्रभञ्जनो विपक्षाणां वृक्षाणां वा प्रभञ्जनः ॥ ७०

धनदः पण्डितकविविप्रवृन्दस्य सर्वदः ।
ईशो महेशपत्पद्मसेवाभरसमुत्सुकः ॥ ७२

नारायण इव श्रीमान्महामानी जितक्लमः ।
विजयी विनयोपेतो नयोपेतो जगत्स्तुतः ॥ ७३

मान्धातेव क्षमाक्षेमदक्षो दक्षिणलक्षणः ।
रक्षको द्विजदेवानां गवामाश्रमिणामपि ॥ ७४

अनन्तसन्तः प्रथितो जिताऽखिलपरिश्रमः ।
नलवन्नरपालस्त्वं कृपालुः करुणानिधिः ॥ ७५

दानोत्कर्षप्रकर्षेण घोषितो जितरोषणः ।
शोषणः शत्रुवदनतोयस्य नहुषो यथा ॥ ७६

पोषणो यज्ञचैत्यादियतिपङ्गवन्धमण्डले: ।
ययातिरिव धर्मिष्ठः सुशर्मिष्ठः प्रियः सताम् ॥ ७७

आजमीढ इवातीव निरूढो धर्मसम्पदम् ।
विरूढकीर्तिः सर्वत्र रूढो विनयमण्डलम् ॥ ७८

Footnote on p. 72 contd.: the author's second suggestion in his own hand.

रक्षोगणानिवाशेषान्श्यामलानामलम्बलम् ।
क्षपयिष्यसि ताम्राणां रामो रक्षोगणानिव ॥ ७९

म्लेच्छानां यवनानां च खशपारसिनामपि ।
खुरासनानामुग्राणां मोगलानां तुरुष्किणाम् ॥ ८०

सेखसय्यदमुल्लाणपीरजादतुराणिनाम् ।
इराणिनां पठाणानां फैरङ्गाणां कसायिनाम् ॥ ८१

आरब्बानामिङ्ग्रजानां वलन्देजादिनामपि ।
अम्भोधिदुर्गदुर्गाणामम्भोधावेव गामिनाम् ॥ ८२

किरातानामभीराणां सागरानूपवासिनाम् ।
काटकानां कठोराणां ....महर्निशम् ॥ ८३

असतामतिसाङ्कर्यजातीनामतिनिग्रहम् ।
करिष्यसि कुमाराभो विक्रमी निग्रहं दृढम् ॥ ८४

कर्णाटान्ध्रमहाराष्ट्रचोलकोङ्कणमूरकान् ।
गौडद्रविडसावन्तपत्तनानि सहस्रशः ॥ ८५

वैराडपुण्यमगधकऱ्हाडकरवीरकान् ।
वैजापुरीयान्यान्कांश्चित्पुण्डान्देशाधिपानपि ॥ ८६

पालेगारान्नरपतीन्कांश्चिद्ग्रामाधिपानपि ।
महाह्रदभरोदग्रनानास्थानाधिपानपि ॥ ८७

दरीदुर्गाश्रयान्कांश्चित् कांश्चिदारण्यदुर्ग्रहान् ।
कांश्चित्सेनापतीन्कांश्चिदधिपान्दुर्धरानपि ॥ ८८

पालयिष्यसि विक्रम्य शक्रस्तु त्रिदिवं यथा ।
शम्भुराज महाराज स्तुत्यामात्यैरभिष्टुतः ॥ ८९

विचित्रगुणसंम्पन्नं पुत्रञ्चाधिगमिष्यसि ।
सर्वसाम्राज्यपदवीमतीवानुभविष्यसि ॥ ९०

अलं होमविधानेन तपसाऽपि जपेन च ।
सर्वेऽर्थास्तत्र संसिद्धा मत्प्रसादादितःपरम् ॥ ९१

इति विहितसमाधिं शम्भुभूपं स्ववत्सं
सकरुणहृदयश्रीःकालिका कौतुकेन ।

प्रवरवरकदम्बैश्छन्दयित्वा तदानीं
सपदि निजसखीभिः सा तिरोभावमैच्छत् ॥ ९२

तस्मिन्ध्याने प्रकामं प्रथिततमगुणस्तोमलक्ष्मीन्दधानो
राज्यश्रीः साभिमानः क्षितिपतितिलकस्याग्रजन्मा तनूजः ।
लब्ध्वा नानावरौघं निजहृदि सततं सस्तुवंश्चाभिवन्दन्
प्रेम्णा देवीमुदारामतिमुदमधिकामावहन्कांश्च शोभाम् ॥ ९३

दत्वा दत्वा प्रशस्तानभिमतविभवान्कांश्चिदुच्चैर्वरौघान्
यातायां स्वं निकेतं झटिति निकटतः कालिकायामजस्रम् ।
भक्त्या सन्दर्शनार्थी चकित इव भवद्[न्] वञ्चितं तद्वियोगात्
स्वात्मानं प्रौढमानी बत महिततमो भावयामास भूपः ॥ ९४

अन्तर्भावं गतायामभिमतफलदानोद्धुरायां भवान्यां
वह्नेः पूर्णाहुतिं तां समुचितसुरभिद्रव्यमिश्रैः सुपक्वैः ।
मद्यैर्मांसैस्तथान्नैरपि परिकलयन्होमशेषं समाप्य
प्रत्येकं ऋत्विजानामददभिनवान्मेरुवत्स्वर्णपुञ्जान् ॥ ९५

ऋत्विग्भ्यो दक्षिणां तां कनकमणिमयीं सन्ददानोऽतिवेलं
दक्षो दाक्षिण्यशीलः सुरभरविटपिश्रीभरं सम्बभार ।
तत्रत्यं तान्त्रिकं तत्सकलमपि परं पूर्णतां प्रापयित्वा
विप्रेभ्यो भूरि भूयो द्रविणमपि चिराद्दापयामास भक्त्या ॥ ९६

दत्वान्नं ब्राह्मणेभ्यस्तदनु च विलसच्छ्रीभरोदग्रकर्मा
सद्धर्मासक्तचित्तः समधिकविभवो धर्मवद्धर्ममूर्तिः ।
अश्नन्निष्णातबुद्धिः परममृतमिति क्षुण्णशास्त्रैकतत्त्वः
सत्त्वोद्रिक्तो विरेजे रघुरिव सुलघूभूतदुर्दान्तशत्रुः ॥ ९७

इत्थं सर्वं समाप्य प्रथिततममतौ शम्भुराजे स्वराज्यं
प्राज्यं पित्रा प्रदत्तं किमपि च विभवैः शासति प्रौढधाम्नि ।
दिल्लीन्द्राय प्रगल्भाः प्रतिनगरमहो सञ्चरन्तश्चरास्ते
प्रापुर्वृत्तान्तजातं किल कलिकलितं स्वामिनोऽग्रे प्रशंसुः ॥ ९८

कर्णाटान्सुभटान्महाप्रतिभटान्जेतुं प्रयाते शिवे
क्षोणीन्द्रैकशिरोमणौ स ममतामोहेन सम्मोहिते ।
उद्विग्नोऽपि सुरेन्द्रतुल्यमहिमा श्रीशम्भुराजःकृती
सङ्गच्छामि[च्छेय] कदा मुदाद्य यवनैरित्थं मनः सन्दधे ॥ ९९

क्षणक्षणमनुक्षणं ललितलक्षणं सुन्दरं
स्वयं मनसि भावयन्गिरिसुताप्रयुक्तं वचः ।
तदेव हि तमुच्चकैः परिविचिन्त्य तुल्यो बुधैः
रक्ष सकलाः प्रजाः प्रणयवान्नरेन्द्रात्मजः ॥ १००

किल कलिरपि लीलामित्थमुच्चैर्वितन्वन्
शिवनृपतितनूजे सम्भ्रमाविष्टचित्तः ।
अनुपमममतायाः व्याजमालम्ब्य भूयो
निजविजयसमुत्कः स्वीयचित्ते ननन्द ॥ १०१

इत्यनुपुराणे सूर्यवंशे निवासकरकवीन्द्रपरमानन्दप्रकाशितायां शुभलक्षण-
लक्षितायामध्यायशतसम्मितायां वैयासिक्यामध्यायः ।

कवीन्द्र उवाच ।

शिवराजात्पृथक्भूतं पृथुमेघमिवाम्भसः ।
शम्भुराजमथाकर्ण्य छिद्रान्वेषी दुराशयः ॥ १

उत्कः स्वां ककुभं नेतुं केतुं सह्याचलश्रियः ।
सूनुः शाहाजहानस्य दलेलाय समादिशत् ॥ २

दलेलः शम्भुराजाय शृङ्गारपुरवर्तिने ।
सद्यः सम्प्रेषयामास वर्णदूतममुं प्रभुः ॥ ३

दलेल उवाच ।

यं हीश्वर इति प्राहुर्मानुषाणामधीश्वरम् ।
यः स्वयं सार्वभौमोऽपि तपश्चरति दुश्चरम् ॥ ४

अनुजस्याग्रजस्योच्चैः पितुः स्वस्य सुतस्य च ।
अनये वर्तमानस्य न दाक्षिण्यमधत्त यः ॥ ५

आमहेन्द्रादामलयादाविन्ध्यादाहिमालयात् ।
जागर्ति जागरूकस्य शासितुर्यस्य शासनम् ॥ ६

सोऽपि तुभ्यं स्पृहयति स्पृहणीयगुणश्रिये ।
तदिहोपेत्य सपदि श्रयणीयममुं श्रये: ॥ ७

अद्य ते ह्यर्यते तात मर्यादामिह कामपि ।
विश्वं हिताधायि यथा दिल्लीन्द्रोऽप्यभवत्तथा ॥ ८

जिघृक्षुः सह्यमचलं दिदृक्षुस्तव पौरुषम् ।
स तेऽद्य दित्सते तावत्त्वां समृद्धिं समर्द्धुकः ॥ ९

सह्याचलमनादाय भग्नं तस्य प्रभोर्मनः ।
सन्धत्स्व सपदि स्वेन साहाय्येन बतामुना ॥ १०

पत्रमत्र स्वमुद्राङ्कं द्विरदा बिरुदानि च ।
तरलास्तुरगास्ते ते रत्नोत्तंसाश्च केचन ॥ ११

कोशाश्चित्राणि वस्त्राणि शस्त्राणि च भवत्कृते ।
प्रहितं प्रभुणा सर्वमिदं तेन मदन्तिके ॥ १२

धारा इवाम्बुवाहस्य तारा इव विहायसः ।
ता राजन्तितरां यस्य सेनाः सेनाः सहस्रशः ॥ १३

एष तस्य त्वयि प्रेमा हेमाचलसमश्रियः ।
स्थितोऽसि बत किं तत्र विनिश्चिन्तो विनिष्क्रियः ॥ १४

स्वदेहमिव मां मत्वा सन्देहं बत मा वहेः ।
इहोपेत्य वसेः स्वैरं स्ववशे मयि विश्वसेः ॥ १५

कृत्वा त्वदार्यस्तत्कार्यमेति यावदिह स्वयम् ।
आददेमहि सह्याद्रिं ददेमहि च ते वयम् ॥ १६

मध्येकृत्य स मां तावत्त्वामिहानेतुमीहते ।
प्रबोधमन्तराधाय योगीवात्मानमात्मनि ॥ १७

इत्युदञ्चद्वर्णलेखं लेखं मनसिकृत्य सः ।
अस्मरत्तां गिरं प्राह या प्रिया कृत्तिवाससः ॥ १८

ततः प्रकटितप्रायप्रचुरप्रणयाय सः ।
प्रजिघाय दलेलाय यथार्हं लेखमात्मनः ॥ १९

दलेलस्तु खलेखस्य प्रतिलेखमुपागतम् ।
पश्यन्सम्भावयामास शम्भोः शीघ्रतरं नरम् ॥ २०

अथैष सस्मयस्तत्र निःशलाकं स्थितः स्वयम् ।
उद्घाट्य वाचयामास शम्भुवाचिकहारकम् ॥ २१

यदात्थ मद्धितं मह्यमिदानीं संविदा स्वयम् ।
तत्तथा भविता सर्वं नान्यथा हि ममाशयः ॥ २२

एक एवान्तरात्मास्ति सर्वेषामिति यच्छ्रुतम् ।
तन्मया मन्मताभिज्ञत्वल्लेखालोकनात्स्मृतम् ॥ २३

किन्तु विन्यस्य यः सर्वममुं स्वविषयं मयि ।
निर्विशङ्कः स्वयमगाज्जिगीषुर्विषयान्तरम् ॥ २४

तस्मिन्ननागते सह्यपतौ सह्यममुं प्रति ।
भवदुक्ताय यानाय मन्मतिर्न हि सम्प्रति ॥ २५

विगणय्य निजं श्रेयो नावज्ञेयो गुरुर्मया ।
किन्त्वमुं प्रीणयिष्यामि स्वभुजा जितया श्रिया ॥ २६

मदीयं पदमादातुं मम कःस्यात्परिश्रमः ।
किं पुनर्यदि मत्पक्षे दिल्लीन्द्रोऽद्य महोद्यमः ॥ २७

मत्पक्षी भवता पत्रं प्रहितं भवतात्र यत् ।
तत्पत्रमेव मे प्रेमपथपान्थत्वमीयुषः ॥ २८

तस्य मां प्रति तत्पत्रान्मम तं प्रति च स्वतः ।
यदभूः प्रतिभूस्तस्मादुभयत्र प्रभूयसे ॥ २९

मह्यं मदीयमावेद्य तदीयमपि तत्कृते ।
मध्यस्थेनेव भवता माध्यस्थमुररीकृतम् ॥ ३०

निर्दिष्टं यत्त्वयोद्दिश्य स्नेहस्यामत्रमत्र माम् ।
घटेत न घटेतेति संशयस्तेऽस्तु तत्र मा ॥ ३१

दलेलः शम्भवे शम्भुर्दलेलाय च दर्पिणे ।
स्वं स्वं लेखमिमं गुप्ततमं प्राहिणुतां मिथः ॥ ३२

तत्रानयोः पुनर्लेखास्तथाऽन्योन्यमुपाययुः ।
यथा सन्धिरसन्देहः स एव दृढतां दधौ ॥ ३३

शम्भुः स्वेभ्यः सखिभ्योऽपि तमुदन्तमपालयत् ।
दलेलोऽवेदयं दिल्लीदयितश्च दृढाशयः ॥ ३४

अत्रान्तरेऽतिविक्रान्तमाक्रान्तानीकनीवृतम् ।
युद्धाभिमानिभिर्धन्वपाणिभिर्बहुभिर्वृतम् ॥ ३५

बहलोलस्य सुहृदं देवभूदेवदुर्हृदम् ।
सम्पराये पराभूय लोदिनं कूटयोधिनम् ॥ ३६

दण्डयित्वा च दंशार्हान्द्रविडान्दर्पशालिनः ।
पाण्ड्यांश्च पाण्डवसमः समस्तान्हस्तियोधिनः ॥ ३७

केरलानपि च क्रूरकर्मामरुवरानपि ।
अन्यानपि नृपानुच्चान्कावेरीकूलवासिनः ॥ ३८

पराजित्य तपादित्यतेजाः परपुरञ्जयः ।
तांस्तान्जनपदान्दुर्गाण्यपि चाक्रम्य विक्रमी ॥ ३९

वैमात्रेयं चैकराजं दत्तविदत्तमाहवात् ।
निरपेक्ष इवोपेक्ष्य प्रेक्षणीयां श्रियं वहन् ॥ ४०

तस्याशेषस्य देशस्य कार्यशेषस्य चाखिलाम् ।
धुरं क्रियाख्यातिनिजे रघुनाथाभिधे द्विजे ॥ ४१

निधाय पूतनां काश्चिदपि च स्वां प्रभाविनीम् ।
श्रीरङ्गपत्तनाधीशात्तथा बिन्दुपुराधिपात् ॥ ४२

बहलम्बलिमादाय बलीयान्यवनान्तकः ।
शिवः शिवेन मार्गेण प्रणालाद्रिमुपागमत् ॥ ४३

अथ तं मन्त्रिणः सर्वे खर्वेतरदयादृशम् ।
चिरेणाभ्येतमभ्यर्णे भ्राजिष्णुं जिष्णुविक्रमम् ॥ ४४

पारिबर्हकराः प्रह्वतराः प्रेमभरात्प्रभुम् ।
प्रत्युद्गम्याशु ददृशुर्मूर्तिमन्तमिवोत्सवम् ॥ ४५

उद्वेल्लद्भुजकल्लोलः प्रसरद्वीचिबाहुभिः ।
समगंस्त स तैस्तत्र नदैरिव महोदधिः ॥ ४६

जगज्जाग्रत्तत्तत्कृतिभिरतिनम्रप्रकृतिभिः
कृती कुर्वन्वार्ताः कतिचन मयूरप्रभृतिभिः ।
हसन्मूर्तिर्मौहूर्तिकनिगदितेऽनेहसि शुभे
प्रणालाद्रेर्मौलिन्धरणिमणिरारुह्य शुशुभे ॥ ४७

इत्यनुपुराणे सूर्यवंशे निवासकरकवीन्द्रपरमानन्दप्रकाशितायां शुभलक्षण-
लक्षितायामध्यायशतसम्मितायां वैयासिक्यां संहितायामध्यायः ।

कवीन्द्र उवाच ।

अथासीनः स पर्यङ्के सरोरुहविलोचनः ।
पश्यन्पुरो मयूरादीनवादीद्वदतां वरः ॥ १

राजोवाच ।

मयेदमिव तद्राज्यं श्रृणुत प्राज्यमर्जितम् ।
अनयोः कतरत्कस्मै कुमाराय प्रदीयताम् ॥ २

ज्येष्ठे ज्येष्ठं कनिष्ठे च कनिष्ठमिति यः क्रमः ।
प्रकृते स न भारो हि राज्ययोरनयोः समः ॥ ३

वर्तमानेऽपि वर्षेऽस्मिन्नवमेऽनवमद्युतिः ।
क्षीरकण्ठः स वत्सो मे न दूरे स्थातुमर्हति ॥ ४

शम्भुरेव ततस्तस्मिन्निवेश्य इति मे मतिः ।
निश्चिता स्यान्मतिमतां भवतां यदि सम्मतिः ॥ ५

इत्थं तेनाऽनुयुक्तेषु मयूरस्तेषु मन्त्रिषु ।
विमर्शभरनिर्मृष्टामुद्दिष्टामगमद्गिरम् ॥ ६

घटकारो घटं स्वेन करोति च करोति न ।
दण्डचक्रादयस्तत्र परवन्तो न किञ्चन ॥ ७

तथा कर्तुमकर्तुं च प्रभुणैव प्रभूयते ।
परवद्भिः सहायैस्तु तद्यशो नानुभूयते ॥ ८

तं च देशमिमं चोच्चैः शम्भुरेव जिघृक्षति ।
अमुष्मै महतेऽर्थाय दिल्लीन्द्रश्च दिदृक्षति ॥ ९

जिता सर्वसहा येन सहायेन सुपर्वणाम् ।
तत्सुतः स्पृहयत्यद्य साहाय्याय सुरद्रुहाम् ॥ १०

तितीर्षति बत ह्येष दिल्लीन्द्रपृतनार्णवम् ।
नयेन यानपात्रेण न येन युयुजे स्वयम् ॥ ११

अश्लीलभावं बिभ्राणा किंवदन्तीयमुत्थिता ।
ह्रेपयत्यद्य सह्याद्रि नाथस्य तव पश्यतः ॥ १२

महाराजकुमारं तं महाराजमिवापरम् ।
मन्यामहे वयं सर्वे खर्वेण शिरसान्वहम् ॥ १३

अपश्यतः पश्यतामूनमात्यान्पश्यतोहरान् ।
इत्थं परिहसत्यस्मानेष नन्तुमुपागतान् ॥ १४

प्रजा इव प्रजाः पाति समन्तादभयप्रदः ।
अथ कः स्यात्समुद्धर्ता राजभागस्य मज्जतः ॥ १५

न केवलेनाभयेन प्रजाः प्रददते धनम् ।
सम्यगभयं प्रदर्श्याऽपि ताभ्य आदीयते धनम् ॥ १६

न धनेन विना सैन्यं न सैन्येन विना जयः ।
न जयेन विना राज्यं न राज्येन विना सुखम् ॥ १७

अनुयुङ्क्तेऽनुयोक्ता यद्युक्तायुक्तोपपत्तिषु ।
तत्र व्यक्तं वदेद्वक्ता न त्वव्यक्तं कदाचन ॥ १८

प्रसिद्ध एव दिल्लीन्द्रः संसिद्ध्या स दुरासदः ।
किं पुनस्तेजसानेन भवदीयेन सङ्गतः ॥ १९

साहसी सहसोपेक्ष्य समृद्धां श्रियमात्मनः ।
अहो अनुसरत्येष यवनानाततायिनः ॥ २०

यावदत्याहितं नैति तावत्प्रतिविधीयते ।
न कूपखननं स्थाने दह्यमाने निकेतने ॥ २१

इति विज्ञाप्य तं भूपमन्योन्यमुखदर्शिभिः ।
तन्मतस्थायिमतिभिर्जोषमस्थायि मन्त्रिभिः ॥ २२

तदुक्तामुक्तिमाकर्ण्य स तु नीतिमदग्रणीः ।
लेखनीमादित करे साश्रूणी दधदक्षिणी ॥ २३

प्रजाभ्यो ह्यभयं दत्वा निरुणत्सि धनागमम् ।
अवजानासि चामात्यान्ममात्मान इवान्वहम् ॥ २४

उत्तिष्ठ शृङ्गारपुगत्तिष्ठ सज्जनपर्वते ।
इङ्गितज्ञाय कषया किं सौजात्यवतेर्वते ॥ २५

पद्यद्वयमिदं सम्यग्विलिख्य स्वयमीशिता ।
शम्भवे प्रापयामास पुरुषेण विजानता ॥ २६

तन्मुद्राङ्कमदः पत्रमातपत्रमिवात्मनि ।
मन्यमानो महाराजकुमारोऽयं व्यराजत ॥ २७

प्रस्थितः सज्जनगिरिं शम्भुराजः स्वयं यदा ।
मेने श्रृङ्गारनगरं नगरं न जनस्तदा ॥ २८

अथोपकण्ठमायातमकुण्ठमतिवैभवम् ।
चरेणावेदितचरं प्रमोदितचराचरम् ॥ २९

तनयं स्वामिनः शम्भुनामकं धनदायकम् ।
प्रत्युद्गम्य प्रणम्यापि सपदि प्रभुशासनात् ॥ ३०

स्थायुकस्तस्य दुर्गस्य दुर्गमादपि दुर्गमम् ।
पुरःसरैः परिचैरस्तथा सहचैर्नरैः ॥ ३१

सुधिया विश्वनाथेन नाथनिर्देशवर्तिना ।
द्विजैरन्यैश्च सहितं तत्तद्विद्योपजीविभिः ॥ ३२

पिनद्धकवचं सज्जं सायुधं सपरिच्छदम् ।
सपताकं सपटहं सवाहं नरवाहनम् ॥ ३३

सुविनीतः पुरोभूय पुरःसर इव स्वयम् ।
प्रापयामास शनकैः सज्जनाद्रिशिरोगृहम् ॥ ३४

असुभिः सम्मतेऽमुष्मिन्सज्जनाद्रिमिते सुते ।
असज्जनमिवात्मानममंस्तात्मनि पार्थिवः ॥ ३५

सज्जनाद्रिर्जनाल्हादविधाननिधिनाऽमुना ।
अधिरूढेन समभादुदयाद्रिरिवेन्दुना ॥ ३६

कदाचिदर्धरात्रेऽमुं सुप्तं तत्र निकेतने ।
नियोगेन किलेश्वर्याः प्राह वागशरीरिणी ॥ ३७

वत्स गच्छ द्रुतं तत्र यत्र दिल्लीपतेर्बलम् ।
प्रस्थितस्य तवाध्वानं प्रतिबद्धुं न कोऽप्यलम् ॥ ३८

प्रत्यूषे तु समुत्थाय स पूर्वेव द्युतिं वहन् ।
न्यगदद्द्रुतमानाय्य सज्जनाद्र्यधिकारिणम् ॥ ३९

महातीर्थं खलु महाबलिसङ्गमनामकम् ।
यद्दुद्धरति न स्नानमात्रेण बत नामकम् ॥ ४०

अद्य तद्याम्यहं तावत्त्वं तारकबलं महत् ।
प्रस्थापय मया साकं स्थापयात्राऽपि किञ्चन ॥ ४१

अस्त्यन्तिके हि महती ताम्रास्यानामनीकिनी ।
अथवा किं तया कार्यं मय्यस्त्याहवकारिणि ॥ ४२

महोत्साहस्तमित्युक्त्वा कृत्यवित्कृतिनां वरः ।
निरगात्सदनात्तस्मात्सज्जः स्वजनसंवृतः ॥ ४३

दुर्गपालमनुज्ञाप्य तोरणोपान्तचत्वरात् ।
स त्वरावान्महासत्त्वः पुरोभूत्स पुरःसरः ॥ ४४

तं यान्तमनुयान्ति स्म तदीयाः सर्व एव हि ।
इन्दिन्दिरा इवामोदमरविन्दवनोद्भवम् ॥ ४५

पदे पदे च तुरगस्तुरगस्तस्य गच्छतः ।
न्हेषयामास मुदिरं न्हेषमाणो मनोजवः ॥ ४६

किकीदिविप्रभृतिभिः शकुनैः शकुनावहैः ।
मरुता चानुकूलेन मृदुशीतसुगन्धिना ॥ ४७

सपदि स्थितयाभ्येत्य माहेय्या च सवत्सया ।
कुम्भेन चाम्भःपूर्णेन मन्वानो मुदमुन्नताम् ॥ ४८

यत्र कृष्णा च वेण्या[णी] च नद्यौ द्वे सङ्गते मिथः ।
तत्[हि]तीर्थे सारसदृक् स स्वदृग्गोचरं व्यधात् ॥ ४९

अथो यथावदाप्लुत्य सम्भेदे तत्र निर्वृतः ।
व्यतरद्विपुलं वित्तं विप्रेभ्यो विश्वविश्रुतः ॥ ५०

अथ वीररसावेशभरायत्तो मदोद्धतः ।
सप्तिवर्त्ती सप्तसप्तितेजाः कङ्कटकावृतः ॥ ५१

गौरगौरवभृद्गुर्व्या मौर्व्या योजितकार्मुकः ।
उपासङ्गमुखाकृष्यमाणबाणः सुदुर्धरः ॥ ५२

निदिष्टाननुयानाय दुर्गपालेन धीमता ।
राजपुत्रान्महाराजपुत्रस्तत्र वचोऽब्रवीत् ॥ ५३

शम्भुराज उवाच ।

कृतं बतानुयानेन भवतामवतामिह ।
यतो यातः परावृत्य यदि प्राणितुमिच्छथ ॥ ५४

एष व्रजामि दिल्लीन्द्रवाहिनीमवगाहितुम् ।
एष्यामि च पुनः स्वीयं सह्याद्रिं सहसार्दितुम् ॥ ५५

मत्सन्देशमिमं स्वाय दुर्गपालाय शंसत ।
अथवा शिवराजाय महाराजाय संसदि ॥ ५६

अमुष्योक्तिमिमां श्रुत्वा ययुस्ते च यथागतम् ।
प्रत्युद्ययुश्च दिल्लीन्द्रसैन्यानि तमुदङ्मुखम् ॥ ५७

सङ्गमे शम्भुना स्थेयं सज्जेन स्वजनैः समम् ।
दलेलेन च सम्प्रेष्य मुदेऽमुष्य निजम्बलम् ॥ ५८

समयः पूर्वमेवासीदयं शम्भुदलेलयोः ।
स्वस्वकार्यानुरोधेन मिथः सञ्जातहार्दयोः ॥ ५९

आडम्बराडम्बरेण दारिताम्बरगव्हरा ।
दिल्लीन्द्रसंज्ञया नाम सा ननाम पताकिनी ॥ ६०

शिवराजसुतं तत्र सर्वराजसु पूजितम् ।
बले बलेन सदृशं कपाटपृथुवक्षसम् ॥ ६१

कृष्णसारसदृक्षाक्षं मुकुराभमुखत्विषम् ।
पृथुभालं महाबाहुं सभालङ्कारमुज्ज्वलम् ॥ ६२

वाचा मृदुतरं वाचामाचारेण मनोहरम् ।
शिवराजात्मजं वीक्ष्य राजा वव्र[व]दात्मजः[जम्] ॥ ६३

साम्बन्धिकस्य सान्निध्यात्साम्यसम्बन्धमावहन् ।
अहंयुरभिसङ्गम्य व्हीत व्हीत इवाऽजनि ॥ ६४

शिवमिव युधि भीमं सम्यगुत्तीर्णभीमं
प्रहितबलसमेतं राजलक्ष्मीनिकेतम् ।
तमथ निरवहेलः प्रेमशाली दलेलः
श्रितहितनिजपद्यः प्रत्युदेति स्म सद्यः ॥ ६५

क्लृप्तोपचाररचनासुषमाश्रयाय
तत्तन्नृपालसमुदायचिरोषिताय ।
शम्भुं निजाय शिबिराय मनोहराय
दिल्लीदिवस्पतिचमूपतिरानिनाय ॥ ६६

अजनि हृदि यदीये कोऽपि हर्षोऽतिवेलः
स किल यवनसेनाधीशधुर्यो दलेलः ।
सपदि सदुपचारं कारयामास पार्श्वे
स्वशिबिरसमवेशं शम्भुसेनानिवेशम् ॥ ६७

इत्यनुपुराणे सूर्यवंशे निवासकरकवीन्द्रपरमानन्दप्रकाशितायामध्यायशतसंमितायां-
शुभलक्षणलक्षितायां वैयासिक्यां संहितायामध्यायः ।

मनीषिण ऊचुः ।

अथार्थशास्त्ररीतीनां नीतीनामपि वेत्तरि ।
अभेत्तरि स्थितीनां च छेत्तरि द्विषि मर्मणाम् ॥ १

शुद्धेन यशसा दिक्षु विदिक्ष्वपि च विश्रुते ।
राज्याधिकारिणि सुते प्रश्रिते सुबहुश्रुते ॥ २

वञ्चयित्वा जनं सर्वं विषयात्स्वाद्विनिर्गते ।
चिन्तामणाविवाकस्मात्करात्क्वचन विच्युते ॥ ३

सिद्धमन्त्र इवोपेत्य दैवात्सपदि विस्मृते ।
अध्वनोऽर्धेऽध्वनीनस्य वीते वीताविवोद्धते ॥ ४

पोते सांयात्रिकस्येव न तत्केतव्यसंयुते ।
प्रतिकूलेन मरुता द्वीपाद्द्वीपान्तरं श्रिते ॥ ५

युक्तो मयूरप्रमुखैर्मन्त्रिभिर्मन्त्रवेदिभिः ।
शिवराजः कृती तत्र कमुपायमचिन्तयत् ॥ ६

स च शम्भुर्महाभागः प्रागल्भ्यमधिकं वहन् ।
अन्वहं यवने तस्मिन्नहंयुरपि विश्वसन् ॥ ७

अवर्तत कथं सोऽपि शम्भौ स्वां भुवमागते ।
परमानन्द तत्सर्वं शंस सम्प्रति नः प्रति ॥ ८

कवीन्द्र उवाच ।

सज्जनाद्रेर्विनिर्गत्य सत्यसन्धे महाशये ।
सद्यः पौरुषमात्मीयं प्रदर्शयितुमुद्यते ॥ ९

सन्धाय दिल्लीपतिना शम्भौ तन्नीवृतं श्रिते ।
कर्तर्या कर्त्यमानेषु स्वेष्वन्त्रेष्विव कातरः ॥ १०

वत्सलः सच्छलान्म्लेच्छबलादतिबलाद्भयम् ।
तस्मिन्सम्भावयन्भूरि शिवराजोऽन्वतप्यत ॥ ११

शिवराज उवाच ।

मयाऽवरधिया शम्भुर्नोपकण्ठे निवेशितः ।
संसिद्धयैव विशुद्धात्मा न च कण्ठमणीकृतः ॥ १२

मुषिता मन्त्रिभिः सर्वैर्मदीया शेमुषी तथा ।
स आत्मजो ममात्मेव सपत्नानाश्रयद्यथा ॥ १३

यदर्थं राज्यमेतन्मे स किमर्थं श्रितः परान् ।
नानुबध्नाति ह स्वार्थोऽप्यभिमानवतो नरान् ॥ १४

उत्सृज्य यः सिद्धमर्थमसिद्धं लब्धुमिच्छति ।
लब्ध्वापि स इमं दैवात्सद्यस्तमिव ह्रास्यति ॥ १५

यदसावतिवैयात्याद्यवनाञ्ज्ञातिवैरिणः ।
अश्रयच्छ्रेयसे स्वाय तेन मे दूयते मनः ॥ १६

आभ्यन्तरेण कलिना बलिना स उपप्लुतः ।
पश्यतो मे बतोड्डीय करात्कीर इवागमत् ॥ १७

त्वया बालतया तासु तासु लीलासु लालसन् ।
अहो अनागसं तं प्रत्यवोचं परुषं वचः ॥ १८

तत्तच्चिन्ताचयाम्भोधिवीचिविह्वलितात्मना ।
इत्थं व्रतानुतेपे च तेपे च प्रभुणाऽमुना ॥ १९

अथ तं स्वीयसाम्राज्यस्थितिनैश्चिन्त्यनीरधेः ।
सेतुं सद्यःसमानेतुं शक्तः प्रायतत प्रभुः ॥ २०

शम्भुरप्यनुभावेन स्वेन तां धुरमुद्वहन् ।
तृणायामन्यत तदा यवनानीकिनीगणम् ॥ २१

दलेलस्तु स्वयं नीत्वा शिबिराग्र शिवात्मजम् ।
रहः प्राह महाबुद्धिः स्वासनार्द्धोपवेशितम् ॥ २२

दलेल उवाच ।

निधाय मयि विश्रम्भमायातोऽसि वरं कृतम् ।
गुरुणा त्वामनादृत्य स्वं गौरवमनादृतम् ॥ २३

श्रेयसा भूयसावाप्य स्वसमान्विषमाशया: ।
अहंयुतायुता: केचिन्न सहन्ते सुतानपि ॥ २४

न मदीया: श्रिय: किन्तु तावकीना इमा श्रिय: ।
इह मावह सन्देहं पुत्रादप्यसि मे प्रिय: ॥ २५

न दानेन विना सम्पन्न शीलेन विना वधू: ।
न सत्येन विना वाणी राजते राजनन्दन ॥ २६

धन्ववाटं विदर्भञ्च लब्धान्यानपि नीवृत: ।
प्रयच्छ प्रक्रियास्तास्ता: क्रियाश्चाभिमता: क्रिया: ॥ २७

महाप्रभुरिमां यस्मै सत्क्रियां त्वय्यविक्रियाम् ।
क्रियावति करोत्यद्य कार्यमार्य कुरुष्व तत् ॥ २८

त्वद्धिताय प्रवृत्तस्य यद्यपि स्यान्ममाहितम् ।
तथापि तन्महाबाहो मया सम्यगुरीकृतम् ॥ २९

आभिर्वाग्भि: प्रगल्भाभि: स प्रोक्तस्तेन वाग्मिना ।
समवोचत पीयूषसर:सहचरं वच: ॥ ३०

उड्डीय नीडात्स्वार्थाय जातपक्षा: खगा यथा ।
पितु: सनीडात्क्रामन्ति तथा पुत्रा: सुशिक्षिता: ॥ ३१

प्रवसेल्लब्धविद्यश्चेद्दिधित्सु: स्वाम्प्रसिद्धताम् ।
जानता गुरुणा तर्हि कुत: स विनिवार्यताम् ॥ ३२

वाहयित्वा धुरं धुर्यं परीक्षन्ते परीक्षका: ।
अस्य नैष गुण: किन्तु तस्य वित्तोस्त्यसौ यत: ॥ ३३

केन लोकेन नाज्ञायि यथा दिल्लीपतिस्तथा ।
इह कर्तुमकर्तुं वा भवानेवाधिभू: स्वत: ॥ ३४

लङ्घते किल कल्पान्ते मर्यादां मकरालय: ।
न तु जातु विलङ्घन्ते भारतीं स्वां भवादृशा: ॥ ३५

हितानामहितानां वा हितार्थं य: प्रवर्तते ।
तस्योपकृतिशीलस्य नाहितं जातु जायते ॥ ३६

अहितीभूयते येन हितस्य हितकारिणः ।
द्रुह्यन्ति द्युसदस्तस्मै कृतघ्नायापकारिणे ॥ ३७

त्वत्तः सर्वमताभिज्ञे त्वयि विज्ञापना तथा ।
स्फटिकैर्घटिते सौधे दह्यमाना सुधा यथा ॥ ३८

इमां दलेलः सरसाममुष्य वाणीमुदारां मनसा विमृश्य ।
भूयांसि भूपालमणेः शिवस्य श्रेयांसि मेने स्थगितश्चिरस्य ॥ ३९

अथैष तस्मै द्विरदांस्तुरङ्गान्
दिल्लीश्वरेण प्रहितानुदग्रान् ।
शृङ्गारितान्स्वाभरणोपपन्नान्
समर्पयामास कृतोरुमानः ॥ ४०

तं तं प्रपद्य परिबर्हमनेकमर्हं
सम्भावितानि बिरुदानि च तानि तानि ।
सद्यो दलेलविनियोजितसन्निवेशं
शम्भुस्ततो निजमियाय चमूनिवेशम् ॥ ४१

इत्यनुपुराणे सूर्यवंशे निवास० अध्यायः ।

कवीन्द्र उवाच ।

ततो दिने दिने तत्र शम्भुराजः प्रतापवान् ।
अनुसारविदः सारवतः पर्वतवत् स्थिरान् ॥ १

सत्वरान्स्वामिकार्येषु पद्भ्यामपि च गत्वरान् ।
तत्तद्वेतिधरान्धीरान्धुरीणान्धुर्यकर्मणि ॥ २

संसप्तकान्परिज्ञातानभिज्ञातान् यशस्विनः ।
उदारप्रकृतीन्भव्याकृतीनविकृतीन्कृती ॥ ३

समग्रहीत्सङ्ग्रहार्थी सैनिकान्सप्तिवाहिनः ।
शिखावदोजसां येषां विशिखाः शब्दवेधिनः ॥ ४

अभ्याहवाभिमानिन्यः फलकिन्यः स्मयोद्धताः ।
अमुं पर्यचरंस्तत्र पत्तिचम्वः सहस्रशः ॥ ५

सत्वन्वहं मदोन्मत्ते भद्रजातौ मतङ्गजे ।
शृङ्गारिते मदोदग्रे समग्रानीकमध्यगे ॥ ६

दलेलेन सहासीनः पीनस्कन्धः सुलोचनः ।
नमतो नमयन्मौलीन्यवनानामनेकशः ॥ ७

मुष्णन्तेजांसि सर्वेषां जिष्णुप्रतिमविक्रमः ।
गृह्णन्प्रणामं केषांचित्कांश्चित्पश्यन्कृपादृशा ॥ ८

हसन्कैश्चिद्विलासेन कांश्चित्कुर्वन्कथां मिथः ।
स्वजनेन समं साक्षात्सुधासहचरोन्नतः ॥ ९

अखर्वगर्वैर्वरस्थैः प्रासपट्टिशपाणिभिः ।
अनुवीतो महाशूरैः शक्रोऽमरवरैर्यथा ॥ १०

अन्यान्यायुधजातानि तानि तानि समन्ततः ।
सर्ज्जीविधाय धावद्भिः पुरः परिजनैरलम् ॥ ११

वृतो महोदग्रधामप्रधानैः प्रधनोद्धतैः ।
अनुवीतो विनीतात्मा महाराजात्मजः कृती ॥ १२

सैन्यमध्येऽतिशुशुभे षण्मुखः सुमुखो यथा ।
तदा दलेलः प्रोद्दिल्लभुजधामसमुन्नतः ॥ १३

शम्भुराजं समुद्वीक्ष्य वचनं किञ्चिदब्रवीत् ।
सुवर्णघटितं चेतोहारि पीयूषसुन्दरम् ॥ १४

शक्रप्रस्थैकशक्रेणावक्रेण प्रधनप्रथः ।
प्रार्थितस्त्वं महाराजासह्यं सह्यमुपद्रुतुम् ॥ १५

स्वायत्तीकर्तुमप्युच्चैस्त्वद्धहस्तेन केवलम् ।
दातुं महाधिपत्यं च सत्यं किञ्चित्पुनस्तव ॥ १६

त्यक्तलोकैकवृत्तस्य ममतामोहितात्मनः ।
शिवराजाधिराज्यं च प्रशासतु पुनर्भवान् ॥ १७

सत्कर्म वाप्यसत्कर्म कर्तव्यं विजिगीषुणा ।
कीर्तिर्वाप्यपकीर्तिर्वा यथा स्याच्छाश्वतीः समाः ॥ १८

राजराजं दशमुखोऽग्रजं पितृसमं स्वयम् ।
पराजित्याग्रहील्लङ्कां शङ्कातङ्कमित्रार्जिताम् ॥ १९

सत्यसन्धं कुशलवौ रामं दशरथात्मजम् ।
पराजित्य स्वजनकं राज्यश्रियमवापतुः ॥ २०

अजागलस्तन इवावध्येयमधिकृत्य सः ।
शौरिः स्वजनकं शूरं स्वयं राज्यमथाकरोत् ॥ २१

दितिजान्दनुजानिन्द्रो ज्येष्ठान्प्रेष्ठतमान्गुणैः ।
प्राज्यसाम्राज्यपदवीं नियम्याचीकरत्कृती ॥ २२

आचार्यमार्यं तं द्रोणं स निहत्य वृकोदरः ।
धृष्टद्युम्नं पुरस्कृत्य वीरलक्ष्मीमबीभरत् ॥ २३

शिखण्डिकृतसाहाय्यो भीष्मं भीष्मतराकृतिम् ।
आजघानार्जुनः सङ्ख्ये राज्यलोलुभमानसः ॥ २३

धर्मराजोऽपि धर्मात्मा मातुलं शल्यनामकम् ।
अभिहत्यैकसाम्राज्यपदवीं समदीधरत् ॥ २४

घातयित्वा रामकराद्वालिनं बलिनां वरम् ।
सुग्रीवोऽग्रजमत्युच्चैः साम्राज्यमकरोद्वशी ॥ २५

विभीषणेन सम्भाष्यान्तरं भेदं रघूद्वहे ।
घातितः स्वाग्रजो नाम रावणो लोकरावणः ॥ २६

क्षत्रियान्तकरो घोरो गाङ्गेयेन भृगूद्वहः ।
अवलिप्त इति ज्ञातो हेलितो विजितोऽपि च ॥ २७

विघ्नेशानं विनिर्जित्य कार्तिकेयेन धीमता ।
सेनापतित्वमाप्राप्तं प्रताप्याखिलवैरिणः ॥ २८

तातं साहिजहानं स्वङ्कारागारे सुदुःसहे ।
ओरङ्गशाहः संयम्य दिल्लीन्द्रत्वमुपागमत् ॥ २९

इत्थं सुदुःसहं कर्माचरन्ति विजिगीषवः ।
भूमण्डलाखण्डलत्वं प्रथामनुभवन्ति हि ॥ ३०

जलबुद्बुदवत्सर्वं जीवितं मनुजा[देहिना]मिदम् ।
तस्मात्सर्वात्मना कार्यो विक्रमः प्रबुभूषुणा ॥ ३१

ज्ञाताः क्षितौ धरापाला ये विक्रमपराङ्मुखाः ।
नाम तेषां न केनाऽपि श्रूयते परिपठ्यते ॥ ३२

यावन्नाम नरस्यास्ति तावद्देवा भजन्त्युत ।
तं सन्तश्च प्रशंसन्ति सङ्कथासु कथास्वपि ॥ ३३

उद्यमेन विना नास्ति विक्रमो विक्रमं विना ।
सिद्धिः सिद्धिं विना ख्यातिर्विना ख्यातिं महद्यशः ॥ ३४

महद्यशो विनावश्यं जगन्न जगतो विना ।
रतिः प्राज्यैकसाम्राज्यपदवी नानुभूयते ॥ ३५

त्वं समृद्धः समिद्धाग्निप्रतापस्तपनोज्ज्वलः ।
वर्धिष्णुजिष्णुरोचिष्णुधामाराम इवापरः ॥ ३६

पृथुकोदण्डनिर्मुक्तकाण्डमण्डलताडिताः ।
हृदि निद्रां दिवा रात्रौ न ते गच्छन्ति दुर्हृदः ॥ ३७

भवत्प्रतापसन्तप्तस्तपनः प्रतिवासरम् ।
निमज्जनं तनोत्येव सायं सायं सरित्पतौ ॥ ३८

भवत्कीर्त्या परित्रस्तः कुमुदाधिपतिः क्षयम् ।
प्रतिमासं कृष्णपक्षे सङ्गच्छति नृपात्मज ॥ ३९

भवतो विश्वविजयप्रख्यातबलशोभिनः ।
अरातितां भ्रुवमपि कः सहेताहितं चरन् ॥ ४०

लोभादिविष्टैः सचिवैर्ममताहृतचेतसः ।
पितुस्त्वं कलिवीतस्य पदं संसाधयिष्यसि ॥ ४१

स्वभावयेति सम्भाष्य दलेलो गर्वकुञ्जरः ।
अतिमात्रं धनुस्वीयं यथा तत्त्रैम्बकं[त्रैय्यम्बकं] धनुः ॥ ४२

स्वर्णपृष्ठं भारसहं कमनीयतराकृति ।
शार्ङ्गं हरेर्यथा शार्ङ्गं स्वर्णबिन्दुविचित्रितम् ॥ ४३

लसद्गुणं वीरमनोहारि दारुणदारणम् ।
कारणं शौर्यसम्पत्तेर्युद्धरङ्गविभूषणम् ॥ ४४

सारणं बलमत्तानां परवारणवारणम् ।
हसत्तु कोटियुगलाग्राभ्यां स्वर्णहिमाचलौ ॥ ४५

विधात्रा विहितं किन्तु मेरुविन्ध्याद्रिणो[?]रलम् ।
तुलनाय महारत्नभूतं नूत्नतमं श्रिया ॥ ४६

अग्रे चकार जिज्ञासुर्बलं तस्य महात्मनः ।
कुरु सज्जं राजपुत्रेत्युच्चैर्वाचमवोचत ॥ ४७

पिता माता सुहृद्बन्धुर्वैमात्रेय: सहोदर: ।
नियन्तव्यो नरेन्द्रेणेत्युक्त्वा मौनमथादधे ॥ ४८

महामानी महासत्वो महोत्साहो महोद्यम: ।
निशम्य वचनं सर्वं विज्यं वीक्ष्य परं धनु: ॥ ४९

शम्भुराजो निजग्राह तरुणोऽरुणलोचन: ।
जानन्बलं दलेलस्य महद्दलविलासिन: ॥ ५०

आचकर्ष यथा रामो भार्गवाद्रेणुकात्मजात् ।
विचकर्ष यथा राजकुमारो राजमण्डले ॥ ५१

चकर्ष तेजस्तत्रोच्चैर्दलेलस्य दलात्मन: ।
शमला कापि सुषमा तन्मुखे स्थितिमातनोत् ॥ ५२

ररक्ष जीवितं तस्य ताम्रसेनापतेरलम् ।
ऊर्ध्वं मुमोच तं बाणं मित्रत्वं भावयन्हृदि ॥ ५३

अवीवदत्तदा तत्र दलेलं बलिनां वरम् ।
सत्यमुक्तं दलपते तेज: सम्वर्धितं त्वया ॥ ५४

निजाहितान्कुमतिनो नियमिष्यामि सर्वथा ।
तथा यत्नं विधास्यामि यथा स्याद्विजयो मम ॥ ५५

विशन्ति यदि पातालं व्रजन्ति सुरपर्वतम् ।
भ्रमन्ति यदि दिक्प्रान्ते नियमिष्ये तथाप्यमून् ॥ ५६

त्वयि सख्यत्वमायाते न्यूनं किं स्यान्ममाधुना ।
करस्था एव दृश्यन्ते सन्नद्धा: सर्वसिद्धय: ॥ ५७

भवदालम्बमात्रस्यातिमात्रबलपौरुष: ।
शक्रस्यापि पदं प्राप्तुं भूयात्को नु मम श्रम: ॥ ५८

लब्ध्वा सहायं सुग्रीवं प्लवङ्गानामधीश्वरम् ।
निहतो रामचन्द्रेण रावणो राक्षसाधिप: ॥ ५९

वानराणामधिपति: सुग्रीवो नाम वानर: ।
कृत्वा सहायं श्रीरामं वालिनं हतवान्पुरा ॥ ६०

कृष्णं सहायमाकल्प्यानल्पं सद्गुणशालिनम् ।
धनञ्जयो रणे कर्णमाजघान स्मयोद्धत: ॥ ६१

माधवैकसहायेन सुराधिपतिना बलात् ।
हतो वृत्रो विचित्राणि चरित्राणि कृतानि च ॥ ६२

वह्निमात्रसहायेन रुद्रेण मदनः पुरा ।
स्निग्धमुग्धतनुर्दग्धोऽसाधि कीर्तिर्दिगन्तरे ॥ ६३

बिभीषणसहायेन सौमित्रेयेण धीमता ।
जीविताद्भ्रंशितो मेघनादो बत मदोद्धतः ॥ ६४

अनलेनानिले सख्यं मुख्यं सम्भाव्य सर्वदा ।
दन्दह्यते वनं घोरमसह्यममरैरपि ॥ ६५

खाण्डवे पाण्डवं लब्ध्वा सहायं कृष्णमप्युत ।
अकरोत्ताण्डवं वह्निराखण्डलमहेलयन् ॥ ६६

अरुणं सारथिं कृत्वा भास्करेण प्रभाभरैः ।
व्यापिता भुवनश्रेणी निःश्रेणी श्रेयसःकृता ॥ ६७

चतुर्भिर्भ्रातृभिः सार्धं द्रुपदाद्यैर्नराधिपैः ।
लब्ध्वा साहाय्यकं धर्मराजो राज्यमथाकरोत् ॥ ६८

बृहन्नडासहायेनोत्तरेण प्रविजानता ।
विजिताः कौरवाः सर्वे भीष्मद्रोणपुरःसराः ॥ ६९

देवसेनासखित्वेन विशाखेनाखिलाहितः ।
तारको निहितो सङ्ख्ये मुख्येनामित्रघातिना ॥ ७०

पुष्यवद्भ्यां सुधापाने राहुर्बहुमदोद्धतः ।
घातितो विष्णुचक्रेण वक्रदैत्यविदारिणा ॥ ७१

सन्ध्यामात्रसहायेन नृसिंहेनासुरद्विषा ।
हिरण्यकशिपोर्वक्षो दारितं नखरैः खरैः ॥ ७२

इत्यादि[वि] चिन्त्य हृदये दिल्लीश्वरचमूपतिः ।
कल्पद्रुममिव राज्यार्थी श्रितोऽस्मि भवदाश्रयम् ॥ ७३

मनोरथा मदीया ये ते सिद्धा इति भावये ।
पथ्यामुतथ्यानुजवदवादीस्त्वं यतो गिरम् ॥ ७४

तथ्यपथ्यस्य को लोके वक्ता स्यात्त्वां विना मम ।
त्वमेव मित्रं मित्राभतेजःपुञ्जसमुद्धरम् ॥ ७५

जनकेन विहीनोऽस्मि ममताग्रस्तचेतसा ।
वैमात्रेयेण शनिना विदूरमभिलक्षितः ॥ ७६

मयूरादिप्रभृतिभिः प्रजाविप्लवकारिभिः ।
राक्षसैरिव दुष्प्रेक्ष्यैर्दूराद्दुष्टैः कुमन्त्रिभिः ॥ ७७

जनकौ मोहममताग्रस्तावपि चमूपते ।
कलिगौरवतो यर्हि तर्हि पूज्यतमौ मम ॥ ७८

प्रजानामेवकारुण्याद्दुष्टान्दमयितुं बलात् ।
शासितुं सचिवान्सेनापतीन्स्तेयादिमोहितान् ॥ ७९

मदीयमेव तद्राज्यं तत्र कः स्याच्छ्रमो मम ।
केनचिद्धेतुना सेनापतेः सख्यमुरीकृतम् ॥ ८०

जनकानन्तरं राजा ज्येष्ठपुत्रो भवत्युत ।
पण्डिताः कथयन्त्युच्चैर्देशे देशे सभास्वपि ॥ ८१

अहं ज्येष्ठो गरिष्ठश्च कलाभिर्बहुभिर्गुणैः ।
महाराजस्य पदवीमहं भोक्ता गुणाकरः ॥ ८२

त्वत्सहायेन दिल्लीन्द्रप्रसादेन मयाऽधुना ।
देशदुर्गाणि बहुधा पत्तनानि सहस्रशः ॥ ८३

साधयिष्ये दिवारात्रं रिपूणामिति चिन्तये ।
इति लालप्य तं तत्र दलेलं शम्भुभूपतिः ॥ ८४

महावीररसावेशाञ्चितफुल्लतनूरुहः ।
बभौ सूर्य इव श्रीमान् राजपुत्रो महाद्युतिः ॥ ८५

ततो मौनमुपागच्छद्विचक्षणकृतक्षणः ।
कुमार इव तेजस्वी कुमारः शिवभूपतेः ॥ ८६

श्रुत्वा दलेलः सकलमकलङ्कतरं वचः ।
ओरङ्गशाहसन्देशवर्णदूताननुस्मरन् ॥ ८७

महाप्रेमभरारम्भं दर्शयन्वचसाधिकम् ।
अस्तुवच्छम्भुनृपतिं पारितोषिकमाददत् ॥ ८८

दिने दिने गजारूढौ श्रीदलेलशिवात्मजौ ।
कथयन्तः[न्तौ] कथा इत्थं दिनानि नयतश्चिरम् ॥ ८९

ओरङ्गशाहसन्देशाद्विजयाव्हपुरं प्रति ।
प्रस्थानमकरोच्छम्भुमग्रे कृत्वा चमूपतिः ॥ ९०

भूपालदुर्गदुर्धर्षे शिवराजस्य धीमतः ।
शम्भुराजकरेणोच्चैरभिमर्द्याग्रहीत्कृती ॥ ९१

अन्यान्यपि च दुर्गाणि राजपुत्रपुरःसरः ।
अकरोत्स्वकरस्थानि सुस्वस्थानि धनादिभिः ॥ ९२

इत्थं शम्भुनृपो दलेलकटकाग्रे सञ्चरन्सर्वदा
युद्धक्रुद्धविरुद्धराजपटलीं निघ्नन्कृतघ्नानपि ।
तं भूपालगडं क्रुधा विकथतामानीय मानी स्वयं
धीरः सान्द्रकृपाम्बुधिः समधिकं प्रेम्णा दलेलेऽर्पयत् ॥ ९३

योद्धा योद्धा समिद्धानलसमविलसच्चण्डबाहुप्रतापो
निर्दग्धारातिरण्यः समधिकधिषणः शूरसेनाशरण्यः ।
सानन्दं नन्दनन्दप्रतिमनवयशस्तोमसोमादयः श्रीः
पश्यन्दिल्लीन्द्रसेनापतिमतिमहितो राजसूनुश्चकासे ॥ ९४

भूपालादिगडाः फुडा अपि तथा श्रीशम्भुसाहाय्यतः
स्वायत्तीरचिता अनीकपतिना श्रीमद्दलेलेन यत् ।
तत्संश्रुत्य विचिन्त्य विक्रमभरं चित्तेन नन्दोच्चकै-
र्दिल्लीन्द्रः शिवभूमिपालविषये नृत्यानि तेने कलिः ॥ ९५

इति विहितजयश्रीः संश्रितो वीरसङ्घैः
समधिकपदबन्धैर्मागधैःस्तूयमानः ।
शिवनरपतिपुत्रश्चारुचञ्चच्चरित्रः
प्रतिसमरमजस्रं द्योतति स्मातिदृप्तः ॥ ९६

किल कलिरपि भूयो वीक्ष्य वृद्धिं स्वकीयां
निजहृदि बहु मेने मोहपूर्वप्रधानान् ।
कृतमिति बत कृत्यं भावयन्भव्यभावै-
रधिकतमविलासः सम्भ्रमेणाजहर्ष ॥ ९७

तत्तत्कार्यपरम्पराविरचनाद्दुर्दान्तसम्मर्दनाद्
वीराणां परिपालनाद्भुजबलात्तत्तत्कलाकल्पनात् ।
श्रीशम्भोः करुणाकटाक्षविभवाच्छ्रीमाञ् शिवस्यात्मजः
शम्भुः प्रेष्ठतमो बभूव सततं दिल्लीन्द्रसेनापतेः ॥ ९८

इत्यनुपुराणे सूर्यवंशे निवासकरकवीन्द्रपरमानन्दकृताबध्यायः ।

मनीषिण ऊचुः ।

अथ भूपालदुर्गं च पितुर्न परिपालितम् ।
बत तद्वर्ति चानीकं शम्भुना विकथीकृतम् ॥ १

स तु शम्भुः शिवस्योच्चैः सुतः सर्वजनस्तुतः ।
अकरोद्यदनर्हं तत्प्रतिभाति न वस्तुतः ॥ २

स हि तत्र स्वयं कर्तुमकर्तुं चाखिलं प्रभुः ।
अकरोदसदक्कर्म क्रूरं तत्केन हेतुना ॥ ३

कवीन्द्र उवाच ।

पत्तिसेनापतिर्यावत्तावदेत्य शिवात्मजः ।
बतेदमादिशद्दूतो द्वास्थं ग्रामाधिकारिणम् ॥ ४

दूत उवाच ।

नोदग्रता गिरावस्मिन्नच सैन्यसमग्रता ।
द्विषन्निग्राहकेऽमुष्मिन्दले चेयमुदग्रता ॥ ५

दलेलः सत्यसन्धोऽयं निहत्य त्वां ससैनिकम् ।
गुरुरोषो गिरेरस्य शकलानि करिष्यति ॥ ६

उचितं तद्यदुज्झन्ति स्वामिनोऽर्थाय जीवितम् ।
अन्यथा तु स्वयं स्वाय बतानर्थाय केवलम् ॥ ७

अतो दुर्गमिदं मुञ्च श्रयामुं च महाप्रभुम् ।
अलं युद्धेन ते मन्द बलं निजमपश्यतः ॥ ८

रामसिंहस्य तनयः कृष्णसिंहः सुदुर्धरः ।
जगत्सिंहमुखाश्चान्ये राजपुत्राः प्रतापिनः ॥ ९

श्रीमाननूपसिंहश्च पद्मसिंहश्च विश्रुतः ।
तथैव केसरीसिंहः कर्णसिंहसुता इमे ॥ १०

अमुना शिवराजस्य महाराजस्य सूनुना ।
साधवः साधुना सार्द्धं ह्यं हार्दमदीधरन् ॥ ११

अमीः स्वभावतस्तत्र यद्यच्चक्रे स उद्धतः ।
ततत्सोढं दलेलेन परां वृद्धिमुपेयुषा ॥ १२

शम्भुः सेनापतेर्वाक्यमकरोन्नाकरोदपि ।
सत्वस्य पृथुसत्वस्य व्यधत्तैव महामतिः ॥ १२

अथ स्वार्थैकलुब्धेन मरुत्वत्प्रस्थभूभृता ।
तनयं सह्यपालस्य स्वायत्तमिव मन्वता ॥ १३

समलेखि दलेलाय सेनाधिपतये यथा ।
कथयिष्याम्यशेषेण श्रूयतां विबुधास्तथा ॥ १४

यद्यदर्थयते शम्भुस्तत्तदस्मै प्रदीयताम् ।
दाक्षिणात्यशिशावस्मिन्सर्वथैवावधीयताम् ॥ १५

प्रस्थीयतां ततः सद्यः स्थीयतां न मनागपि ।
सन्नाह्य वाहिनी सर्वा सह्याद्रिं प्रति नीयताम् ॥ १६

अथ वा विजयाह्वं प्राङ्नगरं तन्नियम्यताम् ।
धत्ते यदवलम्बेन सह्यभूभृदजय्यताम् ॥ १७

एनं[वं]स एनमादेशं नतेन शिरसावहन् ।
प्रतस्थे प्रमनाः सद्यः समग्रपृतनाग्रणीः ॥ १८

स्वेन सेनासमूहेन व्यूढेन प्रौढविक्रमः ।
तदग्रे भूदुदग्रश्रीर्दुर्धर्षः शिवनन्दनः ॥ १९

चलत्यस्मिंश्च भूपाले चतुरङ्गचमूत्थितैः ।
धूलिधाराभैरैरन्तरधीयन्त धराधराः ॥ २०

तदानीमुन्मदानीकभरभारार्दिता धरा ।
दराद्दिवमिवाधावद्रेणुधोरणिदम्भिनी ॥ २१

प्रथितागाधभावानामापगानां तदध्वनि ।
पयः प्रसृतिभिर्लभ्यमलभ्यमपि चाभवत् ॥ २२

सैन्यैरध्युषितास्तस्य यवनस्याच्चवर्त्मनः ।
नद्यो न द्योतयामासुः स्वगमात्पतिमात्मनः ॥ २३

अभीकः स बलाम्भोधिः शनैरभिसरंस्तदा ।
महामानं लघूकर्तुं सरितामभवत्प्रभुः ॥ २४

श्रूयमाणः शिवस्याथ सीमानं येदिलस्य च ।
दलेलः स्वामिवचनाद्विमुखोऽहिरिवाभवत् ॥ २५

सेनान्याऽहनि कस्मिंश्चिद्दूरादभिमुखीभवन् ।
मुदिराणामिवोदग्रः शुश्रुवे ध्वनिरध्वनि ॥ २६

अथैष शम्भुमाहूय हस्तिवर्ती हयस्थितम् ।
स्वयं वेदितवृत्तोऽपि पप्रच्छ परवीरजित् ॥ २७

दलेल उवाच ।

विना मेघागमं मेघान्गर्जतोऽमून्विलोकय ।
तडितोऽपि च तेजोभिः परिदीपयतीर्दिवम् ॥ २८

शंस जिज्ञासमानाय तदिदं वत्स वेत्सि चेत् ।
पृच्छन्तामिति स प्राह प्रहसन्तं हसन्मुखः ॥ २९

दिल्लीपरिवृढो येन युध्यते बहुशः समाः ।
तत्सैनिकाः स्वयं ये ते भूपालगिरिवर्तिनः ॥ ३०

दीपयन्ति दिवं सर्वा हेतयोमूः सहेतयः ।
स काल एव सम्पातमदसीयं सहेत यः ॥ ३१

तमित्यभिदधावेस्मि[तस्मिन्नभिदधानेऽस्मिन्] दधाने वीरसम्पदम् ।
साभिमानेव सेनेयं तमेवाप शिलोच्चयम् ॥ ३२

ततस्तद्भूमिभृद्दुर्गं सद्य एवादिदित्सुना ।
स्वयं निविविशे तत्र सेनान्या सैन्यमात्मनः ॥ ३३

हरिद्भिर्हरिदेवोच्चैः पीताभिः पीत एव च ।
नीलाभिर्नील एवाथ श्वेताभिः श्वेत एव च ॥ ३४

शोण एव च शोणाभिश्चित्राभिश्चित्र एव च ।
अदभ्रतरसन्ध्याभ्ररेखाभिरिव तत्क्षणम् ॥ ३५

आरोहन्तीभिरभितो बलिनामारुरुक्षताम् ।
द्विषतां वैजयन्तीभिरभूद्भूपालभूधरः ॥ ३६

मरुत्प्रसरदाकुञ्चत्तत्केतुपटाञ्चलः ।
स बभौ समये तत्र सपतत्र इवाचलः ॥ ३७

अथादेशाद्दलेलस्य सैनिकास्ते सहस्रशः ।
असहन्त शिलावर्षं हन्त केचन संहताः ॥ ३८

दुर्गमे गिरिदुर्गेऽस्मिन्दृपद्वर्षाणि वर्षति ।
आरोहन्तः स्वयं हन्त केऽपि चर्मासिपाणयः ॥ ३९

शूराः क्षरदसृक्पूराः क्षितिं दूरादरञ्जयन् ।
शीर्यमाणशिरस्कन्धकरकूर्परवक्षसाः ॥ ४०

आरुह्यारुह्य संश्लिष्टतटाः सन्नद्धकङ्कटाः ।
वीराः केऽपि तदोत्तालास्तारा इव विरेजिरे ॥ ४१

सोढ्वाभ्यापततां पातानश्मनां पृथुवर्ष्मणाम् ।
क्रुधा महायुधाः केचिदधिगत्याप्यधित्यकाम् ॥ ४२

खदिराङ्गारवर्षेण स प्रकर्षेण तत्क्षणम् ।
भस्मतां प्रत्यपद्यन्त पश्यतां पार्श्ववर्तिनाम् ॥ ४३

अथ धीरैर्महावीरैर्गिरिदुर्गावलम्बिभिः ।
महतः स्वामिनोऽर्थाय जीवितं मोक्तुमुद्यतैः ॥ ४४

केषुचित्पाल्यमानेषु पातितेषु च केषुचित् ।
विद्रावितेषु विद्राव्यमाणेष्वपि च केषुचित् ॥ ४५

गाढवर्मा तदा शम्भुवर्मा चर्मासिभृत्स्वयम् ।
धन्विभिर्गदिभिर्वीरैः प्रासिभिश्चन्द्रहासिभिः ॥ ४६

त्रिशूलिभिर्मुद्गरिभिर्वाणिभिर्वारबाणिभिः ।
मानिभिः सहितो मानी शम्भुराजोऽनुयायिभिः ॥ ४७

अधिरुह्य धरं सद्यस्तदा क्रुद्ध इवान्तकः ।
युध्यमानो विरुद्धानां व्यदधात्कदनं महत् ॥ ४८

अलं भिया धियाऽलम्भि किमियं वो महायुधाः ।
द्विषतोऽमून्निगृण्हीत सङ्गृण्हीत यशो युधा ॥ ४९

इति शम्भुवचः श्रुत्वा विद्रवन्तो न विद्रुताः ।
विद्रुतास्तु परावृत्य पुनर्युद्धाय संहताः ॥ ५०

स धन्वी धन्व धुन्वानस्तन्वानः शरमोक्षणम् ।
विपक्षान्क्षपयन्नैक्षि दुर्लक्षः पार्थवत्क्षणम् ॥ ५१

स तेषां युध्यमानानां समानानां क्षुरादिभिः ।
पार्ष्णीन्पाणीन्कफोणींश्च तथान्त्राणि त्रिकाणि च ॥ ५२

पृश्नीन्पृष्ठीवदस्थीनि सक्थीनि च भुजाः स्फिजः ।
क्रूरकर्मकृतां तेषां पृथक्पृथगथाकरोत् ॥ ५३

इत्थं राजकुमारेण कुमारेणेव कुप्यता ।
शक्रारिषु समग्रेषु दुर्गरक्षेष्वनेकशः ॥ ५४

इषुभिः शकलीकृत्य पातितेषु समन्ततः ।
स्वप्नदृष्टेष्विवाशेषेष्वपि नष्टेषु विव्हलः ॥ ५६

अपहृत्याचलादस्मादकस्मात्क्वापि निर्गतः ।
सकलं स्वस्य गर्वस्य फलं प्राप फिरङ्गजित् ॥ ५७

प्रध्वनल्लोलकल्लोला क्रव्यकर्दमदुर्गमा ।
क्रूराकारा तदापारा प्रससारासृगापगा ॥ ५८

आप्लुताः सकुलकं सहदारैर्वीरलोहिततरङ्गवतीषु ।
मेदसा मसृणितानि तदानीमाशुराशु पिशितानि पिशाचाः ॥ ५९

इत्थमेनमचलं युधि जित्वा शम्भुरेष विजयी पृथुसत्वः ।
साहसीसमुदितैर्मुदितैः स्वैः सैनिकैः सह दलेलमपश्यत् ॥ ६०

इत्यनुपुराणे कवीन्द्र अध्यायः ।

---

*श्रीगोविन्द । कवीन्द्र उवाच ।

वन्दारुविबुधोदारमौलिमन्दारदामभिः ।
स्विद्यत्पदारविन्दाय गोविन्दाय नमो नमः ॥ १

पुरोहितप्रभृतिभिर्वेदवेदाङ्गवेदिभिः ।
अनूचानैः प्रवचनैर्मन्त्रविद्भिश्च मन्त्रिभिः ॥ २

श्रौतेन विधिना सम्यगभिषिक्तः शिवो यदा ।
बतातुर इवातीव कातरात्मा कलिस्तदा ॥ ३

कैलासवासिनं देवं गिरीशं तेजसां निधिम् ।
भालस्थहुतभुक्लीलालीलाप्लुष्टमनोभवम् ॥ ४

क्षणध्वस्तान्धकध्वान्तं त्र्यम्बकं त्रिपुरान्तकम् ।
स्वभावसिद्धविभवं भवं भवभयापहम् ॥ ५

भीममप्यभयाकारमुग्रमप्यातिसुन्दरम् ।
अनादिमादिं सर्वस्य कृत्तिवाससमीश्वरम् ॥ ६

---

* Contents of disconnected pages; p. 1

जगदेकगतिं भूतपतिं मृत्युञ्जयं मृडम् ।
शङ्करं सर्वलोकानां शङ्करं प्रत्यपद्यत ॥ ७

अथ कल्पद्रुमलतामण्डपान्तर्निवेशिते ।
पूर्णेन्दुमं*

भिः ।†
आवेद्यमानजननं स्वर्णवञ्जुलपाणिभिः ॥ २४

द्वितीयमिव कैलासमधिकैलासमास्थितम् ।
दिदृक्षुर्दिविषल्लोकविलोकितमलोकत ॥ २५

दवीयानेव देवाय नन्दिना स निवेदितः ।
सन्दानिताञ्जलिपुटः प्रणनाम पुरःस्थितः ॥ २६

अथो गदितुमाज्ञप्तः शर्वेणोन्नमितभ्रुवा ।
स तस्मै स्वविनिर्वेदहेतुमाचष्ट तत्वतः ॥ २७

कलिरुवाच ।

यद्दत्तपूर्वं भवता मह्यं माहेश्वरं युगम् ।
उदभूदधिभूस्तत्र मदन्य इति किं कृतम् ॥ २८

पुराराते प्रसन्नेन यदुक्तं मे पुरा त्वया ।
पश्य सर्वज्ञ भगवन् राजते तदवज्ञया ॥ २९

अनेन सा नैषधेन पर्यपालि यथा पुरा ।
अनेन सा तथा शाहसुतेन परिपाल्यते ॥ ३०

उच्चैः सुकृतिनानेन कृतिना कृतिभिर्युगम् ।
कृतमेवाकारि यदा गतिः काऽपि न मे तदा ॥ ३१

महाकालस्य ते रूपं काल एष सनातनः ।
वत्सरान्तो निमेषादिश्चक्रवद्यो विचेष्टते ॥ ३२

आब्रह्मस्तम्बपर्यन्तं यत्र लोकाः पुनः पुनः ।
भूत्वा भूत्वा प्रलीयन्ते समुद्र इव वीचयः ॥ ३३

यत्र ब्राह्म्य[ह्म]महः सर्वं मनूनामन्तराणि च ।
युगान्येतानि च पुनः पुनरायान्ति यान्ति च ॥ ३४

---

* Here the portion up to verse 23 is missing which probably covered two pages.

† Disconnected pages 2 and 3.

यस्य यः समयस्तस्मिन्स वर्तेत यथाविधि ॥ ३५

कृते युगे चतुष्पादस्त्रेतायां तु त्रिपादभूत् ।
द्वापारे तु द्विपाद्भूत्वा धर्मः क्ष्मामवतिष्ठते ॥ ३६

स एकपात्पुनस्तिष्ये तिष्ठन्नपि न तिष्ठति ।
विधिना विहितास्त्वेषा धर्मस्यास्य व्यवस्थितिः ॥ ३७

प्रमथ्नाति प्रमत्तात्मा तामिमां प्रमथस्तत्र ।
यत्र प्रशासति महीं धर्मस्यैवास्ति दीक्षितः ॥ ३८

हेमसिंहासनासीनो हेमाचल इवापरः ।
महाबाहुर्महाराजः शम्भुराजो व्यराजत ॥ ३९

जामदग्न्येन रामेण बलिना दानवेन च ।
कल्पद्रुमेणापि च यच्चिरस्य निरकारि न ॥ ४०

दैन्यं द्विजातिजातीनां तदनेन दयालुना ।
प्रददानेन वित्तानि तदा द्रुतमपाकृतम् ॥ ४१

पुरोहितास्तथाचार्या ऋत्विजः श्रोत्रिया अपि ।
तत्तत्कर्मण्यधिकृतास्ततोऽन्येऽपि च सूरयः ॥ ४२

आसमुद्रावनीभागवर्तिनो येऽवनीपकाः ।
धनदेनामुना सर्वे ते तदा धनदीकृताः ॥ ४३

महोदयादहो तस्माद्दानशौण्डाद्दयावतः ।
प्राप पञ्चसहस्राणि यः पञ्चाशदयाचत ॥ ४४

स्वर्णरत्नादिवासांसि गोतुरङ्गमतङ्गजान् ।
अजाविकमदाच्छम्भूराजो राजसभास्तुतः ॥ ४५

त्यागलीलामुदवहत्तथा तस्य प्रभोः शयः ।
यथा विपश्चितां लेप्सु[लिप्सु]गृहेषु स्वर्णराशयः ॥ ४६

दिल्लीन्द्रप्रभृतिप्रतीपपृतनावस्कन्दनास्कन्दन-
स्पष्टस्कन्दसमानमानमहसः सम्पन्नधर्मस्थितेः ।
भूलोकैकगतेः सदाशिवदयोदञ्चत्प्रभुत्वोन्नतेः
शम्भुच्छत्रपतेः सदोदितमिदं साम्राज्यमुद्योतते ॥ ४७

इत्यनुपुराणे सूर्यवंशे निवासकरकवीन्द्रपरमानन्दप्रकाशितायामध्यायशतसम्मितायां शुभलक्षणलक्षितायां वैयासिक्यामध्यायः ।

Section IV

HISTORY OF SHIVAYOGIN

श्रीगोविन्दो विजयतेतराम् ।R

श्रीमदानन्दभरितमोतप्रोतं जगत्त्रयम् ।
यत्र तत्परमं तत्त्वं सर्वदा समुपास्महे ॥ १

कवीन्द्र उवाच ।

अथ प्रोद्दामवीरश्रीः शम्भुराजो महाबली ।
सभामागत्य कस्मिंश्चित्समये परमोज्वलः ॥ २

प्रकृतीनां नतीर्गृण्हन्महानन्दभरालसः ।
सिंहासने विशेषेण विरराज सुरेन्द्रवत् ॥ ३

ततः किञ्चिन्महोत्साही नानालक्षणलक्षितः ।
शिवराजात्मजः शम्भुः सार्वभौमश्रियं वहन् ॥ ४

लोके ययातिवल्लोकैरालोकितपराक्रमः ।
मान्धातारं परिहसन् लसन् स्वगुणसम्पदा ॥ ५

उपाध्यायान् द्विजश्रेष्ठान् मान्त्रिकान् तान्त्रिकानपि ।
कवीश्वरान् पण्डितांश्च सिद्धान् योगविशारदान् ॥ ६

दैवज्ञान्मन्त्रिणोऽमात्यान् व्रतिनः सत्यवादिनः ।
मुनीश्वराज्ञापकांश्च यायजूकांस्तपस्विनः ॥ ७

आप्तान् सुहृद्बान्धवांश्च मातुलान् शालकानपि ।
श्वशुरान् गोत्रपुरुषान् कुलीनानथ मानवान् ॥ ८

चातुर्वर्ण्यभवान् कांश्चिद् वृद्धान्मित्राणि कानिचित् ।
बहुश्रुतान् सभास्तारानाहूयावीवदद्वचः ॥ ९

R=Rajopadhye Records. Contain the following variants:—a, b, c, d denote the four lines of the verse.

Verse [2] cd. R. सभामगाद्विनोदेन कस्मिंश्चिदपि वासरे ।

[4] a. R. ततो रहः समावीक्ष्य.—R. cm. 4c—5d.

[6] d. R. सिद्धान्योगीश्वरानपि ।

[7] ab. R. सामाजिकान्मन्त्रिवरान्प्रधानान्प्रधनप्रथान् ।

शम्भुराज उवाच ।

जिता भवत्सहायेन रिपवो युद्धदुर्मदाः ।
कर्बूरा इव दुःसाध्याः श्यामलाः सफिरङ्गिणः ॥ १०

इङ्ग्रजाश्च वलन्देजा आरब्बाः काबलैः सह ।
पुरुत्कालैकनिलयाः शूराः परिजिताः पुनः ॥ ११

सावन्ताः फेरुपदवीमागताः शरणार्थिनः ।
राजुल्ककराः करान्बध्वा मदाज्ञापरिपालिनः ॥ १२

शिरस्काः शीर्णसकलविक्रमा विगताक्रमाः ।
तुरुष्किकाः शुष्कमुखा दिगन्तारण्यमाश्रिताः ॥ १३

वैजापुरीयाः साहाय्ये याचयन्ति बलं मम ।
भागानगरनाथोऽपि नाथते मद्दयां सदा ॥ १४

समस्तपातशाहानां मूर्धन्यो मान्यविक्रमः ।
ओरङ्गशाह एकोऽसौ किञ्चिद्दर्पं वहत्यहो ॥ १५

डिङ्मारा मद्भटाटोपनिरीक्षणभयाकुलाः ।
स्वबाहुतेजो निन्दन्तो ददत्याकरभूकरान् ॥ १६

चिनेजाश्चिररात्राय वित्रासितपरा अपि ।
आहोपुरुषिकां काञ्चिन्न वहन्ति ममाग्रतः ॥ १७

ढोणाकाः प्रणयप्रव्हा बव्हालापविवर्जिताः ।
मद्भक्तिमनुगच्छन्ति प्रयच्छन्ति धनं बहु ॥ १८

फरासिनः समाक्रान्ता विक्रान्ताः सङ्गरेष्वलम् ।
मामकैः सकलैः शूरैः सागरान्तरचारिभिः ॥ १९

बसूनुरमङ्ग्रूल*[बसूरमङ्ग्रुल]चिनकोचगोमन्तपालजाः ।
वसर्यी[ई]चौलसुरतमसलीमस्कतोद्भवाः ॥ २०

---

10 After 10 ab, R. ins.
सहजाः कृत्रिमाश्चैव स्वसहायैः समावृताः ।

11 b. R. बर्बरा अपि (for कावलैः सह).

12 R. cm. 12 c.-13 b.

15 R. cm. 15 ab.

16 d. R. दापयन्ति करान्मुहुः ।

17 R. cm. 17–22.
R. cm. 33 cd.

N. B. *बसूरमङ्ग्रुलचिनः Basur, Mangalore and China are ports. The original in the copy does not suit the metre.

चेनपट्टणघोगारभडोचदिव्रभूभवाः ।
भोब्रासमुम्ब्रयी[ई]मोसम्ब्रजादवणसम्भवाः ॥ २१

महोसदाः सिंहलजा नागाजद्वीपजा भटाः ।
घटयन्ति खटाटोपाद्दास्यं मम महोत्कटम् ॥ २२

गिरिकन्दरसञ्चारा भिल्ला मल्ला इवोद्धताः ।
मत्प्रथां प्रथयन्त्युच्चैर्वचसा मनसापि च ॥ २३

पुण्डाः प्रचण्डदोर्दण्डकण्डूताण्डवखण्डिताः ।
अखण्डं खण्डशो दासभावमाकलयन्त्युत ॥ २४

सदा मदभरोदग्राः पालेगाराः प्रहारिणः ।
सन्दानिताञ्जलिपुटास्तिष्ठन्त्यजिरके मम ॥ २५

मामकं कटकं वीक्ष्य काटकाः कठिना अपि ।
मामेवाशु प्रपद्यन्ते शरणं गलितोद्यमाः ॥ २६

सार्ष्टीसमाश्रया बारदेशस्थाः केऽपि भूभुजः ।
समालभन्ते नो निद्रां मत्प्रतापाग्नितापिताः ॥ २७

सौनूरवासिनः केऽपि नरेन्द्रप्रवराः खराः ।
मोगला मद्भटैर्भूयः प्रगृहीता गलग्रहैः ॥ २८

पञ्जाबिनस्तब्धपराक्रमतामागताश्चिरम् ।
समुद्रतीरसञ्चारा आभीराः सेवनोन्मुखाः ॥ २९

बिन्दुराश्रयसञ्जातप्रतापप्रथितत्विषः ।
अहो प्रयच्छन्ति करं भीता मद्भटसङ्गरे ॥ ३०

सोधेकरा नृपश्रेष्ठा जङ्गमाः परमोद्धताः ।
प्रपूजयन्ति मामेव हित्वा पाखण्डमुत्कटम् ॥ ३१

---

25 d. R. निवसन्ति ममाङ्गने ।

26 d. R. शरणार्थिनः (for गलितोद्यमाः).

27 cd. R. मत्प्रतापाग्निसन्तप्ता निद्रां नोपलभन्त्युत ।

28 b. R. वरा नृपकदम्बके ।

29 c. R. –संस्थाना (for–सञ्चारा).

30 ab. R. विद्नूराश्रयसञ्जातप्रतापाग्निमहोज्वलाः ।

केचिद्दुर्गमदुर्गेषु नरसिंहाः प्रहारिणः ।
भीताः शशकवच्छश्वद्भवन्त्यन्तर्हिता इव ॥ ३२

चञ्जीचञ्जावरपुरप्राकारान्तरवर्तिनः ।
मदीया एव सम्भूताः प्रभूतधनतोषिताः ॥ ३३

विलक्षणाः कोङ्कणकाः प्रतिक्षणमहर्निशम् ।
सुलक्षणान्यभ्यसन्ति मद्भटानां समागमात् ॥ ३४

नानेमावलकाः केऽपि शूराः परविडम्बकाः ।
मदग्रेसरिणो भूत्वा धावन्ति बत दासवत् ॥ ३५

तथा पोवनमध्यस्थाः प्रशस्ताः सङ्गरेष्वलम् ।
वीराः प्रवीरा दुर्गाणि रक्षन्ति च हितङ्कराः ॥ ३६

खेडेब्रारगता वीरा वरा राजन्यमूर्धसु ।
मदाश्रयात्स्वाश्रमेषु विश्रमन्ति श्रियावृताः ॥ ३७

कीराकीर्णतरुव्रातावृतं कीरातमावलम् ।
येऽवलम्ब्य बतोत्तंसा भूभुजां तेऽनुयायिनः ॥ ३८

---

32 a. R. अतिदुर्गमदुर्गस्थाः—After 32. R ins.:
फरासिनः समाक्रान्ता विक्रान्ताः सङ्गरे दलम् ।
मामकैः सकलैः शूरैः साग[रा]न्तरचारिभिः ॥
त्रिनेजाश्चिररात्राय वित्रासितपरा अपि ।
आहोपुरुषिकां काञ्चिन्न वहन्ति ममाग्रतः ॥
दुनोलाः कलिताः शेषपाखण्डाः खण्डमुत्कटम् ।
आददन्ति विनोदेन जल्पन्तो मामका इति ॥
डोग्भाकाः प्रणयप्रह्वा बह्वालापविवर्जिताः ।
मद्भक्तिमनुगच्छन्ति प्रयच्छन्ति धनं बहु ॥

33 After 33 ab. R. ins :
कटकं मामकं वीक्ष्यारटन्त्यानन्दसम्भृताः ।
कड्दीना दीनवदनाः सदने मद्भयं सदा ॥
विशेषयन्ति विरताः सिन्धुमार्गादनेकधा ।

35 cd. R. मदग्रेसरतां प्राप्य धावन्ति विनटन्ति च ॥

36 After 36. R. ins.:
पौडखोरैकनिलयाः सलया मद्धिते सदा ।
मद्दत्तं धनमासाद्य प्राणानुज्झन्ति सङ्गरे ॥

37 R. cm. 37-44.

देशमुख्या: खोपडा ये वृद्धरोहिडसंस्थिता: ।
जोधेकरा: परे बालरोहिडखोरवासिन: ॥ ३९

केचिद्ये लवणात्रासा: सदा समरलालसा: ।
कानन्दखोरसंवासा भानुप्रतिमतेजस: ॥ ४०

मोसेखोरगृहा: पर्लीवारुण्तारलखोरजै: ।
कोयिनातीरजा: केचिज्जोरचाम्पलखोरिण: ॥ ४१

इन्दापूरसिरोलस्था बारामतिजुनारजा: ।
नीरातटी पुण्यचायी[ई]सासत्राडसुपेकरा: ॥ ४२

मानगोकर्णमिरजमनोलीकागलादिषु ।
देशेषु येषु ये भूपा मदाज्ञां मानयन्त्वरम् ॥ ४३

चाकणग्रामसम्भूता: किराता: कीरभाषिण: ।
आकिरन्ति करं द्वारोपान्ते बद्धकराश्चिरम् ॥ ४४

मूठेखोरालया: पौडखोरभूप्रभविष्णव: ।
मत्पक्षमनुरक्षन्त: क्षिण्वन्त्यहितमण्डलम् ॥ ४५

मूलसीकस्थितागुञ्जणसावासाश्चिकोडिजा: ।
मदीयेन प्रभावेन कुर्वन्ति भुवने यश: ॥ ४६

---

45 R. reads:
मूठेखोरगृहा: केऽपि भटा: प्रोत्कटमानिन: ।
आशंसयन्ति मद्धस्ताद्धनं विजयमेव च ॥

46 ab. R. मूलसीकस्थिता: प्रोद्यद्याननामसमर्धिता: ।
-d. R. रमन्ति स्त्रीकदंबके.–After 46. R. ins.:
केचिद् गुञ्जणसंवासा: सुभटा रणकर्कशा: ।
मद्दासतां गता: सन्त: प्रकुर्वन्ति यशो भुवि ॥
तथा हरणमध्यस्था: परेषां हरणोद्यता: ।
मदाशाकिङ्करा: सर्वे निवसन्ति सुखं गृहे ॥
तथा हीरडसस्थाना मदाश्रयमुपागता: ।
भूदुर्गाण्यनुरक्षन्ति लक्षयन्ति हितं मम ॥
पाटणखोरकृतावासा: प्रवासैकक्रुतक्षणा: ।
मदाश्रयं संश्रयन्तो भजन्ति शिवमुत्कटम् ॥
भूय: परलखोरस्था: प्रेष्यतां मम सङ्गता: ।
जैत्रयात्रा: प्रकुर्वन्ति प्रोल्लसन्ति सभास्वलम् ॥

कुडाळखोरे प्रखरास्तथा हेटकुडालके ।
अभिख्यां कामपि मम प्रेष्याः प्रख्यापयन्त्यहो ॥ ४७

भूपा हीरडसोद्भूताः प्रभूताभिजनप्रियाः ।
मजैत्रयात्राः कुर्वाणाः प्रोल्लसन्ति पदे पदे ॥ ४८

फोडेकराः सालसीकाश्चान्देरीसाङ्खलीकराः ।
मणेरीमर्दनगडहेरेकरनिवासिनः ॥ ४९

वाडीडिचोलीनगरे ख्याताः सगरवद्गुणैः ।
राजपूरसमावेशाः परे सौदालजा नृपाः ॥ ५०

पांसूपत्तनभूमिस्था वरा लाञ्जेकरा अपि ।
देवलग्रामसम्भूता देवरूखभवाः परे ॥ ५१

सङ्गमेश्वरभूभूता दाभोलीदर्पदर्पिताः ।
सावर्डेकरनामानश्चिपोलणभवास्तथा ॥ ५२

फुणगूसकृतावासा धामणैकविलासिनः ।
हातखाम्बेकराः केचिन्मत्ताः केलेकराभिधाः ॥ ५३

तथा तारलखोरस्थाः शूराः केचन सम्मताः ।
मत्पत्तिसेनां पतितां भान्ति प्राप्य क्षितौ किल ॥
मेढेखोराश्रयाः प्रायः प्रकर्तुं प्रसभोद्यताः ।
मत्पत्तिसैन्यपार्श्वस्थाः प्रस्थाने प्रभवन्त्युत ॥

47 b. R. खरांशुरिव रश्मिभिः ।

48 R. cm.. 48.

49 b. R. तथा हेटकुडालकाः—After 49 R. ins.:
शृङ्खलाकरसंयुक्ताश्चान्देरीग्रामवासिनः ।
मत्पत्तिसेनावामाङ्गमङ्गीकुर्वन्ति सङ्गरे ॥
अन्ये वारुणखोरस्था रोहिडेखोरजैः सह ।

50 d. R. तथा सौन्दलजा अपि ।

52 b. R. सावर्डेकरजा दृढं—After 52 ab. R. ins.:
प्रपालयन्ति दक्षाङ्गं सेनाया मम सर्वदा ।
चिपोलणभवाः केचिद्दाभोलीप्रभवास्तथा ॥

53 After 53. R. ins.:
सालसीपत्तनगृहाः केचिद्देलेकराः सदा ।
पुत्रपौत्रैः परियुताः शूराग्र्यपदवीङ्गताः ॥
अवन्ति मम सेनाया दक्षवामकरावपि ।

वेलेकरोपनामानः पुत्रपौत्रोपबृंहिताः ।
क्षारपत्तनिकैः साकं राजपत्तननामकाः ॥ ५४

साटोलीपुरसञ्जातास्तथा जेतापुरीयकाः ।
प्रभावलीयाः सोदर्काः सङ्गरारम्भकर्कशाः ॥ ५५

मूरेकराः केलवलीजावलीयाः प्रभाविणः ।
कशेलीकाहरचिरीमल्कापूरीयका भटाः ॥ ५६

प्रतिक्षणं क्षणपरा दक्षिणाश्वारुलक्षणाः ।
एते रक्षन्त्यधिरणं मत्सेनामनुगामिनः ॥ ५७

सुवर्णदुर्गप्रान्तस्थैः संवृताः सज्जसैनिकाः ।
मद्भृत्यतामनुगताः कर्णाटसुभटा अपि ॥ ५८

अलङ्करिष्णुभिर्भूयो वीरैर्जिष्णुपराक्रमैः ।
महाराष्ट्रैः सहाभान्ति भृत्याः शालवनीयकाः ॥ ५९

---

54 d. R. राजपत्तनिकाः परे ।

55 cd. R. प्रभावलीयाः प्रोद्दामसङ्ग्रामकृतविस्मयाः ।
After 55 R. ins.:
गर्जन्तो दक्षिणे पार्श्वे पत्तीनां प्रभवन्त्यरम् ।

56 b. R. जयवल्लीसमुद्भवाः cd. R. मल्कापुरालयाः शूराः ।
वाडीगोकर्णभूभवाः—After 56 R. ins.:
हरिचेरीपरिस्पन्दाः कशेलीकाश्च केचन ।

57 R. cm. 57.

58 b. R. करवीरभवैः सह—After 58 R. ins.:
मूर्धानं मम सेनाया नदन्तो भैरवान् रवान् ।
आलक्षयन्ति रक्षन्तः स्वजनैरभिसंवृताः ॥
नानानाटकनिर्माणनिपुणाः पुण्यकारिणः ।
उदरे मम सेनायाः कर्णाटा निवसन्त्यलम् ॥

59 ab. R. अलङ्करिष्णवोत्यर्थं वीरान् जिष्णुपराक्रमाः ।
cd. R. महाराष्ट्रोद्भवा वीराः सेनामध्ये लसन्त्यमी ।

After 59

रत्नालङ्कृतकोटीरकुण्डलोज्ज्वलनिग्रहाः ।
सेनावामाङ्कमाप्राप्य तिष्ठन्ति बत सिन्धुजाः ॥
कुलवाचलदेशस्था अचला युद्धकर्मणि ।
अश्रान्तं मम सेनाया दक्षाङ्के विभ्रमन्त्यरम् ॥

कल्याणप्रान्तसञ्जाता भीवण्डीजनुषः परे ।
श्येनग्रामभवाः केचित्तथा खानवलीयकाः ॥ ६०

नानादेशसमावासाः प्रवीरा वीरमण्डले ।
सुबेदारा नायकाश्च जुम्लेकाराः सहस्रशः ॥ ६१

हवालदाराः प्रख्यातास्तथा सर्णोबता अपि ।
[ए]काकिनः परे केऽपि केऽपि बन्धुसुहृद्वृताः ॥ ६२

डिचोलीकडवाडस्थाः शिवेश्वरनिवासिनः ।
आङ्कोलेकरनामानस्तथा बाधेकरा अपि ॥ ६३

कुलशीलावृताः सर्वे शक्रवत्पृथुविक्रमाः ।
मदीयपत्तिसेनाया जनयन्ति मुखश्रियम् ॥ ६४

महाकापव्यभरिताः कानडीयप्रथां गताः ।
वामकूर्परतां यान्ति मत्सैन्यस्य रणोत्सवाः ॥
आरलग्रामनिलयास्तारलैकसमाश्रयाः ।
सोलाङ्कुरीयाः साङ्ग्रूलभवाः शालवनीयकाः ॥

60 d. R. राशिवडेकरमिश्रिताः—After 60 R. ins.:
वामकुर्परतामस्मत्सेनायाः कल्पयन्त्युत ।
प्रेङ्खत्कटकिनः केचित्काटकाः षण्मुखोद्यमाः ।
वामकुक्षिं दक्षकुक्षिं पालयन्ति बलस्य मे ॥
प्रबलाः प्रथिताः खानवलीग्रामसमुद्भवाः ।
मत्सैन्यमध्यस्थेनाभिद्योतयन्ति दिशो दश ॥
मदीयसेनानेत्रश्रीभरं बिभ्रति सर्वदा ।
नानाभूदुर्गरचितसंश्रयाः क्रूरमानसाः ॥
मदीयसैन्यकर्णाभां दीपयन्ति मदोन्नताः ।

61 R. om. 61 ab.

62 After 62 R. ins.:
अटन्ति मम सैन्येऽस्मिन्नानादेशसमुद्भवाः ।

63 After 63 R. ins.:
स्वस्वविक्रमसन्दीप्ताः शक्रवत्प्रथिताः परम् ।
मत्सेना प्रपदस्थाना द्योतन्ति निजतेजसा ॥
वर्गदूतसमालेखप्रगल्भाधिषगोद्यमाः ।
लेखकाः सन्ति मे भूयश्चित्रगुप्तोत्तमोत्तमाः ॥

64 R. om. 64.

पण्डाताण्डवनिष्णाता गीष्पतेः समताङ्गताः ।
रचयन्ति श्रियं काश्चित्सभासु मम पण्डिताः ॥ ६५

अथर्वण इवाथर्वरहस्यपरिशालिनः ।
ललन्ति ब्राह्मणा ब्रह्मविदः सर्वत्र कर्मसु ॥ ६६

चतुर्वेदविदः केचित्त्रिवेदीपारगामिनः ।
द्विवेदाध्ययिनः केचिदेकवेदरताः परे ॥ ६७

श्रोत्रियाः स्नातका मौनव्रतिनो जापका अपि ।
तापसा जटिलाः केचिद्वल्कलाजिनवाससः ॥ ६८

यायजूका योगविदो दीक्षिता अग्निहोत्रिणः ।
अयाचितव्रता ब्रह्मचारिणश्चोर्ध्वरेतसः ॥ ६९

अधोमुखा ऊर्ध्वमुखा जीर्णपर्णाशनास्तथा ।
शीर्णपर्णकृताहारा उञ्छवृत्तिरताः परे ॥ ६८

पञ्चाग्निसाधना वायुभक्षका धूमभक्षकाः ।
तोयाहाराः फलाहाराः कन्दमूलाशनाः पुनः ॥ ६९

नानावेषधराः केचिज्जटिला मुण्डिनोऽपि च ।
त्रिदण्डिनः केऽपि लसत्त्रिजटा द्विजटा अपि ॥ ७०

उलूखलमुखाः केचिद्गोमुखा गोमयाशनाः ।
गोमूत्रप्राशनाः केचिच्छाकाहाराश्च केचन ॥ ७१

रामानुजा वैष्णवाश्च तप्तमुद्राङ्किता अपि ।
शुद्धमुद्राङ्कितैः सौरैः शाक्तैर्गाणेशकैः सह ॥ ७२

---

68 R. cm. 68 cd.

70 R. cm. 70 cd.

71 After 71 R. ins.:

क्षशा अपि दिनेशाभप्रभाभरविलासिनः ।
मत्कल्याणपराः सर्वे तिष्ठन्ति मम सद्मनि ॥
मन्त्रयन्त्ररहस्यज्ञास्तान्त्रिका मान्त्रिका अपि ।
समुदायैः समुदयं मत्सभासु गम[द]न्त्यमी ।
षड्दर्शनरहस्यज्ञाः प्रशस्ताः सङ्कथास्वपि ॥
आवेदयन्ति सततं मत्कल्याणपरं विधिम् ।
गणि[ण]का गुणिनः केचिद् गणितग्रहमण्डलाः ।
वल्गन्ति दैवं बहुशः सभासु मम सुव्रताः ॥

R. cm. 71–73 d.

शैवैः कैश्चिद्ब्रह्मविद्भिर्मान्त्रिकैस्तान्त्रिकैर्वृताः ।
मुनयो यतयः केचित्प्रसन्नमतयः सदा ॥ ७३

सिद्धाः सिद्धिसमृद्धार्था गणकैरनुलक्षिताः ।
चिन्तयन्ति ममाभीष्टं निरुपद्रवसंश्रयाः ॥ ७४

केऽपि कार्मणवेत्तारः परकृत्यानिवारकाः ।
आभिचारान् परकृतान् वारयन्ति मम प्रियाः ॥ ७५

पुराणा ब्राह्मणाः केऽपि पुराणार्थप्रकाशकाः ।
पौराण्यः प्रथिता गाथाः कथयन्तः सभास्थिताः ॥ ७६

अलङ्कारविदः केऽपि धिषणापतिधीभराः ।
आतोषयन्ति वाग्जालैर्मामकं मानसं मुहुः ॥ ७७

तर्कशास्त्रैकपठनात्कर्कशास्तार्किका जनाः ।
रञ्जयन्ति महोद्ग्राहैः समाजे मानसं मम ॥ ७८

पूर्वोत्तरां च मीमांसां पठित्वा केऽपि धीवराः ।
समर्थयन्ति सार्थेन स्वार्थान् स्वार्थपरायणाः ॥ ७९

महाभाष्यप्रवक्तारश्छेत्तारः संशयस्य च ।
प्रदर्शयन्ति धात्वर्थान्नानारूपान्ममाग्रतः ॥ ८०

महाकाव्यकलालापललिताः कलिताऽखिलाः ।
आभूषयन्ति परममास्थानीस्थानमास्थिताः ॥ ८१

चतुर्दशसु विद्यासु शिक्षिता दीक्षिता अपि ।
विवदन्ति मिथो वादैः स्वमतस्थापनस्थिराः ॥ ८२

चतुःषष्ठिकलातत्त्वपारगाः कुलभूषणाः ।
विशेषयन्ति मद्रङ्गे परस्पराजिगीषवः ॥ ८३

---

74 R. cm. 74 ab.

75 After 75, R. read 84–89.

76 d. R. कथयन्ति ममाग्रतः ।

77 b. R. धिषणापतिवुद्धयः ।

78 b. R. कर्कशत्वमुपागताः–d. R. समाजं मम तार्किकाः ।

81 ab. R. नानाकाव्यकलालापकोविदाः कविनायकाः ।

81 cd. R. आभूषयन्ति परमं समाजं मामकं सदा ।

82 R. transfer 82-83 d. R. स्वमतस्थापनोद्धुराः ।

83 R. cm. 83 cd.

नासत्याविव सर्वासु चिकित्सासु विचक्षणाः ।
आवहन्ति श्रियं काञ्चिन्मामका रोगहारिणः ॥ ८४

व्यायामशिक्षकाः केचित्सम्भ्रमैः सम्भृताः सदा ।
कलां काञ्चिद्रङ्गमध्ये दीपयन्ति ममाग्रतः ॥ ८५

गान्धर्वविद्यासारस्य वेत्तारो दर्शका अपि ।
गायन्ति गायना गाथाः सुस्वरा वैणिकैः सह ॥ ८६

मार्दङ्गिकाः पाणिवादा लयाकल्पनपण्डिताः ।
भाण्डैः सह महारङ्गे रञ्जयन्ति मनो मम ॥ ८७

वाद्य[नाट्य]ज्ञानाभिज्ञतमाः सदाऽहम्मतिवर्जिताः ।
नटन्ति विनटन्त्युच्चैर्नटा केचन तोरणे ॥ ८८

आभङ्गुरावलग्नश्रीभराः स्तनभरैरलम् ।
नृत्यन्ति वारललनाः सकलाः सकलोज्ज्वलाः ॥ ८९

विचित्रचित्ररचनाचतुराश्चटुलोक्तयः ।
चित्रकाराश्चित्रयन्ति सचित्रा मद्गृहान्तरम् ॥ ९०

कारवः कारुशास्त्रार्थवेत्तारश्चारुकुण्डलाः ।
सुरेन्द्रभवनाकारान् रचयन्ति मम ग्र[गृ]हान् ॥ ९१

परीक्षकाः परीक्षाभिर्बह्वीभी रत्नसञ्चयान् ।
परीक्षन्ति स्फुरल्लक्षा दक्षिणाश्चारुलक्षणाः ॥ ९२

क्रयविक्रयमत्युच्चैः सततं सत्यवादिनः ।
वणिग्जनाः प्रकुर्वन्ति मत्पुरे गतभीतयः ॥ ९३

कुरङ्गवाहनोदग्रवेगाः केऽपि तुरङ्गमाः ।
हेषन्ति नृत्यन्त इव चत्वरे यामिकैः सह ॥ ९४

गलन्मदाः सदोदग्रवेगाः केऽपि मतङ्गजाः ।
गर्जन्ति घनगम्भीरमजिरेऽरातिदारुणाः ॥ ९५

---

83 After 83 ab, R. ins.:
क्रीडन्ति चत्वरे सर्वे दर्शयन्तः क्रमात्कलाः ।

88 a. R. नानावाद्यकलाभिज्ञाः ।

89 d. R. सततं मम चत्वरे ।

92 ab. R. परीक्षयन्ति सततं कोशागारे मदीयके ।

रथिभिः संयुताः केचिदङ्गणेऽमी महारथाः ।
विभान्ति भानुप्रतिमास्तेजोभिर्मत्प्रियङ्कराः ॥ ९६

मया दत्तानि देवेन्द्राः पितृभिः सहिताश्चिरम् ।
हव्यकव्यानि गृह्णन्ति वितन्वन्ति मम प्रियम् ॥ ९७

इत्थमापूरितो गौर्या शङ्करेण मनोरथः ।
तथापि जागर्ति मयि चिन्तानन्ता बतागता ॥ ९८

कथं सुतो मम भवेत्प्राज्यसाम्राज्यकारणम् ।
सुधीवराः सभास्ताराः प्रविचार्यार्यसम्मताः ॥ ९९

कानुष्ठानस्य रचना पुरश्चर्याऽथ का पुनः ।
प्रकर्तव्या मया ब्रूत सप्रधानाः समन्त्रिणः ॥ १००

इत्थं शम्भुनृपः प्रगल्भविभवः शक्रश्रियं भर्त्सयन्
शम्भ्वाराधनसाधनोऽपि तुलजासर्वस्वभूतः पुनः ।
पुत्रेहां मनसा वहन्निजसभास्ताराान्निगद्योच्चकै-
स्तूष्णीमास सतृष्ण एव निभृतं देव्याः समाराधने ॥ १०१

इत्यनुपुराणे सूर्यवंशे परमानन्दात्मजदेवदत्तोद्धृतप्रकाशितायां शुभलक्षणलक्षितायां शिवपुराणान्तर्गतायामनेकाध्यायसाधितायां वैयासिक्यामंशावतरणे राजाधिराजशम्भुराजोक्तिर्नाम अध्यायः ।

---

97 a. R. देवा अपि मया दत्तम् ।

98 R. reads for 98
इत्थं मनोरथोऽस्माकं शङ्करेण प्रपूरितः ।
तथाप्येका कापि चिन्ता मयि जागर्ति साम्प्रतम् ॥

99 cd. R. सर्वे ब्रूत सभास्ताराः प्रविचार्य स्वके हृदि ।

100 cd. R. कार्या मया वा वदत प्रधानमन्त्रिभिः सह ।

101 c. R. पुत्रेहां मनसा वहन् ।

–d. R. देव्याः समाराधने ।

कवीन्द्र उवाच ।

इत्थं निगद्य धरणीपाले शिवसुते तदा ।
तूष्णीम्भूते सभास्तारा: परस्परमुखेक्षणा: ॥ १

छन्दोगामात्यसहिता: सोपाध्याया: सयोगिन: ।
शिवयोगिनमत्यर्थं पुरस्कृत्य तपोनिधिम् ॥ २

अब्रुवन्वचनैश्चारुचमत्कृतिविधायकै: ।
एकचित्ताग्रतां गत्वा श्रृणुत द्विजसत्तमा: ॥ ३

मन्त्रिण ऊचु: ।

भो राजन्यकुलोत्तंस चिन्तां मा कुरु सर्वथा ।
आपूरितार्थनिचयां योगनिद्रां हरे: पराम् ॥ ४

परावरैकसिद्धीनां दात्रीं पात्रीं सुखस्य च ।
दमिताशेषदैत्येन्द्रमण्डलां मङ्गलालयाम् ॥ ५

तडित्कोटिप्रतीकाशतेजोभरविराजिताम् ।
पञ्चाशद्वर्णनिलयां सुरूपां मदमन्थराम् ॥ ६

मदघूर्णितरक्ताक्षीं योगियोगैकगोचराम् ।
चराचरस्य निर्माणकारिणीं शङ्करप्रियाम् ॥ ७

शक्तीनामपि सर्वासामाद्यां वन्द्यां विशेषत: ।
वेद्यां समस्ततन्त्रौघैर्मन्त्रसङ्घप्रवर्तिनीम् ॥ ८

भवत्कुलैकवरदां दरदां दनुसन्ततौ ।
दयान्वितां सदोद्दामपाखण्डदमनोद्धुराम् ॥ ९

मुक्तामणिप्रघटितमायूरोद्भासिनासिकाम् ।
ताटङ्कयुगलीभूतभानुराकेशभासुराम् ॥ १०

---

3 d. R. तच्छृण्वन्तु मनीषिण: ।

4 c. R. आराधयस्व तां कालीम् ।

6 b. R. तेजोभरतरङ्गिणीम् ।

–c. R. सद्रूपां (for निलयां).

9 b. R. दनुजेष्पलं [ष्वलं] (लां ?) (for सन्ततौ). R. cm. 9 cd.

10 R. transp. 10 ab and 10 cd. After 10 R. ins.:
कुचकुम्भसमाकारतुहिनस्वर्णपर्वताम् ।

अनेककोटिब्रह्माण्डजननीं भञ्जिनीमपि ॥ ११

अशेषदोषदलिनीं दीनवृन्दाभिनन्दिनीम् ।
महाकालस्य रमणीं जननीं भगिनीमपि ॥ १२

करद्वयाङ्गुलिनखा जाग्रदग्राग्र्यलीलया ।
दशमूर्तीः कीर्तिपूर्तीः प्रकुर्वन्ती मुरद्विषः ॥ १३

जितनिद्रस्य भद्रस्य रुद्रस्य गततन्द्रिणः ।
कल्पयन्ती कटाक्षस्य लीलयैकादशाकृतीः ॥ १४

तुषारहेमाद्रिकुचां स्फुरदम्बरचोलिकाम् ।
वसूनष्टमरुद्युक्तान्शक्राद्यान्सुरनायकान् ।
जनयन्तीं मुनिमनुयुगानि किल लीलया ॥ १५

अत्युदञ्चचारुलीलाधृतलीलावतीतनुम् ।
श्यामलां कोमलभुजां श्यामवस्त्रविलासिनीम् ॥ १६

जितहंसगतिं शश्वत्क्वणत्कनककङ्कणाम् ।
दाडिमीबीजसदृशदन्तपङ्क्तिद्वयोज्ज्वलाम् ॥ १७

गूढगुल्फां कूर्मपृष्ठजयिष्णुप्रपदान्विताम् ।
पादाङ्गुलिनखज्योतिपरिनिर्जितकौमुदीम् ॥ १८

अङ्गुल्यग्राताम्रमानकच्छपीनादसुन्दराम् ।
भारत्याश्चारुतालादिगीताकर्णननिश्चलाम् ॥ १९

आलोललोचनां लोलां लीलालालितभूसुराम् ।
अचिन्त्यां सत्यनिलयां महितां सहितां श्रिया ॥ २०

R. cm. 11.

12 b. R. सदयां भक्तमण्डले.

12 d. R. जननीमपि सर्वदा । R. transp. 12 cd and 13 ab.

13 R. cm. 13 c. -16 b.

16 d. R. श्यामलाम्रविलासिनीम् ।

18 b. R. प्रपदद्वयां.

19 R. cm. 19 ab. c. R. कच्छपीध्वनिगम्भीर -R. cm. 20 ab.

20 c. R. भारत्याः (for अचिन्त्यां).

सदाशिवमहाप्रेतहृत्सरोजोपरि स्थिताम् ।
महाघोरविरावाभिः शिवाभिः परिवारिताम् ॥ २१

नरास्थिमालाकलितां नरमुण्डविभूषणाम् ।
कृतकाञ्चीं शावकरैर्भूतैः प्रेतैः प्रवेष्टिताम् ॥ २२

शाकिनीडाकिनीरुद्रवेतालब्रललालिताम् ।
मुक्तकेशीं मुक्तवस्त्रां विमुक्तमणिकञ्चुकीम् ॥ २३

करिशुण्डासमाकारचारूरुयुगभासुराम् ।
सुरासुरवधूवृन्दसेविताङ्घ्रिसरोरुहाम् ॥ २४

दक्षयज्ञप्रमथिनीं समस्तपुरुषार्थदाम् ।
पूर्णचन्दिरसङ्काशवदनां मदनाकुलाम् ॥ २५

सुस्निग्धात्यर्थकुटिलचारुभ्रमरकावलिम् ।
आदीर्घवेणिकां ज्ञानदीपिकां रत्नमुद्रिकाम् ॥ २६

रत्नग्रैवेयकां रत्नकाञ्चीं रत्नललामिकाम् ।
सरत्नवलयां रत्नकेयूरपरिराजिताम् ॥ २७

चतुर्भुजां त्रिनयनां खड्गमुण्डप्रमोदिनीम् ।
वराभयं सन्दधतीं कालिकां कविचन्द्रिकाम् ॥ २८

समाराधय सर्वार्थसाधिनीं साधुनन्दिनीम् ।
एनाङ्गतैनाः पश्चात्त्वं स्वाभिलाषमवाप्स्यसि ॥ २९

इत्युक्तः शम्भुराजेन्द्रो योगिना शिवयोगिना ।
केशवेन गणेशेन मन्त्रिभिश्चानुमोदितः ॥ ३०

---

21 b. R. हृतपद्मपरिसंस्थिताम् । R. cm. 21 c –23 d.

25 b. R. त्रिलोकीजननीं पराम् ।

26 a. R. सुस्निग्धाकुटिलात्यर्थं ।
–cd. R. मादीर्घवेणिकोद्भासिनानाभूषणभूषिताम् ।

27 b. R. रत्नैकमुद्रिकां (for ललन्तिकेति वा). After 27 R. cm. 28 ab.

28 cd. R. लाक्षारागाधिकद्योतचरणां कविचन्द्रिकाम् ।

29 R. cm. 29 ab. cd. R. एनामाराध्य राजेन्द्र स्वाभिलाषं प्रपूरय ।

30 cd. R. सकेशवेन सगणेशेन मन्त्रिवरैः सह ।

सोपाध्यायैर्द्विजश्रेष्ठैः सिद्धैरन्यैर्मुहुर्मुहुः ।
सम्वर्धितोऽलं वाग्जालैर्भाविभव्यसमन्वितैः ॥ ३१

शिवराजात्मजः शम्भू राजराजसमः श्रिया ।
आनन्दसिन्धुलहरीनिमग्नः समजायत ॥ ३२

ततोऽस्तुवींत्स्वमनसा कालीं स्वीयामुपासनाम् ।
आसन्नोदर्कसम्पर्कः प्रसन्नवदनो नृपः ॥ ३३

मनीषिण ऊचुः ।

कवीन्द्र काली या प्रोक्ता सर्वशक्त्युत्तमोत्तमा ।
तस्याः स्वरूपं किं ब्रह्मन्किं वीर्यं को मनुः स्मृतः ॥ ३४

का पूजा किंविधं यन्त्रं कः कालः सिद्धिसाधने ।
यद्यस्ति करुणा चित्ते कथयाशु समासतः ॥ ३५

तथैव सिद्धिं सर्वत्र परमां शिवयोगिनः ।
स्थानजन्मभवां काञ्चिद्वद त्वं ललिताक्षरैः ॥ ३६

गणेशभट्टः को नाम कोऽभूत्केशवभट्टकः ।
एतेषां प्रकृतिं मञ्जु प्रधानां वक्तुमर्हसि ॥ ३७

अगण्यपुण्यचरितश्रवणे बत कौतुकम् ।
नरीनर्ति वरीवर्ति स्पृहा भो कविनायक ॥ ३८

इति पृष्टः कविश्रेष्ठः सम्भ्रमेण मनीषिभिः ।
रहस्यमखिलं हर्षाज्जगाद वदतां वरः ॥ ३९

---

31 b. R. सिद्धैः कैश्चिन्मुहुर्मुहुः । R. cm. 31 c–32 b.

33 for 33 R. reads:
अस्तुवीन्मनसा देवीं स्वोपासनपदं गताम् ।
शिवराजात्मजः शम्भू राजराजसमः श्रिया ॥

34 d. R. किं तेजस्तद्वदस्व नः । –After 34 R. ins.:
किं वीर्यं किं तपो ध्यानं को मन्त्रः को जपः परः ।

35 b. R. को जपः परः (for सिद्धिसाधने) –R. cm. 35 cd.

36 d. R. कथयस्व समासतः ।

37 b. R. कोभूत्केशवभट्टकः ।

38 R. cm. 38.

कवीन्द्र उवाच ।

मनीषिणः सावधानाः शृणुध्वं चरितं महत् ।
पुण्यं पवित्रं परमं काल्याः श्रोत्रसुखावहम् ॥ ४०

आसीत्पुरा धरा सर्वा सलिलेन परिप्लुता ।
योगनिद्रामयो विष्णुर्योगनिद्रामदीधरत् ॥ ४१

वटस्य पत्रस्य पुटे शयाने पुरुषोत्तमे ।
तदा तत्कर्णमलजौ प्रभूतबलदर्पितौ ॥ ४२

मधुकैटभनामानौ दानवौ साधुगर्हितौ ।
दैवेनाविष्टहृदयौ कालयन्त्रनियन्त्रितौ ॥ ४३

आस्फाटयन्तौ स्वभुजौ तृणीकृत्य जगत्त्रयीम् ।
महामदभरोदग्रौ द्रोहोद्रेकसमेधितौ ॥ ४४

अकस्मादिव संवृद्धौ कालानलसमद्युती ।
प्रतीतौ विश्वविजये परस्परहितैषिणौ ॥ ४५

एकांशाविव सर्वस्वभूतौ दनुजसन्ततेः ।
उन्मत्तौ क्रोधरक्ताक्षौ विष्णुनाभिकृतालयौ ॥ ४६

महाकापथ्यभरितौ चरितौ बलिनां वरौ ।
धातारमत्तुमालोलौ विरेजाते मनस्विनौ ॥ ४७

ततो विधाता तौ वीक्ष्य भयाकुलितमानसः ।
निद्रामुद्राङ्कितो विष्णुः किं कार्यमिति चिन्तयन् ॥ ४८

क्षणं तूष्णीं समास्थाय प्रविचार्य स्वके हृदि ।
अत्यर्थमस्तुवत्स्तोत्रैर्योगनिद्रामनुत्तमाम् ॥ ४९

---

44 d. R. समर्धितौ (for समेधितौ).

46 b. R. दनुकुलेष्वलं (for ° जसन्ततेः).

46 d. R. कृतालयं (for लयौ). 47 R. Transp. 47 ab and 47 cd.

47 b. R. प्रबलौ (for चरितौ). -cd. R. धातारमत्तुमुद्युक्तौ स्ववीर्यभरशालिनौ ।

48 After 48 ab R. ins.:

अस्तुवन्मनसा तत्र योगनिद्रामनुत्तमाम् ।

विधातोवाच ।

पुष्टिस्त्वमेव कृतिनां हृदयेषु तुष्टिः
सृष्टिर्विसृष्टिरसि कापि विकृष्टिरेव ।
धृष्टिः सुवृष्टिरतिवृष्टिरवृष्टिरेका
मातः प्रसीद परिपालय मामनाथम् ॥ ५०

मायाभरैर्विरहितोऽप्यतिनिर्गुणोऽयम्
क्षिप्तो गुणोग्रगहने गिरिजाधिनाथः ।
वेदा इमे तव नुतं चरितं रटन्ति
मातः प्रसीद परिपालय मामनाथम् ॥ ५१

त्रैलोक्यमेतदखिलं रचितं त्वयैव
ग्रस्तं युगान्तसमये किल लीलयोच्चैः ।
कल्याणदा त्वमसि भक्तजनस्य भूयो
मातः प्रसीद परिपालय मामनाथम् ॥ ५२

दानं त्वमेव सुकृतं परमं त्वमेव
रूपं त्वमेव किल वर्णमयी त्वमेव ।
सिद्धिस्त्वमेव नियतिश्च महासमृद्धि-
र्मातः प्रसीद परिपालय मामनाथम् ॥ ५३

योगस्त्वमेव बत योगिजनैकवेद्यो
रङ्गोऽसि रङ्गकमलोज्ज्वलरङ्गभूमिः ।
लीला कला नवरसा धिषणा रतिस्त्वं
मातः प्रसीद परिपालय मामनाथम् ॥ ५४

---

50 R. reads for 50.

पुष्टिस्त्वमेव भुवनाकलनं त्वमेव । सृष्टिस्त्वमेव हृदये मुनिपुङ्गवानाम् ।
तुष्टिस्त्वमेव सकलार्तिहरा त्वमेव । मातः प्रसीद ।

After 50 R. ins. :

शम्भुस्त्वया विनिहितो गुणगह्वरेऽस्मिन् । R. cm. 51 b.

52 b. R. ग्रस्तं युगान्तसमयेषु विनिर्मितञ्च ।

53 a. R. यज्ञस् (for दानं). R. cm. 53 bc. R. सिद्धिस्त्वमेव हृदये बत तापसानाम् ।

54 R. cm. 54 bcd.

त्वां ब्रह्मवेदविदुषोऽनुगृणन्ति वेदै-
विद्यां प्रगल्भधिषणाः प्रपठन्ति भूयः ।
अर्थं वदन्ति कवयो विदितार्थजाता
मातः प्रसीद परिपालय मामनाथम् ॥ ५५

मन्वन्तरं त्वमसि ये मनवस्त्वमेव
भानुः शशी पवनभूमिनभोजलानि ।
वैश्वानरोऽसि परमो यजमान एको
मातः प्रसीद परिपालय मामनाथम् ॥ ५६

काव्यं त्वमेव कविताऽसि कवीश्वराणां
निर्दूषणा गुणवती रसपूरिता च ।
धीरस्य धैर्यमथ वीरजनस्य वीर्यं
मातः प्रसीद परिपालय मामनाथम् ॥ ५७

कालस्त्वमेव कलितार्धकला त्वमेव
बाला त्वमेव ललिता त्रिपुरा त्वमेव ।
सारः सरः सरसिजं च रसोरुचिस्त्वं
मातः प्रसीद परिपालय मामनाथम् ॥ ५८

शम्भोस्त्वमेव परमार्धशरीरमूर्तिः
पूर्तिः समस्तजनतापरिचिन्तितस्य ।
उन्मत्तदैत्यदमनोदितकीर्तिलक्ष्मी-
र्मातः प्रसीद परिपालय मामनाथम् ॥ ५९

---

55 ab. R. त्वां ब्रह्मवेदान्तविदः पठन्ति । विद्यां वदन्ति मुनयः परमार्थदात्रीम् । c. R. सुजना (for मुनयो). R. ध्याता (for जाता).

56 bc. R. भानुः शशी वायुधराजलानि ।
त्वां व्योम वह्निरिति केऽपि भणन्ति धीराः ।

57 c. R. धैर्यं त्वमेव समरे विजयस्त्वमेव ।

58 c. R. वीर्यं च किञ्चिदसि वीरजनस्य युद्धे । R. Transp. 58 and 59.

59 c. R. उन्मत्तदानवविनाशमयी त्वमेव ।
After 59 R. ins. :
त्रैलोक्यपावनकरी त्रियुगी त्वमेव ।
सत्यं त्वमेव सकलाकलनं त्वमेव ॥
भूषा त्वमेव मणयो निधयस्त्वमेव ।
मातः........।

कान्तिस्त्वमेव किल कान्तिसमूहभाजां
दैवं त्वमेव बत दैवसमेधितानाम् ।
राज्यं त्वमेव परितप्ततपोव्रतानां
मातः प्रसीद परिपालय मामनाथम् ॥ ६०

ख्यातिस्त्वमेव परमासि सुलक्षणानां
विद्यावतां नयवतां विनयोज्ज्वलानाम् ।
हासस्त्वमेव कलिताद्भुतविस्मयानां
मातः प्रसीद परिपालय मामनाथम् ॥ ६१

नाट्यं त्वमेव नटनं नटनायकानां
लास्यं त्वमेव सुभगं गणिकाजनानाम् ।
लज्जाऽसि काऽपि सकला कुलकामिनीनां
मातः प्रसीद परिपालय मामनाथम् ॥ ६२

विश्वेश्वरी त्वमसि विश्वविनोदशीला
दुःशीलदारणकरी शरणागतानाम् ।
नारायणी त्वमथ पालनचारुलीला
मातः प्रसीद परिपालय मामनाथम् ॥ ६३

माया त्वमेव भुवनत्रयमोहिनी त्वं
विश्वावसानसमये भुवनानि भूयः ।
स्वीयोदरे वहसि बालमुकुन्दमूर्ति-
र्मातः प्रसीद परिपालय मामनाथम् ॥ ६४

---

60 b. R. द्रव्यं (for दैवं). c. R. बहुतप्त (for परितप्त).

62 b. R. निभृतं (for सुभगं) –c. R. लज्जा त्वमेव सततं कुलसुन्दरीणाम् । After 62 R. ins. :—
लक्ष्मीस्त्वमेवासि सुलक्षणानां । विद्यावतां ज्ञानवतां सताञ्च ।
उल्लास एवाद्भुतविस्मयस्त्वं । मातः......... ।

63 c. R. त्वमसि (for थ).

64 After 64 R. ins.
देव्या त्वया ततमिदं प्रतिभाति सर्वम् ।
शर्वप्रिये नृत्यसि रौद्ररूपा ।
एकाकिनी कल्पसमाप्तिकाले ।
मातः प्रसीद......... ।

वृत्तिर्निवृत्तिभरिताथ जनप्रवृत्तिः
क्षान्तिः क्षतिश्च परिसन्नतिरुन्नतिश्च ।
प्रीतिर्दितिश्च सुमतिः कुमतिस्त्वमेका
मातः प्रसीद परिपालय मामनाथम् ॥ ६५

स्फीतिः स्थितिश्च विनतिर्लघुता च भीतिः
स्फूर्तिश्च कापि विकृतिः प्रकृतिश्च काचित् ।
कृत्यं कृतिश्च निकृतिः परमाकृतिस्त्वं
मातः प्रसीद परिपालय मामनाथम् ॥ ६६

यज्ञास्त्वमेव सकला यजनं त्वमेव
दीक्षावतां रुचिचमत्कृतिदाऽथ दीक्षा ।
शिक्षाव्रतामपि सतां प्रमिता तितिक्षा
मातः प्रसीद परिपालय मामनाथम् ॥ ६७

रक्षा भयाकुलितमानसमानवानां
भिक्षा च भिक्षुकजनस्य नरस्य माया ।
सिद्धिः समृद्धिसहिता गृहिणां गृहस्था
मातः प्रसीद परिपालय मामनाथम् ॥ ६८

अस्त्रं तवैव बत रूपममोघवीर्यं
शस्त्रं च शास्त्रमपि नाटकभाणजातम् ।
सङ्गीतगीतमपि वाद्यमथासि नादो
मातः प्रसीद परिपालय मामनाथम् ॥ ६९

BHARTIYA VIDYA BHAVAN LIBRARY
Received
Date.............
Acc. No.............
Delhi Centre

---

65 R. cm. 65-66.

67 b. R. सौदामिनी वज्रधरी त्वमेव ।
c. कान्तस्त्वमेव सुमुखो रमणी त्वमेव ।

After 67 R. ins.:
अस्त्राणि शस्त्राणि च ते स्वरूपम् ।
शास्त्राणि नानार्थमतोन्नतानि ॥
कीर्तिस्त्वमेव सुमतिः कुमतिस्त्वमेव ।
मातः प्रसीद........ ।

68 R. cm. 68-74.

निद्रामयी त्वमसि मुद्रितलोकदृष्टिः
स्वप्नः प्रशस्तिभरिता प्रथितस्त्वमेव ।
बोधः प्रबोधसमयेऽप्यथ का तुरीया
मातः प्रसीद परिपालय मामनाथम् ॥ ७०

देव्या त्वया प्रवितताानि विभान्त्यमूनि
भव्योन्नतानि भुवनानि विजृम्भितानि ।
सर्वस्य सर्वमसि वर्धितशर्वगर्वे
मातः प्रसीद परिपालय मामनाथम् ॥ ७१

कारुण्यकन्दलितकान्तिभरं कटाक्षं
ये तावकीनमनघे समुपालभन्त ।
ते दुस्तराण्यनुतरन्ति भरन्ति भाग्यै-
रम्ब प्रसीद परिपालय मामनाथम् ॥ ७२

लिप्सावतीप्सिततततिं परिपूरयन्ती
जागर्षि विश्ववलये वलितालिवीता: ।
एकापि शङ्करवधूरवधूतपापा
मातः प्रसीद परिपालय मामनाथम् ॥ ७३

प्रौढाः प्रगल्भधिषणा अपि ये सुधीरा–
स्त्वामीरयन्ति परमामृतहेतुभूताम् ।
भूयो भजन्ति न भजन्ति जनुर्जनन्यां
मातः प्रसीद परिपालय मामनाथम् ॥ ७४

इत्थं स्तुता भगवता विधिना विधानै-
र्नानाविधैः सरभसं नमिता च भूयः ।
सम्प्रार्थिता भगवती वरदा तदानीं
विष्णुं मुमोच सहसा करुणार्द्रमूर्तिः ॥ ७५

मुक्तस्तया निभृततामसरूपयोच्चै-
र्विष्णुः प्रसन्ननयनो दनुजालिजिष्णुः ।
बाह्वायुधेन युयुधे किल पञ्चदिव्य-
साहस्रवर्षकममोघपराक्रमोऽपि ॥ ७६

---

75 d. R. प्रादुर्बभूव पुरतः करुणार्द्रचित्ता । ... :

76 a. R. परमतामस (for निभृत°).

तौ मायया बत तमोगुणया विमुग्धौ
दृप्तौ तदोचतुरिदं वचनं विचित्रम् ।
तुष्टा वयं मुररिपो वरमावृणीष्व
युद्धस्य[द्धेन]तेऽप्यन[ल]मनेन विकल्पितेन ॥ ७७

वाक्यं समाकर्ण्य वरेण्यनाम्ना
प्रयाचितौ मृत्युपथाय दुष्टौ ।
अथोचतुस्तौ जलहीनभूमा-
वावां जहि त्वं मधुकैटभारे ॥ ७८

अङ्के ततः श्रीरमणो गृहीत्वा
तौ दानवौ स्वीयसुदर्शनेन ।
जहार तेषां हृदयस्थजीवं
शिवं पदं प्रापयिषुः प्रकामम् ॥ ७९

श्रीविष्णोः प्रभविष्णुतामथ समावीक्ष्योच्चकैर्भूजलं
तेजोवायुयुतं नभश्च सुषमां दध्रेऽधिकां कामपि ।
चक्रुस्तोत्रशतैःस्तुतिं विधिमुखाः काल्याः प्रकामक्षणाः
बध्वा हस्तसरोरुहाणि विनयान्नानाप्रणामानपि ॥ ८०

विरचितशुभकीर्तिः काऽपि मूर्तिः शिवाया
नलिनसदनचित्ताकाङ्क्षितं पूरयित्वा ।
तदनु झटिति लीलान्तर्हिताभूत्प्रभूत-
प्रथिततमगुणश्रीः श्रीजनित्री त्रिलोक्याः ॥ ८१

इत्यनुपुराणे सूर्यवंशे निवासकरपरमानन्दात्मजदेवदत्तोद्भवगोविन्दकवीन्द्रप्रकाशितायां शिवपुराणान्तर्गतायामनेकाध्यायसाधितायामंशावतरणे कालीप्रभावनिरूपणमध्यायः ॥२॥

---

77 d. R. युद्धेन तेप्यलमनेन विकल्पितेन ।

78 R. आकर्ण्य वाक्यमिदमाशु जनार्दनेन संयाचितौ मृत्युपथाय भूयः ।
तावूचतुस्तोयविहीनभूमावावां जहि त्वं मधुकैटभारे ॥

79 a. R. स्वके (for ततः)

80 a. R. प्रभविष्णुतां हृदि (for °विष्णुतामथ).
c. R. प्रकामोत्सवाः (for °मक्षणाः). –d. R. बध्वा हस्तसरोरुहावलिमथो नाना-प्रणामानपि ।

कवीन्द्र उवाच ।

अथोऽभिधास्ये परमं मन्त्रं तत्र प्रगोपितम् ।
वराङ्गमिव सर्वेषां गोप्यं प्रविदुषामपि ॥ १

स्वयं कृतमिवाकर्म जननीजारगर्भवत् ।
कन्यासम्भोगवत्पुम्भिर्भगिन्याः परिभोगवत् ॥ २

अभक्ष्यभक्षणमिव मित्रद्रव्यापहारवत् ।
गोप्यः सर्वप्रयत्नेन पण्डितेन मया यथा ॥ ३

नाशिष्याय कदा ब्रूयान्न शठाय कदाचन ।
न दाम्भिकायाकृतिने न च नष्टोद्धताय च ॥ ४

यदि ब्रूयात्प्रमादेन देवताशापमाप्नुयात् ।
तस्मै कुप्यन्ति योगिन्यः सोऽनर्थः सुमहान्स्मृतः ॥ ५

पद्मभूर्वन्हिमारूढो मालिनीकलितान्तरः ।
द्विजराजकृतोत्तंसो बीजमेतत्त्रिवारतः ॥ ६

ये पठन्ति कविश्रेष्ठास्ते ज्येष्ठाः कविमण्डले ।
सिद्धिं पारमिकां यान्ति दक्षिणायाः प्रभावतः ॥ ६

हरं सरक्षणं चन्द्रभूषितं द्विः प्रयोजयेत् ।
जपकाले सधिषणधिषणां परिमर्दयेत् ॥ ७

शूली त्रिवेदी ललितो लक्ष्मीराकेशराञ्जितः ।
यो द्विः स्मरति शत्रून्स क्षिपत्यतिपराक्रमः ॥ ८

कलत्रान्ते क्षेत्रमथो ज्ञानं विष्णुसमन्वितम् ।
आत्मा दीर्घकृतावासो धरा स्मरविराजिता ॥ ९

---

1 b. R. मन्त्रं सर्वोत्तमोत्तमम् । –After R. ins.:
यं जप्त्वा साधकश्रेष्ठो व्रजेत्सिद्धिमनुत्तमाम् ।
–R. omits 1c-5d.

6 For 6 R. subst.:
ब्रह्मवह्निसमारूढः कलायुक्चन्द्रशेखरः ।
बीजमेतन्मनोहारि पठेदादौ त्रिवारतः ॥

7 a. R. व्योमरक्षणयुक् (for हरं सरक्षणं).
cd. R. बीजयुग्ममिदं प्रोक्तं भुक्तिमुक्तिफलप्रदम् ।

8 a. R. शूलीत्रिवेदीमारूढो ।
cd. R. यो द्विर्जपति सिद्धानां पारगः सुभगो भवेत् ।

9 d. R. विराचिता (for °जिता). –After 10 R. reads 12 cd.:

मयूरः पद्मनाभेनालङ्कृतोऽन्ते वदेत्पुनः ।
बीजसप्तकमत्युच्चैर्वह्निकान्तां महोज्ज्वलाम् ॥ १०

प्रतिबीजाधिकफलो ब्रह्मविष्णुशिवात्मकः ।
अनन्तपुण्यनिलयो योगिनामपि दुर्लभः ॥ ११

कलातीतं वरं वस्तु वर्णव्यक्तिमुपागतम् ।
द्वाविंशत्यक्षरो मन्त्रः सर्वेप्सितसमृद्धिदः ॥ १२

यस्यानुष्ठानमात्रेण शक्रः सुरपदं गतः ।
कुबेरो धननाथत्वं वह्निस्तेजस्वितामपि ॥ १३

आस्ते यमो नियमकृत् त्रिलोक्यालोकलोकितः ।
निर्ऋतिर्नैर्ऋतिप्राज्यसाम्राज्यपदवीमगात् ॥ १४

वारुणीकृतसंत्रासो वरुणस्तोयनाथताम् ।
ईशानोऽभूदथेशान्यां तुषाराद्रिसुतापतिः ।
प्रभञ्जनः प्रबलतां भेजेऽखिलविभञ्जने ॥ १५

स्वपक्षबलसन्दृप्तो गरुडः पक्षिनाथताम् ॥ १६

पालनं कुरुते विष्णुः प्रभविष्णुः पदे पदे ।
रोचिष्णुतां दिनमणिः प्रपेदे गगनेऽधिकाम् ॥ १७

वाचस्पतित्वमुदभूद्धिषणस्य विशेषतः ।
सुधामधुरिमोद्गारानदधच्छीतदीधितिः ॥ १८

रम्भा दम्भानप्सरसामहरद्रूपसम्पदा ।
गन्धर्वाणामधिपतिर्विश्वावसुरथाभवत् ॥ १९

शेषो विशेषप्रथिमा धराभारं बभार ह ।
अपारविघ्नसंहारधुरीणोऽभूद्गणाधिपः ॥ २०

---

11 R. cm. 11 ab.

12 R. cm. 12 ab and reads 12 cd after 10.

13 c. R. धनदामापद (for नाथत्वं).

14 b. R. लोकवन्दितः (for लोकितः).

15 cd. R. ईशान्यत्वमथेशान्यामन्वभूद्गिरिजापतिः ।
R. cm. 15 c-16 b.

17 d. R. अगमद् (for प्रपेदे).

20 c. R. अनन्तविघ्न (for अपार°).

देवेन्द्रसेनापतितां स्थिरां भेजे षडाननः ।
त्रिलोकीमकरोद्वेधा ब्रह्माण्डान्यपि कानिचित् ॥ २१

रत्नाकरत्वमुदधिरवृणोद्रत्नसञ्चयैः ।
अमन्दगन्धकुसुमो मन्दारो नन्दनेऽवसत् ॥ २२

हरणं हरिणा नीता रुक्मिणीप्राणवल्लभा ।
प्रेष्ठा ज्येष्ठा गुणश्रेष्ठा बभूव रमणीगणे ॥ २३

महाविक्रमसम्पूर्णो भार्गवः क्षात्रमण्डलम् ।
आचकर्त शरैरुग्रैरेकविंशतिसङ्ख्यया ॥ २४

शुक्रः प्रेङ्खत्क्रमं काव्यमकरोद्भव्यदायकम् ।
ततो वव्रे कवीन्द्रत्वं सुरासुरसभान्तरे ॥ २५

अचिन्त्यरूपचरितौ नासत्यौ सत्यसंश्रयौ ।
समीयतुः समगुणौ भिषग्वरवरेशताम् ॥ २६

प्रेष्ठव्रतो वशिष्ठोऽसौ विश्वामित्रपराक्रमम् ।
जग्रासाव्यग्रहृदयो हर्षयन्शिष्यमण्डलम् ॥ २७

ब्रह्मर्षित्वं प्रकर्षेण ब्रह्मर्षिषु समावृणोत् ।
विश्वामित्रः पवित्रातिचरित्रः साधुसम्मतः ॥ २८

गन्धर्वयक्षप्रवरकिन्नरैरभिशोभितः ।
अवाप पर्वतेन्द्रत्वं तुषाराद्रिः स्फुरद्धिमः ॥ २९

मेरुः सुवर्णप्राकारपरिखाशतभासुरः ।
समस्तदेववनितास्थानश्रियमसेवत ॥ ३०

---

21 cd. R. वेधास्त्रिलोकीं निर्माणं चक्रे समुदितोद्यमः । –After 21 R. ins : प्रभञ्जनः प्रबलतां भेजेऽखिलविभञ्जने ।

22 R. om. 22 c-23 d.

24 a. R. –संयुक्तो (for –सम्पूर्णो). –c. R. आजघान (for आचकर्त).

25 a. R. महाक्रमं (for प्रेङ्ख°). –cd. R. वव्रे कवीन्द्रपदवीं सुरासुरकदम्बके ।

27 a. R. प्रेष्ठोक्तो[प्रेष्ठक्रतु]र्वशिष्ठोऽपि. –cd. R. बभञ्ज जनयन्हर्षं प्रकर्षं शिष्यमण्डले ।

29 d. R. समुज्ज्वलः (for स्फुरद्धिमः)..

30 cd. R. समस्तदेवजनतास्थानतां समनुग्रहीत् ।

मार्कण्डेयो महायोगी योगयोगाङ्गगोचरः ।
दीर्घायुरप्रतिहतबलवीर्याण्युपाव्रजत् ॥ ३१

सुरर्षयो नारदाद्याः पुलस्त्याद्या महर्षयः ।
ब्रह्मर्षयः कश्यपाद्याः सम्प्रापुः स्वमनोरथान् ॥ ३२

कामो निकामं कुसुमशरौघैर्धनुषा सह ।
अजयज्जगतीं जैतृज्योतिरुद्दीपयन्निव ॥ ३३

शीकराणुरिव प्रोक्तं मनोर्माहात्म्यमुत्तमम् ।
यस्य स्मरणमात्रेण सिद्धिभाग्जायते नरः ॥ ३४

अथो यन्त्रं केरलानां वच्म्यहं साम्प्रदायिकम् ।
यस्मिन्प्रपूजिता देवी साधकाय प्रसीदति ॥ ३५

शाक्तं गन्धाष्टकं गृह्य विशोध्य रहसि स्थितः ।
कौशेयके विरचयेन्नवीने लोचनप्रियम् ॥ ३६

रम्यं षट्कोणमालिख्य त्रिकोणत्रितयं ततः ।
वसुपत्रं धरागेहं त्रिरेखाङ्कितमुत्तमम् ॥ ३७

चतुर्द्वारविशोभाढ्यमृजुरेखासमुज्ज्वलम् ।
अतिमात्रशुभाद्यासमन्त्रमर्चयितुर्भवेत् ॥ ३८

आदौ पुष्पाञ्जलिं दत्वा देव्यै पुष्पसमाकुलम् ।
साधकः पीठशक्तीनामथार्चनमुपाचरेत् ॥ ३९

सजयां विजयां पश्चादजितामपराजिताम् ।
नित्यां विलासिनीं दोग्ध्रीमघोरामथ मङ्गलाम् ॥ ४०

---

31 d. R. चावृणोत् (for उपाव्रजत्).

33 c. R. तेजो (for जैतृ). d. R. वहन् किमपि सर्वदा ।
–After 33 R. ins.:
इत्थं समस्तं माहात्म्यं मन्त्रस्य परिदर्शितम् ।

34 R. cm. 34.

35 b. R. वच्मि चारु समासतः । –R. cm. 35 c-36 d.

37 d. R. पूजायन्त्रं समीरितम् । –R. cm. 38.

39 For 39 R. subst.:
पीठपूजां विधायादौ तत आवरणार्चनम् ।
प्रकुर्यात्साधकः श्रेष्ठः सम्पदामालयो भवेत् ॥

पीठशक्तय एताः स्युरथावरणदेवताः ।
समासेन प्रवक्ष्यामि देवतां तुल्यरूपिणीम् ॥ ४१

महाकालरतोत्साहां महाप्रेतशिवोपरि ।
शिवाभिर्घोररावाभिः समन्तादिक्षु वेष्टिताम् ॥ ४२

घोराट्टहासां मदिरापानव्याघूर्णलोचनाम् ।
स्मरन्पुष्पाञ्जलिं कुर्वन्नङ्गानि प्रव्रजेत्ततः ॥ ४३

पूर्वां दिशं समारभ्य षडस्त्रयन्त्रमध्यगे ।
कालीं कपालिनीं कुल्लां कुरुकुल्लां विरोधिनीम् ॥ ४४

विप्रचित्तामथ नवकोणेऽन्या नवरूपिणीः ।
उग्रामुग्रप्रभां दीप्तां नीलां पश्चाद्घनामपि ।
बलाकिकामथो मात्रां मुद्रां मित्रामपि क्रमात् ॥ ४५

सरोरुहाष्टपत्रेषु ललितेषु यथाक्रमम् ।
ब्राह्मीं नारायणीं माहेश्वरीं चामुण्डिकामपि ॥ ४६

कौमारीपूर्विकां पश्चादर्चयेदपराजिताम् ।
वाराहीं नारसिंहीञ्च वसुसङ्ख्या वसुप्रदाः ॥ ४७

---

41 For 41 R. subst.:
पीठशक्तीरिमाः ख्याता महावरणदेवताः ।
समासेन प्रवक्ष्यामि साङ्गावरणपूर्विकाम् ॥
–After 41 R. ins.:
महाप्रेतं शिवं ध्यात्वा हृदये तस्य सुस्थिरा ।

42 ab. R. महाकालरतां वेशवशां युक्तां शिवागणैः ।
–R. cm. 42 c-43 b.

43 cd. R. स्मृत्वा पुष्पाञ्जलिं दत्वा मूलमन्त्रेण साधकः ।

44 ab. R. आरभ्य पूर्वमङ्गानि षडस्त्रे परिपूजयेत् ।
–d. R. विरोचिनीं (for ° धिनीम्).

45 b. R. शक्तिर्न वाचयेत् । –d. R. नीलां पश्याप्रनामपि ।
–b. R. प्रपूजयेत् (for अपि क्रमात्) ।

46 b. R. ब्राह्मीं नारायणीमथ । –cd. माहेश्वरीं च चामुण्डां कौमारीमपराजिताम् ।

47 R. cm. 47 ab. –d. R. भूपुरेऽथार्चयेत्सुधीः ।

अथो भूपुरेरखासु शोभनीषु समन्ततः ।
भैरवीञ्च महाभैरवीमथो सिंहभैरवीम् ॥ ४८

धूम्रभैरविकां भीमभैरवीमुन्मनादिकाम् ।
वशीकरणपूर्वां च मोहनाद्यामतःपरम् ॥ ४९

दिगधीशान्हेतियुतानर्चयेत्साधकोत्तमः ।
एवमाराधिता काली सिद्धा भवति मन्त्रिणः ॥ ५०

कृत्वा पुरा पुरश्चर्यामाचार्येणानुमोदितः ।
प्रयोगान्तन्त्रमार्गोक्तान्कल्पयेत्कलिपतार्थदान् ॥ ५१

अत्युत्तमः साधकानां साधुसाधितसाधनः ।
आत्मनोऽन्यस्य सर्वार्थजातमातनुतेऽचिरात् ॥ ५२

निन्दां प्रहासं कौटिल्यं द्वेषं रोषं जुगुप्सनम् ।
रहस्यभेदनं मानहानिं ताडनतर्जने ॥ ५३

दुरुदन्तं दुरालापं दुरेहां दुर्निरीक्षणम् ।
दुःस्थितिं दुर्नयं दुःखाऽऽरोपणं मर्मघाटणम् ॥ ५४

आक्षेपमुग्रवचनमनास्तिक्यमनादरम् ।
यदीच्छेत्सिद्धिमतुलां स्त्रीभ्य एतद्विवर्जयेत् ॥ ५५

एवमाचारवान्मन्त्री पुरश्चरणसिद्धये ।
प्रकुर्वीत धृतोत्साहो होमब्राह्मणभोजने ॥ ५६

शिवाबलिमुखान्सर्वान्बलीन्सम्यक्समर्पयेत् ।
पूजान्ते साधकोत्तंसो भुनक्ति विपुलं यशः ॥ ५७

आदीप्य दीपान्परितो घृततैलसमन्वितान् ।
कुङ्कुमागरुकस्तूरीचन्दनैरर्चयेच्छिवाम् ॥ ५८

सहस्रनामपाठादि कुर्यात्स्वगुरुशिक्षया ।
सुवासिन्यः कुमार्यश्च बटुकं गणनायकम् ॥ ५९

सिद्धयै यतमनोवृत्तिर्भावभक्तिसमन्वितः ।
समर्चयेत्सममतिरेतान्सिद्धिप्रदायकान् ॥ ६०

---

48 R. cm. 48 ab.

49 R. cm. 49-66.

रात्रेरर्धमिते सदैव समये ध्यानप्रसक्तो नरो
यो मन्त्रं परमं पठेच्छठजनालापं हठाद्वर्जयन् ।
भूशय्यासनसंस्थितो ललनया नानाविलासैर्ललन्
काल्याः स:[स] कलयत्यतीवशुभदान्प्रौढान्कटाक्षक्रमान् ॥ ६१

ध्यायेद्वामोर्ध्वहस्ते परिकलितमसिं मुण्डमेकं ततोऽधो
हस्ते भीतिं वरञ्च प्रबलभयहरं दक्षिणाभ्यां वहन्तीम् ।
मध्याह्नादित्यकोटिप्रतिभटविलसद्दीधितिं कालकामां
कालीं भालार्धचन्द्रां सुललितवसनां दिव्यभूषावृताङ्गीम् ॥ ६२

इत्थं ध्यायन्नुदग्रां विगलितकबरीं कालिकां कालकामां
कालातीतां कलाङ्कां नवकमलमुखीं कृष्णवेषां सुभूषाम् ।
कृत्वा कान्तां निजाङ्के जपति मनुवरं सर्वसिद्धीश्वराणा-
मीशत्वं याति तत्वं कलयति सततं सत्यवान्सत्यसङ्घः ॥ ६३

होमद्रव्यैरपारैः परमरसपरो वह्निमध्येऽतिवेलं
मन्त्रं जल्पन्पवित्रं गतविषयरतिर्यो जुहोति प्रकामम् ।
नानाभाषाविशेषाननुगमति कविर्भव्यकाव्येऽनुरूपान्
निःशेषं दोषजातं परिहरति रतिं याति काञ्चिद्रमायाः ॥ ६४

निद्रां कामपि तन्द्रिकामपहरन्मुद्रां दधानोऽधिकं
प्रेम्णा सान्द्रकृपामृतार्द्रहृदयामासंस्मरेत्कालिकाम् ।
भक्त्या पूरितमानसः सरभसं त्यक्तालसो लालसः
पूजायां स कविः प्रगल्भकवितासाम्राज्यमामृच्छति ॥ ६५

इत्थं कालीमहत्त्वं कथितमिह मया तत्त्वभूतं मुनीनां
योगीन्द्राणां यतीनामहिकुलजनुषां भूसुराणां सुराणाम् ।
अग्रे वक्ष्यामि किञ्चित्कलिकलुषहरं योगिनः श्रीशिवस्य
प्रौढं पुण्यं चरित्रं रुचिरुचिरमथो भो द्विजेन्द्राः शृणुध्वम् ॥ ६६

इत्यनुपुराणे सूर्यवंशे अध्यायस्तृतीयः समाप्तः ॥

कवीन्द्र उवाच ।

इत्थं मया कालिकायाः कथितं मन्त्रतन्त्रयोः ।
महत्त्वमथ वक्ष्यामि परमं शिवयोगिनः ॥ १

उत्तरस्यां पुण्यतमा राढा नाम महापुरी ।
गगनप्रान्तसंलग्नप्राकाराट्टालिकावृता ॥ २

हंसकारण्डवाकीर्णैश्चक्रवाकोपशोभितैः ।
वापीकूपतटाकाद्यैः पूरिता देवपूर्यथा ॥ ३

इतस्ततो गृहारामैः सरामाभिः समावृता ।
उद्यानशतसम्बाधा स्फुरत्प्रस्रवणोन्नता ॥ ४

स्वर्णमुक्तामणिमयसोपानश्रेणिशोभितैः ।
गतप्रत्यागतैः पूर्णरिक्तकुम्भैर्वधूगणैः ॥ ५

लोलद्द्विरेफकलितफुल्लपङ्कजशोभितैः ।
क्रीडद्वधूतोयकणपृक्तवायुस्फुरत्तटैः ॥ ६

सुधासवर्णाप्रतिमपुष्करप्रतिमानितैः ।
तीर्थैरनेकैर्निचिता पापभञ्जनकारिभिः ॥ ७

गतदंशा गतक्रोधा गतद्रोहा गतस्पृहा ।
कुलस्त्रीभिः परिवृता कुलदीपविलासिनी ॥ ८

सुमनामल्लिकाजातिजपाचम्पकपाटलैः ।
करवीराशोककुन्दकर्णिकारैः सबन्धुकैः ॥ ९

पुन्नागकेतकीझिण्टीबकुलैर्भूमिचम्पकैः ।
सेवन्तिकार्कस्थलजसरोजैः कन्दुकैरपि ॥ १०

---

[1] ab. R. इत्थं मया कालिकायाः कथितं मन्त्रतन्त्रयोः ।

[2] After 2 ab. R. ins.:
नाना तपोवनाकीर्णा नानामुनिसमाकुला ।
अनेकतीर्थैर्निचिता महापुण्यफलप्रदैः । –R. cm. 2 cd.

[3] a. R. हंसकारोद्यानकीर्णैः –After 3 ab R. ins.:
हंसैः परमहंसैश्च वालखिल्यैः समावृता ।
गतद्वेषैरमित्रता सिंहव्याघ्रमृगादिभिः ॥
–R. cm. 3 c-7 d.

[8] b. R. जनमण्डलभासुरा । –d. R. नानापुष्पलतकुला ।

[10] After 10 R. reads 12.

कुरण्टकैः कुरबकैः कदम्बैर्देवदारुभिः ।
कन्दैर्मूलैः फलैः पुष्पैः पल्लवैरङ्कुरैश्रिता ॥ ११

आम्रैराम्रातकैर्निम्बैर्निचुलैर्वञ्जुलैः पुनः ।
मन्दारैः पारिजातैश्च वटाश्वत्थार्जुनैरपि ।
कार्णिकारैः सकरकैर्मधूकैः सीधुपीलुकैः ॥

बिल्वैर्भल्लातकैः सीताफलै रामफलैरथ ।
अनानसैश्च रम्भाभिः क्रमुकैर्नारिकेरकैः ॥ १४

खर्जूरैश्चन्दनै रक्तचन्दनैः कृष्णचन्दनैः ।
सुगन्धापूर्णदिक्प्रान्तप्रौढकेसरभूभरैः ॥ १५

पलाशैर्नव्यलतिकाकलितैर्ललितैर्द्दढैः ।
ग्राहीभिरवकेशीभिर्विविधैश्च शिरीषकैः ॥ १६

अलङ्कृता मतिमतां मताभिमतदायिनी ।
वर्वर्ति त्रिपथातीरे मन्दमारुतवीजिते ॥ १७

तस्यां महासिद्धिधरः सर्वसिद्धजनप्रियः ।
पठन्वेदान्वावदूकः सर्वशास्त्रार्थपारगः ॥ १८

अथर्वणरहस्यज्ञः प्रज्ञावान्प्राज्ञसम्मतः ।
जनयन्दोषदमनं जनानां स्वीयदर्शनैः ॥ १९

ब्रह्मश्रियावृतो दान्तः शान्तः क्षान्तः शुचिस्मितः ।
ऊर्ध्वरेता ब्रह्मचर्यचर्यानानार्यपूजित: ॥ २०

---

11 R. cm. 11.

12 c. R. कदम्ब: [म्बैः]कर्णिकारैश्च । –After 12 R. ins.:
करकैर्बदरीवृन्दैः करीरैश्चारुपीलुकैः ।
वधुलैश्चन्दनै रक्तचन्दनैः कृष्ट[ष्ण]चन्दनैः ।
वानस्पत्यैरनेकैश्च वनस्पतिगणैरपि ॥

13 R. cm. 13-15.

16 R. cm. 16 c-17 b.

18 After 18 ab R. inserts:
तेजसा भानुसद्दशश्चतुर्मुख इवापरः ।
c. R. वेदान्वदन् (for पठन्वेदान्).

19 c. R. दोषमरणं (for °दमनं).

20 b. R. धृतव्रतः (for शुचिस्मितः). –d. R. वानार्यसम्मतः (for °पूजितः).

धृतव्रतिव्रतस्तीव्रसाधितानन्तसाधनः ।
आर्याभक्तो व्यक्तमतिर्मन्त्रयन्त्रप्रवर्तकः ॥ २१

महासत्त्वोऽतिगम्भीरस्तत्त्ववित्तत्वदर्शकः ।
दूष्यतिष्यः स्फारशिष्यो निर्दूष्यो दोषवर्जितः ॥ २२

अध्यात्मवक्ता सद्भक्तस्त्यक्तसङ्गोऽपि भक्तदः ।
अष्टांगयोगकुशलो कृती सुकृतिमानितः ॥ २३

निर्वाणपदवीकाङ्क्षाकाङ्क्षको ब्रह्मलक्षकः ।
चतुःषष्टिकलावेत्ता ज्ञानविज्ञानपारगः ॥ २४

पद्मासनस्थितो दक्षः श्वेतयज्ञोपवीतकः ।
श्वेतोत्तरीयकः श्वेतसुमप्रीतः सिताम्बरः ॥ २५

श्वेतानुलेपलिप्ताङ्गः श्वेतासनसमास्थितः ।
शिवयोः सामरस्यानि चित्ते समनुभावयन् ॥ २६

अक्षोभ्यैः स्वकृपापाङ्गैरुद्धरन्देशिकव्रजान् ।
अनुग्रहाय जगतां विग्रही बत शङ्करः ॥ २७

अभ्रान्तो भ्रान्तिसंहर्ता [विश्ववि ?] भ्रमणक्रमः ।
दक्षिणामूर्तिरूपेण भ्रमन्सम्भ्रमसम्भृतः ॥ २८

जगत्यां सत्यसुलभः सुभगः सत्यसंश्रयः ।
सत्यव्रतः सत्यतपाः सत्यवाक्यविशारदः ॥ २९

---

21 R. cm. 21 ab.

22 R. cm. 22 cd.

23 a. R. साधूनां (for सद्भक्तस्). -b. R. सम्मतः सुजनप्रियः ।
d. R. निःसङ्गो निर्ममः कृती ।

24 ab. R. निर्वाणपदवीमिच्छन्बद्धपद्मासनः सुधीः ।

25 R. cm. 25 ab. For 25 cd. R. ins.:
शुक्लाम्बरधरः शुक्लचन्दनेनानुलेपितः ।

26 R. cm. 26 ab. -d. R. समनुचिन्तयन् (for °भावयन्).
-After 26, R. ins.:
कृपाकटाक्षविभवैरुद्धरन् शिष्यमण्डलम् ।

27 R. cm. 27 ab.

28 ab. R. भ्रमन्गुरुस्वरूपेण जगत्यां सत्यसंश्रयः ।
R. cm. 28 c-29 b.

29 d. R. सत्यवाक्यपरायणः ।

अनन्तकुलधर्माणां मर्मज्ञश्चारुकर्मकृत् ।
जटिल: शङ्कर इव समदृष्टिर्मुकुन्दवत् ॥ ३०

वशिष्ठवच्छिष्टतमो विशिष्टचरितेष्टभू: ।
भ्रष्टदुर्जनसंल्लापविवर्जनपरो यमी ॥ ३१

निरञ्जनो निरालम्भो निरालम्बो निराकुल: ।
अलक्ष्यचरितावास: सत्पक्षो भव्यलक्षण: ॥ ३२

अक्षोभ्यहृदयो मायाविमुक्तो विगतालस: ।
अतिथिव्रातनिष्णातपरिचर्यापरायण: ॥ ३३

लभ्यालभ्यमनोवृत्तिर्योगमुद्राविमुद्रित: ।
खेचर्यादिमहामुद्राविवञ्चनसमुद्धुर: ॥ ३४

हरन्सुदूरे विषयान्विश्वामित्र इवापर: ।
मित्रामित्रौ[त्रे] समौ[मे] पश्यन्यशस्य: सिद्धिसम्पदा ॥ ३५

प्रात: प्रशस्यप्रथितनामा कामप्रपूरक: ।
साधकानां समुदिताह्लाद: सादविनाशन: ॥ ३६

साहसाङ्को जपतपोनुष्ठानैर्नैष्ठ्यपूर्वकै: ।
अत्रेर्विचित्रं चरितमाचरन् प्रहसन्निव ॥ ३७

असाध्वसो महाध्वान्तविध्वंसनकृतश्रम: ।
आश्रमी श्रमजिद्धीमान् श्रेयस्कामै: समाश्रित: ॥ ३८

पिशङ्गहेमाभलसज्जटाजूटो दृढाशय: ।
मितवक्ता मिताहारो मितमार्गो मितोद्यम: ॥ ३९

मितेक्षणो मितरतिर्मिततृण् मिततोषभृत् ।
मिताकल्पचमत्कारी मितविस्मयहर्षुल: ॥ ४०

32 b. R. सत्पक्षोभव्यलक्षण: । –R. cm. 32 cd.

33 R. cm. 33 c-34 d.

35 d. R. सिद्धिसम्मत: (for ° सम्पदा). –After 35 R. ins.:
अनन्तपुण्यफलदचरितव्रतमण्डल: ।

37 R. cm. 37 ab. –d. R. वहन्विगतसाध्वस:)

38 R. cm. 38.

39 a. R. पिशङ्गचारुविलसज् । –d. R. मितहासो (for ° मार्गो).

40 ab. R. मितश्रमि[मी]र्मिताकाङ्क्षी मिततृट्[ण्] मिततोषभृत् ।

स्वभ्रूभङ्गाक्षेपलीलापरिप्लुष्टाहितावलिः ।
अहन्तारहितोत्साही बालोन्मत्तपिशाचवत् ॥ ४१

वैराग्यपरिपूर्णोऽपि महासौभाग्यदायकः ।
दुर्भाग्यदमनोपायो गङ्गाम्भ इव भासुरः ॥ ४२

कृतार्थः सिद्धिकामानां प्रकामनियमोज्ज्वलः ।
परापरेक्षणपरः परब्रह्मस्वरूपवित् ॥ ४३

कश्चित्सिद्धः समृद्धश्रीः सर्वेषां श्रुतिमागतः ।
आसीदासीमधरणीवलये मुक्तिवल्लभः ॥ ४४

शिवयोगी नाम कश्चिद्ब्राह्मणः कोङ्कणोद्भवः ।
करहाटस्फुटमतिर्मेघगम्भीरनिस्वनः ॥ ४५

निशम्य तस्य सिद्धस्य चरितं परमाद्भुतम् ।
हित्वा कोङ्कणकं देशं तं देशं समुपाययौ ॥ ४६

तत्र गत्वाऽथ तं दृष्ट्वा स्पृष्ट्वा पादसरोरुहे ।
बद्धाञ्जलिपुटोऽतिष्ठत्स्थाणुलीलामपाहरन् ॥ ४७

सिद्धेन सोऽथ सम्पृष्टो नामग्रहणपूर्वकम् ।
ग्रामगोत्रे महोदग्रे श्रावयामास सम्भ्रमात् ॥ ४८

शिवयोगी श्रावयित्वा कुलशीलादिकं स्वकम् ।
गुरुत्वेनाश्रुतं सिद्धं वरयामास सुव्रतः ॥ ४९

अन्तेवासिनमायान्तमन्ते वस्तुं सुलक्षणम् ।
समग्रहीत्समु[दमुं] तत्रान्तेवासाय विचक्षणः ॥ ५०

---

41 a. R. किञ्चिद् भ्रूभङ्गविक्षेप. –d. R. बाललीलां समावहत् ।

42 d. R. दृङ्मार्गाद्वनितां हरन् ।

43 R. om. 43 cd.

44 After 44 ab R. ins.:
महानिर्वाणपदवीं मृगयन्निजलीलया ।
–d. R. लयपण्डितः (for मुक्तिवल्लभः).

45 b. R. चित्तपावनः (for कोङ्कणोद्भवः). –R. om. 45 cd.

46 d. R. समुपस्थितः (for ° पाययौ).

47 R. om. 47 a-49 b.

49 c. R. गुरुत्वेनाशु तं (for ° नाश्रुतं).

50 ab. R. शिष्यत्वेनाथ सोप्येनमग्रहीद्रम्यविग्रहे । –R. om. 50 cd.

ततोऽनुकूलनक्षत्रे कस्मिंश्चिदपि वासरे ।
उक्ते मासि तिथौ स्वर्तौ प्रवृत्ते चोत्तरायणे ॥ ५१

संवत्सरं कृतां सेवां योगिनो वीक्ष्य कामपि ।
दीक्षामदान्मदहरीं योगीन्द्रहृदयङ्गमाम् ॥ ५२

मनीषिण ऊचुः ।

देवदत्तात्मज महाकविनायक नायक ।
दीक्षाविधानं प्रब्रूहि सिद्धेनाऽऽकल्पितं यथा ॥ ५३

भवत्प्रोक्तकथालापपीयूषपरिपूरिताः ।
न तृप्यामश्चिरतरं पायं पायं सुधामिव ॥ ५४

नवोदिते कुमुदिनीनाथे प्रेम यथा यथा ।
तथा तथा भवत्काव्यश्रवणे बत कौतुकम् ॥ ५५

कवीन्द्र उवाच ।

श्रृण्वन्तु सुधियः सर्वे दीक्षाया विधिमुत्तमम् ।
अलौकिकं लौकिकं च रेणुकायाः प्रसादतः ॥ ५६

आवीक्ष्य हस्तामलवत्सकलं बुद्धिलीलया ।
कथयिष्ये न सन्देहः परमामृतदीपकम् ॥ ५७

भूमेः परिग्रहं पूर्वमाकल्प्याशोध्य सादरम् ।
कृत्वाङ्कुरार्पणमथो वास्तुपूजां यथाविधि ॥ ५८

हुत्वाग्नौ ब्राह्मणान्नत्वा स्तुत्वा स्वाभिष्टदेवताम् ।
ध्यात्वा स्मृत्वा स्वपितरावाचार्यकुलकामिनीः ॥ ५९

नन्दिनीप्रमुखागावः[गाश्च] कुलाद्रीनुरगानपि ।
निधीन्ससागरान्कल्पवृक्षान्नदनदीः पुनः ॥ ६०

अभिवाद्य गणेशानं बटुकं योगिनीगणम् ।
नरेन्द्रान्पुण्यचरितानाकीर्त्य सुरनायकान् ॥ ६१

---

51 a. R. शुभग्रहैः परिवृते.

52 R. om. 52 a-58 b.

58 cd. R. वास्तुपूजनं च (for अथो वास्तुपूजां).

60 b. R. कुलाद्रान्तुरगाधिपान् । -c. R. विधीन् (for निधीन्).

61 a. R. अभिवन्द्य (for ° वाद्य). -b. R. वन्दुकं (for बटुकं). -c. R. नरेशान् (for नरेन्द्रान्).

अथ सिद्धैर्महासिद्धैरनेकैः परिवारितः ।
पुण्याहं वाचयित्वाऽऽशु वाद्यघोषपुरस्सरम् ॥ ६२

कौशेयेन नवीनेन बन्धयित्वा विलोचने ।
रहस्यानीय तं शिष्यं योगिनं शिवयोगिनम् ॥ ६४

अध्वषट्कमथाशोध्य सिद्धः शास्त्रोक्तमार्गतः ।
दिव्यलक्षणसंयुक्तं दीक्षाषट्कमकल्पयत् ॥ ६५

तीव्रवेधमयीं दीक्षां सप्तमीमाचरत्ततः ।
यथा शिष्यस्य सर्वत्र दिव्यभावः प्रजायते ॥ ६६

अथो चक्रचतुर्द्वार्षु चतुर्दिक्ष्वन्तरे पुनः ।
बिन्दौ दलेषु वलयेषूक्तेषु समनुक्रमात् ॥ ६७

नानौषधिक्काथमिश्रजलपूर्णान्मनोरमान् ।
संस्थितान्कलशान्गृह्य पूर्वपूर्वक्रमादरात् ॥ ६८

अस्नापयन्मन्त्रपूतैस्तोयैस्तीर्थालिजृम्भितैः ।
पूर्वाम्नायभवान्मन्त्रान्पवित्रान्मन्त्रगोपितान् ॥ ६९

योगिने कथयामास कर्णे सार्थरहस्यकान् ।
स सिद्धः सर्वसिद्धानां प्रथमो गोरखो यथा ॥ ७०

आहृत्य दक्षिणान्कुम्भान्दक्षिणाम्नायजान्मनून् ।
स्नपयन्कथयामास दत्तात्रेय इव ज्वलन् ॥ ७१

पश्चिमाम्नायसम्भूतान्मन्त्रान्कांश्चित्प्रकाशयन् ।
अभिषिञ्चन् पाश्चिमकैः कलशैः शिष्यवल्लभम् ॥ ७२

---

62 ab. R. अध्वषट्कं विशोध्याशु स सिद्धः सिद्धसम्मतः ।

64 cd. R. शिवस्य स्वीयशिष्यत्वदीक्षाषट्कं विधाय च ।

65 R. cm. 65.

66 b. R. सत्तमां पर्यकल्पयत् । –R. cm. 66 c-69 b.

69 cd. R. पूर्वाम्नायमथोच्चार्य पूर्वकुम्भैः सुशोभनैः ।

70 R. cm. 70 ab.

71 b. R. दक्षिणाम्नायमुत्तमम् । –d. R. इवापरः (for इव ज्वलन्).

72 For 72 R. subst.:
पाश्चिमान्कलशान्गृह्य पश्चिमाम्नायजान्मनून् ।
अभिषिञ्चन्कथयत्तथा रैवतको यथा ॥

तत्त्वं सत्त्वपरः सत्त्वमाराधय शुचिस्मित ।
इत्थमाज्ञापयामास सिद्धो रैवतको यथा ॥ ७३

तथौत्तरान्वटान्गृह्योत्तराम्नायविचक्षणः ।
अवीवदत्कर्णमूले शिष्यस्य वडवालवत् ॥ ७४

बिन्द्वन्तरालगैः कैश्चित्पीयूषौषधिपूरितैः ।
कलशैः स्नपयामास कथयामास सुव्रतः ॥ ७५

अत्यूर्ध्वगतिदं कश्चिदूर्ध्वाम्नायं महाफलम् ।
प्रथितः सर्वसिद्धेषु सिद्धो नागार्जुनो यथा ॥ ७६

बिन्दुमध्यगतं कुम्भं नवरत्नविराजितम् ॥ ७७

नवपल्लवसङ्कीर्णं नवौषधिरसावृतम् ।
नानामञ्जरिकाकीर्णं नवपुष्पसमाकुलम् ॥ ७८

कुङ्कुमागरुकस्तूरीमृगनाभिसमर्चितम् ।
धूपितं विविधैर्गन्धै रक्तचन्दनचर्चितम् ॥ ७९

अष्टगन्धमयैर्गन्धैर्लेपितं परिलोलितम् ।
पिष्टातैश्चारुसीमन्तचूर्णैराचीर्णमन्तरा ॥ ८०

एलालवङ्गकर्पूरपूगकङ्कोलसङ्कुलम् ।
ताम्बूलीदलखर्जूरीनारिकेरफलावृतम् ।
रक्तकौशेयवसनं रक्तमालाविभूषितम् ॥ ८१

स्वहस्ते कलशं गृह्य [धृत्वा] प्रशस्ते सिद्धनायकः ।
कृपाकटाक्षभरितो ललितो गुणसम्पदा ॥ ८२

नेति नेतीति नेतीति यत्परं श्रुतयो जगुः ।
अनुत्तरं तमाम्नायमभिषेकं प्रकल्पयन् ॥ ८३

व्यादिदेश प्रसन्नात्मा कर्णमूले सुशोभने ।
शिष्यस्य गिरिजानाथो हयग्रीवस्य यादृशम् ॥ ८४

---

73 R. cm. 73-82.

83 1 b. R. वदन् (for जगुः). -d. R. शिववन्निजगाद सः ।

84 R. cm. 84.

पूर्णदीक्षां विधायेत्थमागमोक्तेन वर्त्मना ।
साम्प्रदायं स्वकं प्रोच्य दृष्टिबन्धं विसृज्य च ॥ ८५

निजक्रमागतं काञ्चिद्गुरुक्रममथादिशत् ।
येन शिष्यस्य परमा सिद्धिर्भवति नान्यथा ॥ ८६

आद्यं तद्दिननाथार्णं गृहीत्वातिमनोरमम् ।
चकार निजशिष्यस्य नाम सम्भ्रमपूर्वकम् ॥ ८७

तेन दीक्षाप्रभावेण स शिवो ब्राह्मणाग्रणीः ।
योगीति ख्यातिमगमत्सिद्धिपारमुपागतः ॥ ८८

शिवयोगी ततस्तत्र बहुकालं गुरोर्गृहे ।
वसन्नाल्हादयामास संसेवन्विविधक्रमैः ॥ ८९

आराधयन्महोदारसेवाभिर्गुरुमञ्जसा ।
शिवयोगी मुनिश्रेष्ठः सिद्धिं कामप्युपालभत् ॥ ९०

प्रसन्नचेताः सततं जपन्ध्यायन्स्तुवन्नमन् ।
सिद्धस्य चरितं चित्रं शिवयोगी पपाठ सः ॥ ९१

इत्थं भक्तिभरं पश्यन्स सिद्धः शिवयोगिनः ।
आज्ञापयामास चिरं ब्रह्मचर्यव्रतञ्चर ॥ ९२

पाणिग्रहं क्वचिदपि मा कुरुष्व व्रतेच्छया ।
शिष्यत्वेन नराधीशं योगिन्मा वृणु सर्वथा ॥ ९३

---

87 a. R. आद्यन्तद्वा[द्वा]रनाथार्ण[र्णं] । –cd. R. शिष्यस्य कल्पयामास स सिद्धो नाम सम्भ्रमात् ।

89 cd. R. तोषयामास विधिवत्तस्य प्रियतमान्परान् ।

90 For 90 R. subst :
प्रगल्भोदारसेवाभिराराध्यगुरुमादरात् ।
अलभच्छिवयोगी स सिद्धिं कामपि सुव्रतः ॥

91 c. R. किञ्चिज् (for चित्रं).

92 a. R. ज्ञात्वा (for पश्यन्).

योगी स सिद्धस्य वचो निशम्य
प्रणम्य पादौ परिलभ्य भव्यम् ।
सङ्कल्पवाक्यं सकलं करिष्ये
ययावथो याम्यदिशं व्रतार्थी ॥ ९४

विद्योतद्ब्रह्मवर्चाः परिचरिततपा भावयन्मन्त्रजातं
पश्यन्क्षेत्राणि नानारसभरभरितः पर्यटन्तीर्थपङ्क्तीः ।
प्रेम्णा शृङ्गारपुर्यां व्यचरदथमठीं कोङ्कणक्रूरदेशे
वस्तुं योगी प्रसिद्धस्तदनु नुतगुणं सन्निवासश्चकार ॥ ९५

इत्यनुपुराणे सूर्यवंशे निवासकरपरमानन्दात्मजदेवदत्तोद्भवगोविन्दकवीन्द्रप्रकाशितायामनेकाध्यायसाधितायां शुभलक्षणलक्षितायां शिवपुराणान्तर्गतायामंशावतरणे अध्यायः ॥ ४ ॥

---

94 R. cm. 94 bcd.

95 a. R. विद्योतद्वह्विवर्चाः (for ° ब्रह्मवर्चाः).

After 95 R. inserts:

मदाज्ञया त्रिपुरजित् तव पुत्रो भविष्यति ।
भूभारस्यापि संहारं करिष्यति न संशयः ॥ ७५
तारयिष्यति भूदेवान् दुःखपङ्कादतन्द्रितः ।
मर्दयिष्यति दुष्टौघान् निर्जरान्स्थापयिष्यति ॥ ७६
रक्षयिष्यति धेनूनां गणान् यवनहस्ततः ।
श्रीकृष्ण इव तेजस्वी वधूरानन्दयिष्यति ॥ ७७
संस्थापयिष्यति मुदा धर्मं शर्मसमन्वितः ।
आह्लादयिष्यति धनैः क्रूरकोङ्कणजान्नरान् ॥ ७८
धुरन्धरान्राजकृत्ये नवीनान्कल्पयिष्यति ।
स्वपूजायां बताभक्ति धरिष्यति न संशयः ॥ ७९
सौरान् शाक्तान् गाणपत्यान् शैवानावर्जयिष्यति ।
अर्चनं बालकृष्णस्य प्रेम्णा परिकरिष्यति ॥ ८०
ताम्रैः साम महामायो बहुकालं चरिष्यति ।
आचरिष्यति सौम्यः सन्नेकच्छत्राधिपत्यताम् ॥ ८१
निरन्तरं वनेऽतीव पापर्ध्यर्थमटिष्यति ।
स्वमतेनैव सर्वाणि कार्याण्याकल्पयिष्यति ॥ ८२
महानन्दभराविष्टः सदैव विहरिष्यति ।
वारयिष्यत्यरिष्टानि दूरादेव गतस्पृहः ॥ ८३
अतः सुतार्थं राजेन्द्र चिन्तां मा कुरु कर्हिचित् ॥

कवीन्द्र उवाच ।

शिवयोगी ततस्तत्र शृङ्गारनगरे वरे ।
प्रज्वलन् प्रौढतपसा समिद्धाग्निरिव श्रिया ॥ १

जपन् मन्त्रं पठन्स्तोत्रं पितॄन्देवान्प्रतर्पयन् ।
अतिथीन् भोजयन् काले प्रपूज्य च यथाविधि ॥ २

प्रणमन् ब्राह्मणान् काले प्रार्थयन् पूजयन्नपि ।
अन्यानपि तथा कांश्चिद्द्विजन्नाश्रमिणश्चिरम् ॥ ३

समाचचार परमं व्रतं किञ्चिन्महाव्रतः ।
प्रपूरयन् स्वमहसा तत्रत्यगिरिगह्वरम् ॥ ४

शीतकाले शीतसहो भीष्मे ग्रीष्मे बहिस्तपन् ।
वर्षासु जलशायीवालक्षि लोकैर्धृतक्षणैः ॥ ५

खेचरीं मुद्रिकां बध्द्वा साधयन्योगमुत्कटम् ।
सिंहान् व्याघ्रान् वराहांश्च लालयन् गतमत्सरान् ॥ ६

दंशर्क्षवृकजम्बूककपिपन्नगपक्षिणः ।
रक्षन् स्वलक्षैरक्षोभ्यैरक्षीणोज्ज्वललक्षणैः ॥ ७

चान्द्रायणं हविष्यान्नमेकान्नं नक्तभोजनम् ।
एकाशनं जीर्णपर्णचर्वणं वायुभोजनम् ॥ ८

कन्दमूलाशनमपि फलपुष्पाशनं पुनः ।
इक्षून्द्राक्षागुडं रम्भाफलान्यश्नन् तिलानपि ॥ ९

सक्तुपिष्टं मुद्गपिष्टं पृथुकांश्च कुलित्थकान् ।
पद्माक्षपिष्टं लाजांश्च वंशपिष्टं मनोहरम् ॥ १०

आम्रजम्बीरनारिङ्गखर्जूरफलपूरकान् ।
अक्रोडमधुबीजानि शाकाः काश्चन भासुराः ॥ ११

जम्बूबदरिकापेरूसीतारामफलादिकम् ।
समानीय मुदा स्वल्पं जग्ध्वा जग्ध्वा निरन्तरम् ॥ १२

यापयामास कालं स शिवयोगी महामतिः ।
ध्यायन्नम्हरिहरौ लोके स्त्रीपुंस्वरूपिणौ ॥ १३

इत्थं तपस्यतस्तस्य योगिनः शिवयोगिनः ।
सुखोदर्कः समधिकं कालो बहुतिथिर्ययौ ॥ १४

श्रीशृङ्गारपुरावासं शिवयोगिनमादरैः ।
निशम्य पूजयामास भोजनाच्छादनादिभिः ॥ १५

शिवराजसुतः शम्भुर्ववन्देऽथ पुनः पुनः ।
अकरोद्वचनं तस्य यशस्यं निबिडाक्षरम् ॥ १६

अयाचकं स्वाश्रमस्थमसेवकमनाश्रयम् ।
निशम्योद्वीक्ष्य भूपालोत्तंसः कारुण्यशेवधिः ॥ १७

अन्नमाभूषणं वस्त्रं बहुमानपुरस्सरम् ।
देवतार्चनसामग्रीं समग्रामग्रसम्भवाम् ॥ १८

अदान्मान्यो गुरुरयं धन्यः शमदमादिभिः ।
अत्यर्थमवदत्सार्थं समर्थानाप्तसेवकान् ॥ १९

गुरुणा प्रतिषिद्धोऽपि योगी राजप्रतिग्रहात् ।
आदिमायाविमुग्धात्मा सर्वां जग्राह सादरम् ॥ २०

किं ज्ञानिना प्रविदुषा योगिना मुनिनाऽपि च ।
किं तापसेन यतिना प्रकृतिः सर्वकारणम् ॥ २१

प्रकृत्याचरितं कर्म नरश्चरति दुश्चरम् ।
विधिनाऽपि विधिज्ञेन दैवं किं परिहण्यते ॥ २२

अथो दुष्टाः परिभ्रष्टाः षड्दर्शनमहोदधेः ।
क्रूरा मर्कटवल्लोला विलोलाः साधुखण्डने ॥ २३

आगमोक्तौ स्थाणुसमाः पन्नगा इव दुःसहाः ।
सूचीव सुमुखाकाराः प्रविशन्तोऽन्तरं क्षणात् ॥ २४

देवर्षयः कऱ्हाटाश्च कुलवन्तः कुलोद्भवाः ।
दाभ्याः सारस्वताश्चित्तपावनाः केचन द्विजाः ॥ २५

असहन्तः परोत्कर्षं स्पर्धन्तो योगिना सह ।
निन्दामुच्चावचां चक्रुर्वाममार्गप्रवर्तनात् ॥ २६

राजप्रतिग्रहपरं वाममार्गविनोदिनम् ।
समीक्ष्य योगिनं सर्वे खलाः कोङ्कणका [ऽ] हसन् ॥ २७

हसत्सु कोङ्कणस्थेषु विप्रेषु क्रूरकर्मसु ।
अधिकं मानयामास योगिनं शम्भुभूपतिः ॥ २८

गुणिनं परिगृह्णन्ति गुणज्ञानेन केचन ।
एको जानाति माहात्म्यं निधेर्यक्षाधिनायकः ॥ २९

योगी स शम्भुराजाय भावि भव्यमभाषत ।
यद्यत्तत्तत्समभवत्तुलजायाः प्रभावतः ॥ ३०

निष्ठा विशिष्टा भूपस्य तस्मिन्योगिनि सर्वदा ।
समजायत वर्धिष्णुर्गुणमण्डलमण्डिता ॥ ३१

सर्वे जनाः कोङ्कणका योगिनं भूपमानितम् ।
वीक्ष्यारटन्गुरुरयं श्रीशम्भोर्बत दाम्भिकः ॥ ३२

एतस्मिन्नन्तरे केचिन्नानाव्रात्यकुलोद्भवाः ।
संन्यासिनः समाधूतकल्मषा दशनामिनः ॥ ३३

भारतीका अरण्याश्च सागरा आश्रमा वनाः ।
गिरिणः पुरिणस्तीर्थाः पर्वता इन्द्रनामकाः ॥ ३४

सरस्वतीकाः सन्तोषा महानिर्वाणवल्लभाः ।
तीर्थयात्राव्रतपराः पर्यटन्तो धरातलम् ॥ ३५

केचिद्दिगम्बराः केचिज्जटिलाश्चीरवाससः ।
मुण्डिनः केऽपि नखरनखा वक्रनखा अपि ॥ ३५

ऊर्ध्वं बाहुयुगं केचिदेकबाहुमथाऽपरे ।
समुद्वहन्तो निबिडभस्मचर्चितविग्रहाः ॥ ३६

आदीर्घकन्धराः केचित्तृणवत्तनवः परे ।
द्योतद्धमनयः केचित्सितश्मश्रुसमुज्ज्वलाः ॥ ३७

तरुणा बालकाः केचिद्वृद्धाः कम्पितमस्तकाः ।
सदोदतिष्ठकाः केचिदधोर्ध्ववदनाः परे ॥ ३८

पुष्टा महिषवत्केचिद्भिक्षाभक्षणविभ्रमैः ।
महोक्षवदिवाक्षोभ्यां कुर्वन्तः केऽपि गर्जनाम् ॥ ३९

आरक्तलोचनप्रान्ताः कुठारादिमहायुधाः ।
समाजग्मुर्विलासेन श्रीशृङ्गारपुरं प्रति ॥ ४०

असहन्तोऽथ योगीन्द्रं कोङ्कणस्थाः सुदुर्जनाः ।
मिथ्यालपन्गुरुरिति श्रीशम्भोर्दशनामिषु ॥ ४१

कोङ्कणस्थवचः श्रुत्वा मत्तास्ते दशनामिनः ।
भङ्क्तुं मठीं तस्य केचिदुदतिष्ठन्कलेर्बलात् ॥ ४१

तत्र गत्वाऽथ तं वीक्ष्य तापसं शिवयोगिनम् ।
जगदम्बाप्रभावेण मोहमेव समाव्रजन् ॥ ४२

केचित्प्रचलचित्ताशाः पुरो भूय समावदन् ।
भोजनोपधिकं किञ्चिद्देहि नो चेद्विनश्यसि ॥ ४३

इतीरयन्तो वचनं कुड्यमेडूकमण्डितम् ।
व्रात्या बभञ्जुस्ते मठ्या जपोत्के शिवयोगिनि ॥ ४४

दन्तान्कटकटायन्तः साटोपं मदगर्विताः ।
उत्तोल्य परशून्केचित्प्रहर्तुमुपचक्रमुः ॥ ४५

अमुं समस्तं वृतान्तं नाश्रृणोन्नैक्षदच्युतः ।
ध्यानस्तिमितनेत्रः सन्सस्मार त्रिपुराम्बिकाम् ॥ ४५

व्रात्यहस्तगतं वीक्ष्य गुरुं शिष्यस्त्वरान्वितः ।
कश्चिद्विमोचयन्मन्त्रविद्यां स्वामिन्द्रजालिकीम् ॥ ४६

सिद्धवद्दर्शयामास श्रृणुत द्विजनायकाः ।
करेण यष्टिकां गृह्य वञ्जुलस्य मनोरमाम् ॥ ४७

विलोमं भ्रामयामास दर्शयन्निजलाघवम् ।
वञ्जुलभ्रमणात्सर्वे तिर्यग्वलितबाहवः ॥ ४८

स्थाणुवद्धा इव भुवै[जै]र्गुणैः परमदारुणाः ।
प्रति प्रतीकमगमत्स्तम्भस्तेषां सुदुस्तरः ॥ ४९

तत उच्चक्रुशुः सर्वे दीनास्या दीनभाषिणः ।
मुधापराद्धमस्माभिर्योगिनो मन्दबुद्धिभिः ॥ ५०

अथ मध्याह्नसमये जाते लीनविहङ्गमे ।
कोटरेषु विशालेषु वृक्षाणां परमादरात् ॥ ५१

महिषा[षे]षु वराहेषु ख........षु[खड्गेषु]च गजेषु च ।
चमरीषु नदीतीरे विचरत्सु सुशीतले ॥ ५३

देवतार्चनसक्तेषु सर्वेषु गृहकारिषु ।
सरीसृपेषु द्युमणिकरततेषु केवलम् ॥ ५५

विसृज्य ध्यानमखिलं शिवयोगी महामतिः ।
अपश्यदतिहर्षेण समस्तानाततायिनः ॥ ५६

ध्यानं विमुच्यापचितिं समाप्य जपपूर्विकीम् ।
प्रफुल्लनयनो योगी स्वमठीं समलोकत ॥ ५७

ततस्ते वीक्षितास्तेन योगिना दशनामिनः ।
आबद्धबाहुयुगलाः पश्चात्तिर्यगधोर्ध्वतः ॥ ५८

स्वशिष्यमब्रवीद्योगी कस्येदं मन्त्रलाघवम् ।
व्रात्यसन्यासिनः केन निबद्धा भुजमण्डले ॥ ५९

एतेषामपराधः को भुजदण्डनिबन्धनम् ।
लब्धं कथं कथयतात्युच्चैर्व्रात्ययतीश्वरैः ॥ ६०

छात्रमध्याच्छात्रवेत्ता कश्चित्प्रथमकल्पिकः ।
निवेदयामास धियं व्रात्यानां दुष्टचेतसाम् ॥ ६१

निशम्य सकलं तेषां व्रात्यानां दुष्टचेष्टितम् ।
प्रत्यक्षकरुणामूर्तिः कृपां कामप्यथातनोत् ॥ ६२

विमोचयेमानधुना स्वकर्मफलभोगिनः ।
अवोचदित्थं शिष्याय विनीतायामितात्मने ॥ ६३

शिष्यस्ततः शक्रजालमखिलं परिनिर्मितम् ।
चकर्त वाञ्जुलीं यष्टिं भ्रामयन्ननुलोमतः ॥ ६३

बाहुबन्धनतो मुक्ता व्रात्या गर्ववियोगिनः ।
वितेनुः प्रणतिं भूयः शिवयोगिपदाम्बुजे ॥ ६४

शिवयोगी ततः सोऽथ करुणाकृष्टमानसः ।
लेपायाम [उपायनं] मनोहारि प्रददौ प्रणयावृतः ॥ ६५

यथातथमथो जग्मुर्विस्रब्धा दशनामिनः ।
अखर्वगर्वगलिता दलिता इव तेजसा ॥ ६६

उन्मुक्तबाहुबन्धेषु गतेषु दशनामिषु ।
पप्रथेऽस्य प्रभा भूयस्तरां श्रीशिवयोगिनः ॥ ६७

ततो जनाः कोङ्कणका भीता योगीन्द्रतेजसा ।
चमत्कारं समीक्ष्यामुं स्तुतिमेवावलम्बिरे ॥ ६८

सर्वे सुमनसोऽभूवन्तत्रस्था ये द्विजर्षभाः ।
वामाचारपरस्यापि स्तुतिमेवोपचक्रिरे ॥ ६९

विधिर्यदा भव्यदायी वरीवर्ति पुरःसरः ।
तदा भवति सर्वत्र विपरीते विपर्ययः ॥ ७०

ये येऽप्यधर्षयन्पूर्वं महोत्कर्षा नरर्षभाः ।
मेनिरे तेऽस्य वाक्यानि किङ्करा इव सर्वतः ॥ ७१

अमुं समस्तं वृत्तान्तं चारोक्तं शम्भुभूपतिः ।
असेवत समाकर्ण्य विशेषाच्छिवयोगिनम् ॥ ७२

अयं गुरुर्गुरुतरः सामाजिकवरैर्नरैः ।
लक्षितव्योऽनुमन्तव्यो विनेतव्यः क्षणं क्षणम् ॥ ७३

इति सर्वान्समादिश्य शम्भुराजः शिवात्मजः ।
आलोकितुमिवातीव मठीं तस्य समाययौ ॥ ७४

प्रविदितपरमार्थः सार्थवान्भूमिनाथः
प्रथिततरजयश्रीर्योगिनः पादपद्मम् ।
सविनयमथ नत्वा प्रार्थयामास भूयो
भव मम बहुमान्यस्त्वं सदस्यः सभायाम् ॥ ७५

ओमित्युक्तिमुपावदत्समभवद्योगी सदस्योत्तमो
भूपस्याग्रहतो विवाहमकरोद्धित्वा स्वकीयं व्रतम् ।
क्षोणीन्द्रोऽपि तमन्वहं परिभजन्तस्योक्तिभिर्निर्भरं
कार्याकार्यविचारणां चिरतरश्चक्रे प्रगल्भोत्सवः ॥ ७६

कथितमिह मयाधिकं पवित्रं
चरितमिदं शिवयोगिनो विचित्रम् ।
श्रुणुत बुधवरा गणेशभट्ट-
स्थितिमतुलाममलां मनुष्यलोके ॥ ७७

इत्यनुपुराणे सूर्यवंशे निवासकरपरमानन्दात्मजदेवदत्तसुतगोविन्दकवीन्द्रप्रकाशितायां शुभलक्षणलक्षितायां शिवपुराणान्तर्गतायां संहितायामनेकाध्याय-साधितायामंशावतरणेऽध्यायः ॥ ९ ॥

कवीन्द्र उवाच ।

समस्तगुणसम्पन्नः सर्वशास्त्रार्थपारगः ।
वेदवेदान्तनिष्णातः सदाचारप्रवर्तकः ॥ १

जम्बूग्रामे महानासीदनन्तो नाम कश्चन ।
ब्राह्मणो ब्रह्मनिपुणो शान्तिक्षान्तिसमन्वितः ॥ २

पूजयन् शङ्करं नित्यं सर्वलोकैकशङ्करम् ।
प्रसन्नहृदयोऽतीव साधुसज्जनसम्मतः ॥ ३

तस्य पुत्रः समभवद्गणेशो नाम विश्रुतः ।
व्याख्याता धर्मशास्त्रस्य विजेता परवादिनाम् ॥ ४

सहिष्णुः परवाक्यानां भ्राजिष्णुर्जनसंसदि ।
अनेकसाहित्यकलाकलितो ललितोऽधिकम् ॥ ५

अथो गणेशभट्टः स ब्रह्मचर्यव्रतं चरन् ।
अभ्यस्तुं सकलां विद्यां पुरीं वाराणसीं ययौ ॥ ६

जाम्भेकरोपनामा स प्रथितः पृथिवीतले ।
दृष्ट्वा वाराणसीं रम्यां गङ्गातीरमुपागमत् ॥ ७

एतस्मिन्समये कश्चित्सुमतिर्यतिनायकः ।
ददर्श मार्गे तं नाम नूतनं ब्रह्मचारिणम् ॥ ८

प्रथमाश्रमिणं वीक्ष्य यतिः परमधार्मिकः ।
अपृच्छत्कोऽसि कुत्रत्यः किमागमनकारणम् ॥ ९

इति पृष्टो बटुस्तेन यतिना ललिताक्षरम् ।
कथयामास परमं वृत्तजातमशेषतः ॥ १०

जाम्भेकरोपनाम्नोऽहमनन्तस्यादिमः सुतः ।
दैवज्ञवृत्त्या स्वां वृत्तिमाचरामि समन्ततः ॥ ११

इदानीमभियातोऽस्मि मन्त्रशास्त्रमशेषतः ।
पठितुं पाठितुं लोकानन्तेवासित्वमागतान् ॥ १२

संहारमुपसंहारं मन्त्राणां परमाद्भुतम् ।
ज्ञातुकामः कर्तुकामस्तर्तुकामो भवार्णवम् ॥ १३

समागतोऽस्मि भद्रं ते यतिराज महामते ।
अत्रातिमात्रं कञ्चित्त्वमुपायं परिदर्शय ॥ १४

इत्थं निशम्य वचनं स यतिस्तं दयान्वितः ।
निजगाद बटो सर्वं कथयाम्यहमादरात् ॥ १५

इत्थमाकर्ण्य तद्वाक्यं स बटुस्त्वरयान्वितः ।
शिष्यवत्तं महाप्रेम्णा ववन्दे पादपङ्कजे ॥ १६

अहं शिष्योऽस्मि दासोऽस्मि भक्तोऽस्मि तव सुव्रत ।
इत्यालपद्यतिश्रेष्ठं वरिष्ठगुणमण्डितम् ॥ १७

शिष्यत्वेन बटूत्तंसं वरयित्वा यतिस्तदा ।
स्वमठीं प्रापयामास दिव्यभावविनोदिनीम् ॥ १८

अकुण्ठोत्कण्ठया वीतः स बटुस्तदनन्तरम् ।
मठीमटन्मठपतेः कार्यजातममन्यत ॥ १९

अनवद्यां बटुर्विद्यामविद्याङ्कुरभञ्जिनीम् ।
समभ्यसत्समुदितख्यातिः कतिपयैर्दिनैः ॥ २०

अभ्यस्तेषु समस्तेषु सार्थेषु मनुषूच्चकैः ।
मुदमाप बटौ तस्मिन्स भिक्षुः प्रविचक्षणः ॥ २१

सरहस्यां समभ्यस्य बटुर्विद्यां यतीश्वरात् ।
समर्प्य दक्षिणां काञ्चिद्देशकालानुरूपिणीम् ॥ २२

संसेव्य विविधोपायैर्गतापायैर्निरन्तरम् ।
स्वदेशदर्शनाकाङ्क्षी जग्राहाज्ञां हताग्रहः ॥ २३

अदादाज्ञामथ गुरुराशीर्भिरभिनन्द्य तम् ।
विविधाभिरनेकाभिर्ललिताभिर्निरन्तरम् ॥ २४

गृहीत्वाज्ञां मठपतेर्हित्वा वाराणसीं पुरीम् ।
स्वं देशमगमद्वेगान्मनोमारुतरंहसा ॥ २५

गणेशनामा स बटुर्यदा कोङ्कणमागतः ।
तदा स्फीतिः समभवत्प्रशस्या तस्य भूतले ॥ २६

अशृण्वन्सकला लोका विद्यासामर्थ्यमञ्जसा ।
ततोऽभवद्गणेशस्य सततं मानदायकाः ॥ २७

आदौ गन्धाक्षतापाद्यासनाद्यानुपचारकान् ।
ददौ समाजेषु जनो गणेशाय द्विजातिनाम् ॥ २८

इत्थं प्रसिद्धिः सर्वत्र गणेशस्य यदाऽभवत् ।
शम्भुराजस्तमाकर्ण्य सदस्यत्वेऽनुमन्यत ॥ २९

क्षितिपतिकुलचूडारत्नभूतः प्रभूत-
द्विजवरकुलदाता शासिता दुर्जनानाम् ।
शिवनरपतिसूनुः सभ्यतां प्रापयित्वा
बुधगणवररत्नं तं गणेशं ननन्द ॥ ३०

इत्यनुपुराणे सूर्यवंशे निवासकरपरमानन्दात्मजदेवदत्तोद्भवप्रकाशितायां शिवपुराणान्तर्गतायामनेकाध्यायसाधितायां संहितायामंशावतरणेऽध्यायः ॥ ६ ॥

कवीन्द्र उवाच ।

श्रीशृङ्गारपुरे कश्चिश्चन्द्रवंशसमुद्भवः ।
अभूत्प्रभूतमहिमा राजारामकुलाधिपः ॥ १

सूर्यराज इति ख्यातः स्वबाहुबलदर्पितः ।
सहायास्तस्य चाभवन् शिरस्काः क्षत्रियर्षभाः ॥ २

तेषामुपाध्यायवरः केशवो द्विजनायकः ।
उपाध्यायाभिधां बिभ्रन् देशे कोङ्कणके चिरम् ॥ ३

समस्तकार्यजातानि वशिष्ठ इव साधयन् ।
मध्येसभं गीष्पतिवद्विहरन्साधुभाषितैः ॥ ४

आबभासेतरां विप्रवृन्देषु गुणसम्पदा ।
हर्षादुपनिषद्देवीमधिकण्ठं प्रकल्पयन् ॥ ५

श्रीमान्पण्डितराजो यः शिवराजप्रियङ्करः ।
रघुनाथ इति ख्यातो विद्यासागरपारगः ॥ ६

अश्रृणोद्विप्रमुख्येभ्यः सर्वलक्षणलक्षितम् ।
तं सर्वगुणसम्पन्नं केशवं ब्राह्मणर्षभम् ॥ ७

ततः कतिपयाहोभिः सूर्यराजसमन्विताः ।
शिरस्काः शिवराजेन स्वायत्ताः सेवकीकृताः ॥ ८

रघुनाथस्ततो वेगात्केशवं विप्रपुङ्गवम् ।
गताश्रयं गतस्थानं गतगेहं गतश्रियम् ॥ ९

गलिताचार्यकं भ्रष्टविभ्रमं जातसाध्वसम् ।
स्वहस्तकत्वे प्रणयात्स्थापयामास सादरम् ॥ १०

पण्डितानां गुणध्वंसाद्विप्राणां मानखण्डनात् ।
उपमर्दात्कवीन्द्राणां गणकानां प्रहासतः ॥ ११

रघुनाथः क्षयाविष्टो विशिष्टोऽपि धरातले ।
प्रययावतिवेगेन दिदृक्षुरमरावतीम् ॥ १२

तथैव शिवराजोऽपि सर्वलोकशिवङ्करः ।
असर्पदतिवेगेन द्रष्टुं कैलासनायकम् ॥ १३

अथो साम्राज्यपदवीं परकुञ्जरगृञ्जनः ।
शिवराजात्मजो भेजे शम्भुराजो गुणोज्ज्वलः ॥ १४

ततः केशवभट्टेन लब्धा पण्डितराजता ।
पूर्वोपाध्यायपदवी त्यक्ता जीर्णवधूरिव ॥ १५

त्यक्तामर्षो धृतोत्कर्षः प्रहर्षपरिभूषितः ।
केशवः प्रीणयामास विप्रान् शम्भुसभागतान् ॥ १६

केषाञ्चिदग्रहाराणि दापयामास लाघवात् ।
वर्षाशनानि केषाञ्चित्कारयामास सुव्रतः ॥ १७

महाषोडशदानानि व्रतानि विविधानि च ।
प्रदर्शयामास मुदा शम्भुभूपाय धीमते ॥ १८

अधर्मखण्डनं धर्मस्थापनं नियतव्रतः ।
केशवो रचयामास हस्तेन नृपतेर्मुहुः ॥ १९

नीतिशास्त्राण्यशेषाणि दर्शयित्वा नरेश्वरे ।
नीतीः संस्थापयामास शाश्वतीर्धरणीतले ॥ २०

यद्यत्समभवत्सर्वं दुःसाध्यमधिभूतलम् ।
साधयामास तत्सर्वं मन्त्रैर्वेदसमुद्भवैः ॥ २१

प्रसन्नवदनोऽधिकं ललितलक्षणो दक्षिणः
प्रवृद्धधिषणो महान्विदितसर्वतत्वव्रजः ।
अभूत्प्रियसखो गुणैः शिवनृपात्मजस्योच्चकै-
र्विचित्रचरितावलिं विरचयन्सदा केशवः ॥ २२

यत्काल्याः शिवयोगिनो यदतुलं श्रीमद्गणेशस्य यद्
यच्छ्रीकेशवशर्मणस्त्रिभुवने माहात्म्यमन्यादृशम् ।
तत्सर्वं कथितं मया नृपतिना पुत्रेहया साधितं
यद्यत्कर्म तदेव भो बुधवरा ! वक्षाम्यथो सम्भ्रमैः ॥ २३

इत्यनुपुराणे सूर्यवंशे निवासकरपरमानन्दात्मजदेवदत्तोद्भवप्रकाशितायामध्यायशतसाधितायां शिवपुराणान्तर्गतायां संहितायां केशवभट्टमाहात्म्यनिरूपणं नाम अध्यायः ॥ ७ ॥

सुरत्राणीयसैन्यास्तथा
सर्वत्र प्रथितप्रशस्तयशसा पृथ्वीतले पार्थिवः ।
श्रीमच्छाहसुवंशमण्डनमणेरद्धा शिवस्याधुना
किं वक्तव्यमतो नु शौर्यमसुरैरेकाङ्क्षिताङ्गीकृता ॥ ४७

छत्रं रायगिरौ धृतं धृतिमता सिंहासनं साधितं
शत्रूणां शमनं कृतं सुबहुशो म्लेच्छाः क्षयं प्रापिताः ।
आबाल्याच्छिवमातृभक्तिरतुला सम्यक्समासादिता
तस्यैवोग्रबलेन सर्वजगतीसाम्राज्यमासादितम् ॥ ४८

तस्यानेकनरेन्द्रसेवितपदद्वन्द्वस्य निर्द्वन्द्वस-
द्भावाबोधमयी मयीति सुखदा शक्तिः शुभाऽसीत्पुरा ।
पीयूषां शकलेन कल्पकतरोर्वल्लीव जन्मान्तरे
रत्नं रत्नपुरेश्वरस्य भवति प्राक्कन्यकाख्यं परम् ॥ ४९

*तस्याः श्रीशिवभक्तिभावभरितहृदयश्रीशिवभूपपट्टराज्ञ्या जातिस्मृतिप्रत्यासत्त्यवगतं जन्मान्तरीयवृत्तान्तजातं विशदयामः। सा किल सोमान्ववायमण्डनायमानरत्नपुरेशमहा-महीपालपुत्रिका ललामा कमनीयतररमणीयरूपे द्विजदैवतैकनिष्ठा कनिष्ठीकृतवसिष्ठवामदेवादि-ब्रह्मर्षिस्वरूपे नारदादिदेवर्षिदीधित्यनुरूपे कस्मिंश्चिन्निजपुरोधःपुत्रे प्रेमातिशयमहिम्ना पुत्रभावनां कलयाञ्चकार । सोऽपि पञ्चगौडान्तर्गतद्विजाग्रणीर्गुणगरिमनिविष्टहृदयः सहृदयः सुतरां स्वसौन्दर्यसौष्ठववशीकृतसुरसुन्दरीमपरां त्रिपुरसुन्दरीं सुन्दरीं मातृभावनया भावयामास । एवं निरतिशयानुपमेयाप्रमेयप्रेमसम्भारभरितमनसोस्तयोः कौसल्याराम-योरिव सर्वजनमनोरमा एकाहोरात्रत्रुटिकासहनशीलः सीताकुशीलवलयसमानो शिशिरीकृत-सर्वशरीरावयवः कश्चिदपूर्वः स्नेहकलाकलापः शुद्धान्तःकरणयोर्निष्प्रत्यूहं प्रतिफलति स्म ।

---

* Additional prose passage in the text.

एवं स्नेहप्रस्फुरणादुत्तरोत्तरवर्धिष्णुताचलतादेनं दिनदर्शनमपि नूतनमिवाकलनादुभयोर्भूयस्तरामतिदुःसहा वियोगसहिष्णुता समजनि। तस्यातिशयितस्नेहासङ्गानुषङ्गासंसक्तचेतसः कादिः कालीति शक्ती स्त इति निगमागमप्रतिपादितोपासनामार्गप्रविष्टस्य पुरोहितपुत्रस्यास्यामेव जन्म गृह्णीयां राज्यधर्माननुभवितुमिति भूयः कर्ममर्मसम्पादयित्री जन्मान्तरीयशर्मसम्पत्तिदात्री शोभमानगात्री कर्मवंशसम्भवनिमित्तविधिनिर्मितैकविधिपात्री नानाविधपुण्यक्षेत्रपुरश्चर्यापरम्परासुवासनसत्पात्री सहैव प्रचचार। तमग्रयजन्मानं ब्राह्मणं तपोविघ्नमाचरामीति निर्बन्धप्रार्थनापुरःसरं प्रसारितशुद्धाञ्जलिरनेकप्राकारिकपुण्यक्षेत्रे प्रचलनशीलोऽपि दुःशीलः सुशीलनामा परमप्रियान्कश्चित्सदाशिवगणः शृङ्गाररसासक्तयोः सुखोपविष्टयोः शिवयोर्नेत्रसंज्ञामात्रबलमवलम्ब्याविष्कृतवैरिभावं प्रकटीकुर्वन् बहुशः प्रत्यूहपुञ्जैः पीडयति स्म। सोऽपि तमतिवञ्चयित्वैव कतिपयैरहोभिर्दर्शनमात्रेणैवानेकविधपापिजनसङ्घातसम्भारितजगदुद्धारकतापत्रयोन्मूलकान्वयार्थी कृतजगन्नाथनामधेयदारुब्रह्मस्वरूपिपुरुषोत्तमसन्निधावतिपुण्यतरपुरुषोत्तमक्षेत्रे पुण्यनक्षत्रे स्वर्लोकसोपानपरम्परासु सुखेनैव पदप्रक्षेपणं निधिनिक्षेपणमिव स्वयं स्वीचकार। तद्वार्ताश्रवणनिरासितसर्वाङ्गवृत्तिनिश्चेष्टपुत्रिकेव राजपुत्रिका तत्पुत्रपरिष्वङ्गसुखं लेलिहानेव तयाभिभूतां त्रिगुणात्मिकां तनुं द्वित्रिदिनैरेव तत्याज। इत्थं सम्प्रदर्शितकथाकलापवृत्या शिवराजाभिधां प्राप्तस्य सुशीलनाम्नः सर्यातिं नाम विशिष्टाया हैहयवंशभूमिपतेरात्मजाया लभ्यसम्बन्धः*।

---

* R. ins. after the above:

सुसिद्ध एव। अङ्कुरितवैरिभावविभावितान्तःकरणतया शम्भुसंज्ञां प्रविष्टस्य पुरोहितसूनोः किञ्चिद् वक्रिमभावे विभाव्यते पितुः पुत्रस्य च। स्वस्ववासनानुबन्धानुबद्धसम्बन्धा अपि त्रय स्त्रिगुणात्मिकां शरीरसम्पदं प्रापुरेवं सूचनामात्रप्रदर्शनं विहितमत्र ग्रन्थविस्तरभयाद्विस्तरेणालम्।

श्रीशम्भोश्चरणानुसेवनरतौ तौ दम्पती सर्वदा
यत्तत्काल उपागतान्बहुविधान्सम्पूजयन्तौ सुरान्।
प्रेमोद्रेकमुपेयुषोरनुदिनं स्वल्पैरहोभिस्तयोः
शम्भुः प्रादुरभूत्सुतः शुभतरः स्वामीकुमारप्रभः॥ ५०

राज्यं वृद्धिमुपागतं बहुतरं शौर्यं शिवेनार्चितं
कीर्तिर्दिक्षु दशस्वपि प्रसरिता प्रत्यक्षभूचन्द्रिका।
शम्भोरद्भुतविक्रमस्य विशदं श्रीविक्रमार्कोपमं
विज्ञातं सकलैर्जनैरजनि तन्माहात्म्यमन्यादृशम्॥ ५१

Section V

SAMBHAJI'S PERFORMANCE OF A SACRIFICE

कवीन्द्र उवाच ।

समाकर्ण्य नृपश्रेष्ठः शिवयोगिप्रभाषितम् ।
ऋत्विग्वरैर्मन्त्रिमुख्यैः प्रधानैरनुमोदितः ॥ १

कर्तुं पुत्रेष्टिमुद्युक्तस्त्वरावान्शम्भुभूपतिः ।
आज्ञापयामास तदा सेवकानाशुकारिणः ॥ २

आचार्यः सम्भृताश्चर्यवाक्प्रपञ्चो विचक्षणैः ।
प्रष्टव्यो यज्ञसामग्री केन का क्रियतामिति ॥ ३

कथयिष्यति शास्त्रोक्तरीत्या यान् स पुरोहितः ।
सम्भारान् यज्ञियांस्तांस्तानानयध्वमितस्ततः ॥ ४

वापीकूपतटाकाब्धिनदीनदजलान्यलम् ।
आहर्तव्यानि चतुरैर्मनोमारुतरंहसा ॥ ५

इत्यादिश्य तथैवान्यान् सेवकान् व्यादिशन्नृपः ।
आहूयतां द्विजश्रेष्ठा बहिष्ठगुणमण्डिताः ॥ ७

शिल्पविद्यासु निष्णातान् शिल्पिनोऽनल्पलाघवान् ।
आनयध्वं समाहूय परीक्ष्य मतिविभ्रमैः ॥ ८

इत्थं नरेन्द्रसन्दिष्टास्त्वरया वाक्यकारिणः ।
कर्तुं कार्याण्यशेषाणि जग्मुर्हर्षपरिप्लुताः ॥ ९

देशान् ग्रामान् पत्तनानि नगराण्याश्रमानपि ।
गत्वा समाह्वयामासुर्विप्रेन्द्रान् शम्भुसेवकाः ॥ १०

प्रथां स्वलीलाविभवैर्हरन्तो विश्वकर्मणः ।
आकारिताः शिल्पिमुख्याः प्रगल्भैः शम्भुसेवकैः ॥ ११

निशम्य कारणं सर्वे विप्राः सिद्धाश्च शिल्पिनः ।
पुत्रैः पौत्रैः परिवृताः शिष्यैश्च विधृतक्षणैः ॥ १२

श्वेतोष्णीषा लसच्छ्वेतकञ्चुकाः श्वेतवाससः ।
द्योतद्गन्धाक्षता भाले समागच्छन्मुदान्विताः ॥ १३

अथो दिगन्तादायाता ब्राह्मणाः शास्त्रपारगाः ।
दत्वा फलं राजहस्ते निगद्य बहु भावुकम् ॥ १४

आदिष्टेषु नरेन्द्रेण पीठेषु विविशुस्ततः ।
सम्पृष्टाः कुशलप्रश्नैः पाद्याद्यैरुपचारकैः ॥ १५

प्रपूजिताः सप्रणयं साष्टाङ्गमभिवन्दिताः ।
सर्वे सुमनसोऽभूवन् द्विजेन्द्राः शास्त्रपारगाः ॥ १६

ज्ञात्वा तुष्टान् द्विजज्येष्ठान्निष्ठावान् शम्भुभूपतिः ।
नत्वा निवेदयाञ्चक्रे स्वकं कार्यमशेषतः ॥ १७

शम्भुराज उवाच ।

पठितानि च शास्त्राणि श्रुतानि च पुनः पुनः ।
पुराणानि प्रदत्तानि दानानि विविधानि च ॥ १८

विजिताः शत्रवः सर्वे बान्धवाः परिलालिताः ।
संवर्धितानि मित्राणि सुहृदः परिपालिताः ॥ १९

कवीन्द्राणां महाकाव्यालापानमृतहारिणः ।
आकर्ण्य लक्षशः स्वर्णभारा दत्ता गजा हयाः ॥ २०

यज्ञाः कृता बहुविधा दक्षिणाभिरलङ्कृताः ।
आराधिता दत्तवरा कालीकालाङ्कसंस्थिता ॥ २१

आसेविताश्च गुरवः पितरावपि पूजितौ ।
इदानीं कर्तुमुद्युक्तः पुत्रेष्टिं स्वेष्टदायिनीम् ॥ २२

नानादेशपरिप्राप्ता ब्राह्मणाश्चरितव्रताः ।
कुरुध्वमुरुसाहाय्यं वचसा मनसाऽधुना ॥ २३

एकाग्रमनसो भूत्वा परीक्षत धरातलम् ।
शिल्पिमुख्यान् पुरस्कृत्य मापयध्वं प्रमाणतः ॥ २४

इत्थं द्विजनुषः सर्वे व्यादिष्टाः शिवसूनुना ।
पपरीक्षुर्ममापुश्च [परीक्ष्य मापयामासुः] शास्त्रतो यज्ञभूमिकाम् ॥ २५

अनन्तायां मापितायां दिष्टे दिष्टज्ञसूचिते ।
नवाः कल्पचमत्काराः शिल्पिनो मृष्टकुण्डलाः ॥ २६

वहन्तः क्षितिपस्याज्ञां शिरसा नवमाल्यवत् ।
प्रसन्नमनसः सर्वे पारितोषिकतर्षुलाः ॥ २७

चतुर्द्वारविशोभाढ्यं चारुस्तम्भविराजितम् ।
देवदारुमयैर्दारुचयैरुपरिसाधितम् ॥ २८

नीलैर्हरिन्मणिदलैराच्छादितमनेकधा ।
अतिशीतलया शश्वच्छायया परिलक्षितम् ॥ २९

समानचत्वरप्रान्तोच्छलत्पानीययन्त्रकम् ।
इतस्ततो विरचितजलकुण्डकदम्बकम् ॥ ३०

पुरतः परमोदारसभया परिमण्डितम् ।
समभूमिभराक्रान्तं प्रशस्तगुणगह्वरम् ॥ ३१

बहिः प्रखेलत्पानीयप्रणालीभिर्मनोहरम् ।
मण्डपं रचयामासुर्लोकलोचनतस्करम् ॥ ३२

घटिते मण्डपे विप्राः सम्भ्रमाच्छम्भुभूमिपम् ।
गत्वा पठित्वा कल्याणं श्लक्ष्णं वचनमब्रुवन् ॥ ३३

शिवात्मज महाराज शम्भो शम्भुकृपाङ्कुर ।
एकचित्ताग्रतां गत्वाऽस्मदीयं वचनं शृणु ॥ ३४

ब्राह्मणा ऊचुः ।

परीक्षिता महोपायैर्गतापायैर्वसुन्धरा ।
पुत्रेष्टिः फलदा यस्यां भूयात्प्रभ्रष्टसंशया ॥ ३५

सिद्धिप्रदानि चिह्नानि वीक्षितान्यथ कानिचित् ।
गावः सवत्साः पुरतो बालानां शुभभाषितम् ॥ ३६

सुवासिन्यः कुमार्यश्च ब्राह्मणाः पुष्पहस्तकाः ।
भारद्वाजादिकाः पुण्याः पक्षिणश्च समीक्षिताः ॥ ३७

विश्वस्ता स्वैरिणी काचिल्लक्षिता भव्यशंसिनी ।
आयान्ती रूपलहरी दृष्टा वारविलासिनी ॥ ३८

विरुतानि मनोज्ञानि श्रुतानि शुभपक्षिणाम् ।
अस्थिखर्परपाषाणरहिता मिलिता धरा ॥ ३९

शोधने मुनिभिर्यादृक्पुराणैः परिवर्णिता ।
यथा पङ्क्तिरथस्यासीद्यज्ञे प्राज्ञजनप्रिया ॥ ४०

सिद्धिः सिद्धिः सिद्धिरिति देवदूतेन भाषिता ।
श्रुतान्तरिक्षादस्माभिः साक्षादिव सरस्वती ॥ ४१

देवदुन्दुभिनिर्घोषो विश्रुतो गगनान्तरे ।
निरीक्षिता पुष्पवृष्टिः पतन्ती व्योममण्डपात् ॥

आकर्णितं कम्रागं गीतं गन्धर्वकल्पितम् ।
इत्यादिभिर्भव्यचिह्नैः सिद्धिर्हस्ततलागता ॥ ४२

गिरिजायाः प्रसादेन ब्राह्मणानां विशेषतः ।
अवेहि शम्भुराजेन्द्र त्वमस्मान्सत्यवादिनः ॥ ४३

कवीन्द्र उवाच ।

निशम्य वचनं तेषां विप्राणां नृपनायकः ।
सत्पुत्रसम्भवाकाङ्क्षी हर्षोत्कर्षमुपागमत् ॥ ४४

निजगाद वचः किञ्चिद्भूरिभावार्थसम्भृतम् ।
वशिष्ठादीन् मुनिवरानजो रघुसुतो यथा ॥ ४५

शम्भुराज उवाच ।

यद्भवद्भिर्निगदितं तत्तथैव भविष्यति ।
इत्थं सम्भाष्य सोत्कर्षं राजा विश्वम्भरामरान् ॥ ४६

पूजयामास विधिवद्दानमानासनादिभिः ।
आभूषणैः स्वर्णमणिघटितैरम्बरैरपि ॥ ४७

एतस्मिन्नन्तरे सर्वे शिल्पिनोऽनल्पबुद्धयः ।
महाध्वजं महोच्छ्रायं परितो बद्धतोरणम् ॥ ४८

कुण्डैर्यथोक्तैरावीतं स्थण्डिलैर्विततैरपि ।
वेदिकाभिः परिवृतं तुङ्गोटजविराजितम् ॥ ४९

अत्यर्थं शोधितानन्तं दशकिष्कु प्रमाणतः ।
रञ्जितं रङ्गवल्लीभिः शोभनीभिरितस्ततः ॥ ५०

आबद्धकाण्डपटकं चारुचन्द्रकमण्डितम् ।
रक्तकम्बलसम्वीतस्तम्भमण्डलभासुरम् ॥ ५१

मुक्तामणिमयैर्गुच्छैराचितान्तरमन्तरा ।
अन्तर्धानपटैर्बद्धैः रुचिरैः समलङ्कृतम् ॥ ५२

हीरमुक्ताकल्पिताभिर्जालिकाभिः समावृतम् ।
द्योतत्फलभराक्रान्तकदलीस्तम्भसम्भृतम् ॥ ५३

इक्षुभिर्बहुभिर्बद्धैर्वहन्तं श्रियमुन्नताम् ।
फलैर्ललद्भिरुपरि विभान्तं रुचिपूरितैः ॥ ५४

सौवर्णैरथ दौर्वर्णैस्ताम्रपित्तलनिर्मितैः ।
द्वारोपान्तेषु विन्यस्तैः पूर्णकुम्भैः परिप्लुतम् ॥ ५५

पुन्नागमल्लिकाजातीपुष्पमालाविभूषितम् ।
निबद्धाभिर्मञ्जरीभिर्जनमानसरञ्जकम् ॥ ५६

प्रवालकान्तिरिपुभिः कोमलैर्नवपल्लवैः ।
विद्योतमानमाबद्धैस्त्रिजगन्मोहनक्षमम् ॥ ५७

कृतं निवेदयामासुर्मण्डपं विनयान्विताः ।
नत्वा पादाब्जयुगले भूपायामिततेजसे ॥ ५८

शिल्पिप्रजल्पितेऽनल्पचमत्कृतिविकल्पके ।
इत्थं श्रुते नरेन्द्रेण प्रदत्ता धनराशयः ॥ ५९

पारितोषिकमालभ्य ननामुः [नेमुस्ते] शम्भुभूमिपम् ।
शिल्पिनः स्वकरौ बध्वा वारंवारं मुदान्विताः ॥ ६०

याज्ञियानथ सम्भारान्समस्तानाशुकारिणः ।
परिगृह्य समाजग्मुः सर्वौषधिविमिश्रितान् ॥ ६१

आनयित्वा [आनाय्य च] समस्तेभ्यस्तीर्थेभ्यः पात्रनं वनम् ।
ववन्दुर्भूपचरणावथो केचन सेवकाः ॥ ६२

पुत्रजीवेन्धनव्रातं पुत्रोत्पत्तिफलप्रदम् ।
विचेल्यान्ये महाप्रेष्या आययुः कार्यसाधकाः ॥ ६३

यद्यत्समभवत्सर्वं याज्ञियं वस्तु भूतले ।
स्वीयैरनुचरैस्तत्तदानीतं वीक्ष्य भूपतिः ॥ ६४

मिलितान् ब्राह्मणोत्तंसान् मण्डपञ्च प्रकल्पितम् ।
विशिष्टदिष्टं दैवज्ञदिष्टं दिष्टमुपस्थितम् ॥ ६५

आहूय चारान् चतुरानन्चातुर्यहारिणः ।
निमन्त्रणाय भूपानां प्रेषयामास सत्वरः ॥ ६६

आहूताः शम्भुराजेन राजानः पृथुविक्रमाः ।
दिदृक्षमाणाः पुत्रेष्टिं समाजग्मुः स्वदेशतः ॥ ६७

वणिग्जना बहुविधा विविधान्वस्तुसञ्चयान् ।
विक्रयार्थमुपाजग्मुर्महानन्दभरालसाः ॥ ६९

प्रशस्यलास्यलीलाभिर्भर्त्सयन्त्यः सुराङ्गनाः ।
पिककण्ठ्यः कम्बुकण्ठ्यो वारमुख्याः समाययुः ॥ ७०

हसन्तस्तुम्बरोर्गानं तथा विश्वावसोरपि ।
महोत्सवाय महते गायकाः शीघ्रमाययुः ॥ ७१

विनोदका नटा मल्ला विटा भाण्डाः सुदूरतः ।
पुत्रेष्टिं परमोत्साहैरायाताः परिवीक्षितुम् ॥ ७२

पङ्ग्वन्धबधिरास्तत्र दीनाऽनाथगणाः परे ।
पाशैराशामयैर्बद्धा इवागत्य चर्काशिरे ॥ ७३

आयातेषु समस्तेषु विप्रभूमीश्वरादिषु ।
यथायोग्यान्निवासाय निलयानददन्नृपः ॥ ७४

दत्वा निवासं सर्वेषां कृत्वार्चनमनन्तरम् ।
आह्लादयामास मुहुर्भोजनाच्छादनादिभिः ॥ ७५

तत उदितरुचिर्नरेन्द्रचन्द्रो
बुधवरविप्रपुरोहितानुवीतः ।
व्यरचयदतुलां व्रताधिवासं
निजकुलमन्त्रिणि भारमाशु दत्वा ॥ ७६

वादित्राणां निनादो गगनगिरिगुहाः पूरयन् दुन्दुभीनां
घोषो भव्योक्तिशब्दः समधिकमभितः संस्थितानां प्रजानाम् ।
आलापो गायकानां ध्वनिरपि गणिकागीतजः प्रादुरासीत्
क्षोणीन्द्रेणाधिवासे सुतजननकरे कल्पितेऽनल्पभावैः ॥ ७७

इत्यनुपुराणे सूर्यवंशे निवासकरपरमानन्दात्मजदेवदत्तोद्भवगोविन्दकवीन्द्रप्रकाशितायां शुभलक्षणलक्षितायां शिवपुराणान्तर्गतायां संहितायां यज्ञसामग्रीसमुपलब्ध्य-धिवासो नाम अध्यायः ।

कवीन्द्र उवाच ।

कृत्वाधिवासं पुत्रेष्ट्याः सम्भ्रमेण सयीसुतः ।
द्वितीयदिवसे प्रातर्मङ्गलस्नानभासुरः ॥ १

शुक्लवस्त्रावृतो विप्रपरीतः साधुमानितः ।
पुण्याहं वाचयित्वाशु गीतवादित्रनिस्वनैः ॥ २

नान्दीमुखान् समाराध्य देवान् पितृगणानपि ।
आचार्यान् विनयान्नत्वा ध्यात्वा स्वाभीष्टदेवताम् ॥ ३

योगिनीमण्डलं स्तुत्वा स्मृत्वा श्रीगुरुपादुकाम् ।
नित्यदानविधिं कृत्वा गृहीत्वा शिष्टसम्मतम् ॥ ४

प्रार्थयित्वा सिद्धगणं मानयित्वा कुलाङ्गनाः ।
भावयित्वा कार्यसिद्धिं वर्जयित्वाऽहितं वचः ॥ ५

उग्रत्वमखिलं हित्वा धुरं दत्वा स्वमन्त्रिणि ।
ऋत्विजां वरणं चक्रे राजा पङ्क्तिरथो यथा ॥ ६

सदस्याश्चानुमन्तारो होतारः परिवीक्षकाः ।
उद्गातारश्च साश्चर्या वृतास्तेन चकाशिरे ॥ ७

उत्तमेषूत्तमा मध्या मध्यमेषु निवेशिताः ।
नीचा नीचेषु कृत्येषु सत्कृत्य शिवसूनुना ॥ ८

अधिकारो नरेन्द्रेण यस्य योऽभूत्समर्पितः ।
स तमेवाकरोत्तत्र गततन्द्रो गतालसः ॥ ९

बालवृद्धातुरान्धानामनाथानां परिग्रहः ।
कारितोऽधिकृतानुक्त्वा सयीपुत्रेण धीमता ॥ १०

तुहिनाद्रिसमाकारा लघुशाल्यन्नराशयः ।
आसन् प्रकल्पितास्तत्र पुत्रेष्टिपरमोत्सवे ॥ ११

एकवर्णगवां दुग्धैर्मुग्धैः समनुसाधितैः ।
पायसैः परिपूर्णानि भाण्डानि प्रचकाशिरे ॥ १२

पोलिकानामपूपानां वटकानां महीधराः ।
शष्कुलीनां पूरिकाणां लड्डुकानां विरेजिरे ॥ १३

नानापक्कान्नजातीनां भक्ष्याणां व्यञ्जनैः सह।
पुञ्जाः पूतैर्नरैस्तत्र पूगशः परिकल्पिताः॥ १४

गुडौदनानि चित्राणि कृशरान्नानि कानिचित्।
समण्डाः फेणिकास्तत्र विबभुः पर्वतोपमाः॥ १५

घृतपक्वैस्तैलपक्वैर्मन्दाग्निपरिपाचितैः।
पिष्टकैरभिसम्भूतास्तत्र भूरि शिलोच्चयाः॥ १६

कचोरिकाश्चारुतरा वटिकश्चाणकोद्भवाः।
कन्दमूलाङ्कुरफलाः पुष्पपल्लवकोरकैः॥ १७

स्फुरद्रुचिभराः शाका लेह्यचोष्यसमन्विताः।
जितखेदैस्तत्र सूदैः कृत्वा संस्थापिता बभुः॥ १८

सिताघृतामृतदधिमधूनामतुला ह्रदाः।
बभासुरिन्द्रस्य गृहे सुधाकुण्डचया यथा॥ १९

इत्थमन्नानि सिद्धानि कृत्वा कृत्वा प्रतिक्षणम्।
आयातेभ्यो याचकेभ्यो ददुरन्नाधिकारिणः॥ २०

दीयतां दीयतां भूयो भुज्यतां भुज्यतामिति।
स्फारः शब्दः प्रादुरभूत्तत्र सर्वगुणोन्नते॥ २१

गृह्णीध्वमन्नं खाद्यञ्च त्यजध्वंमवशिष्टकम्।
सूपाधिकारिणः सर्वेऽब्रुवन् लेपार्थिनो द्विजान्॥ २२

पेयं खाद्यं बहुविधं पीयतां खाद्यतामिति।
दीयतां स्थीयतां तत्र शब्दो व्योम समास्पृशत्॥ २३

दिवसे दिवसे तत्र ववृधे स महोत्सवः।
यस्मिन्ननाथा दीनाश्च तुतुषुर्भोजनादिभिः॥ २४

इत्थं कुर्वन्शम्भुभूपो विप्राणां परिभोजनम्।
आचार्यसम्मतो विप्राननुष्ठातुं समादिशत्॥ २५

येन विघ्नस्य संहारः सद्यो भवति सर्वथा।
कथयामास तं विप्रानादौ गणपतेर्जपम्॥ २६

दुर्गाणि यस्यास्तरति नामोच्चारेण मानवः।
दुर्गाया ब्राह्मणा मन्त्रं जजपुर्भूपनोदिताः॥ २७

नमस्कारान्भास्करस्य कर्तुमारोग्यसिद्धये ।
ब्राह्मणान् ब्रह्मनिपुणान् राजेन्द्रो वरणीमदात् ॥ २८

अभिषेकं हरस्यापि चक्रुर्भूपाज्ञया द्विजाः ।
येन सर्वेष्टसंसिद्धिर्भविष्यति न संशयः ॥ २९

उपोषणानि श्रीविष्णोः सतृष्णाः शम्भुसिद्धये ।
आतन्वंस्तत्वनिष्णाताः सत्ववन्तो द्विजातयः ॥ ३०

नवग्रहाणां परमान्मन्त्रान्मान्त्रिकसत्तमाः ।
भूपप्रदिष्टाः प्राजपन् पुत्रेष्टिफलदायकान् ॥ ३१

अमङ्गलस्य विलयो मङ्गलस्य महोदयः ।
येन तं मङ्गलं पुत्रहेतोर्विप्राः प्र[अ]पूजयन् ॥ ३२

ये ये देवाः समभवन् वरदाः शीघ्रसिद्धिदाः ।
तांस्तानाराधयामासुर्द्विजेन्द्राः सर्वसिद्धये ॥ ३३

अश्वत्थसेवनं केचिद्दूर्वामासेवनं तथा ।
अकुर्वन् भूपसिध्यर्थं तुलसीपूजनादिकम् ॥ ३४

सहस्रनामस्तोत्राणि कवचान्यपि सिद्धये ।
अपठन् ब्राह्मणोत्तंसा हंसा इव सुनिर्मलाः ॥ ३५

अधः स्वमस्तकं केचिदूर्ध्वं पादसरोरुहे ।
कृत्वाऽतपन् भूपसिद्धिकामुकाः कामुका इव ॥ ३६

एकाशनं केचिदपि परे नक्तं प्रभोजनम् ।
धारणं पारणमपि केचित्तोयप्रभक्षणम् ॥ ३७

फलादनं केचिदपि केचित्पल्लवचर्वणम् ।
आहारमेके वातस्य भूपकार्यार्थमाचरन् ॥ ३८

परिवार्य करौ पृष्ठे व्युत्क्रमात्पदयोर्दृढम् ।
धृत्वाङ्गुष्ठौ बद्धपद्मासनाः सिद्धाश्च केचन ॥ ३९

पादौ व्युत्क्रमतः केचित्स्कन्धमारोप्य सुव्रताः ।
अतपन् राजकार्यार्थं सिद्धाः स्वार्थे यथा पुरा ॥ ४०

दक्षाङ्गुष्ठे केचिदपि वामाङ्गुष्ठेऽथ केचन ।
अतिष्ठन् भानुवदनास्तपन्तः शम्भुसिद्धये ॥ ४१

वामस्कन्धे वामपादं विधाय विधिवेदिनः ।
आकुर्वन् परमं केचिद्व्रतं श्रीशम्भुहेतवे ॥ ४२

दक्षपादं वाममूर्ध्नि दक्षमूर्ध्नि परं पदम् ।
वहन्तः केऽपि नियमं भूपार्थमथ तेनिरे ॥ ४३

एके दक्षं परे वामं बाहुयुग्ममथापरे ।
ऊर्ध्वं दधन्तः श्रीशम्भुकार्यार्थं व्रतमाचरन् ॥ ४४

निम्बूरसं शर्कराञ्च सायं सायं समागृणन् [समागिरन्] ।
इच्छन्तो भूपसंसिद्धिं तापसाः केचनोत्तमाः ॥ ४५

गुडोदकं केचिदपि द्राक्षाफलरसं परे ।
अन्ये दूर्वारसमपि निम्बपत्ररसान् परे ॥ ४६

गोमूत्रं गोमयं दुग्धं दधि तक्रञ्च केचन ।
पञ्चगव्यं माक्षिकञ्च काञ्जिकं घृतशर्कराम् ॥ ४७

खर्जूरं कण्टकिफलं पोलिका आम्रपोलिकाः ।
अक्रोडान्नारिकेरानि रम्याश्चारोलिका अपि ॥ ४८

बदराण्यैक्षवरसं भल्लातफलबीजकम् ।
रम्भाफलं जाम्बवानि नारिङ्गान्यपि दाडिमम् ॥ ४९

शाकं कन्दं केचिदपि समश्नन्तो दिने दिने ।
तपांसि बहुधा चक्रुः श्रीशम्भोर्व्रत सिद्धये ॥ ५०

सर्वे नवीनवसना नवासनसमास्थिताः ।
नवीनविलसत्पात्रा उपपात्रविलासिनः ॥ ५१

रत्नाङ्गुलीयका रामाः स्फुरन्मकरकुण्डलाः ।
सरत्नवलया रत्नकेयूरावलिराजिताः ॥ ५२

गन्धाक्षताभिर्विलसल्ललाटाः शुद्धवृत्तयः ।
पुष्पमालालसत्कण्ठा ग्रैवेयकसमुज्ज्वलाः ॥ ५३

प्रत्यहं मङ्गलस्नाताश्चूर्णैरामलकोद्भवैः ।
महानन्दभरावेशभरिताः सिद्धिवाञ्छकाः ॥ ५४

वृता ये शम्भुराजेन कर्तुं जपमतन्द्रितम् ।
विबभुर्मण्डपे तत्र सूर्यप्रतिमवर्चसः ॥ ५५

अपरे भूसुरोत्तंसा मुनिवन्नियतव्रताः ।
रक्ताम्बरधराः सर्वे रक्तगन्धानुलेपनाः ॥ ५६

रक्तोत्तंसा रक्तपुष्पमालावलिविराजिताः ।
रक्तासनस्थिता रक्ताक्षता रक्तपरिच्छदाः ॥ ५७

ताम्बूलापूरितमुखाः कस्तूरीकेसराप्लुताः ।
लसत्सुगन्धतैलोघाञ्चितदीर्घशिरोरुहाः ॥ ५८

प्रसन्नमनसो द्योतन्मणिभूषणभूषिताः ।
शुचिस्मिताः शौचपराः पुरश्चर्याकृतश्रमाः ॥ ५९

क्षुत्तृट्च्छ्रमसहाः प्रेङ्खत्तेजःपुञ्जमनोहराः ।
वीक्षितानन्तफलदानुष्ठानाः किल शुक्रवत् ॥ ६०

कालिकाया मन्त्रजपमाचरंश्चिरसौख्यदम् ।
येन सर्वेष्टसंसिद्धिः प्रभूयान्नात्र संशयः ॥ ६१

इत्थं व्रतानि कुर्वत्सु विप्रोत्तंसेषु सर्वदा ।
चतुर्मण्डलसङ्ख्याकः कालः परमको ययौ ॥ ६२

अथैकस्मिन्दिने काली निशीथे परिपूजिता ।
मद्यैर्मांसैः पायसाद्यैरन्नैः सपिशितैरपि ॥ ६३

विविधैरुपहारैश्च फलैरुपवनोद्भवैः ।
आराधिता नयवता शम्भुराजेन धीमता ॥ ६४

महते वरदानाय पुरस्तात्समुपस्थिता ।
दर्शयामास भूपाय स्वप्ने स्वां मूर्तिमञ्जसा ॥ ६५

चतुर्भुजां खड्गमुण्डवराभयविजृम्भिताम् ।
कालपन्नगसङ्काशश्रेणिकां चन्द्रभूषणाम् ॥ ६६

लसत्सीमन्ततिलकां स्फुरत्कुङ्कुममण्डलाम् ।
मुक्तारत्नमणिव्रातैः कृतग्रैवेयकावलिम् ॥ ६७

मुक्ताफलप्रविलसन्नासादण्डसमुज्ज्वलाम् ।
अनर्घ्यरत्नताटङ्कमणिकञ्चुकदीपिताम् ॥ ६८

स्वर्णतन्तुसमाकीर्णपट्टकूलविलासिनीम् ।
ऊर्णोज्ज्वलपरीधानां सुस्मेरवदनाम्बुजाम् ॥ ६९

कालीं समीक्ष्य क्षोणीन्द्रः प्रणनाम पदाम्बुजे ।
मनोरथं सिद्धमिति स्वकं मेने दृढाशयः ॥ ७०

अतिष्ठदग्रजः स्वप्ने बध्वा स्वीयं करद्वयम् ।
अप्रार्थयन्महोपायैरपायदलिनीं शिवाम् ॥ ७१

ततः सा कालिका देवी वरदानसमुद्यता ।
जगाद शम्भुराजेन्द्रमुचितं रुचिरं वचः ॥ ७२

काल्युवाच ।

अलं जपैश्च विविधैर्व्रतैराचरितैरपि ।
तपोभिर्विप्रचितैर्नियमैरपरैरपि ॥ ७३

दानधर्मदयाभिश्च प्रारब्धैर्विप्रभोजनैः ।
प्रसन्नाऽस्मि महाराज समापय महाव्रतम् ॥ ७४

पुंरूपं प्रतिपद्याहं भविष्यामि सुतस्तव ।
भूभारं संहरिष्यामि पालयिष्यामि भूसुरान् ॥ ७५

रक्षयिष्यामि धेनूनां गणान् यवनहस्ततः ।
अनाथांस्तारयिष्यामि दुःखपङ्काद्दिवानिशम् ॥ ७६

दुष्टान् संमर्दयिष्यामि स्थापयिष्यामि देवताः ।
धर्मं संवर्धयिष्यामि हर्षयिष्यामि सुन्दरीः ॥ ७८

नूतनान् कल्पयिष्यामि कार्यभारधुरन्धरान् ।
आह्लादयिष्यामि धनैर्ग्राम्यान् कोङ्कणजान्नरान् ॥ ७९

महाराष्ट्रोद्भवान् मध्यरील्याविष्णामि भूतले ।
आनन्दयिष्यामि वधूवृन्दं गोपपतिर्यथा ॥ ८०

स्वमतेनाचरिष्यामि राजधर्माननेकशः ।
स्वैरिणीनां जनपदे प्रदास्यामि महाभयम् ॥ ८१

अपराधं जनकृतं क्षमिष्यामि गतस्मया ।
बहुकालं धरिष्यामि साम ताम्रदलाधिपैः ॥ ८२

एकच्छत्रं करिष्यामि साम्राज्यं जगतीतले ।
पापर्द्धिं सञ्चरिष्यामि सर्वकाले विशेषतः ॥ ८३

अतः सुतार्थं राजेन्द्र चिन्तां मा कुरु कर्हिचित् ।
स्वल्पैरहोभिस्तनयवदनं द्रक्ष्यसि ध्रुवम् ॥ ८४

ततः कतिपयाहोभिर्महाकालो मम प्रियः ।
आकारयिष्यति मुदा त्वां स्वकीयं स्थलं प्रति ॥ ८५

इत्थं महावरं दत्वा वराय शिवसूनवे ।
अन्तर्हिता समभवन्महाकाली तदा क्षणात् ॥ ८६

शिवनरपतिसूनुः सूर्यतुल्यप्रतापो
वरमभिमतमुच्चैःश्यामया सम्प्रदत्तम् ।
अमृतमिव हृदब्जे श्लाघयित्वा तदानीं
समधिकमुदमापज्जागृतिं सन्दधानः ॥ ८७

इत्यनुपुराणे सूर्यवंशे निवासकरपरमानन्दात्मजदेवदत्तोद्भवगोविन्दकवीन्द्रप्रकाशितायामनेकाध्यायसाधितायां शुभलक्षणलक्षितायां शिवपुराणान्तर्गतायां संहितायां कालीवरप्रदानं नाम अध्यायः ।

कवीन्द्र उवाच ।

एतस्मिन्समये देवाः पुरस्कृत्य चतुर्मुखम् ।
वैकुण्ठवासिनं देवं वीक्षितुं समुपाव्रजन् ॥ १

क्षीराम्भोनिधिमध्यस्थे कल्पद्रुममहावने ।
रत्नपल्यङ्कवच्छेषपृष्ठे स्वापपरायणम् ॥ २

निबद्धहस्तपद्मेन गरुडेनानुसेवितम् ।
विष्वक्सेनेन परितः कृतवृन्तानिलं मुहुः ॥ ३

सम्मर्दयन्त्या पादाब्जं सप्रेमकलिताङ्घ्रिकम् ।
अङ्के स्वके कमलया लसन्तं वनमालया ॥ ४

शङ्खं चक्रं गदां पद्मं चतुर्भिः करपङ्कजैः ।
वहन्तं कौस्तुभोद्भासि वक्षस्तटमकल्मषम् ॥ ५

वैजयन्तीं नाम मालां दधतं कण्ठदेशतः ।
अतसीकुसुमश्यामं पीताम्बरयुगावृतम् ॥ ६

कस्तूरीतिलकभ्राजल्ललाटञ्चारुलोचनम् ।
नवरत्नसमावीतमध्यसूत्रस्फुरत्त्विषम् ॥ ७

केयूरराजितभुजं वैष्णवैरभिशोभितम् ।
तुलसीदलमालाभिरभिमालिनमुन्नतम् ॥ ८

श्रीवत्साङ्कं श्रुतिलसन्मकराकृतिकुण्डलम् ।
वज्राङ्कुशध्वजसरोरुहचिह्नितपत्तलम् ॥ ९

चारुकण्ठं चारुनसं द्योतद्गण्डमनोहरम् ।
स्मेरहास्यस्फुरद्गुल्भमनर्घ्यगुणमन्दिरम् ॥ १०

दीर्घस्कन्धं दीर्घबाहुं दीर्घवक्षस्तटावृतम् ।
नन्दकं शार्ङ्गं सशरं समीक्षन्तं प्रतिक्षणम् ॥ ११

पूर्णचन्द्रसमाभासवदनं सदनं श्रियः ।
मादिनीं रूपसम्पत्तिं दधानमभिमानिनम् ॥ १२

नाभिपङ्कजसञ्जातविधिं रम्योदरं वरम् ।
श्लिष्टजङ्घं सुन्दरोरुं मणिभासुरगुल्फकम् ॥ १३

नखज्योत्स्नाभिरधिकं हसन्तं रजनीपतिम् ।
प्रगल्भपरमोदारलक्षणं परमोज्ज्वलम् ॥ १४

स्तुतं फणीन्द्रराजेन स्वकीयैः सकलैर्मुखैः ।
चतुर्वेदस्तोत्ररतैर्मुनिभिः परिवारितम् ॥ १५

सिद्धैर्विद्याधरैः सर्वैः सततं समुपासितम् ।
देवर्षिभिर्नारदाद्यैराराधितमहर्निशम् ॥ १६

तुम्बरुप्रमुखैः सर्वैर्गन्धर्वैर्गर्वकुञ्जरैः ।
रम्भाद्याभिः समस्ताभिरप्सरोभिरनारतम् ॥ १७

किन्नरीभिर्नागवधूगणैर्यक्षवधूगणैः ।
गीतं सङ्गीतभङ्गीभिस्त्रिकालं परमादरात् ॥ १८

बालार्ककोटिसुषमातस्करं कमलापतिम् ।
ददृशुः सकला देवा विधातृप्रमुखास्तदा ॥ १९

दृष्ट्वा मुकुन्दं प्रणतिमकुर्वन् सुरनायकाः ।
स्वखेदभारमखिलं कथयामासुरञ्जसा ॥ २०

देवा ऊचुः ।

धरायामतिसम्बद्धाः खलास्ताम्रा महाबलाः ।
गते स्वर्गं यदुपतौ समस्तभयभञ्जने ॥ २१

बौद्धावतारे परमं ध्यानासक्ते निरन्तरम् ।
शिवराजे महाराजे गते रजतपर्वतम् ॥ २२

कुर्वन्ति पापसंवृद्धिं प्रशस्तमदर्पिताः ।
गावः क्षीणा द्विजा दीना व्रतिनो भग्नमानसः ॥ २३

यतयो व्रतविभ्रष्टा आश्रमस्था गताश्रमाः ।
भङ्गः समस्तमूर्तीनां यज्ञादीनां परिक्षयः ॥ २४

धर्मस्य विलयोऽतीव दानानामपि खण्डनम् ।
पुराणानां कथालापवार्तायाः परिभञ्जनम् ॥ २५

खपुष्पवत्कर्मरतिर्नतिः सन्नतिकन्नतिः ।
सिद्धानां सिद्धिरतिः क्षपिता बत पापिभिः ॥ २६

उग्रावतारः श्रीशम्भुः सदा यज्ञपरायणः ।
जपानुष्ठाननिरतः समुपेक्षां तनोत्यलम् ॥ २७

दैत्यारे पुण्डरीकाक्ष गोविन्द गरुडध्वज ।
यथा धर्मस्य संस्था स्यात्त्वमुपायं विचिन्तय ॥ २८

त्वया मत्स्यावतारेण हत्वा शङ्खं महासुरम् ।
चत्वारः प्रथिता वेदा आनीता मधुमर्दन ॥ २९

धृत्वा कूर्मतनुं पृष्ठे मन्दरो विनिवेशितः ।
विश्वम्भरापि विधृता कयाचिन्निजलीलया ॥ ३०

उत्तोल्य धरणीं दन्ते त्वमेकः परमोज्वलः ।
बिभर्षि सौकरीं मूर्तिं नारायण नरोत्तम ॥ ३१

हिरण्यकशिपोर्वक्षस्तटीतटविपाटनम् ।
नृसिंहरूपमास्थाय मुकुन्द प्रतिपादितम् ॥ ३२

वामनीं मूर्तिमासाद्य त्रिभिर्विक्रमणैः क्रमात् ।
त्रिलोकी सहसाऽऽक्रान्ता जनार्दन जगत्पते ॥ ३३

त्रिः सप्तकृत्वा जगतीपतयो विरथीकृताः ।
कुठारधारयातीव त्वया भार्गवमूर्तिना ॥ ३४

त्वया दाशरथीभूय प्रख्यातगुणसम्पदा ।
शरैरुग्रैर्विनिहतो रावणो लोकरावणः ॥ ३५

हलेन सहसाकृष्य कालिन्दी परिभेदिता ।
त्वया त्रैलोक्यसारेण बलरामतनूभृता ॥ ३६

औपहास्यं त्वया नीताः श्रुतयो बौद्धरूपिणा ।
वर्द्धिताः परमा बौद्धा द्विषन्तो ब्राह्मणर्षभान् ॥ ३७

तुरङ्गमं समारुह्य विगृह्य यवनैः सह ।
भवान् कल्किस्वरूपेण कीर्तिं काञ्चित् करिष्यसि ॥ ३८

ऊर्जस्वीनि स्वरूपाणि बिभर्षि कमलापते ।
बहूनि यैः समस्तानामानन्दः परिवर्धते ॥ ३९

त्वमित्थं दुरितश्रेणीं मधुमर्दन सर्वदा ।
त्रयाणामपि लोकानां हरस्यतिकृपान्वितः ॥ ४०

हृषीकेशाऽधुना तस्मात्त्वमेवास्मान् प्रपालय ।
लुप्तयज्ञक्रियारम्भात्परिदीनमनोरथान् ॥ ४१

त्राणं त्वत्तो विना विष्णो कोऽन्यो नः प्रकरिष्यति ।
अतस्त्वामेव सम्प्राप्ताः शरणङ्करुणानिधे ॥ ४२

व्याप्तञ्चराचरमिदं मायया भवदीयया ।
त्रैलोक्यं विविधान् भावान् बिभर्ति हृदयङ्गमान् ॥ ४३

अच्युतानन्त लक्ष्मीश प्रसादसुमुखो भव ।
मग्नान् कलौ जलनिधाविव शीघ्रं समुद्धर ॥ ४४

इति सम्प्रार्थितो देवैर्माधवो वरदोऽभवत् ।
अनुकम्पासमावीतो गीर्वाणावलिनायकः ॥ ४५

अवोचद्वचनं किञ्चिद्देवान् वरसमुत्सुकान् ।
निरूपयिष्यामि बुधाः सुधेव सकलप्रियम् ॥ ४६

विष्णुरुवाच ।

तिष्यात्समुत्पन्नमिदं भयं त्यजत निर्जराः ।
अगण्यपुण्यचरितख्याते भृशाब्रलान्वये ॥ ४७

शिरस्ककुलकन्याया राजसाया मनोरमे ।
जठरे मामकी माया पुंरूपेण भविष्यति ॥ ४८

कार्यं त्रिलोक्याः परमप्रीत्या परिकरिष्यति ।
कृत्वा विचित्रं चरितं लोकानाह्लादयिष्यति ॥ ४९

दामोदरो वाक्यमित्थमुक्त्वा त्रिदिववासिनः ।
विरराम महायोगी विसृज्य प्रणयान्वितः ॥ ५०

उपेन्द्रेण मुदा देवा विसृष्टाः कार्यमुन्नतम् ।
प्रतिज्ञाय प्रणम्याथ ययुर्व्रत यथातथम् ॥ ५१

गतेषु देवेषु निजस्थानानि मधुसूदनः ।
कमलासेवितपदः सुष्वापोरगनायके ॥ ५२

मनीषिण ऊचुः ।

कवीन्द्र भवतो वाक्यं विश्रुतं परमाद्भुतम् ।
प्रतिज्ञातं कालिकया पुंरूपवरणं यथा ॥ ५३

आद्या शक्तिः कथमियं जाता पुरुषरूपिणी ।
कुत्राऽपि पौरुषप्राप्तिर्न दृष्टा रमणीगणे ॥ ५४

इत्थमाकर्ण्य वचनं कवीन्द्रो वाक्यकोविदः ।
सानन्दं कथयामास पण्डिताञ् श्रवणोन्मुखान् ॥ ५५

कवीन्द्र उवाच ।

एता युवतयः सद्यः पुरुषत्वं प्रपेदिरे ।
मार्कण्डेयेन मुनिना पुराणे परिवर्णितम् ॥ ५६

नन्दगोपगृहे जाता यशोदागर्भसम्भवा ।
ततस्तौ नाशयिष्यामि विन्ध्याचलनिवासिनी ॥ ५७

इत्थमुक्तं भगवता मृकण्डोः किल सूनुना ।
तस्मादियं महामाया पुरूपं प्रतिपत्स्यति ॥ ५८

कथं पुरुषरूपत्वं यास्यतीति द्विजोत्तमाः ।
महामायात्र सन्देहं त्यजध्वमवलम्बितम् ॥ ५९

समुदितनवहर्षा निर्जराणामधीशा
मुररिपुमुखपद्माद्वाक्यमुच्चैर्निशम्य ।
स्वहितमतिविचित्रं भावयन्तः स्वचित्ते
समधिकमुदमापन्वर्जितानन्तशोकाः ॥ ६०

इत्यनुपुराणे सूर्यवंशे निवासकरपरमानन्दात्मजगोविन्दकवीन्द्रप्रकाशितायामनेकाध्याय-
साधितायां शिवपुराणान्तर्गतायामध्यायः ।

मनीषिण ऊचुः ।

काल्या प्रदर्शिते स्वप्ने राजा जागृतिमागतः ।
तदा यद्यत्कर्म चक्रे कवीन्द्र परिवर्णय ॥ १

कवीन्द्र उवाच ।

राजा जागरमासाद्य प्रातः प्राप्य सभान्तरम् ।
पुरोहितायाकथयत्स्वप्नं परमहेतुकम् ॥ २

पुरोहितोऽपि तत्सर्वं निशम्य नृपभाषितम् ।
अवश्यं भावि सकलं भाति कालीवचो यतः ॥ ३

जपयज्ञैस्तपोयज्ञैरलं निष्ठाप्रवर्तितैः ।
पूर्णाहुतिश्चर विभो महाराजकुमारक ॥ ४

इत्युक्तः शम्भुभूपालो गौरवेण पुरोधसा ।
कर्तुं पूर्णाहुतिमथोदतिष्ठत्परमासनात् ॥ ५

प्रवीक्ष्य होमभवनं वीक्ष्य वह्निं समेधितम् ।
ब्राह्मणान् होमसंसक्तानपि सञ्जातसम्भ्रमः ॥ ६

मद्यैर्मांसैः सपिशितैः परमान्नविमिश्रितैः ।
एलालवङ्गकङ्कोलकर्पूरक्रमुकैरपि ॥ ७

जातीफलैर्नारिकेरै रम्भाखर्जूरजैः फलैः ।
रसालैर्विविधैः खाद्यैरपूपैर्वटकैः सह ॥ ८

कुङ्कुमागरुकस्तुरीसिन्दूरपटवासकैः ।
स्फुरत्सुगन्धपटलैर्विविधैः कुसुमव्रजैः ॥ ९

कौशेयैः सिचयैरूर्णावस्त्रैः सुन्दरकम्बलैः ।
अपरैर्मिलितैर्वस्तुसञ्चयैर्नरनायकः ॥ १०

घृतधाराभिरधिकं स्नपयन्वातसारथिम् ।
चकार परमोदारां पूर्णाहुतिमतन्द्रितः ॥ ११

पूर्णाहुतौ समाप्तायामाततान प्रभोजनम् ।
विप्राणां शम्भुराजेन्द्रः प्रार्थनापूर्वकं तदा ॥ १२

केषाञ्चित् प्रददौ ग्रामान् दक्षिणायै विचक्षणः ।
तुरङ्गमान् गजेन्द्रांश्च रथान् रत्नानि कानिचित् ॥ १३

अजाविकं बहुधनं शिबिकाः सुमनोहराः ।
सुखासनान्यश्वतरीरुष्ट्रान् गावस्समाहिषीः ॥ १४

समीचीनानि वासांसि भूषणानि सहस्रशः ।
भाण्डानि बहुरूपाणि पात्राणि विविधानि च ॥ १५

ग्रैवेयकानि वलयावलयो रत्नमुद्रिकाः ।
काञ्चीललामकप्राभ्रष्टकानि सदनान्यपि ॥ १६

दासीर्दासान् धान्यराशीन् कृषिक्षेत्राणि कानिचित् ।
समाददे राजसिंहो याचमानाय सर्वतः ॥ १७

तथैव दशदानानि प्रख्यातानि नरेश्वरः ।
प्रकल्पयामास मुदा स्वानुष्ठानप्रपूर्तये ॥ १८

महाषोडशदानानि कानिचित्परमादरात् ।
रचयामास राजेन्द्रचन्द्रो यज्ञप्रपूर्तये ॥ १९

इत्थं दानानि निभृतं प्रददन् शम्भुभूपतिः ।
कल्पद्रुम इवालोकि लोकैर्लोलैर्महोत्सवे ॥ २०

इत्थं दानं समुद्वीक्ष्य तत उच्चुक्रुशुर्जनाः ।
न ययातेर्न मान्धातुर्न नृगस्य न वा निमेः ॥ २१

न सृञ्जयस्य नैलस्य न दिलीपस्य नो शिबेः ।
हरिश्चन्द्रस्य नाजस्य न च रामस्य नो शिनेः ॥ २२

उशीनरस्य राजर्षेर्गयस्य नहुषस्य च ।
न वीक्षितोऽस्माभिरहो विश्रुतः श्रवणेन वा ॥ २३

यावन्तः पांसवो भूमेर्धारा मेघस्य यावती: ।
आदादानानि तावन्ति द्विजेभ्यो राजसत्तमः ॥ २४

यावत्यः सिन्धुतीरेषु वालुकानां परम्पराः ।
यावन्तो धरणीमध्ये तृणानामपि सञ्चयाः ॥ २५

यावत्य: स्वर्णशैलस्य शिलाः परमभासुराः ।
यावत्यो गगनप्रान्ते तारकाः परिसंस्थिताः ॥ २६

भानोः करेषु यावन्तोऽणवः समुपबृंहिताः ।
यावत्यस्तरुजातीनां पल्लवावलयः स्मृताः ॥ २७

यावन्तः सागरजले संस्थिता यादसां व्रजाः ।
तुषाराद्रेः समुदिता यावन्तो हिमजाः कणाः ॥ २८

कणा धान्यस्य यावन्तो धरणीमधिजृम्भिताः ।
तावतीर्गाः सुवर्णानि याचमानाय सर्वतः ॥ २९

प्रददन् शम्भुराजेन्द्रश्चिन्तामणिरिवापरः ।
महोत्सवे महोदारे प्रबभावधिकं श्रिया ॥ ३०

दत्त्वेत्थं दानमतुलं ततः श्रीशम्भुभूपतिः ।
स्नात्वावभृथमत्युच्चैः सुहृन्मित्रसमन्वितः ॥ ३१

विसर्जयामास मुदा द्विजेन्द्रान् स्वाश्रमं प्रति ।
हर्षोत्कर्षसमावीतः स सद्यः समजायत ॥ ३२

अथो विप्रेषु यातेषु पूर्णकामेषु दापनैः ।
महानन्दभराविष्टः शिवराजात्मसम्भवः ॥ ३३

समाहूय नृपश्रेष्ठान् सभान्तरमलङ्कृतम् ।
आभूषयामास मृदुवासोभिर्मणिभूषणैः ॥ ३४

अथ सर्वे नृपोत्तंसाः पूजिताः शिवसूनुना ।
आभूषिता बहुविधं यथातथमुपाययुः ॥

यातेषु भूपमुख्येषु प्रजानामपि मण्डलम् ।
यथार्हं मानयामास श्रीमान् शम्भुनरेश्वरः ॥ ३६

तथा मौला: केचिदपि प्रधाना मन्त्रिनायका: ।
मानिता विविधैर्मानैस्तदा भूपेन सादरम् ॥ ३७

दीनान्धबधिरा: केचिदुत्सवार्थं समागता: ।
तेऽपि सन्तोषितास्तेन क्षोणीन्द्रेण सुबुद्धिना ॥ ३८

महोत्सवे येन येन यद्यत्समनुयाचितम् ।
दत्तमासीत्तस्य शम्भुभूमीन्द्रेण महाधनम् ॥ ३९

इत्थं समाप्तिं सकलं यज्ञं नीत्वा नरेश्वर: ।
यथाक्रमं समानाय्यादराद्दृत्विग्वरोत्तमान् ॥ ४०

यस्य यद्यत्समभवद्वस्तु मानसमन्वितम् ।
तस्य तत्तत्करगतश्चकार परया मुदा ॥ ४१

गजान् तुरङ्गमानुष्ट्रान् रथानश्वतरीरपि ।
आवाह्य धनभारेणर्त्विज: स्वान् गृहान् ययु: ॥ ४२

ऋत्विजेषु समस्तेषु स्वान् गृहान् प्रस्थितेष्वलम् ।
शम्भुराजो महाराज: शिवराजात्मज: कृती ॥ ४३

वहन् स्वमूर्ध्नि परमं श्वेतच्छत्रं शशिप्रभम् ।
चामराभ्यां वीज्यमान: सुरराज इवापर: ॥ ४४

मायूरव्यजनेनाऽपि सर्वत: परिवीजित: ।
अनेकसेवासुमुखै: सेवकैरभिसेवित: ॥ ४५

प्रसन्नवदनाम्भोजो नवाकल्पविराजित: ।
मुक्ताजालै: कृतोत्तंसो मुक्ताकुण्डलमण्डित: ॥ ४६

एकावलिं रत्नहारं वहन् कण्ठे सुशोभने ।
हीरमाणिक्यघटितकेयूरद्युतिबृंहित: ॥ ४७

वक्ष:स्थलाभिविलसत्पदक: स्मरसुन्दर: ।
रत्नानुवीतवलयद्वयशोभिकराम्बुज: ॥ ४८

अनेकरत्नकलितकटिसूत्रमनोहर: ।
दिव्याम्बरपरीधान: पुष्पमालासमुज्ज्वल: ॥ ४९

केशरेणानुलिप्ताङ्गो गन्धाक्षतविराजित: ।
कस्तूरीतिलकभ्राजल्ललाटरुचिराञ्जित: ॥ ५०

परिपूर्णानन्दभरो वैतालिकपरिष्टुतः ।
यज्ञमण्डपकं हित्वा प्रविवेश स्वकं पुरम् ।
स्थित्वा रत्नासने रम्ये कार्यजातमसाधयत् ॥ ५१

अगणितकृतकीर्तिः कामवत्कम्रमूर्तिः
विरचितबहुपूर्तिर्याचकानां जनानाम् ।
मखवरमतिहर्षात्पूर्णतां प्रापयित्वा
निजगृहमथ गत्वा शम्भुराजो ननन्द ॥ ५२

नीलया निभृतलीलया वरं प्राप्य दत्तमथ शम्भुभूपतिः ।
आबभार सुषमां महत्तरां कालिकोक्तिमतिभावयन् हृदि ॥ ५३

इत्यनुपुराणे सूर्यवंशे परमानन्दोद्भवदेवदत्तात्मजप्रकाशितायामध्यायशतसाधितायां शिवपुराणान्तर्गतायामध्यायः ।

कवीन्द्र उवाच ।

अथो शिरस्ककुलजा राजसा शम्भुसुन्दरी ।
बभार गर्भं परमं सर्वलोकहितङ्करम् ॥ १

लब्धे राजसया गर्भे पाण्डिमा मुखमाविशत् ।
उत्थाने निभृतालस्यं पादयोः समुपाययौ ॥ २

तन्द्राविलोचनप्रान्ते निद्रामुद्राऽपि काचन ।
अवर्धत विशेषेण सर्वव्यावृत्तिहारिणी ॥ ३

नितम्बबिम्बे प्रथिमा कृशिमाङ्गे सुदुःसहः ।
समुल्ललास सहसा गर्भो जठरसंस्थिते ॥ ४

सुषमा काचिदधिका राजसाया मुखाम्बुजे ।
जगाम वृद्धिं नृपतेर्मानसोल्लासदायिनीम् ॥ ५

भूयः करिशिरःस्पर्धी जघनं गर्भसम्भवे ।
समाललम्बे सहसा राजसाया विशेषतः ॥ ६

अवलम्बं विनोत्थातुं राजसायाः प्रतिक्षणम् ।
न शक्तिरासीज्जठरे गर्भभाराद्गुरावति ॥ ७

त्रैलोक्यगुर्वी जठरे यस्या माया समाविशत् ।
समुद्वहेत्समधिकं गरिमाणं कथं न सा ॥ ८

अखण्डघर्मसलिलबिन्दवो मुखमण्डले ।
मुहुर्ददृशिरे तत्र राजसायाः सखीगणैः ॥ ९

अवलम्ब्य प्रेमभराद्दत्वा सख्यः सुविस्मिताः ।
असेवन्त महोत्साहै राजसां राजसुन्दरीम् ॥ १०

उदरे सत्वसपन्नां नर्मदामिव शर्मदाम् ।
समीक्ष्य राजसां सख्यः सम्प्रापुः परमां मुदम् ॥ ११

गर्भिणीं शम्भुभूपालो राजसां निजसुन्दरीम् ।
क्षणक्षणं प्रेमभरादलोकत दयान्वितः ॥ १२

सर्वासु सा सपत्नीषु राजसा मानमानिता ।
राज्ञाधिकं सखिजनैर्गुर्विणीत्यधिकाऽभवत् ॥ १३

यद्यदर्थयते साऽथ राजसा पृथुलेक्षणा ।
तत्तत्सम्पादितमभूच्छम्भुराजेन धीमता ॥ १४

आभूषणानि सा भारं मेने शम्भुनृपप्रिया ।
अङ्गानामपि केषाञ्चिन्महागर्भभरालसा ॥ १५

गर्भच्छाया काचिदपि ववृधे तां समाश्रिता ।
सखीजनस्य चेतांसि हरन्ती भूपतेरपि ॥ १६

अथ तां मृगशावाक्षीं तृतीये मास्युपस्थिते ।
उदभूवन् सखिजनाह्लादका दोहदा मुहुः ॥ १७

प्रतिमाया देवतानां सदर्च्यारम्भणे मतिः ।
समस्तविप्रवृन्दानां सम्भ्रमात्परिपालनम् ॥ १८

मत्तव्याघ्रवराहाणां बन्धनं परिमर्दने ।
अभिलाषः समधिकं प्रादुरासीद्दिने दिने ॥ १९

हरिणानामपि मुहुर्बन्धने हनने रतिः ।
वधे तित्तिरवृन्दानां रक्षणे च महोत्सवः ॥ २०

सारिकाशुकवृन्दानां धरणे परिपोषणे ।
प्रीतिः परमिका काचिद्दिवानिशमतन्द्रिता ॥ २१

अनेकपक्षिव्रातानां हनने परिपीडने ।
अकुण्ठा परमोत्कण्ठा राजसाया हृदम्बुजे ॥ २२

पवित्रमत्स्यजातीनां त्यक्त्वागलमकुण्ठितम् ।
धर्तुं समीहा लीलाभी राजसां समुपस्थिता ॥ २३

औदास्यं परमोदारं महाराष्ट्रेषु सर्वदा ।
कोङ्कणस्थेषु सर्वेषु महादरपरिक्रमः ॥ २४

आरामारोपणोत्साहः समीहा वनवीक्षणे ।
सर्वत्र करुणा चित्ते जनानां परिपालने ॥ २५

मौलानामाधिपत्येषु नवीनस्थापने रतिः ।
नमस्यायां मुररिपोरानन्देन समुद्यमः ॥ २६

प्रीतिः समधिका काचिन्नटानामपि नर्तने ।
हर्षोत्कर्षो वारवधूलास्यलीलासमीक्षणे ॥ २७

सुन्दरीभिः परिकृता अपराधाः समुन्नताः ।
स्पृहाभिमानेन मया गोपनीया नृपस्त्रिया ॥ २८

विश्वासः सर्वकार्येषु सेवकेषु निरन्तरम् ।
क्रूरकोङ्कणभूतेषु कृषिकर्मोपजीविषु ॥ २९

आशा वधूः स्वका दासीः करिष्यामि गतश्रमाः ।
आशामित्थं दधाराशु राजसा सत्वसम्भृता ॥ ३०

अट्टालिकाश्चन्द्रबिम्बचुम्बिन्यश्चारुचित्रिताः ।
कदा विरचयिष्यामि शम्भुभूमीन्द्रसुन्दरी ॥ ३१

यवनेषु समस्तेषु सेना सम्प्रेषणस्पृहा ।
अभिलाषश्चिरतरं सामस्याऽपि[साम्नश्चापि] समुद्यतः ॥ ३२

अत्युन्नतपुराणाञ्च स्वायत्तीकरणे मतिः ।
जलस्थलारण्यशैलदुर्गाणां पालनोद्यमः ॥ ३३

तस्कराणामप्यवधे रतिः काञ्चन सर्वदा ।
प्रजानामपि सर्वासां वाक्यस्य सहनं मुहुः ॥ ३४

अभिलाषः स्वसेनानां विजयप्रेषणे महान् ।
एकछत्राधिपत्यस्य वाञ्छा स्वच्छा हृदम्बुजे ॥ ३५

क्रीडनं बालकगणैर्भ्रमणं विभ्रमन्मुहुः ।
गायकानां गायनस्य श्रवणे परमादरः ॥ ३६

सदा विजयभेरीणां ध्वनेराकर्णने महः ।
अनेकवाद्यजातीनां ध्वानालोचनकौतुकम् ॥ ३७

सर्ववस्तुषु वैराग्यं भूषणादिषु सर्वदा ।
महास्पृहा वितरणे विप्रमुख्येषु काचन ॥ ३८

प्रीत्या परमया स्त्रीषु सर्वासु बत गौरवम् ।
अष्टादशपुराणानां मर्मज्ञाने महोत्सवः ॥ ३९

अलौकिकं लौकिकञ्च ज्ञानाज्ञानविवेचनम् ।
अपारवाजिशालानां रचने प्रीतिरुन्नता ॥ ४०

गलन्मदानां बहुशो गजानां परिवीक्षणम् ।
अनेकरथशालानामाकल्पनचमत्कृतिः ॥ ४१

अभिमानः सेवकानां स्वकीयानां निरन्तरम् ।
गौरीवल्लभपूजायामौदास्यं मनसि स्फुटम् ॥ ४२

विज्ञप्तिपूरणं सद्यो दीनानाथा[न्धाना]मनेकधा ।
प्रियोक्तिः सर्वलोकेषु क्षमा कापि च सम्भृता ॥ ४३

आनन्दः सर्वदा चित्ते दशदिग्विजयक्षमः ।
दाम्भिकानामपाराणां दूरतः परिवर्जनम् ॥ ४४

वैष्णवानामतितरां सन्मानपरिकल्पनम् ।
विद्यावतां ज्ञानवतामवने मध्यमा रतिः ॥ ४५

विनोदकानामधिकं रुचिर्वित्तप्रदापने ।
भाण्डानां बहुरूपाणां वस्त्राद्यैः परिलालनम् ॥ ४६

जलस्थलारण्यगिरिदुर्गेषु निजलीलया ।
उत्साहः स्थापने कश्चिदधिकृत्याधिकारिणाम् ॥ ४७

स्वबुद्धिलीलाविभवैरार्यकार्यप्रयोजनम् ।
दत्वा भयं दृढतरमापणानां प्रकल्पनम् ॥ ५०

अन्योक्तिजल्पनं सर्वं कृत्वा निःस्पृहताधिकम् ।
कालातिक्रमणं भूयस्तरावेतनदापने ॥ ५१

स्वकार्यसाधने साधुवचनं समयोचितम् ।
परोत्कर्षविमर्देषु प्रकर्षेण समुद्यमः ॥ ५१

कार्योद्यते स्तुतिकथाहलनं कृतकर्मणि ।
दायादेषु कृपा काचिद्बहिः सज्जनसम्मता ॥ ५२

वर्तनानां नवीनानां ग्रहणे प्रीतिरुन्नता ।
दापने चापि परमा निजप्रेष्येभ्य आदरात् ॥ ५३

अभिलाषश्चिरतरं कुङ्कुमारुणवाससाम् ।
कस्तूरीतिलकस्यापि समीहा हृदयाम्बुजे ॥ ५४

वधूटिकानामधिकं लोचनाभ्यां समीक्षणे ।
स्पृहेत्थं दोहदाः स्फारा बभुवुः शम्भुसुन्दरीम् ॥ ५५

ये ये दोहदकाः केचित्समभूवन्दिने दिने ।
राजसायाः प्रपूर्णास्ते शम्भुराजकृपाभरैः ॥ ५६

इत्थं ग्रहमिता मासा दिनानि कतिचित्पुनः ।
व्यतीयुर्दशमस्याऽपि राजसाया नृपस्त्रियः ॥ ५७

अथ सर्वोत्सवकरैः प्रगल्भमणिभित्तिके ।
विचित्रचित्ररुचिरचमत्कृतिविधायके ॥ ५८

गुडानिर्गुण्डिकाश्वेतसर्षपैर्निम्बपल्लवैः ।
अभितोऽभिवृते चारुवचाखण्डविराजिते ॥ ५८

परितो दृढसम्बद्धैः कृष्णतन्तुभिराचिते ।
कम्रैराम्रदलैर्द्योतद्द्वारोर्ध्वतनमण्डले ॥ ५९

भिषग्वरैः सूतिकायाश्चिकित्सासुविचक्षणैः ।
बहिः समावृते दिष्टवेदिभिश्च समन्ततः ॥ ६०

अधिकं भौतिकैर्भूतबाधाहारिभिरावृते ।
दीपमालापरिवृते कुलस्त्रीभिरभिप्लुते ॥ ६१

निबद्धकाण्डपटके चतुरैर्दृढपूरुषैः ।
एकविंशतिसङ्ख्याकमाप्तैः प्राप्तमनोरथैः ॥ ६२

धात्रीजनैरनुसृते सौविदल्लाभिरक्षिते ।
प्रसूतिकासूक्तजपपरैर्विप्रैरधिष्ठिते ॥ ६३

चातुर्वर्ण्यभवैः कैश्चिद्वृद्धैः शुभविचिन्तकैः ।
बहिरावेष्टिते मन्त्रभग्नरक्षःकदम्बके ॥ ६४

अन्तःपुराभ्यन्तरस्थे ललिते सूतिकागृहे ।
शालिवाहनके शाके .... ॥ ६५

सौभाग्यसम्भृतातीव राजसा राजमानिता ।
शची जयन्तञ्च यथा प्रद्युम्नं रुक्मिणी यथा ॥ ६६

षडाननं शैलसुता यथा विष्णुं यथाऽदितिः ।
तथा बालार्कविलसदहर्दीधितिमुन्नतम् ॥ ६७

साम्राज्यप्राज्यपदवीदायकैः पञ्चभिर्ग्रहैः ।
असूर्यगैरन्वितायां वेलायां सुषुवे सुतम् ॥ ६८

सुश्लक्ष्णकुन्तलं चारुभालं कमललोचनम् ।
मुरारिमुरलीवेणुनासादण्डमनोहरम् ॥ ६९

मनोज्ञश्रवणं राकानाथस्पर्द्धिमुखाम्बुजम् ।
पलाशकलिकाकारलसद्भ्रूयुगमण्डलम् ॥ ७०

समानगल्लमधिकं विलसद्गण्डयुगमकम् ।
सुहनुं चारुचुबुकं मनोज्ञदशनच्छदम् ॥ ७१

कम्बुग्रीवं वृषस्कन्धं दीर्घबाहुं विराजितम् ।
कपाटविलसद्वक्षस्तटं कम्रोदरश्रियम् ॥ ७२

द्योतत्कोकनदाकारकरं सुललिताङ्गुलिम् ।
मनोज्ञजङ्घायुगलं ललन्तं स्वीयतेजसा ॥ ७३

कम्रोरुयुगुलप्रान्तं प्रस्फुरन्मणिबन्धकम् ।
ध्वजोर्ध्वरेखकुलिशाङ्कुशभास्वत्पदाम्बुजम् ॥ ७४

शशरक्ततिरस्कारिनखकान्त्याभिमण्डितम् ।
षडुन्नतं षडाल्यर्थनतं लक्षणलक्षितम् ॥ ७५

धात्र्यः प्रभूताः प्रोद्भूतं सुतं वीक्ष्यातिविस्मिताः ।
ससम्भ्रमं विभ्रमेण प्रतीहारमुपाश्रिताः ॥ ७६

नत्वाधिकं नरेन्द्राय शम्भवे शिवसूनवे ।
निवेदयामासुरुच्चैः सुतजन्म सुधोपमम् ॥ ७७

अथ महितजयश्रीः शम्भुनामा नरेन्द्रः
समधिकगुणवृन्दैर्बन्दिभिः स्तूयमानः ।
समुदितनवहर्षाद्धात्रिभिर्जल्पितं यत्
सुतजननमुदग्रं तन्निशम्योदतिष्ठत् ॥ ७८

उत्थायाऽथो विधायाभिषवमतिरसाच्छम्भुराजः सचैलं
दृष्ट्वा वक्त्रं सुतस्य प्रणयनवभराच्चिन्तयन्नादिमायाम् ।
विप्रेभ्यः सम्भृतेभ्यः कनकवितरणं कर्णवत्पूर्णहर्षो-
त्कर्षाच्चक्रे तदानीममरवरतरुर्वीक्षितो याचकौघैः ॥ ७९

कारागारनियन्त्रणामधिगता ये पूर्वमत्युन्नतां
दण्ड्याश्चण्डिमदण्डखण्डनिकरैर्ये दुर्जनाः केचन ।
ये द्वेष्या अपि पुत्रसम्भवमहोत्साहे प्रसन्नात्मना
सर्वे ते शिवसूनुना नृपतिना श्रीशम्भुना मोचिताः ॥ ८०

वादित्राणां निनादैः सहरुचिरसितां मत्तकुम्भीन्द्रपृष्ठे-
ष्वारोप्यप्रौढहर्षात्सकलजनपदे पत्तने वापि भूयः ।
आबालं प्रीतियोगात्करसलिलरुहे दापयामासुरेके
मौलेयाः प्रेष्यलोकाः क्षितितिलकसमा ज्ञापिता यातशोकाः ॥ ८१

रूपाजीवा नवीना नलिनदलदृशो लास्यलीलामतन्वन्
नानागानानि चक्रुः परमरसभराद्गायनाश्चारुतानाः ।
नृत्यन्त्यारान्नटौघाः परमविटगणैः सम्भृताः केऽप्यकुर्वन्
जाते श्रीशम्भुपुत्रे निभृतगुणगणश्रेणिमालापवित्रे ॥ ८२

देवा हर्षमुपागमन्....भूतानि शुद्धान्यलं
विप्रेन्द्रास्तुतुषुः प्रजाः परमिकामापू रतिं काञ्चन ।
दासीदासगणाः प्रमोदभरिता भूपाः परे शात्रव-
श्चित्ते शम्भुनरेशसूनुजननं शल्यं दृढं मेनिरे ॥ ८३

य: कर्णे शृणुयात्पठेद्रुचिभराद्य: पाठयेच्छैक्षकान्
श्रीशम्भो: सुतजन्म नर्मपरमोत्साहै: क्षितौ मानव: ।
सर्वं सो लभते मनोरथशतं प्रख्यातकीर्तिर्महा-
पुत्रामात्यकलत्रबन्धुसुहृदां मानैकमान्यो भवेत् ॥ ८४

इत्यनुपुराणे सूर्यवंशे निवासकरपरमानन्दोद्भवगोविन्दकवीन्द्रप्रकाशितायामनेकाध्याय-साधितायामंशावतरणे अध्याय: पुत्रजननं नाम ।

Index of Some Interesting Words

अगदङ्कार—A Physician
अञ्जसा—Truly, in proper light
अजिरक—A Court
अणु—Small, a name of Śiva
अन्त्र—Entrails
अथो-अथ—Now
अदभ्र—Plentiful
अनलीक—True
अनीकिनी—An army
अनुसार—Custom, usage, authority
अनूचानः—Versed in Vedas
अनेहसि—In time
अनोकह—A tree
अन्तरीप—An island
अन्वय, अन्ववाय—A family, race
अपवर्ग—मोक्ष—Final beatitude
अभिचार—Magic employed for evil
अभीक—Lustful, libidious
अभ्यर्ण—Near
अभ्यासजुष्—Standing near
अरम्—Quickly
अराल, अरालिता—Crooked (the eyebrow)
अराली—Crooked, uneven country
अलीक—False
अवदात—Pure
अंहस्—Sin
आखण्डल—Indra
आतङ्क—Disease
आतोद्य—A musical instrument
आहोपुरुषिका—A wonder
इन्द्रद्युम्न—Possessing the power of Indra
इभ्य—A king
उत्क—उत्कण्ठित—Desirous
उत्ताल—Strong
उदर्क—Future
उद्ग्राह—Lifting up
उद्धुर—Firm, heavy
उपकण्ठ—Proximity, nearness
उपजाप—Whisper, treachery
उपधि—A fraud, dishonesty
उपह्वर—A private place
उररीकृत्य—Accepting
उररीचक्रे—Assented
ऊर्ध्वरेतस्—A celebate
उलूखल—A mortar
कच्छपी—A female turtle
कटाह—A frying pan
कण्ठीरव—A lion
कपाट—A door
कम्र, कमन—Delicate, lovely
करपत्र—A saw
करिघटा—A collection of elephants
कर्बुर–कर्बूर—A demon
काञ्ची—A waist-belt
कार्मण—Magic
किकिदिविः—The bird called cāṣa
कीर—A parrot
कुड्य—A plastered wall
कुहक—A juggler, a cheat, a rogue
कृत्या—A wicked female
कोटिर, कोटीर—The hair on the head
कोटीर—The hair-knot on the head
कौकुटिक—A hypocrite, crowing like a cock

क्रव्य—Raw flesh
खण्डपरशु—A name of Śiva
खर्व—Small, dwarfish
गान्धर्वविद्या—Music
गार्ह—Relating to a house
गुल्फ—An ankle
गोधिका—Lizard
चञ्चरीक—A black bee
चन्दिर—The moon
जग्धि—Eating
जग्ध्यर्थम्—For eating
जैत्रयात्राः—March for conquest
जोष—Happiness, pleasure
तनुत्र—An armour
तर्षुल—Thirsty, desirous
ताटङ्क—An ear-ring
ताटङ्कयुगल—A pair of ear-rings
तिग्म—Sharp, pointed
तुहिन—Cold, snow
दतांन्धाम—Residence of teeth, mouth
दम्भोलि—Indra's thunderbolt
दस्र—अश्विनीकुमार—The twin gods
दुरासद्—Unrivalled
दोगध्री—One who acts from disinterested motives
द्युम्न—Wealth, power, glory
द्युसद—A deity, planet
द्विरदन—An elephant
धिष्ण्यः—A place for the sacrificial fire
ध्वजिन्—A liquor-seller
नक्तक—A towel for wiping dirt
नाथ्—To ask, solicit
नासीर—An advance guard
निकुर, निकुरम्बक—Flock
निघ्नता—Subservience
निर्ऋति—A calamity, an evil
निर्वेद—Disgust, loathing
निशीथिनी—Night
नीवृत्—An inhabited country
पण्ड—A eunuch
पण्डा—Learning
परिबर्ह—Retinue, attendants
परिवृढ—A master, owner
परिष्यन्द—Train, retinue, ornament
पल्याण—A saddle
पाञ्चालिकाः—From the Pāñcāla country
पाथोधि or पाथोदधि—An ocean
पार्ष्णि—The rear of an army
पांसुल—Sinful
पिचिण्डिल—Corpulent
पुण्डरीक—A mark on the forehead
पृथुक—A child
प्रचेतस्—Varuṇa, god of the waters
प्रणयप्रह्व—Stooping to render obedience
प्रतिप्रप—At every Spring
प्रत्त—Given
प्रत्यूह—Impediment, obstacle
प्रधन—A fight, battle
प्रपदः—The forepart of the foot
प्रपा—A watering place
प्रमथ—Followers of Śiva
प्रव्ह—Submissive
प्रश्रय—Respect, courtesy
प्रश्री—A delicate person, a dwarf
प्रसृमरः—Flowing forth, advancing
प्रस्थ—A table-land
प्रेङ्खत्—Oscillating
प्रेष्यता—Servitude
फेरु—A jackal
बन्धुजीव—A flower

ब्रह्मण्य—Fit for a Brahman
भङ्गी—Waves
भणिति—A talk, a discourse
भिदुर—Fragile
भृगु—A cliff
भृगुपात—Fall from a precipice
भृगूद्वह—Paraśurāma, a descendant of Bhṛgu
भौरिक—A Brahman
मकरालय—An ocean
मङ्क्षु—Quickly
मञ्जु—Lovely, charming
मञ्जीर—An anklet
मन्तुमान्—A criminal
माथुर—Coming from Mathurā
माय—A juggler
मायूर—Like a peacock
मार्दङ्गिक—Playing on mṛdaṅga
माहेयी—A cow
मुकुर—A mirror, a bud
मृध्—To moisten
मृध—A battle
मुदिर—A cloud, a frog
मेदुर—Full of, covered with
मेल—A meeting
यामिक—A night-guard
यायजूक—A performer
राजपटली—A number of kings
रात्रिञ्चर—A ghost, a giant
रावण—Crying, bewailing
रैङ्गिरि—Raigaḍ
लल्—To play, to sport
वञ्जुल—A bamboo flute, a cane
वधूटी—A young woman
वर्ष्म—Body
वाणि—A weaver
विजम्—An arrow
विदूरग्राव—The stone of a certain mountain
विष्टप—A region, country
विष्टि—Hired labour
वृजिनात्मा—Of a crooked heart
वेतण्डी—An elephant-rider
वैणिक—Playing on the Vīṇā
वैमात्रेय—A step-brother
वैयात्य—Immodesty
व्यत्यास—Contrariety
व्रततिका—A creeper
शमल—Sin, impurity
शमला—Dirty, sinful
शावक, शावकर—Regarding a dead body
शेमुषी—Intellect
षण्ढ—A eunuch
सङ्कथा—Conversation
सप्तसप्ति—Seven-horsed, the sun
सभास्तार—A member of an assembly
सरीसृप—A serpent
सर्पिस्—Ghee
साद—Weakness, pain
सामि—Unfinished
सुनासीरः—God Indra
सुपर्वन्—A God
सुषमा—Exquisite beauty
सौषुप्तिक—Sleepy
स्पश—A spy
स्वनि—A sound

Gaekwad's Oriental Series

CATALOGUE OF BOOKS

1951

ORIENTAL INSTITUTE, BARODA

SELECT OPINIONS

Sylvain Levi : The Gaekwad's Series is standing at the head of the many collections now published in India.

Asiatic Review, London : It is one of the best series issued in the East as regards the get up of the individual volumes as well as the able editorship of the series and separate works.

Presidential Address, Patna Session of the Oriental Conference : Work of the same class is being done in Mysore, Travancore, Kashmir, Benares, and elsewhere, but the organisation at Baroda appears to lead.

Indian Art and Letters, London : The scientific publications known as the "Oriental Series" of the Maharaja Gaekwar are known to and highly valued by scholars in all parts of the world.

Journal of the Royal Asiatic Society, London : Thanks to enlightened patronage and vigorous management the "Gaekwad's Oriental Series" is going from strength to strength.

Sir Jadunath Sarkar, Kt. : The valuable Indian histories included in the "Gaekwad's Oriental Series" will stand as an enduring monument to the enlightened liberality of the Ruler of Baroda and the wisdom of his advisers.

The Times Literary Supplement, London : These studies are a valuable addition to Western learning and reflect great credit on the editor and HisHig hness.

GAEKWAD'S ORIENTAL SERIES

Critical editions of unprinted and original works of Oriental Literature, edited by competent scholars, and published at the Oriental Institute, Baroda

I. BOOKS PUBLISHED.

Rs. A.

1. Kāvyamīmāṁsa (काव्यमीमांसा): a work on poetics, by Rājas'ekhara (880–920 A.D.): edited by C. D. Dalal and R. Anantakrishna Sastry, 1916. Reissued, 1924. Third edition, revised and enlarged, by K. S. Ramaswami Shastri, 1934, pp. 52 + 314 2-0
2. Naranārāyaṇānanda (नरनारायणानन्द): a poem on the Paurāṇic story of Arjuna and Kṛṣṇa's rambles on Mount Girnar, by Minister Vastupāla: edited by C. D. Dalal and R. Anantakrishna Sastry, 1916, pp. 11 + 92 + 12. *Out of print.*
3. Tarkasaṅgraha (तर्कसङ्ग्रह): a work on Philosophy (refutation of Vais'eṣika theory of atomic creation), by Ānandajñāna or Ānandagiri (13th century): editd by T. M. Tripathi, 1917, pp. 36 + 142 + 13 ... *Out of print.*
4. Pārthaparākrama (पार्थपराक्रम): a drama describing Arjuna's recovery of the cows of King Virāṭa, by Prahlādanadeva, the founder of Pālanpur: edited by C. D. Dalal, 1917, pp. 8 + 29 ... *Out of print.*
5. Rāṣṭrauḍhavaṁs'a (राष्ट्रौढवंश): an historical poem (Mahākāvya) describing the history of the Bāgulas of Mayūragiri, from Rāṣṭrauḍha, the originator to Nārāyaṇa Shāh, by Rudra Kavi (A.D. 1596): edited by Embar Krishnamacharya, with Introduction by C. D. Dalal, 1917, pp. 24 + 128 + 4 ... *Out of print.*
6. Liṅgānus'āsana (लिङ्गानुशासन): on Grammar, by Vāmana (8th–9th century): edited by C. D. Dalal, 1918, pp. 9 + 24 ... ... *Out of print.*
7. Vasantavilāsa (वसन्तविलास): a contemporary historical poem (Mahākāvya) describing the life of Vastupāla and the history of Gujarat, by Bālachandrasūri (A.D. 1240): edited by C. D. Dalal, 1917, pp. 16 + 114 + 6 ... ... *Out of print.*

Rs. A.

8. Rūpakaṣaṭka (रूपकषट्क): six dramas, by Vatsarāja, Minister of Paramardideva of Kalinjara (12th–13th century): edited by C. D. Dalal, 1918, pp. 12 + 191 *Out of print.*

9. Mohaparājaya (मोहपराजय): an allegorical drama describing the overcoming of King Moha (Temptation), or the conversion of Kumārapāla, the Chalukya King of Gujarat, to Jainism, by Yas'aḥpāla, an officer of King Ajayadeva, son of Kumārapāla (A.D. 1229 to 1232): edited by Muni Chaturvijayaji, with Introduction and Appendices by C. D. Dalal, 1918, pp. 32+135+20. *Out of print.*

10. Hammīramadamardana (हम्मीरमदमर्दन): a drama glorifying the two brothers, Vastupāla and Tejahpāla, and their King Vīradhavala of Dholka, by Jayasiṁhasūri: edited by C. D. Dalal, 1920, pp. 15 + 98 ... *Out of print.*

11. Udayasundarīkathā (उदयसुन्दरीकथा): a Campū, by Soḍḍhala, a contemporary of and patronised by the three brothers, Chchittarāja, Nāgarjuna, and Mummunirāja, successive rulers of Konkan: edited by C. D. Dalal and Embar Krishnamacharya, 1920, pp. 10 + 158 + 7 ... ... *Out of print.*

12. Mahāvidyāviḍambana (महाविद्याविडम्बन): a work on Nyāya Philosophy, by Bhaṭṭa Vādīndra (13th century): edited by M. R. Telang, 1920, pp. 44 + 189 + 7 *Out of print.*

13. Prācīnagurjarakāvyasaṅgraha (प्राचीनगुर्जरकाव्यसंग्रह): a collection of old Gujarati poems dating from 12th to 15th centuries A.D.: edited by C. D. Dalal, 1920, pp. 140 + 30 ... ... *Out of print.*

14. Kumārapālapratibodha (कुमारपालप्रतिबोध): a biographical work in Prākṛta, by Somaprabhāchārya (A.D. 1195): edited by Jinavijayaji, 1920, pp. 72 + 478 *Out of print.*

15. Gaṇakārikā (गणकारिका): a work on Philosophy (Pās'upata School), by Bhāsarvajña (10th century): edited by C. D. Dalal, 1921, pp. 10 + 57 ... *Out of print.*

16. Saṅgītamakaranda (सङ्गीतमकरन्द): a work on Music, by Nārada: edited by M. R. Telang, 1920, pp. 16 + 64 *Out of print.*

17. Kavīndrācārya List (कवीन्द्राचार्य-ग्रन्थसूची): list of Sanskrit works in the collection of Kavīndrācārya, a Benares Pandit (1656 A.D.): edited by R. Anantakrishna Sastry, with a Foreword by Dr. Ganganath Jha, 1921, pp. 20 + 34 ... ... *Out of print.*

18. Vārāhagṛhyasūtra (वाराहगृह्यसूत्र): Vedic ritual of the Yajurveda: edited by Dr. R. Shamasastry, 1920, pp. 5 + 24 ... ... *Out of print.*

Rs. A.

19. Lekhapaddhati (लेखपद्धति): a collection of models of State and private documents (8th to 15th centuries): edited by C. D. Dalal and G. K. Shrigondekar, 1925, pp. 11 + 130 ... ... *Out of print.*

20. Bhavisayattakahā or Pañcamīkahā (भविसयत्तकहा): a romance in Apabhraṁs'a language, by Dhanapāla (*c.* 12th century): edited by C. D. Dalal and Dr. P. D. Gune, 1923, pp. 69 + 148 + 174 ... *Out of print.*

21. A Descriptive Catalogue of the Palm-leaf and Important paper MSS. in the Bhandars at Jessalmere (जेसलमेरभाण्डागारीय-ग्रन्थसुची), compiled by C. D. Dalal and edited by L. B. Gandhi, 1923, pp. 70 + 101 *Out of print.*

22. Paras'urāmakalpasūtra (परशुरामकल्पसूत्र): a work on Tantra, with the commentary of Rāmes'vara: edited by A. Mahadeva Sastry, 1923, pp. 23 + 390. Second revised edition by Sakarlal Shastri ... 19-0

23. Nityotsava (नित्योत्सव): a supplement to the Paras'urāmakalpasūtra, by Umānandanātha: edited by A Mahadeva Sastry, 1923. Second revised edition by Trivikrama Tirtha, 1930, pp. 22 + 252. Reprinted, 1948, pp. 24 + 196 4-0

24. Tantrarahasya (तन्त्ररहस्य): a work on the Prābhākara School of Pūrvamīmāṁsā, by Rāmānujācarya edited by Dr. R. Shamasastry, 1923, pp. 15 + 84. Second revised edition by K. S. Ramaswami Shastry. *Shortly.*

25, 32. Samarāṅgaṇa (समराङ्गण): a work on architecture, town-planning and engineering, by King Bhoja of Dhara (11th century): edited by T. Gaṇapati Shastri, 2 vols., vol. I, 1924, pp. 39 + 290; vol. II, 1925, pp. 16 + 324 ... ... *Out of Print.*

26, 41. Sādhanamālā (साधनमाला): a Buddhist Tāntric text of rituals, dated 1165 A. D., consisting of 312 short works, composed by distinguished writers: edited by Dr. B. Bhattacharyya. Illustrated. 2 vols. vol. I, 1925, pp. 23 + 342 (*out of print*); vol. II, 1928, pp. 183 + 295 9-0

OUT OF PRINT

27, 96. A Descriptive Catalogue of MSS. in the Central Library, Baroda (वडोदाराजकीय ग्रन्थसुची): 12 vols,. vol. I (Veda, Vedalakṣaṇa, and Upaniṣads), compiled by G.K. Shrigondekar and K. S. Ramaswami Shastri, with a Preface by Dr. B. Bhattacharyya, 1925, pp. 28 + 264; vol. II (S'rauta Sūtras and Prayogas), compiled by K. S. Ramaswami Shastri, 1942, pp. 18 + 95 (folia) + 301 12-4

28, 84. Mānasollāsa or Abhilaṣitārthacintāmaṇi (मानसोल्लास): an encyclopædic work treating of one hundred different topics connected with the Royal household and the Royal court, by Somes'varadeva, a Chalukya king of the 12th century: edited by G. K. Shrigondekar, 3 vols., vol. I, 1925, pp. 18 + 146; (*ou of print*). vol. II, 1939, pp. 50 + 304 5-0

Rs. A.

29. Nalavilāsa (नलविलास): a drama, by Rāmachandrasūri, pupil of Hemachandrasūri, describing the Paurāṇika story of Nala and Damayantī: edited by G. K. Shrigondekar and L. B. Gandhi, 1926, pp. 40 + 91 ... *Out of print.*

30, 31. Tattvasaṅgraha (तत्त्वसङ्ग्रह): a Buddhist philosophical work of the 8th century, by S'āntarakṣita, with Pañjikā by his disciple Kamalas'īla: edited by Pandit Embar Krishnamacharya, with a Foreword by Dr. B. Bhattacharyya, 2 vols., 1926, vol. I, pp. 157 + 80 + 582; vol. II, pp. 4 + 353 + 102 *Out of print.*

33, 34. Mirat-i-Ahmadi (मिरात-इ-अहम्मदी): by Ali Muhammad Khan, the last Moghul Dewan of Gujarat: edited in the original Persian by Syed Nawab Ali, 2 vols., illustrated, vol. I, 1926, pp. 416; vol. II, 1928, pp. 632 19-8

35. Mānavagṛhyasūtra (मानवगृह्यसूत्र): a work on Vedic ritual of the Yajurveda with the Bhāṣya of Aṣṭāvakra: edited by Rāmakrishna Harshaji S'āstri, with a Preface by B. C. Lele, 1926, pp. 40 + 264 ... *Out of print.*

36, 68. Nāṭyas'āstra (नाट्यशास्त्र): of Bharata with the commentary of Abhinavagupta of Kashmir: edited by M. Ramakrishna Kavi, 4 vols., vol. I, illustrated, 1926, pp. 27 + 397 (*Out of print*); vol. II, 1934, pp. 23 + 25 + 464 5-0

37. Apabhraṁs'akāvyatrayī (अपभ्रंशकाव्यत्रयी): consisting of three works, the Carcarī, Upades'arasāyana, and Kālasvarūpakulaka, by Jinadatta Sūri (12th century), with commentaries: edited by L. B. Gandhi, 1927, pp. 124 + 115 ... ... *Out of print.*

38. Nyāyapraves'a (न्यायप्रवेश), Part I (Sanskrit Text): on Buddhist Logic of Dinnāga, with commentaries of Haribhadra Sūri and Pārs'vadeva: edited by A. B. Dhruva, 1930, 39 + 104 ... ... *Out of print.*

39. Nyāyapraves'a (न्यायप्रवेश), Part II (Tibetan Text): edited with introduction, notes, appendices, etc. by Vidhusekhara Bhattacharyya, 1927, pp. 27 + 67 ... 1-8

40. Advayavajrasaṅgraha (अद्वयवज्रसंग्रह): consisting of twenty short works on Buddhism, by Advayavajra: edited by Haraprasad Sastri, 1927, pp. 39 + 68 ... 2-0

42, 60. Kalpadrukos'a (कल्पद्रुकोश): Standard work on Sanskrit Lexicography, by Kes'ava: edited by Ramāvatara Sharma, with an index by Srikant Sharma, 2 vols., vol. I (text), 1928, pp. 64 + 485; vol. II (index), 1932, pp. 283 14-0

Rs. A.

43. **Mirat-i-Ahmadi Supplement** (मिरात-इ-अहम्मदी परिशिष्ट) : by Ali Muhammad Khan. Translated into English from the original Persian by C. N. Seddon and Syed Nawab Ali. Illustrated. Corrected reissue, 1928, pp. 15 + 222 6-8

44. **Two Vajrayāna Works** (वज्रयानग्रन्थद्वयम्) : comprising Prajñopāyavinis'cayasiddhi of Anangavajra and Jñānasiddhi of Indrabhūti : edited by Dr. B. Bhattacharyya, 1929, pp. 21 + 118 3-0

45. **Bhāvaprakās'ana** (भावप्रकाशन): of S'āradātanaya, a work on Dramaturgy and Rasa (A. D. 1175-1250) : edited by Yadugiri Yatiraja and K. S. Ramaswami Shastri, 1929, pp. 98 + 410 ... *Out of print.*

46. **Rāmacarita** (रामचरित) : of Abhinanda, Court poet of Hāravarsa, probably the same as Devapāla of the Pala Dynasty of Bengal (*c.* 9th century A. D.) : edited by K. S. Ramaswami Shastri, 1929, pp. 29 + 467 ... 7-8

47. **Nañjarājayas'obhūsana** (नञ्जराजयशोभूषण) : by Nrsimhakavi *alias* Abhinava Kālidāsa, a work on Sanskrit Poetics relating to the glorification of Nañjarāja, son of Virabhūpa of Mysore : edited by E. Krishnamacharya, 1930, pp. 47 + 270 5-0

48. **Nātyadarpana** (नाट्यदर्पण) : on dramaturgy, by Rāmacandra Sūri with his own commentary : edited by L. B. Gandhi and G. K. Shrigondekar, 2 vols., vol. I, 19.9, pp. 23 + 228 ... ... *Out of print.*

49. **Pre-Dinnāga Buddhist Texts on Logic from Chinese Sources** (प्राचीनबौद्धतर्कग्रन्थाः) : containing the English translation of *S'atas'āstra* of Āryadeva Tibetan text and English translation of *Vigraha-vyāvartanī* of Nāgārjuna and the re-translation into Sanskrit from Chine e of *Upāyahrdaya* and *Tarkas'āstra* : edited by Giuseppe Tucci, 1930, pp. 30 + 40 + 32 + 77 + 89 + 91 ... 9-0

50. **Mirat-i-Ahmadi Supplement** (मिरात–इ–अहम्मदी परिशिष्ट) : Persian text giving an account of Gujarat, by Ali Muhammad Khan : edited by Syed Nawab Ali, 1930, pp. 254 6-0

51, 77, 108. **Trisastis'alākāpurusacaritra** (त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरित्र) : of Hemacandra : translated into English with copious notes by Dr. Helen M. Johnson, 5 vols., vol. I (Ādis'varacaritra), 1931, pp. 19 + 530, illustrated; vol. II, 1937, pp. 22 + 396; vol. III, 1949 53-0

52. **Dandaviveka** (दण्डविवेक) : a comprehensive Penal Code of the ancient Hindus by Vardhamāna of the 15th century A. D. : edited by Kamala Krishna Smrtitīrtha, 1931, pp. 34 + 380 8-8

Rs. A.

OUT OF PRINT

53. Tathāgataguhyaka or Guhyasamāja (गुह्यसमाज) : the earliest and the most authoritative work of the Tantra School of the Buddhists (3rd century A. D.) : edited by Dr. B. Bhattacharyya, 1931, pp. 39 + 210 ... 4-4

54. Jayākhyasamhitā (जयाख्यसंहिता) : an authoritative Pāñcarātra work of the 5th century A D. : edited by Pandit E. Krishnamacharya of Vadtal, with a Foreword by Dr. B. Bhattacharyya, 1931, pp. 78 + 47 + 454 ... 12-0

55. Kāvyālankārasārasamgraha (काव्यालङ्कारसारसङ्ग्रह) : of Udbhaṭa with the commentary, probably the same as Udbhaṭaviveka, of Rājānaka Tilaka (11th century A. D.) : edited by K. S. Ramaswami Shastri, 1931, pp. 48 + 62 2-0

56. Pārānanda Sūtra (पारानन्दसूत्र) : an ancient Tāntric work of the Hindus in Sūtra form : edited by Swami Trivikrama Tirtha, with a Foreword by Dr.B. Bhattacharyya, 1931, pp. 30 + 106 3-8

57, 69. Ahsan-ut-Tawarikh (आह्सान-उत्-तवारिख) : history of the Safawi Period of Persian History, 15th and 16th centuries, by Hasani-Rumlu : edited by C. N. Seddon, 2 vols. (Persian text and translation in English) vol. I, 1932, pp. 36 + 510; vol. II, 1934, pp. 15 + 301 19-8

58. Padmānanda Mahākāvya (पद्मानन्दमहाकाव्य) : giving the life-history of Ṛsabhadeva, the first Tirthankara of the Jainas, by Amarachandra Kavi of the 13th centnury : edited by H.R. Kapadia, 1932, pp.99 + 667 14-0

59. S'abdaratnasamanvaya (शब्दरत्नसमन्वय) : an interesting lexicon of the Nānārtha class in Sanskrit, compiled by the Maratha King Sahaji of Tanjore : edited by Viṭṭhala S'āstrī, with a Foreword by Dr. B. Bhattacharyya, 1932, pp. 31 + 605 11-0

61, 91, 104. S'aktisangama Tantra (शक्तिसङ्गमतन्त्र) : comprising four books on Kālī, Tārā, Sundarī, and Chhinnamastā : edited by Dr. B. Bhattacharyya, 4 vols., vol. I, Kālīkhaṇḍa (कालीखण्ड) 1932, pp. 13 + 179 (*Out of print;*) vol. II, Tārākhanda (ताराखण्ड), 1941, pp. 12 + 271; vol. III, Sundarīkhaṇḍa (सुन्दरीखण्ड), 1947, pp. 15 + 146. 3-0

OUT OF PRINT

62. Prajñāpāramitās (प्रज्ञापारमिता) : commentaries on the Prajñāpāramitā, a Buddhist philosophical work : edited by Giuseppe Tucci, 2 vols., vol. I, Abhisamayālankārāloka of Haribhadra, 1932, pp. 55 + 589 12-0

63. Tarikh-i-Mubarakhshahi (तारिख-इ-मुबारकशाही) : contemporary account of the kings of the Saiyyid Dynasty of Delhi : translated into English from original Persian by Kamal Krishna Basu, with a Foreword by Sir Jadunath Sarkar, 1932, pp. 13 + 299 7-8

64. Siddhāntabindu (सिद्धान्तबिन्दु) : on Vedānta philosophy, by Madhusūdana Sarasvatī, with the commentary of Puruṣottama : edited by P. C. Divanji, 1933, pp. 142 + 93 + 306 11-0

NRG. A.

65. Istasiddhi (इष्टसिद्धि) : on Vedānta philosophy, by Vimuktātmā, disciple of Avyayātmā, with the author's own commentary : edited by M. Hiriyanna, 1933, pp. 36 + 697 14-0

66, 70, 73, 103. Shābara-Bhāsya (शाबरभाष्य) : on the Mīmāmsā Sūtras of Jaimini : translated into English by Dr. Ganganath Jha, in 3 vols., 1933-1936, vol. I, pp. 15 + 705; vol. II, pp. 20 + 708; vol. III, pp. 28 + 1012, Index by Dr. Umesha Mishra, 1945, pp. 6 + 29 ... 49-0

67. Sanskrit Texts from Bali (बालिद्वीपग्रन्थाः) : comprising religious and other texts recovered from the islands of Java and Bali : edited by Sylvain Levi, 1933, pp. 35 + 112 3-8

71. Nārāyana S'ataka (नारायणशतक) : a devotional poem by Vidyākara, with the commentary of Pītāmbara : edited by Shrikant Sharma, 1935, pp. 16 + 91 ... 2-0

72. Rājadharma-Kaustubha (राजधर्मकौस्तुभ) : an elaborate Smṛti work on Rājadharma, by Anantadeva : edited by Kamala Krishna Smṛtitīrtha, 1935, pp. 30 + 506 ... 10-0

74. Portuguese Vocables in Asiatic Languages (पोर्तुगीज-शब्दकोश) : translated into English from Portuguese by A. X. Soares, 1936, pp. 125 + 520 12-0

75. Nayakaratna (नायकरत्न) : a commentary on the Nyāyaratnamālā of Pārthasārathi Mis'ra, by Rāmānuja of the Prābhākara School : edited by K. S. Ramaswami Shastri, 1937, pp. 69 + 346 4-8

76. A Descriptive Catalogue of MSS. in the Jain Bhandars at Pattan (पत्तनभाण्डागारीय ग्रन्थसुची) : edited from the notes of the late C. D. Dalal by L. B. Gandhi, 2 vols., vol. 1, 1937, pp. 72 + 498 ... 8-0

78. Ganitatilaka (गणिततिलक) : of S'rīpati, with the commentary of Simhatilaka, a non-Jain work on Arithmetic with a Jain commentary : edited by H. R. Kapadia, 1937, pp. 81 + 116 4-0

79. The Foreign Vocabulary of the Quran (कुराणशब्दकोश) : showing the extent of borrowed words in the sacred text : compiled by Arthur Jeffery, 1938, pp. 15 + 311 12-0

80, 83. Tattvasangraha (तत्त्वसङ्ग्रह) : of S'āntarakṣita with the commentary of Kamalas'īla : translated into English by Dr. Ganganath Jha, 2 vols., vol. I, 1937, pp. 8 + 739; vol. II, 1939, pp. 12 + 854 37-0

81. Hamsa-vilāsa (हंसविलास) : of Hamsa Mitthu : on mystic practices and worship : edited by Swami Trivikrama Tirtha and Hathibhai Shastri, 1937, pp. 13 + 331. 5-8

Rs. A.

82. Sūktimuktāvalī (सूक्तिमुक्तावली) : on Anthology, of Jalhaṇa, a contemporary of King Kṛṣṇa of the Northern Yādava Dynasty (A. D. 1247): edited by E. Krishnamacharya, 1938, pp. 66 + 463 + 85 11-0

85. Bṛhaspati Smṛti (बृहस्पतिस्मृति) : a reconstructed text of the now lost work of Bṛhaspati : edited by K. V. Rangaswami Aiyangar, 1941, pp. 186 + 546 ... 15-0

86. Parama-Saṁhitā (परमसंहिता) : an authoritative work of the Pāñcharātra system : edited by S. Krishnaswami Aiyangar, 1940, pp. 45 + 208 + 230 ... ... 8·0

87. Tattvopaplava (तत्त्वोपप्लव) : a masterly criticism of the opinions of the prevailing Philosophical Schools by Jayarās'i : edited by Sukhalalji Sanghavi and R. C. Parikh, 1940, pp. 21 + 14+ 4-0

88, 105. Anekāntajayapatākā (अनेकान्तजयपताका): of Haribhadra Sūri (8th century A. D.) with his own commentary and Tippanaka by Munichandra, the Guru of Vādideva Sūri : edited by H. R. Kapadia, in 2 vols., vol I, 1940, pp. 32 + 404; Vol. II, 1947, pp. 128 + 344 + 28 ... 28-0

89. S'āstradīpikā (शास्त्रद पिका) : a well-known Mīmāṁsā work: the Tarkapāda translated into English by D. Venkatramiah, 1940, pp. 29 + 264 5-0

90. Sekoddes'aṭīkā (सेकोद्देशटीका) : a Buddhist ritualistic work of Naropa describing the Abhiṣeka or the initiation of the disciple to the mystic told: edited by Dr. Mario Carelli, 1941, pp. 35 + 78 2-8

92, 98, 100, 101, 102, 106, 110, 111, 112. Kṛtyakalpataru (कृत्यकल्पतरु): of Lakṣmīdhara, Minister of King Govinda-candra of Kanauj; one of the earliest Law Digests: edited by K. V. Rangaswami Aiyangar, 12 vols., Vol. I, Brahmacāri-kāṇḍa (ब्रह्मचारिकाण्ड), 1948, pp. 100 + 328, Rs. 11; vol. IV, S'rāddha-kāṇḍa (श्राद्धकाण्ड), 1950, Rs. 15; vol. V, Dāna-kāṇḍa (दानकाण्ड), 1941, pp. 16 + 129 + 415, Rs. 9; vol. VIII, Tīrtha-vivecana-kāṇḍa (तीर्थविवेचन-काण्ड), 1943, pp. 92 + 301, Rs. 8; vol. III, Niyatakāla-kāṇḍa (नियतकालकाण्ड), Rs. 19-8; vol. X, S'uddhi-kāṇḍa (शुद्धिकाण्ड), Rs. 9-6; vol. XI, Rājadharma-kāṇḍa (राजधर्मकाण्ड), 1944, pp. 95 + 273, Rs. 10; vol. XII, Gṛhastha-kāṇḍa (गृहस्थकाण्ड), 1944, pp. 20 + 132 + 512, Rs. 12; vol. XIV, Mokṣa-kāṇḍa (मोक्षकाण्ड), 1945, pp. 62 + 355, Rs. 12 105-14

93. Mādhavānala-Kāmakandalā (माधवानलकामकन्दला): a romance in old Western Rajasthani, by Gaṇapati, a Kāyastha from Amod: edited by M. R. Majumdar, in 2 vols., vol. I, 1942, pp. 13 + 5 + 509 10-0

94. Tarkabhāṣā (तर्कभाषा) : a work on Buddhist Logic, by Mokṣākara Gupta of the Jagaddala monastery: edited with a Sanskrit commentary by Embar Krishna-macharya, 1942, pp. 7 + 114 2-0

Rs. A.

95. Alamkāramahodadhi (अलङ्कारमहोदधि) : on Sanskrit Poetics composed by Narendraprabha Sūri at the request of Minister Vastupāla in 1226 A. D. : edited by L. B. Gandhi, 1942, pp. 45 + 418 (with 2 plates) 7-8

97, 114. An Alphabetical List of MSS. in the Oriental Institute, Baroda (ग्रन्थनामसुची) : compiled from the existing card catalogue by Raghavan Nambiyar, 2 vols., vol. I, 1942, pp. 12 + 742 Rs. 9-0, vol. II, 1950 pp. 12 + 743-1653 Rs. 27-8 36-8

99. Vivāda Cintāmani (विवादचिन्तामणि): of Vācaspati Mis'ra: an authoritative Smṛti work on the Hindu Law of Inheritance : translated into English by Sir Ganganath Jha, 1943, pp. 28 + 348 10-4

107. Pañcapadikā (पञ्चपादिका): the famous Vedānta work of Padmapāda, a direct disciple of S'ankarācārya : translated into English with copious notes and a detailed conspectus by the late D. Venkataramiah of Bangalore, 1948, pp. 46 + 414 17-0

109 Nispannayogāvalī (निष्पन्नयोगावली) : describing 26 maṇḍalas or magic circles with full descriptions of more than 600 deities of the Buddhist pantheon, written by Abhayākaragupta of the Vikramas'ila monastery: edited by Dr. B. Bhattacharyya, 1949, pp. 90 + 94 + 16 ... 7-0

113. Hetubindutīkā (हेतुबिन्दुटीका) : commentary of Arcaṭa on the famous work of Dharmakīrti on Buddhist logic: edited from a single MS. discovered at Pattan by Sukhalalji Sanghavi, 1949 11-0

115. [handwritten: 117] Madana Mahārṇava (मदनमहार्णव) : a Smṛti work principally dealing with the doctrine of Karmavipāka composed during the reign of Māndhātā, son of Madanapāla : edited by Embar Krishnamacharya and Raghavan Nambiyar ... ... *Shortly*

116. Dvādas'āranayacakra (द्वादशारनयचक्र): an ancient polemical treatise of Mallavādi Sūri, with a commentary by Simhasuri Gani : edited by Caturvijayaji and continued after his death by L. B. Gandhi, vol. I. *Shortly* [handwritten: Rs 12-12-0]

115 [handwritten: 5] Aparajitapṛccha (अपराजितपृच्छा) : a voluminous work on architecture and fine-arts: edited by P. A. Mankad. ~~*Shortly*~~ [handwritten: Rs 18-6-0]

118. Gurjararāsavalī (गुर्जररासावली) : a collection of several old Gujarati Rāsas : edited by B. K. Thakore, M. D. Desai, and M. C. Modi. *Shortly*

II. BOOKS IN THE PRESS.

1. Nātyaśāstra (नाट्यशास्त्र): edited by M. Ramakṛshna Kavi, 4 vols., vol. III.
2. Kṛtyakalpataru (कृत्यकल्पतरु) : of Lakṣmīdhara, Minister of King Govindachandra of Kanauj : edited by K. V. Rangaswami Aiyangar: Kāṇḍas, Vyavahāra and others.
3. Samrāt Siddhānta (सम्राट्सिद्धान्त) : the well-known work on Astronomy of Jagannātha Pandit : critically edited with numerous diagrams by Kedar Nath, Rajjyotisi.
4. Dhūrtasvāmi Bhaṣya on the Śrauta Sūtra of Āpastamba: edited by M. M. Chinnaswami Shastri, vol. I.
5. Nītikalpataru (नीतिकल्पतरु) : the famous Nīti work of Kṣemendra : edited by Sardar K. M. Panikkar.
6. Rihla of Ibn Batuta : translated into English with critical notes by Dr. Agha Mehdi.
7. Triṣaṣtiśalākāpuruṣacaritra (त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरित्र) : of Hemacandra : translated into English by Dr. Helen Johnson, 5 vols., vol. IV.
8. Shivāji Charitra (शिवाजीचरित्र) : a Sanskrit account of King Sambhaji : edited by G. S. Sardesai.

III. BOOKS UNDER PREPARATION.

1. Paramānanda Tantra (परमानन्दतन्त्र) : an authoritative work of Hindu Tāntric School, edited by H. O. Shastri of Lakhtar, Kathiawad.
2. Śaktisaṅgama Tantra (शक्तिसङ्गमतन्त्र) : comprising four books on Kālī, Tārā, Sundarī, and Chhinnamastā : edited by Dr. B. Bhattacharyya, 4 vols; vol. IV.
3. Nātyadarpaṇa (नाट्यदर्पण) : introduction in Sanskrit on the Indian drama, and an examination of the problems raised by the text, by L. B. Gandhi, 2 vols., vol II.
4. Kṛtyakalpataru (कृत्यकल्पतरु) : one of the earliest Nibandha works of Lakṣmīdhara : edited by K. V. Rangaswami Aiyangar, 14 vols., vols. VII, XIII.
5. A Descriptive Catalogue of MSS. in the Oriental Institute, Baroda (बडोदाराजकीयग्रन्थसूची) : compiled by the Library Staff, 12 vols., vol. III (Gṛhya and Dharma MSS.)
6. Mānasollāsa (मानसोल्लास) : or Abhilaṣitārthacintāmaṇi : edited by G. K. Shrigondekar, 3 vols., vol. III.
7. Mirat-i-Ahmadi : the Persian text translated into English by Dr. Syed Mujtaba Ali, 2 vols.

8. Chhakkammuvaeso (छक्कम्मुवएसो) : an Apabhraṁsa work of the Jains containing didactic religious teachings : edited by L. B. Gandhi.

9. Aṇu Bhāṣya (अणुभाष्य) : a standard work of the S'uddhādvaita School : translated into English by G. H. Bhatt.

10. A Descriptive Catalogue of MSS. in the Jain Bhandars at Pattan (पत्तनभाण्डागारीयग्रन्थसूची) : edited from the notes of the late C D. Dalal by L. B. Gandhi, 2 vols., vol. II.

11. Nāṭyas'āstra (नाट्यशास्त्र) : of Bharata with the commentary of Abhinava Gupta : second revised edition by K. S. Ramaswami Shastri, vol. I.

12. Nāṭyas'āstra (नाट्यशास्त्र) : of Bharata with the commentary of Abhinava Gupta ; edited by M. Ramakrishna Kavi, 4 vols., vol. IV.

13. Pañcamī Māhātmya (पञ्चमीमाहात्म्य) : a Jain religious work : edited by Pandit L. B. Gandhi.

14. Rasasaṅgraha : (राससङ्ग्रह) a collection of 14 old Gujarati Rāsas, composed in the 15th and 16th centuries : edited by M. R. Majumdar.

15. Pārasīkakoṣasaṅgraha (पारसीककोषसङ्ग्रह) : a collection of four Persian Sanskrit lexicons : edited by K. M. Zaveri and M. R. Majumdar.

16. Kālacakra Tantra (कालचक्रतन्त्र) : the first book of the Kālacakra School attached to the Mahāyāna System of Buddhism : edited by Dr. B. Bhattacharyya.

17. Smṛtisāra (स्मृतिसार) : an interesting digest of Hindu Law : edited by Mahāmahopādhyāya Dr. Umesha Mishra.

18. Rāmāyaṇa Bibliography : Prepared by J. S. Pade. M. A.

For further particulars please communicate with—

THE DIRECTOR,
Oriental Institute, Baroda.

THE GAEKWAD'S STUDIES IN RELIGION AND PHILOSOPHY

Rs. A.

1. The Comparative Study of Religions: [Contents: I, the sources and nature of religious truth. II, supernatural beings, good and bad. III, the soul, its nature, origin, and destiny. IV, sin and suffering, salvation and redemption. V, religious practices. VI, the emotional attitude and religious ideals]: by Alban G. Widgery, M.A., 1922 15-0
2. Goods and Bads: being the substance of a series of talks and discussions with H.H. the Maharaja Gaekwad of Baroda. [Contents: introduction. I, physical values. II, intellectual values. III, æsthetic values. IV, moral value. V, religious value. VI, the good life, its unity and attainment]: by Alban G. Widgery, M.A., 1920. (Library edition Rs. 5) 3-0
3. Immortality and other Essays: [Contents: I, Philosophy and life. II, immortality. III, morality and religion. IV, Jesus and modern culture. V, the psychology of Christian motive. VI, free Catholicism and non-Christian Religions. VII, Nietzsche and Tolstoi on Morality and Religion. VIII, Sir Oliver Lodge on science and religion. IX, the value of confessions of faith. X, the idea of resurrection. XI, religion and beauty. XII, religion and history. XIII, principles of reform in religion]: by Alban G. Widgery, M.A., 1919. (Cloth. Rs. 3) 2-0
4. Confutation of Atheism: a translation of the *Hadis-i-Halila* or the tradition of the Myrobalan Fruit: translated by Vali Mohammad Chhanganbhai Momin, 1918 0-14

MISCELLANEOUS.

1. Conduct of Royal Servants: being a collecton of verses from the Viramitrodaya with their translations in English, Gujarati, and Marathi: by B. Bhattacharya, M.A., Ph.D. 0-6
2. Prāyas'chittamayūkha (Marathi tr.): by Ainapure ... 3-4
3. Dighanikāya (Marathi tr.), Pt. I: by C. V. Rajwade 1-8
4. Pās'chimātya Pākashāstra (in Marathi): by Ganganaik 4-8
5. Nyāyashāstra (in Marathi): by M. K. Damle ... 1-0
6. Gaekwad Cenotaphs: an account of the numerous cenotaphs dedicated to the past rulers of the Gaekwad family, by Mrs. Taramati Gupte, printed in art paper with numerous illustrations 12-0
7. Studies in Rāmāyana: being an estimate of the life and life-work of the oldest and greatest of Indian poets, Vālmiki: by Dewan Bahadur K. S. Ramaswami Shastri, 1944 7-8

Selling Agents of the Gaekwad's Oriental Series

England

Messrs. Luzac & Co., 46, Great Russell Street, London, W. C. I.

Messrs. Arthur Probsthain, 41, Great Russel Street London, W. C. I.

Messrs. Deighton Bell & Co., 13 & 30, Trinity Street Cambridge.

Calcutta

Messrs. The Book Co, Ltd., 4/3, College Square.

Messrs. Thacker Spink & Co., 3, Esplanade East.

Benares City

Chowkhamba Sanskrit Series Office, Post Box No. 8, Benares.

Messrs. Braj Bhusan Das & Co., 40/5, Thathari Bazar.

Messrs. Motilal Banarsidass, P. B. 75, Chowk.

Bombay

Messrs. Taraporevala & Sons, Kitab Mahal, Hornby Road.

Messrs. Gopal Narayan & Co., Kalbadevi Road.

Messrs. N. M. Tripathi & Co., Kalbadevi Road.

Saraswati Pustak Bhandar, Gulalwadi, Fort.

Narayan Mulji Sanskrit Pustakalaya, 229, Kalbadevi Road.

Poona 2

Oriental Book Agency, 15, Shukrawar Peth.

Baroda

N. C. Athavale, Bookseller, Raopura.

PATWA P PRESS, BARODA.

Bhawan's Sri Sankaracharya Sanskrit Mahavidyalaya
Bharatiya Vidya

Delhi Centre
...wan's Sri Sankarachar...
Bharatiya Vi... · Mahavidyalay...

DATE DUE

Class No. __________ Book No. __________

Accession No. __________

This book should be returned to the Library on the date last stamped. A fine of 0.6 nP. will be charged for each day the book is kept over time.

BHARTIYA VIDYA BHAVAN LIBRARY
Received............
Date............
Acc. No............
Delhi C